מחשבת ישראל · ראשונים · מורה נבוכים · מפרשים

נרבוני על מורה נבוכים

הנרבוני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נרבוני על מורה נבוכים

הנרבוני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נרבוני-על-מורה-נבוכים/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
הקדמת המדפיס 6
הקדמת המחבר 7
חלק א 12
פרק א 12
פרק ב 12
פרק ג 13
פרק ד 13
פרק ה 13
פרק ז 13
פרק ח 14
פרק ט 14
פרק י 14
פרק יא 14
פרק יג 14
פרק יד 14
פרק טז 14
פרק יז 15
פרק יט 15
פרק כא 15
פרק כג 16
פרק כד 16
פרק כה 17
פרק כו 17
פרק כז 17
פרק כח 17
פרק כט 18
פרק ל 18
פרק לא 18
פרק לב 18
פרק לג 19
פרק לד 19
פרק לה 19
פרק לו 20
פרק לז 20
פרק לח 20
פרק לט 20
פרק מ 20
פרק מא 20
פרק מב 20
פרק מג 21
פרק מד 21
פרק מה 21
פרק מו 21
פרק מז 22
פרק מח 22
פרק מט 22
פרק נ 22
פרק נא 23
פרק נב 24
פרק נג 29
פרק נד 33
פרק נה 34
פרק נו 35
פרק נז 35
פרק נח 37
פרק נט 39
פרק ס 41
פרק סא 41
פרק סב 42
פרק סג 45
פרק סד 46

פרק סה 46
פרק סו 47
פרק סז 48
פרק סח 48
פרק סט 54
פרק ע 56
פרק עא 58
פרק עב 62
פרק עג 66
פרק עד 73
פרק עה 78
פרק עו 78
חלק ב' הקדמה 78
חלק ב 94
פרק א 94
פרק ב 100
פרק ג 101
פרק ד 101
פרק ה 103
פרק ו 104
פרק ז 105
פרק ח 105
פרק ט 106
פרק י 107
פרק יא 108
פרק יב 108
פרק יג 109
פרק יד 111
פרק טו 117
פרק טז 119
פרק יז 119
פרק יט 120
פרק כ 128
פרק כג 134
פרק כד 134
פרק כה 135
פרק כו 136
פרק כז 136
פרק כח 138
פרק כט 138
פרק ל 144
פרק לא 156
פרק לב 156
פרק לג 156
פרק לד 158
פרק לה 158
פרק לו 158
פרק לז 162
פרק לח 163
פרק לט 164
פרק מ 164
פרק מא 165
פרק מב 165
פרק מג 165
פרק מד 166
פרק מה 167
פרק מו 169
פרק מז 169
פרק מח 170
חלק ג' הקדמה 170
חלק ג 171
פרק א 171
פרק ב 172
פרק ג 174

פרק ד 174
פרק ה 175
פרק ו 175
פרק ז 177
פרק ח 181
פרק ט 183
פרק י 183
פרק יא 185
פרק יב 185
פרק יג 187
פרק יד 193
פרק טו 194
פרק טז 195
פרק יז 196
פרק יח 201
פרק יט 203
פרק כ 209
פרק כא 216
פרק כב 218
פרק כג 221
פרק כד 223
פרק כה 224
פרק כו 225
פרק כז 225
פרק כח 225
פרק כט 226
פרק ל 227
פרק לא 227
פרק לב 227
פרק לג 229
פרק לד 229
פרק לה 230
פרק לו 230
פרק לז 231
פרק לח 231
פרק לט 231
פרק מ 232
פרק מא 232
פרק מב 232
פרק מג 232
פרק מד 233
פרק מה 233
פרק מו 234
פרק מז 234
פרק מח 235
פרק מט 235
פרק נ 236
פרק נא 236
פרק נב 237
פרק נג 237
פרק נד 238

הקדמה

הקדמת המדפיס

באור לספר מורה נבוכים

אשר בארו החכם ר' משה הנרבוני והשתדלתי בהדפסתו אני יעקב גולדנטאל אמר יעקב בר' אברהם ז"ל המכונה פרופיסור דוקטור גולדנטאל

הבאור הזה להחכם ר' משה הנרבוני אשר החלק הראשון ממנו כבר הדפיסו ר' איצק אייכל ביחד עם ספר המורה בעיר ברלין שנת התקנ"א הנה הוא נמצא בכתב שלם בכל חלקיו פה עיר ווינא בביבליאוטיקא פאלאטינא וממנו העתקתיו ואולם דע שגם בחלק הראשון הוספתי ותקנתי לפעמים וכבר הראיתי ברשימת כתבי יד של הביבליאוטיקא פאלאטינא אשר חברתי בלשון גרמניא שר' איצק אייכל לא טרח לדקדק בהגהתו על דרך משל אתה רואה בפרק למד שתי המלות דע אל באותיות גדולות מרובעות נצבות בין שאר המלות אשר הם כלם באותיות רש"י ואחריו נמשכו גם דפוסי עיר זולצבאך ווינא מבלי ששום מגיה שם על לב להבין ולתקן ובאמת ר' איצק אייכל היה קורא בהפרד לשתי מלות דע אל את המלה האחת דניאל ואותיות ני היו נראים בעיניו כאות עין והפלא שכונת הענין היה לו להישיר דרך להבנת המאמר אשר זה לשונו שם ואחרית ספר דניאל יעיד על זה אבל ספר אשר שמו דע אל לא נמצא בכל הספרים הן אשר אתנו עוד היום והן אשר נאבדו ובכה תראה מהשאר אשר תקנתי שהוא ר' איצק אייכל לא די שלא דק לתקן טעות הכתב הישן אבל גם השחית הכונה לפעמים על ידי סמני החבור והפרוד אשר הכניס בזה הספר על דרך לשונות גרמניות וחבר לפעמים בין הנפרדים והפריד בין הדבקים וכבר התוכחתי על זה המנהג עם המליצים אשר בזמנינו בהקדמתי לספר באור בן רשד להלצה וכמעט נראה גם כן שהוא הדפיס הבאור מבלי בחינה מה שבו מדברי עצמו או מדברי המורה אשר הכניס המבאר בין דבריו ועל דרך משל אעירך על קצת ממה שהוספתי ותקנתי היינו דף א' עמוד ב' שורה מ"ו ויטה מעליו כאלו העינים לאחור יבראו ולא לפנים תחת שבנדפס אלה הענינים לאחור ולא לפנים. דף ב' עמוד א' שורה י"ד במה שהוא נמצא רבני נכנע לדת תחת שבנדפס כמוהו נמצא רצונו נכנע לדת. שם שורה ט"ז שימשכום ענייהם הטבעים תחת שבנדפס שמושכים. שם שורה מ"א ענינים גשמיים באל ית' וברוחניים תחת שבנדפס בלולות ברוחניים. דף ה' עמוד ב' שורה כ"ז הוספתי שורה שלמה ע"פי הכתב יד מן והוא עצמותו והמשכיל עד הפשוט אשר עצמותו. דף ו' עמוד א' שורה י"ד מהמעיינים המדברים וכן הוא במורה תחת שבנדפס המבררים. דף ז' עמוד ב' שורה י"ג אשר יודו הם בה תחת שבנדפס אשר יודהו ואחר

זה סמן ההפסק ואחריו מלת הסבה. וכן הוספתי שם וגם בדף ט' עמוד א' וב' מאמרים שלמים ע"פי הכתב יד עיין שם ובנדפס:

ואולם דע שאשר שערתי ברשימתי הנזכרת שהכתב אשר ממנו העתיק ר' איצק אייכל הוא זה בעינו אשר נמצא פה בביבליאוטיקא הנה ראיתי אחר העיון שזה אינו בעבור שלפעמים נמצאים מלות וגם מאמרים באשר בדפוס מה שאינם בהעתק אשר לפני ודע עוד שבהעתק אשר לפני הדפיס הראשונים בהם קרעים גדולים והכתב מטושטש כי הדיו כבר הלבין ולכן לא היה אפשר להרבות בתקונים בהם:

ואבקש עוד לתקן טעות מה שנפל בפרק ע' בזה הדפוס וצ"ל קבובו במקום קטבו ועוד טעותים קטני הערך: השלמתי הגהת באור הנרבוני הזה פה עיר מלוכה ווינא ביום א' כ"ה מרחשון שנת חמשת אלפים ושש מאות ושלש עשר ליצירה:

הקדמת המחבר

אמר משה ב"ר מאיר ב"ר משה בן אבא מארי בן מר דוד הנרבוני

למה שהיתה שלימות הנפש אמנם הוא בשלימות מעלות המדות ומעלות שכליות והיו המעלות השכליות מבוארות בחכמות ומעלות המדות בחכמה המדינית והיתה התורה האלהית רומזת אל מעלות השכליות וביחוד אל המושכלות הנתלות באלהים ית' ומלאכיו ומעשה מרכבה בכלל ויחסי הנמצאות השפלות והוא המתואר במעשה בראשית והשפעתם מאתו ומדרגותם וסדרם וידיעתו והשגחתו והנהגתו ית' להם ומדותיו ותאריו כלומר דרכי השם ר"ל מעשיו במציאות והנבואה ואמתתה ומדרגותה והצלחת הנפש ותכליתה ותכלית הנמצאות כלם ושלמותם והנה היא גם כן התורה כולה מבארת מעלות המדות ומארכת בהם כי החלק הראשון על אמתתו מיוחד לחכמים ואם כבר יכללו להמון באופן מה כפי הדמיון ההמוני אמנם החלק השני המיוחד ומיוסד להמון עד שיוכרחו בו והוא נאות וטבעי לחכמים השלמים יחויב שיהי' שלימות הנפש בתורה האלהית גם עמידת משכנה אמנם הוא בה רק שיראה כאלו יש שם מחלוקת בין החכמה והתורה למה שהיו אופני ציור האמתיות מתחלפים בין מה שיובן להמון ובין מה שיובן לחכמים יחידי הסגולות והתורה אמנם ייוחדה להמון כי הם הרבים והם אשר אליהם נתנה ראשונה ולזה ימשך מזה בלבול לחכם המעיין בתורה שיהיה נבוך ובכאב אנוש ולהסיר את המבוכה הזאת ולרפאות זאת המחלה ולהאיר עיני החכמים בא מאור הגולה הפלוסוף האלהי הרמב"ם ז"ל וחבר הספר האלהי הזה ויסד שמו נגזר מן תורה עד שיחדהו בהראותו בו מי שידבר עמו וחזק בו וקראהו מורה הנבוכים כמו שביאר הוא בפתיחה ולמה שראינו אנחנו מעלת הספר ויקרתו כאלו הוא נר מאיר

כל מחשך עד כאלו הוא צורת התורה באמת הנאמר עליה תורת ה' תמימה משיבת נפש ליסודה והתחלתה כי היא תכלול לשלמות הנפש בשני החלקים הנזכרים במדות ובדבריות וראינו כי רוב תועלות הספר ובפרט היקרים ממנו והנפלאים כאלו נפקדו ממנו למה שנפקדו ממנו החכמים בעונותינו לרוב התרשלות ומעוט ההשתדלות וזה לבזיון החכמה בין האומה ובזיון אנשיה ובעליה להתפשטות הסכלות ולהעדר האמת ומצורף לזה אורך הגלות ותקפו ותכיפת הצרות וקשיין העירני רוחי ריח נדיבה להרחיב ולמלאות נקבי המשכיות ולפרש הספר הנפלא האלהי הזה גם בקצת מקומות אעיר על מה שבא עליו מן המחלוקות היתה הסבה בזה המשך המחבר אחר דעת בן=סינא ודבריו והוא אשר כבר ישיגוהו התפישות אך לא אאריך בזה כי אין זה מוטל עלי במה שהוא פירוש והכל כפי מה שאראה בתועלתו ולמה שהי' המאמר בזה דברו בו עם מי שהתפלסף והיה הפי' אמנם הוא מה שבכח המאמר להוציאו לפועל לא מה שבא בו בפועל אלא שהוא יקצר למי שלא ראה המאמרים אשר יצטרכו להציע לפני הספר ההוא הלכנו בזה דרכו והרחבנו ובארנו דבריו אל הפלוסוף ולנאות אליו ולכל מי שישתוקק לו אך לא לבלתי ראוי כי אין ראוי לאנוס בדבור לשום אדם והוא פועל בחיריי ג"כ לא יאות לחלוק על הכוונה האלהית הרבנית המושלת על הכל וצריך לחלוק כבוד לרב ולקיים מצותו ולבלתי עבור על השבעתו ואם באמת רוב סודותיו כבר נודעו לנו מספרי החכמות הכוללים למה שהעמידוהו עליו אלא שהוא המשלים והוא אשר העירנו ראשונה וראוי לישא פנים לסבה המקדימה כ"ש כשהיתה מעת הנערות כי מנעורי גדלני אבי ע"ה עליה ולזה אין כונתי בזה לבאר רק מה שבא מעומק הלשון מבלי האריך בביאורמה שבא בו מעניני החכמות ומבלי גלוי פנים בהעמיק להרחיב סודותיו כי אין זה מטבעם גם כי כבר כללתי רוב באורם בספרי החכמות הבלתי משועבדים לזה מהם בפירושי לספר הכונות מהם בפירושי לאיגרת אפשרות הדבקות ופי' לחי בן יקטן ואם לא ימלט מדבריו לבלתי אעיר על סודותיו ומצפוניו כי טבע החריצות יכרחני לזה אך באופן ראוי ובשיעור ראוי עד שייוחד למי שראוי ואם ראוי כבר אמתנוהו בגלוי ואחרי הודיעי כונתי ומה שצריך להקדימו ושאלת העזר מעת הראשון ית' ראשונה נתחיל באשר התחיל:

מי עמד בסוד ה' ויראו וישמע את דברו מי הקשיב דברו וישמע תחלת דבר אדני בהושע עם ה' אלה ביחוד השם ית' אשר אין אמתות לאחדותו אלא בהרחקת הגשמות ולמה שהיו סתרי התורה הם אשר התבארו במופת ליודעים כי התורה המיוחדת אצל היודעים היא החכמה ראוי לכל חכם שישא פנים לתורתו הראשונה שהיא המשותפת לכל ר"ל תורת ה' תמימה לבלתי יגלה סתריה ובלתי יחלוק על כונתה אשר שמה האמתות

המיוחדות בהשגתו נעלמות מן ההמון אמר סוד ה' ליראיו ר"ל הסודות אשר הם על אמתת השם ראוי שייוחדו ליריאיו וכבר ביאר האלהי ע"ה כי ראוי ללכת בעקבות תורתינו האלהית להסתיר מה שהסתירה כי אי אפשר לחלוק עליה כמו שאמר אחד מן האלהיים מי שמגלה סוד האלוה ימיתהו והטבע האלהי ר"ל טבע הנמצאות הקושר קצתו בקצתו המאחדו והמנהיגו יחייב זה כי הוא רצה בסדור הנמצאות ובגלוי הסתרים יתבלבל הסדור ויאבד המסודר והנה יתחייב מהמסדר הכרתתם אמנם חשב הרב כי אין מכלל הסתרים הפשטות הגשמות ואמר בפרק ל"ה מן החלק הראשון כי הרחקת ההגשמה ראוי שישתתפו בה ההמון והסגולות ואם יובדל הלמוד ההמוני מן הלמוד הסגולייי ובנה רוב ספרו על באור זה והתחיל בפרקיו בביאור אמתת הצלם כי המובן ממנו כולל ההגשמה להמון וכאלו שאר הענינים הגשמיים חלק לו או משיגים לו וכן בכתב אשר שלח אל התלמיד השלם החשוב עורר אל ההקדמה אשר יתן לפלוסופים כי בה יתבאר מבוקשנו ר"ל מציאות השם ואחדותו והרחקת הגשמות וההקדמה אשר יתנה ממנה היא קדמות העולם ר"ל הבריאה הנצחית וההנעה תמיד וזהו אשר כוון אליו באמרו הנה ושאגיד לך אלו הכונות אשר למדברים ואם הדברים ההם מופתיים ואי? לאו מאיזה מלאכה הם ירמוז לזה כי ראיותיהם על חדוש העולם אינם צודקות גם אין דרך אל ביאור השלשה דרושים היקרים באל ית' אלא מן הפועל המיוחד לו והיא התנועה תמיד במתנועע ממנו וכבר ביאר כי הוא אמנם העירהו על זה החבור מפני ההתחבריות ההם שקדמוהו עמו והוא אמרו העירוני החבורים ההם והבן אמרו אליכם אישים אקרא האמתיות וקולי הדמיוני לבני אדם שהם ההמון ושית לבך לדעתי ואין הכונה במאמר הזה להבינם כולם להמון ולא למתחילים בעיון ולא ללמד מי שלא עיין רק בחכמת התורה ולפי שחכמת התורה כוללת כל חכמה שיתבאר בה מציאת האל ואחדותו והרחקת הגשמיות וסתרי הטבע והאלהות מכלל מעשה בראשית ומעשה מרכבה הנה מי שעיין בחכמת התורה כבר יוכל במאמר הזה להבינו כלו מאליו בשביל זה פירש מה הנרצה אצלו הנה בחכמת התורה ואמר ר"ל תלמודה עוד ביאר מה הסבה שהצטרך לקשר מאמרו בזה התנאי והוא בארו ר"ל תלמודה וכי הסבה היא מה שבארנוהו ואמר כי ענין המאמר הזה וכל מה שהוא ממינו הוא חכמת התורה על האמת כמו שאמר ית' ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה והציקוהו פשטי התורה ומה שילך בדרכו והוא מה שלא סר היותו מבין מדעתו או הבינהו זולתו מהמון סכלי המתחכמים מענייני השמות ההם ונשאר במבוכה ובהלה אם שימשוך אל שכלו האמתי ושישליך מה שידעהו מהשמות ההם אשר אינם אלא דמיונות ויחשב שהוא השליך

פינות התורה או שישאר עם מה שהבינהו מהם או שחשב להבינו ולא ימשך עם שכלו העיוני המשקיף האמת אך ישליכהו אחרי גוו ויטה מעליו כאלו העינים לאחור נבראו ולא לפנים ויחשוב עם זה וכו' שמעשה בראשית הוא חכמת הטבע ומעשה מרכבה הוא חכמת האלהות וכשהפועל מחוץ יקרא מלאכותי כנגר שהוא חוץ מן העץ המתפעל אל קבול צורת הארון וכשהפועל בפנים יקרא טבעי כי יפעלהו הטבע בכח המצייר אשר בזרע להשלים אריגת העובר ותמונתו ולזה נקרא חכמת הטבע מעשה בראשית ר"ל נמצאות מתחדשות בהתחלה היא בעצמותם בהישרת הטבע האלהי השכלי הנה אמרנו מעשה בראשית נרצה בו מעשה נעשה בבראשית ובהתחלה היא בעצם ההוא וכאשר ההתחלה היא בו במה שהיא תקנה לו התנועה אשר בו מציאותו והוא נבדל ממנו במה שאיננו כח מתפשט בו נקרא מעשה מרכבה כי הסוס טפלה לרוכב ואין הרוכב הנפרד טפל לסוס ודע כי הענינים הטבעים ג"כ אי איפשר לגלותם בלמד קצת התחלותיהם על מה שהם בביאור וכבר ידעת אמרם ז"ל ולא במעשה בראשית בשנים ביאר בכאן כי ראשית ירצה לומר התחלה וכי ספור מעשה בראשית ירמוז בו ביאור קצת ההתחלות שהן החומר והצורה וההעדר והם ג"כ סודות מסודות החכמה האלהית כי חכמת הטבע והאלהות כבר ישתתפו על חקירת ההתחלות הטבעיות אלא שחכמת הטבע תחקור בהן מצד שהן התחלות לנמצאות טבעי וחכמת האלהית שהן התחלות לנמצא ותשלים מהותם ויש מי שלא יגיע למדרגה שיאור חשכו בה כברק שהוא מעלת הנבואה ר"ל הדבוק בשכל הפועל אבל בגשם טהור זך והוא המופת ובכלל העיון אבל יציץ ויעלם כאלו הוא להט החרב המתהפכת שהוא בעל לטישה והארה אבל מתהפך לכן אמר וישכן את הכרובים ואת הלהט החרב המתהפכת לשמור דרך עץ החיים כי במחשבה ושכל יקח מעץ החיים פן ישלח ידו אם יזכה אלא שאין ההצצה עומדת תמיד לסבת ההיולי המתהפך ללהט ובעבור זה כשכיון כל חכם יודע על דרך מופת אלהי יודע הנמצא במה שהוא נמצא רבני נכנע לדת אך לא כבהמה הנמשכת לרצונה אבל בעל אמת ללמד דבר מזה הענין לא ידבר כי אם במשלים וחידות יען יובנו כפי טבע המבין כאלו החכמים והיודעים נמשכים אחר הענין הזה ברצון אלהי כמו שימשכום עניניהם הטבעיים כי הרצון האלרי גזר סדר המציאות והתמדתו והענינים הטבעים והצורות והמצוות ומה שמביא אל תקון הקבוץ כלם נתנו מרועה אחד הלא תראה כי השם ית' כשרצה לתתננו שלימים ולתקן עניני המונינו בתורתינו המעשיית אשר היא התכלית המכוון בתורה בעצם אשר לא יתכן אלא אחר דעות שכליות התחלתם השגתו ית' כפי יכולתנו המכוון במעמד הר סיני ובפרט בראשית הדברות אשר לא יתכן זה אלא

בחכמה האלהית ולא תגיע החכמה האלהית אלא אחר חכמת הטבע כי חכמת הטבע פתיחה לזה בהכרח ולכן שם פתיחת ספרו ית' במעשה בראשית שהיא חכמת הטבע כבר העירוך על היות אלו הענינים סתומים אמרו לפיכך סתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים ואם היה נרצה בו מה שיבינהו הנער בבית רבו כפי מה שידרשהו הדרשן העני לא היה אומר סתם לך הכתוב ומה מאד הפליג לדקדק אמנם דמיון המין הראשון ממשלי הנבואה אמרו והנה סלם יורה על השתלשלות המציאות וסדר חלקיו ואמרו מצב ארצה יורה על עולם היסודות שהוא כל מה שבתוך גלגל הירח ואמרו מגיע השמימה יורה על עולם הגלגלים והנה מלאכי אלהים יורה על עולם השכלים הנבדלים ואמרו עולים יורה על כי הם עלות ויורדים עלולים בצרוף ואמרו והנה ה' נצב עליו יורה על ענין שביעי כי הוא יתע' הסבה הראשונה והוא על הסולם נבדל מכל גשם לא בו היפך מאמר הכופרים ומגדל וראשו בשמים והנה פרשתי זה ואם הוא מובן לרוב המעיינים למה שאין במאמרו מלה מורה על באורו גם כי ראינו הרב בעצמו יפרש זולת זה בעתיד אבל מה שראוי שיובן בזה המקום הוא מה שבארנוהו כי חומר האדם הקרוב הוא חומר שאר ב"ח כאברי האדם שהם חומרו הקרוב כ"ש המתדמה החלקים בעצם ובבשר והליחות כל שכן הרחוק שהם היסודות כ"ש אשר בכח שהוא החומר הראשון והשמר מקור עת לעשות לה' הפרו תורתך באורו לולי חברו האמתי כבר היתה התורה האמתית מופת בידיעות מזוהמות ובהאמתת ענינים גשמיים באל ית' וברוחניים ודי בזה הערה והסבה החמשית הכרח הלמוד וההבנה והוא שיהיה שם ענין סתום קשה לציירו יצטרך להבינו או ללוקחו הקדמה לבאר ענין קל הציור אשר הענין ההוא קל הציור צריך שיוקדם בלמוד על הראשון ההוא הסתום בדקדוק אמתתו להיות ההתחלה לעולם בקל ויצטרך המלמד שיקל בהבנת הענין ההוא הראשון הסתום מצד שיזכור בה כדי לבאר הענין קל הציור בהעברה על איזה דרך שיזדמן ובעיון גס ולא ידקדק באמתתו אבל יונח כפי דמיון השומע עד שיובן מה שירצה בו עתה ולהבינו באמצעותו מהבנת הענין הקל הציור ואחר ידקדק הענין ההוא הסתום הראשון ותתבאר אמתתו במקום הראוי לו וזה כענין הסוג והוא שלקח בבאורו מאמר העצם בעיון גס אשר הסוג והמין ילקח אח"כ בביאור אמתת העצם וידקדקו עניני המאמר אח"כ בחכמה האלהית ראה ר' מחבר המשנה דבריו שלר' פלוני בכך וסתם לן כותי' וחסר הבעלים והמה מתנאי הסתירה וההפוך שיהיה הנושא לגזרות אחד ובכאן נושא שתי הגזרות מתחלפים ואף כי הם חלקיות מנאם סותרים למה שאין מהאומרים אחד שיכלול האמת והשקר וכאלו האמת וסותרו כלומר שהוא סותר האמת והוא השקר מיוחס אל כל אחד מהרבנים ובכלל החיוב והשלילה ולולי זה הצד לא

תחלוט בזה סתירה אחר שאמר בכאן סתם לן כותי' ובכאן סתם לן כותי' ויש מקום עיון וחקירה שהנביאים יניחו סותרים כפי הדרוש אשר יתעסקו בו בשביל העומק והמשל ולא נחם אלהים כל אשר חפץ לאיש כמוך רשעך ולא יוכל ה' עוד לתת כי בושתי לשאול מן המלך מאמר בני הנביאים כי נשאו ה' לא יטיב ה' ולא ירע והוא מאמר רבני והצודק מפי עליון לא תצא הרעות והטוב בראשית ברא בורא שמים ונוטיהם ונושנתם השכם ושלוח לאמר לתת לאיש כדרכיו ויורו למלך יאשיהו כי לא יראני האדם וארא את ה' ופני לא יראו ותמונת ה' יביט הלמתים תעשה פלא יחיו מתיך ורבים עד אין מספר והכונה המשל ודע כי אני כבר שמתי כסותרים מה שיתחלפו בו האומרים כי דברי הנביאים דבר ה' הוא פתחו שערים בשתוף השמות ויבא גוי שלם שומר האמתות וכדומה לזה בהתחלה הראשונה:

חלק א

פרק א

צלם התחיל בזה כי הוא התכלית וראשית המחשבה אחרית המעשה והוא כולל כל חלקי ההגשמה גם כי אדון הנביאים התחיל בו במעשה בראשית הענין אשר בו נתעצם הדבר כי החומר אינו נמצא שלם והיה הנמצא ההוא לא זולתו כענין בחומר שהוא משותף היות המבוקש מהם ענינים והוא הורדת הרוחניות:

פרק ב

ולזה שאמר והייתם כאלהים ידעי טוב ורע ירצה כמו השופטים כי משפטי התורות מן המגונה והנאה לא נתלו בנמצאות בעצמם כדי שיאמר בעבור זה שקר ואמת או משיגי שקר ואמת ואין בהכרחי טוב ורע כלל כי אם שקר ואמת ירצה כי ההכרחי והם הנמצאות בעצמם אשר אין אנחנו סבתם אין בו טוב ורע אשר הוא המגונה והנאה אבל שקר כשנסכלם או נאמרם בחלוף מה שהם במציאות ואמת כשיסכים ציורנו או המורה עליהם עם מציאותם בעצמם וכאשר גדלה תאותו הצטרך אל העמל והטורח ירצה כי ההכרחי יספיק מאד ואמר דוד מבאר לזה הענין אדם ביקר בל ילין לינה אחת שינה פנותו אל התאות הגשמיות כי תאוה הוא לעינים והנאת חושיו הגשמיות כי טוב העץ במאכל הנה זה לא מצד הנפש החיונית לא האלהית על כן אמר נמשל כבהמות נדמו ישתבח בעל הרצון אשר לא תושג תכלית כונתו וחכמתו בבריאה האנושית שבראנו מורכב מהפכים משתתף בין העולם המושכל והמורגש עד שיתחייב שישיגנו זה ה' ית'

הרוצה בטבע הנמצאות להדמות בו ומשתוקקות אליו והוא תכלית יכולת ההיולי ר"ל להמציא המשתתף עד שיתאחד בו כי מאתו הם יוצאים ואליו הם שבים:

פרק ג

ויאמר על האמת ירצה העצמות אשר הוא אמתת הנמצא באמת:

פרק ד

ועל זאת ההשאלה נאמר ויחזו את האלהים וגו' ירצה בו השגיאה המסופרת עליהם בזה המאמר היא בהשגה השכלית כמו שיבאר בפרק המתדבק אל זה:

פרק ה

בענינים עמוקים מאד זה בספר השמים והעולם כשירצה לבאר שתי שאלות נפלאות האחת למה היו הכוכבים הנבוכים כל מה שהוא יותר קרוב מהם אל גלגל המזלות יתנועע תנועות רבות והרחוק תנועות מועטות ואם הגלגל הראשון בלתי מתנועע אלא תנועה אחת והשאלה השנית לאיזה עלה היו בגלגל הראשון כוכבים רבים והוא אחד ובשאר הגלגלים לא ימצא בהם כי אם כוכב אחד ואם הוא בעל גלגלים והתנצל בזה ובאר כי הוא פועל נפשיי למה שהיו הגלגלים בעלי נפש והסבות מבוארות לשם וכבר פרשנו ענינם בפי' לספר ההוא גם בפירושנו לחי בן יוקטן גם במה שיבוא נדבר בו בע"ה ויזכך מדותיו זכוך רב הוא אמרו וכבסו שמלותם וימית תאותיו ותשוקתיו הדמיוניות הוא אמרו אל תגשו אל אשה וכאשר יבין הקדמות אמתיות וידעם והם הגזרות וידע דרכי ההקש ועשות המופת והוא הסדור המורכב ובתנאיו וידע אופני השמירה מהטעות השכל ואלה השלשה יכללם מה שאמר שירגיל עצמו בחכמות ובדיעות ועל זה צוה והיו נכונים לשלשת ימים בזה הפרק לא ביאר אך יקדים לחקור בזה הענין ר"ל חכמת האלהות ולא יגזור כלומר כשיהיה לו השגה בלתי שלימה ירצה מה שבאר למטה אשר כללה מן הגשמות מה שכללה חייב זה ההרס קודם שלימותם ירצה שלא דקדק איך ראו כי לא ראוהו יושב על כסא וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו אבל דקדק עליהם תוכן השגתם ושראו תחת רגליו מיד החומר הראשון בלי אמצעי בתכלית או שנתפלסף בימים ההם ויעתר והאריך וכו' פן יפרוץ בם כמו שאמר שלא יהרוס לדבר בזה הענין אין היזק בזה כי זה הוא חוץ ממנו יתבר' אלא שהוא יקצר במדרגה שישתדל עמו לעלותה:

פרק ז

כמו שאבאר בשתוף שם בן הוא אמרו מי שקדמו לו מבנים או יחקהו הוא אמרו שדים גם כי יולידו הנזקים וכשרצהו השם הוליד בצלמו והוציא אל הפועל:

פרק ח

הנה מקום אתי מעלת עיון והשקפת שכל והוא הנרצה באמרו ונצבת על הצור כמו שיתבאר שם:

פרק ט

אבל מה שהרחיב בו הלשון באמרו כי יד על כס יה וכו' הוא תאר עצמותו וגדולתו אשר אין צריך בשום פנים שידמה המעיין שיהא דבר חוץ מעצמו וכל שהוא תאר נוסף ולא נברא מנבראיו עד שיהיה ית' נמצא בלתי כסא ונמצא עם כסא זאת כפירה בלי ספק רצה בזה לאמת דור דור עם המשותף לו ית' פי' ר"ל מלחמה בעמלק מדור דור למי שמחייב לו תאר נוסף או משתפו עם נברא מנבראיו יצא משפט מעוקל זהו עמלק ר"ל לאמת דבר נוסף ואם יהיה תואר נוסף רוחני כי הוא יתעלה אחד פשוט ולולי זה לא היה מחויב המציאות וזה אחד מן הפרקים כיון בו לבאר שתוף שם לא זכרו ואני זכרתיו והבן מה שרמזנו אליו:

פרק י

יכונה הענין הזה גם כן בירידה ר"ל שיחסו ספרי הנביאים ירידת המכה אשר יחייבה הרצון הקדום וכמו שכתוב בספרו של אדם הראשון לפקידת המעשים ויכונה זה בירידה והבן זה:

פרק יא

ה' למבול ישב ר"ל שעם השתנות עניני הארץ והפסדם המורה עליו המבול לא יהי' לו ית' שנוי כי היחס ההוא למיני הנמצאות ר"ל לצורות המשובחות לא לאישיהם כי הם משתנים ואיש אחד יתקיים עליו המין האנושי כמו שיתקיים המין השמשי באיש אחד ואם יקרא מין:

פרק יג

יתקיימו סבותיו כלומר הסבות אשר הוא סבתם והם מסובבים והם סבות למה שיתחדש:

פרק יד

ויהיה שם המין לא ידון רוחי באדם ונגלה בה"א הידיעה והאדם ידע ושם העצם לא נודע בה"א והאל יודע:

פרק טז

השען ועמוד על ההתבוננות היות הש"ית התחלה כי ההשגה בשהוא התחלה הוא המבוא אשר תגיע ממנו אליו כי תדע שהוא התחלה לנמצאות על דרך שכל משכיל

ומושכל וטבע המקור ראוי שיהיה נמצא במה שיחצב ממנו הנה הוא מטבע הנמצא ולולי זה לא היה התחלתם ולזה נשיג השם בהשגת הנמצאות אחר שידעת כי הוא התחלתם כי תדע שהוא יתעלה הוא המציאות המשובח אשר לנמצאות בציורו ית' והן זורחות מאמתו כי שמש ומגן ה' מזריח הצורות ומשים אותם מושכלות כמו השמש סבת המראים והראותם בפועל וזהו שרמז באמרו הנה מקום אתי ית' בורא העולם בגודל עצמותו:

פרק יז

וחכמי האומות מקדם היו מסתירים הדברים בהתחלות הנמצאות המשתנות הנה התורה תתחייב שתלך בזה האופן יותר ועל זה אמר מקדם ואפלטון ומי שקדמו היה קורא החומר נקבה והצורה זכר כי החומר ישתוקק אל הצורה להשלים המציאות ואתה יודע כי התחלות הנמצאות שלש החומר הנושא לאפשרות והצורה על שהיא חלק העצם וההעדר המיוחד הקודם לצורה המתהוה אשר הוא מחובר לחומר לעולם לפי שהוא בבחינת עצמו נעדר הצורות לכן בהתלבשו צורה ישא בו העדר המקבלת לה העתידה לבוא אחריה ולולי התחברות העדר לחומר לא תגיע אליו הצורה כי הנמצא השלם בעצמו לא יתהוה ובזה הצד היה ההעדר מן ההתחלות ר"ל במקרה יעלה בו הצורה לא שיהיה חלק עצם ולפי שהיה ההעדר המיוחד נמשך להעדר הכולל אשר לחומר הראשון מכל הצורות אשר בשבילו העדר כל צורה שילבש כנה ההעדר בכלל בשם השטן ובשם ההשחתה אשר קראה מרע"ה בעת ספרו יחסי הנמצאות קצתם אל קצתם:

פרק יט

ומזה הענין מלא כל הארץ כבודו ירצה מלא כבודו כל הארץ ענינו כל הארץ תעיד על שלימות כבודו ר"ל עצמותו כלומר תורה עליו אלא אם תרצה תשים כבוד ה' האור הנברא אשר יקרא כבוד בכל מקום והוא אשר מלא את המשכן אין הזק בזה בכאן ביאר הרב דעתו בשכינה והוא אור נברא נמצא חוץ לנפש מאת הנביא וכנה בקול נברא וזהו דעתו על פי אונקלוס ובהוסיפו המצורף שהוא שכינה אך בהוסיפו מימרא כבר יהיה בנפש הנביא:

פרק כא

ולפי זאת ההשאלה הוא אצלי אמרו ויעבור ה' על פניו ויהי' הכנוי בפניו שב אליו יתברך וכאלו אמר שהשם העבירו תמורת פניו שהיה משתדל להשיגו אל קריאת המדות ה' והשיג פעולותיו שהם עלוליו במה הם עלולות ממנו לא במה הם נמצאות ממנו בו כי הוא התואר המיוחד לו יתברך ולכן אמר ה' ה' הכל שכלי ואז ישים המחוסר יקרא דה'

או יהיה שם עם זה השגת חוש הראות אבל לדבר נברא בראייתו יגיע שלימות ההשגה השכלית כמו שפי' אנקלוס ירצה באמרו שכינתי' הנה הוסיף החכם לבאר בכאן כי השכינה מוחשת לחוש הראות והוא האור הנברא וגלה תועלת ההראות ההוא אף לעצם הנביא מלבד הראות לעם כשאמר בראייתו יגיע שלימות ההשגה השכלית כי כשנפש הנביא תעלה למעלה העליונה עד יאצל ממרום האור ההוא בעמדו עם עולם האורה יעמד לו דמות לוח קצר מחקה כללי הנמצאות ועלויים עד יתדבק ברוחניים וכבר אמר אברהם אבינו בספר היצירה וכולם קשורות זו בזו כשלהבת קשורה בגחלת ואין לך ללכת בעקבות המתפלספים המתגאים לאמר כי אין זה אלא בנפש הנביא כי הלא באר עוד ואמר זה אם לא היתה ההשגה המראית ההיא במראה הנבואה כמו שבא באברהם וזה דעת אחרת חדשו עתה בזה המקום אמנם דעת הרב כי אור נברא היה נראה בלא ספק נקרא כבוד והוא אשר יקראהו אונקלוס שכינה ובאגרת הסודות אשר שלח הרב לתלמידו בהשבעה שלא יגלהו לזולתו הערים התלמיד החשוב להשפיע בלי עבור על שבועת הרב וזה לשונו הדבור שנזקק למשה רבינו ע"ה בודאי שקול ברור הוא נמצא מן הטבע ורבים אמרו שלא היה שם לא קול ולא דבור גוף אלא שנפש מר"עה אוחזת בדיעות העליונות ומבינה ושומעת על דרך דבור האמת שהוא הגיון הדיעות מה שאין אנחנו יכולים לידע איך ואילו לא שנה הכתוב וישמע את הקול מדבר אליו הייתי מודה בכך ועוד שפרשת לוחות שניותאינה הולכת כן הילכך אין לומר אלא שקול ברור היה ויתכן שמן הענן היה יוצא וכן ראוי שלא נגלה אליו אלא בענן כמו שמפרש בפ' כי תשא עכ"ל ומזה תבין אומרו או שיהיה שם עם זה השגת חוש אוזן ג"כ לא שיהיה בנפש הנביא ואם כבר יכללהו הקול והמימרא במקומות רבים:

פרק כג

ואמר אלך ואשובה הענין העלות השכינה מעלינו אשר היתה בתוכנו אשר נמשך אחר העלותה העדר ההשגחה בנו כי לכבוד הנביאים היתה וסרה בסורם ובסורה סרה ההשגחה כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים וזה פרי המשפט פי' וזהו מאמר הנביא בהיותכם עם אל אל עמכם והנביאים ג"כ הממשיכים והמגיעים סבת החופפות ובהעלות הדבקים בו יתברך יעלה החופפות ובהעלותו תעלה ההשגחה כי אין שם ממשיך מן המלוא העליון:

פרק כד

אמר משה זה מבואר:

פרק כה

גם זה מבואר מעצמו ואינו צריך באור:

פרק כו

דברה תורה כלשון בני אדם פי' הוא למטה כפי דמיון ההמוני והסבה כי תיוחד אליהם ואם כבר תכלול הסגולות הנה בשניות וכמו שהוא צריך לאכילה ושתיה להחליף מה שיותך כי המזונות הם להסגיר הנקבים ולהחליף מה שנתך מן הלחות השרשי אשר סבתו החום הטבעי העומד בו כענין בשלהבת המכלה לשמן אשר הוא סבת הארת הפתילה וכבר התניתי לבלתי כוון בזה הפי' אם לא ביאור ההכרחי ליודעי האמתות אמנם הרחבתי הגדר בזה כי ראיתי ממטיבי העיון כבר חשבו שרצה בזה להדריך האדם לבלתי יאכל עד שירעב ואם תרעב לא יאמר לך כי הוא ממלאכת הרפואה ודבריו ברפואת הנפש:

פרק כז

והדברים הדמיונים כלומר ספור מה שנאמר לו במראות הלילה ביחוד אל המדמה הניחו כאשר היה כי הכח הגשמי כבר יגשים הרוחני ואיננו ספור מה שאירע שיורה על שהענין נמצא חוץ לנפש כן וזה מופלא ולזה לא הרחיק שיאמר בו אנא איחות אף אם יארע כן אחר שהמדבר מלאך ומלאך כבר יאמר על המדמה:

פרק כח

ואמנם אמרו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר פי' אונקלוס כמו שידעת שהוא שם כנוי רגליו שב על הכסא ואמר ותחות כורסיה יקריה והבן זה והפלא וכו' לא ראיתי א' מן החכמים מאשר הגיע דבריהם אלי או שדברתי מזה הענין עומד על אמתת זה ורובם נטו לומר שהוא טעות נפל בגרסא או בנוסחא וכי ראוי שיאמר תמורת הכסא הכבוד ולא הועילו דבר כי הכבוד ג"כ מיוחס אליו ית' כאמרו יקרי' גם בהיותי בעיר ההוללה טוליטולא תפארת ישראל דברתי על זה עם החכם הזקן דון יוסף בואקר יצ"ו וראיתיו נבוך עליו כי הוכרח להודות כי אשר יכוין ברגליו איננו הכסא כי הרגל לזולתו ייוחס והאמת הוא מה שעמדתי עליו אחר דקדוק רב והוא שאמרו שם כנוי רגליו שב על הכסא לא ירצה בו שבעל הקנין הוא הכסא כי לקדוש ישראל יכנה אבל ירצה בו שהוא שם הרגל המכונה אל הנסתר המיוחס אליו שב אל הכסא ר"ל שהכסא הוא המכונה לנסתר והנסתר הוא הכבוד והנסתר הוא הנמצא הראשון לא שהרגל מאמתתו ית' או חלק ממנו ואמרו ותחת כורסיה יקריה הוא שהרגל יקרא כסא ויחסו אל כבוד האל לא אל בראשונה והפלא מהרחקת אונקלוס ההגשמה ופי' הרגל כסא גם הרחיק כל המביא

אליה ואפילו בדרך רחוק שאם פירושו הרגל כסא אף הכסא לא יחסו אליו ית' אבל אל כבודו שהוא לא אמר וכו' כי החומר כמו שידעת מקבל לעולם לצורות ולמקרים מתפעל ונושא האפשרות בבחינת טבעו במה הוא היולי ואין פעולה לו אלא במקרה מצד הצורה אשר בו כמו שהצורה פועלת לעולם בעצמה מתפעלת במקרה מצד היותה בחומר כי נשתנה המורכב ותשתנה היא מצדו נעדר הצורות כלם על שהן חלק מאמתת מהותו וטבעו והוא מחדשו כנוח עליהם הרוח כמו שיאמר בנאד שנשתנה חומץ:

פרק כט

ומרה האדם רצון השם והיה העצבון והמרי שב אל האדם והלב על השם שהוא הרצון:

פרק ל

ובקצת הנוסחאות תורה כי המיוחדת אצל היודעים היא החכמה וראה איך פירש כל מלה בזה הפסוק בענין החכמה והלמוד והבן זה כי היא הישועה אשר נשתורק אליה ואינו רחוק אצלי שהישועה הגשמית תהיה כלי לרוחנית ואחרית ספר דניאל יעיד על זה אך אשתומם להעדר ההכנה והזמן יגלה המצפונים כי אין שום חשבון אחר ימים אלף ומאתים ותשעים לבד שאם כל הוה נפסד הוא ג"כ כל נפסד הוה תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה ובזה יהיה כבוד ה' לעולם ודוד עבדי נשיא להם לעולם ואיך שתהיה לכל תכלה ראיתי קץ ואין לאורך הגלות התפשטות בלתי מוגבל וכאשר יעויין הכל יורה קצתו על קצתו והדבור בזה יתרון:

פרק לא

בזה הפרק התחיל לרמוז על מעמד הר סיני והגבול שזכר שיש לשכל האנושי רמז על אשר צוה לו האל ית' למשה והגבלת את ההר והסבה הרביעית שאמר שלא היתה אצל אלכסנדר וסיעתו שלא היה אצלם תורה כי אם דת וזה רמז באמרו הציץ ונפגע כי אין פגיעה גדולה מהמנהג וזה הפ' בכלל אמנם הקדימו והציעו למה שיהא אחריו כי הד' חלוקות רמז לד' שנכנסו בפרדס והם אשר אליהם יקלקו המעיינים וקוצר יד השכל מהשיג מה שאפשר השגתו רמז להציץ ומת וכבר רמזנו על זה בפתיחתנו לפי' הכונות ודי בזה:

פרק לב

והוא שאתה אם תעמוד על הספק והוא הרמוז בכונה השנית נכנס בשלום ויצא בשלום כמו שנכנס ר' עקיבה ונטות אחרי החסרונות כמו שקרה לאלישע אחר שלא חס על כבוד קונו כי שלח שכלו על מה שאין מטבעו לאהבת הרשות והנצוח והזיק שכלו הנחנה

וצורתו האמתית השתבש כמו שיחשבו המתרשלים והפתאים שהם המון החושבים להיות חכמי ישראל והם מסגולות סכליהם:

פרק לג

וזאת היא הסבה בדברה תורה כלשון בני אדם כי אליהם נתנה ובה יתחילו הנערים וכל העם מורשה קהלת יעקב וכבר הקדים ראשונה ואמר כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים וכבר ביאר קרב אתה ושמע כפי אמתת מהותו ואתה תדבר אלינו כפי דמיונינו והתישו כחו כנקבה בצרוף אצלם:

פרק לד

אלא שנחויב בציור השלם בגדרים העצמיים בידיעת האמת ובהאמין במה שנרצה להאמין בו במופת בידיעת האמת ר"ל מציאות המורכב והנפרד כי לא יקנה המופת הגדר בעצם ואם כבר יגיע ממנו במופתים המוחלטים והוא אשר יקרא מופתי משתנה במצב כמו שנאמר למה ירעם לפי שהאש נכבה בעבים ונאמר הרעם הוא קול הכבות האש בעבים אמר אם כהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם הברזל נכהה ואיננו מחודד הפנים אי איפשר שיגבר חיילים ככה תכלית הכשרון בהצעות היא החכמה ואי אפשר שתגיע בזולתם ופי' אמתת הצדיק מהו ואמר כי השלם הזריז שיתן ימיו לחכמה וכבר רמזנו בפתיחתנו לפי' הכונות כי כל מה שאמרנו באלו הפרקים רמז על מעמד הר סיני אשר בו היה מדרגת העיון ובפי' איפשרות הדבקות כללנו מעמד הר סיני כולו על דרך הרב והסבה הראשונה והשנית כאלו הם קולות וברקים ואורך ההצעות ידמה כענן כבד על ההר והר סיני עשן כלו עד שתדעך השלהבת והעסק בצרכי הגופות והאשה והבנים ישפר בעיני כל אדם וקול שופר כי כל דבר שיושג במראה הנבואה אמנם הוא משל לענין אחר אמנם מה שאמר ממזג האשכים החם הלח ורמז מה שבא שם מסיפור פרישת השלשה ושהוא רומז על ההמנע מן הגשמיות השלשה ימים ההם אשר בארנום:

פרק לה

בזה הפרק העיר לבאר במוחלט שלילת ההגשמה ומשיגה והוא מה שלא יראוהו הפלוסופים כן והוא אמנם התיר זה כי הוא המכוון הראשון בספרו ולולי זה לא יוחלט עליו שם המורה כי בזה נבדל מזולתו בזמן העובר ואמנם החכם אבן רש"ד אמר כי אין ראוי לומר להמון שאיננו גשם כי יבטל מציאותיו אצלם גם איננו ראוי לומר כי הוא גשם כי הוא חלוף האמת אבל ראוי שנבחר היותר נכבד ממשיגי הגשם ושנאמר כי הוא אור כי נמלט אותם מאמונת ההגשמה ויהיה נמצא אצלם ונכבד שבנמצאים עד שיכלול זה

מן הצדק כמו שהאור סבת מציאות הגוונים בפעל וסבת ראותינו אותם כן האל ית' סבת הנמצאות כולם וסבת השכלתם ומאד המריץ באמרו ונהורא עמי' שרי':

פרק לו

וכן כשתעבור על כל מה שיש מזה הענין בכל הספרים תמצאהו ורבים שאלו על אמרו ויחר אף ה' בם וילך ואם הם לא הבדילו בין הנבואה המושכלת למדומה כבר הגשימו הרוחני ואמרו חרה אפי בך ובשני רעיך כי חשבו שהשם יפעל בלי אמצעיים ואיך יפעל הנבדל בגשמי המשתנה בעצמותו בלי אמצעי וכבר התבאר המנע זה במה שאחר הטבע והבט אמרו ואמנם עשו ספרי הנבואה זה החזוק הגדול כי הסכימו על זה לתכלית משובח ומאד הטיב בגדרו הכפירה במאמר פוסק שהוא חלוף המציאות והאמנת הדבר בחלוף מה שהוא והבן אמרו לא ענייניהם ובזה היה הטעות ראשונה ודע אמרו ודע שאתה כשתאמין ההגשמה והבן אמרו כי תדע שאין התנצלות א"כ למי שלא יקבל מן הפלוסופים האלהיים כי הם אמצעיים בין הנביאים ובין העם:

פרק לז

כבר התבאר לך כי שמיעת הקול מבלתי אמצעות מלאך יכונה עליו פנים בפנים ירצה כי הפנים בכלל נאמרים על שמע הקול ההוא אם שמע דברים מבלתי חידות למשה נביאו עליון ואם קול נברא אצל כל ישראל וכבר פרשנו זה בפירושנו לחי בן יקטן בשלימות:

פרק לח

ונתחייב מרצונו כי רצונו הוא דעתו שהוא עצמו:

פרק לט

והענין שתשים תכלית פעולתיך כלם השגתו כי זהו תכלית מציאותו לא להעריך כחותיו:

פרק מ

מי הוא אשר ידע סדר רצון השם כי מלת תכן כוללת הידיעה והסדור והעצה רמז להנהגה והוא פירוש נפלא:

פרק מא

חי ה' אשר עשה לנו הנפש הזאת והיא המדברת כי היא מגעת מן הנבדל:

פרק מב

שאלו אמר וימת והוא בשונמית והפלא מאליהו זה פנחס שהיה כהן איך טמא עצמו ואחשוב שידע שיחייהו והעומד לחיות הנה כחי ברוך ה' אשר נתן ביד עבדיו להמית ולהחיות ויהיו קוברים איש וינוסו מפני המלחמה ועבדי השם לעולם יחיו כי הם אפי'

במיתתן קרויין חיים כי הדעות האמתיות הנשארות קרויים חיים והנפסדות קרויים מתים ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לעת קץ כי תמלא הארץ דעת את ה' גם כי ישית חק ויזכור עת בא חליפתו וכבר אמר תשלח רוחך יבראון ותחדש וכו' אחשוב שאמר זה על האישים וברוך היודע:

פרק מג

אמר משה זה מבואר:

פרק מד

עיני ה' המה משוטטות וכו' השגחתו כוללת ואני חושב כי העינים השבעה המקיפים רמז לשבעה משרתים וזה מסכים עם ההשגחה ובאמת כי הכוכבים נראים כעינים כי כל הרגשה הפעלות כי הוא קבול דמות המוחש:

פרק מה

הוא ספור על ענותו ית' לצעקת הצועק כי הנמצא כאיש אחד נאות קצתו לקצתו:

פרק מו

והכחות באין ספק מכלל הכלים תפעל בהם הנפש או הצורה כי התארים אמנם הם כחות שנו המדברים בהם השם כי קראום תארים לא זולת זה אמנם בבראשית רבה שהוא מדרש אגדה של ארץ ישראל גדול כחן של נביאים שמדמים הצורה ליוצרה שנאמר ועל הרקיע דמות כסא ועל הכסא דמות כמראה אדם מלמעלה כל מי שראיתי ענינו מן המעיינים בספר הזה ראיתי שפי' מדמים הצורה ליוצרה כי ידמה הנבדל לצורה אנושית ולפי דמיונם היה להם לומר בזה המאמר הכולל שמדמים היוצר לצורה לא צורה ליוצרה ואיני נפלא מהם כי לא העמיקו לעמוד על כונת המחבר ואני אבאר לך עתה כונתו רמ"בם ז"ל ביאר בפר' מ"ט כי המלאך ייוחס לו הכנף ולשם יתברך הצורה האנושית להורות יתרון הש"י על מלאכיו והכנפיים כלי מהירות ההליכה וראוי שייוחדו לשלוחים ולא ייוחדו לש"י כי הם מצווים לא מצוים והנה אמרו הנה דמות כמראה אדם ירצה בו דמות כמראה הש"י הנה אמרם מדמים הצורה ליוצרה ירצה שהם מדמים הצורה אשר בנפש הנביא אשר הוא חקוי גשמי למלאך ליוצרה ית' ונאמר ועל דמות הכסא דמות צורה כמראה אדם וכבר ביארו כי הצורות כלם אשר ישיגום הנביאים במראה הנבואה הם צורות נבראות השם בראם בנפש הנביא והוא האמה כי כל צורה מדומה בדמיון היא ברואה שנאמר שר צבא ה' עתה באתי עבד עובדא חליצה במנעול קטן וצריך שיהיה גדול ביחיד וצריך שיהיה בעשרה ובלילה וצריך שיהיה ביום ורב גובריה הוא גדול כחו כלומר גדול כחו שישים עצמו לעשות כך:

פרק מז

לא ישיגו מורגשיהם עד שימששום אמר בן רש"ד בדברו בהכרח האמצעי שאיננו רחוק שימצע בו האויר כענין המים הנשארים על האצבע אחר טובלו במים אלא שלא יורגש לדקות האויר ואם הממושש אינו רוחני כל כך דק כך כל שכן שיצטרך לממוצע בין ההיולני והרוחני:

פרק מח

לא אדע להם כונה בזה הלא אמרתי לך בזולת זה המקום כי אין להמלט מן הקבלה בקצת דברי הנביאים והחכמים למה שהיתה הפילסופיא הקדומה בזמנם גם כי תורתנו הקדושה האלהית למעלה מן החקירה הפילוסופית ואני אומר לך זה באמתות לא על דרך ההראות והאלהים יודע:

פרק מט

אבל זה הכל במראה הנבואה ולפי פועל הכח המדמה ולפי הענין אשר ייוחס למלאך כפי הנושא אשר עליו ייחד נבואתו והפעולות אשר יראה שיפעלם המלאך כפי עתו כי כל נביא רוב נבואותיו כפי העת אשר הוא בו לקרבם מן הפועל ושוטטות נפשו עליהם כאשר תראה כי נבואות ישעי' כלם הם אם על סנחריב ואם על גלות בבל ואם על שובם לארץ בבית שני וכיוצא באלו כלם ולזרז האדם להנצל מרשת הדמיון הטיח דברים כנגד המון המעיינים ואמר כי אלו האנשים והם רוב המעיינים וכן הוא האמת:

פרק נ

בעת נערותי בלמדי החכמה ראיתי מי שגדל עליה והזקין בקריאתה ולמודה בעיר מושבי עיר פרפינייאן ועמו המון רב מן התלמידים מלעיגים ומבזים אחד מן הדורשים שדרש בענין האמונה ואמר בדבריו שהאמונה ממנה אמיתית וממנה בלתי אמתית ואמר החכם ההוא בעיניו כי חלילה חלילה שהאמונה לא תאמר אלא על האמונה האמתית והסכימו עמו תלמידיו שותים מימיו עד שאמרו שהיה ראוי לנדות הדורש ההוא אם לא לחסרון דעתו והדורש ההוא ואם הוא משנואי נפשי השקר יותר שנואי וראיתיו נרדף והאמת נעדרת ולאהבת האמת טענתי טענתו והחזקתי בדבריו ואלעיג על החולקים עליו ואזכיר להם זה הפרק והגדר אשר גדר בה החכם הזה האמונה וכי היא אמונה כל עוד שיחשוב המאמין שהוא כן חוץ לנפש וכפרו זה ולא הודו שהרב כיון לומר זה עד שהכרחתים והבינותי הדבר לקצתם וזה יביאני עתה לפרש מאמרו ואם אחשוב שהוא כמבואר בנפשו הוא מתחיל בתארים ורומז ענין האמונה מה ענינה באמת והיא אשר ראוי להחזיק בה החכם באמונתו ואמר דע אתה המעיין במאמרי זה כי האמונה אינה ענין

הנאמר כי נוכל לומר דבר ולהאמין חלופו אבל האמונה בכלל הוא הענין המצויר בנפש כשיתחבר עם זה שיאמין בו שהוא כן חוץ לנפש כמו שיצויר זהו אמתת האמונה ר"ל שיאמין שהמצויר בנפשו יסכים עם המציאות חוץ לנפש ואם יסכים תהי' אמונתו צודקת ואם לא יסכים אמונתו כוזבת ואם היא אמונה בגדרה ואמתתה כמו האמתות מצד מהות האמונה ועצמותה כי הצדק אינו נותן מהות האמונה כי הציור והאמנת ההסכמה היא המשימה אותה אמונה אבל הצדק והכזב יתן שתהיה האמונה אמתית או כוזבת כמו שהחומר ההכרחי הכרחי יצדק או יכזב כי אמרנו אין אדם אחד חי הוא מחמר ההכרחי כמו אמרנו כל אדם חי והחיוב או השלילה יתנו הצדק או הכזב לא החמר כי יחס הנשוא אל הנושא הוא מחומר החיוב יצדק או יכזב וכן האבן אל האדם מחומר הנמנע ככה הצדק והכזב יתנו האמונה וכזבה לא אמתת האמונה כי זה מצד האמינו שהמצויר בנפשו יסכים עם המציאות ולכן אמר אם יספיק לך מהדיעות האמתיות או הנחשבות אמתתם אצלך כשתספרים וכו' הנה באר כי כוונתו לגדור האמונה לא לגדור האמתית מהכוזבת בחלוף ממה שחשבו אלה וכמו שנהגו וזה כמאמר הנוצרים הוא אחד אבל הוא שלשה והשלשה אחד בעצמו במציאות וזה נמנע אם לא שצדקו שני הסותרים ואנו שאומרים שכל משכיל ומושכל באל יתברך ושהכל אחד אין אנו אומרים שבו אלו השלשה דברים ושהשלשה אחד אבל נאמר שהדבר האחד בעצמו נקרא באלה השלשה שמות והוא עצמותו והמשכיל מצד השכילו עצמו כי האל הוא השכל הראשון הפשוט אשר עצמותו המופשט גלוי לעצמותו הנקי כי ישכיל עצמו מצד שעצמו מושכל לעצמו ואמתתו הוא השכלתו וזאת היא אחדותו האמתית והנה יתבאר זה יותר בעתיד וצריך שיהיה האדם מכת מי שיצייר האמת וישיגהו ואם לא ידבר בו כמו שצוו החשובים אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה כי הדבור הפנימי הוא הנרצה אצל הש"י כשיסכים עם המציאות כי הוא אמת ית':

פרק נא

אמרו ויביא מופת על ביטול החלק ירצה על מציאות החלק שאינו מתחלק קראוהו המדברים העצם הפרידי ר"ל נפרד בעצמו וזה בששי משמע הטבעי ומי שכנוהו על השד אחזהו שד עוד אמר ואנחנו לא נמנע זה בחק הש"י מזה הצד ירצה אחר שהיה התאר הוא עצם המתואר אבל מצד אחר והוא שיהיה בעל רחקים עוד אמר או שיהיה התואר בלתי המתואר אבל הוא ענין מוסף על המתואר וזה יביא להיות התאר ההוא מקרה לעצם ההוא כן כאשר יהיה תאר כי התאר ההוא מקרה כאשר באר הרב וחייב עוד שיהיה הנושא גשם ואמר כי הסוג לא ימצא בעת מן העתים רק מן הפועל ר"ל

מהטבע אשר יקרא ההבדל והצורה וכל מורכב משני אלו הטבעים הנה הוא הוה נפסד וההבדל גם כן מתאר מציאות הסוג הנה חבור כל אחד משניהם לחבירו הוא תנאי במציאות האחר ולו בהכרח עלה היא אשר הקנית לו המציאות כשחברה התנאי בנתנה בו ואצלם ג"כ שורש שהמקבל באמתות הוא מה שיהיה כחיי לבד ואם היה פעול הוא במקרה והמקובל הוא מה שיהיה פועל ואם היה כח היה במקרה ולכן אם נמצא הנה מקבל בפועל ומקובל בפועל הנה כל אחד משניהם עומד בעצמותו והמקובל הוא עומד בעצמותו אבל המקבל הוא גשם בהכרח כי הקבלה אמנם תמצא ראשונה לגשם או למה שיש בו כי המקרים לא יתוארו בקבלה ולא הצורות ולא השטח ולא הקו והנקודה ולא בכלל מה שלא יחלק ואולם פועל אינו גשם כבר עבר המופת עליו ואולם מקבל אינו גשם ולא בגשם שקר כי כאשר היה המורכב ממתואר ותואר נוסף על העצמות היה הוא הווה נפסד והוא גשם בהכרח ואם היה המורכב מהמתואר ותואר נוסף על העצמות מבלתי שיהיה בו כח בעצם ולא כח באותו התואר כמו שיאמרו הקודמים בגרם השמימי הנה בהכרח שיהיה גשם ובעל כמה לפי שאם סולק ממהות העצמות הנושא לתואר סולק ממנו שיהיה מקבל מוחש ובעל כמה וכן תסולק השגות החוש מאותו התאר וישובו התואר והמתואר כל שניהם שכל וישובו אל ענין אחד פשוט לפי שהשכל והמושכל כבר נראה מענין שניהם שהם ענין אחד אחר שהרבוי בשניהם במקרה ר"ל מצד הנושא ובכלל הנחת האנשים עצמות ותארים נוספים על העצמות אינו דבר יותר מהנחתם גשם ומקרים נשואים בו והם לא ישערו לפי שהם כאשר סלקו הכמות אשר הוא הגשמות סולק שיהיה בעצמו ענין מוחש ולא יהיה שם לא נושא ולא נשוא ואם שמו הנושא והנשוא נבדלים מן החמר והגשם חויב שיהיה משכיל ומושכל וזהו האחד הפשוט האמתי עוד אמר ולא בשלילת שם המקרה מתארי הבורא ירצו באמרם חכם לעצמו שירצו בו תאר עצמי הוא מאמתתו ומהותו נוסף על עצמותו בו ידע מה שידע ישולל ענינו כי כל ענין מוסף על העצם הוא משיג אותו בלתי משלים אמתתו וזהו ענין המקרה הנה אם ירצו באמרם חכם לעצמו שמעצמו הוא שיהיה יודע ושבו ענין עצמי הוא מאמתתו ומהותו ויבדילהו בזה מן המקרה וירצו בזה ג"כ שהוא נוסף על עצמותו הנה לא שללו ענין המקרה ואם לא ירצו זה הנה לא יהיה תאר אבל עצם המתואר ואין זו דעתם והנה אשלים באור זה במה שיבוא בע"ה:

פרק נב

ולזה הוא מפורסם אצל כל אחד מהמעיינים המדברים למה שיאמרוהו כי השם לא יגדר זה אמת על שיהיה גדר אמתי אבל בספוק כבר ימצא ואמר בן רשד ואולם באמרם

כי השם לא יגדר וזה שהראשון לא יעבור שישותף בסוג ויפרד ממנו בהבדל הנה אם רצו הסוג הנאמר כן בהסכמה הנה אמת וכן ההבדל הנאמר בהסכמה לפי שכל אשר תארו כן הנהו מורכב מצורה כוללת ומיוחדת וזה כאשר ימצא לו הגדר ואולם אם רצו בסוג הסוג הנאמר בשתוף ר"ל בקדימה ואיחור כבר יהיה לו סוג הוא הנמצא דרך משל או הדבר או העצמות וכבר יהיה לו גדר מזה המין מן הגדרים כי דמיוני אלו הגדרים נעשים בחכמות כמו שנאמר בגדר הנפש שהוא שלימות ראשון לגשם טבעיי כליי וכמו אשר נאמר בגדר העצם שהוא הנמצא לא בנושא והחלק הד' מן התארים הוא שיתואר ביחוסו לזולתו ירצה בו יחס העצם אל הזמן ואל המקום או אל דבר יצטרך בו צרוף מה והתיחסות מה והוא אמרו כמו שייוחס לזמן או למקום ואמרו וזה המין מן התארים לא יחייב רבוי ירצה כי הוא ממאמר ההצטרפות והצרוף הוא ענין שכלי לא ענין נוסף עד שאיננו ממאמרות הנמצאות אם לא בשכל כמו שהתבאר בחכמת האלהית ואמרו כי הזמן מקרה דבק לתנועה כשיביטו בה ענין הקדימה והאיחור ותהיה נספרת בזה כלל הרב אמתת הזמן ומהותו וירצה כי בהחלק התנועה בה תאר נוסף והכנסה תחת המספר יתחדש הזמן כי יהיו הקודם והמתאחר אשר בם המשך המציאות שהוא עצמות הזמן ואמתתו ולזה היה סוגה המספר ר"ל הספור לא שירצה הרב בזה כי הספירה תהיה סוג הזמן אמנם אלכסנדר כבר אמר שהספירה הוא סוג הזמן ר"ל ההמצות ר"ל הטבע אשר לו לחלק שהוא המשכה ואמר זה להבדיל טבע הזמן מטבע התנועה והוא מה שלא כוונו אריסטו ואין בנוסחת ספר ארסטו אשר לאלכסנדר ספירה אבל בו מספר וכבר הארכתי בזה בפירושי לכוונות עוד אמר אמנם שאין הצטרפות בינו ובין דבר מנבראיו ירצה בו והוא היחס האמתי המוחלט אשר יכנה בו יחס האב לבן כמו שאמר למעלה בתארך ראובן שהוא אבי פלוני אמנם שיהיה ביניהם קצת יחס ירצה קצת יחס אמתי לא יחס מוחלט הרצון בקצת יחס ההקשה ר"ל הפחות והיתר והשווי והוא אמרו הוא דבר שיחשב בו שאפשר ואינו כן שאי אפשר שיצוייר וכו' ואמרו ואע"פ שיעלה לסוג אחד ירצה ואע"פ שלא יהיו תחת שני סוגים עליונים אבל יהיו תחת סוג עליון אחד ויעלו לסוג אחד ומביא משל לכשיהיו תחת שני סוגים עליונים הוא אמרו שאין בין המאה אמות וכו' ואחר כן יביא משל לכשיהיו ממאמר אחד והוא אמרו אין יחס ג"כ בין המתיקות ובין החכמה ודע כי עקר זה מבואר בסוף המאמר השביעי משמע הטבעי ושם התבאר כי המסכימים הם האחדים בשם ובגדר והמסכימים לא יתקבצו ר"ל לא יתיחסו אם לא יהיו אחדים בסוג והבדל והנושא המיוחד ר"ל המקבל הראשון להבדל כי לא יאמר זה השחרות יותר רב גווניות מזה הלובן והתבאר שם כי התנועות השוות הן

אשר יכרתו בזמן שוה ובשיעור שוה וששתיהן מסכימות במין ומסכימות במה שעליו התנועה אשר הוא המקבל הראשון אשר יונח מהן מדרגת ההבדל לפי שהבדלי הישרה והסבובית אמנם הם מפני המשא ר"ל מה שעליו התנועה הנה כבר ימצא העתקה מה באורך רמוז אליו והשתנות מה באותו אורך והנה אינן מתיחסות ולכן לא תהיינה שוות כי הן מתחלפות בסוג כ"ש במין לכן התנינו שיסכימו במין ר"ל שיסכימו השתי תנועות בעצמן ואם יסכימו על מה שעליו התנועה אז יתיחסו והם אשר יקראם ארסטו המצטרפות אמנם הישרה והסבובית לא יוקשו ולא יתקבצו עד שיאמר עליהן שהן שוות ואם הן מסכימות בסוג ושניהם העתק מפני חלופן בשני העניינים יחד רצוני מפני חלוף מה שעליו התנועה במין וחלוף התנועה בעצמה והראשון סבה לשני הנה בארתי לך להישירך בהבנת כל מה שאמרו הרב בפרקים אלו בענין ההתיחסות והדמיון ואם ידעתי כי כבר השגת זה במקומו רק העירותיך על צד הזכירה מצורף עם הביאור ותנוח בו נפש מי שלא הגיע למעלתך מן המעיינים ועל שני אלו האופנים הבאנו מאמרים רבים מדברי הפלסופים בפירושנו לזה הספר ולס' כוונות עד שתשלם מלאכת הקודש ואמרו אע"פ שאין זה מקרה בעצמו ית' ירצה על שיהיה דבר נוסף בעצמו אלא שהוא בכלל קצת מקרה ירצה ענין מקרי מושכל עליו ואמרו אשר צריך שיקלו בתאר הבורא בו ירצה להמון כפי מחשבות בני אדם ואמרו ולא יחייב זה שנוי בעצמו ית' בהשתנות המיוחסים ירצה כי אינו מקרה בעצמות אבל יחייב שינוי היחס והוא שנוי ענין הצרופים ולזה ביאר הרב באמרו ה' למבול ישב כי יחסו הוא אל המינים ולא אל האישים והמינים תדירים קיימים כמו שבארנו וגם זה היחס אינו אמתי בבחינה שהם אפשריים בעצמם והוא ית' מחויב המציאות ואמנם אמרו קנין המלאכה אשר בו ירצה והוא התכונה מתכונות הנפש ואמרו אבל כל פעולותיו ית' המתחלפות כלם בעצמו ירצה שמצד עצמו הוא פועל מה שפועל כי הוא פועל הנמצאות בידיעה ר"ל מצד ציורו להם וציורו הנמצאות בציור משובח הוא שכלו שהוא עצמו כי הוא השכל והוא המשכיל והוא מושכל עוד אמר ושהתוארים חלוקי העניינים הרבים הנמצאים בספרים המורים עליו ית' מצד רבוי פעולותיו לא מפני רבוי בעצמו וקצתם להורות על מה שנחשוב שלימות ביאור הרב כי התארים אשר מפני הפעולות אין בהם רבוי בעצמו וכן ביארוהו הפלוסופים וככה בענין השלילה גם הקלו בצרוף להעברה למה שהוא ענין שכלי ובבחינת היות הנמצא עלול מאתו לא נמצא בעצמו וכאלו הוא שכל הפועל וראיתי להביא לך הנה כל התוארים אשר התאירו הפלוסופים ואיך באורם עד שישובו אל עצמו ואין שם רבוי ואלקט זה מאבו חמד אל גזלי המחוזק בדברי ברש"ד ואומ' דע לך כי הפלוסופים עם אשר בארו

אחדות השם יתברך הנה הם יאמרו לבורא שהוא ראשון ושהוא התחלה ראשונה ונמצא ועצם אחד וקדמון ונצחי ומשכיל ושכל ומושכל ופועל ובורא ויוצר ויכול ורוצה וחי ומטיב וטוב ומחוייב המציאות וחושק וחשוק וערב ומקבל עריבות ואמת גמור וחשבו שכל זה מליצה מענין אחד אין רבוי בו וזה מן הפלא וצריך שנעמידך על זה עד שיהיה במדרגת השיר ושבחנו השם ית' ונאמר עצמות והתחלה אחד ואמנם התרבו השמות בצרוף דבר אליו וצרופו אל דבר או שלילת דבר ממנו והשלילה והצרופים לא יחייבו רבוי ואמנם הדרך בתשובת אלו כלם אל השלילה והצירוף הוא כי כאשר נאמר לו ראשון הנה הוא צרוף לו אל הנמצאות אחריו וכאשר נאמר התחלה הנהו רומז אל שמציאות זולתו ממנו לא הוא מזולתו והוא אם שלילות לו או צירוף לו אל עלול וכאשר נאמר עצם ענינו הנמצא לשלול ממנו העמידה בנושא וכאשר נאמר קדמון ענינו שלילת ההעדר ממנו ראשונה וכאשר נאמר נשאר או נצחי ענינו שלילת ההעדר באחרונה וישוב המגיע מן הקדום והנשאר אל המציאות אינו קדום בהעדר ולא מושב בהעדר וכאשר נאמר מחוייב המציאות ענינו שהוא נמצא אין עלה לו והוא עלה לזולתו ויהיה המשפט מן השלילה והצירוף אחד שענין אין עלה לו שלילה ושומו עלה לזולתו צרוף וכאשר נאמר לו שכל ענינו שהוא נמצא נקי מן החמר וכל נמצא שזה תארו הנהו שכל ר"ל ישכיל עצמותו וישער עצמותו וישכיל זולתו ועצמות האל זה תארו נקי מן החמר וא"כ הוא שכל והם שתי מליצות מענין אחד וכאשר נאמר משכיל ענינו שעצמותו שהוא שכל הנה לו מושכל הנהו עצמותו כי הוא ישער בעצמו וישכיל עצמו הנה עצמותו מושכל ועצמותו משכיל והכל אחד כי הוא שכל מצד שהוא מהות מופשטת מהחמר לא יהיה דבר נעלם ממנו ולמה שהשכיל עצמו הוא משכיל ולמה שהיה עצמו מושכל לעצמו הוא מושכל ולמה שהיה שכלו לעצמותו לא יוסיף על עצמותו הוא שכל וכאשר נאמר יוצר ופועל ובורא ושאר תארי הפועל הנה ענינו שמציאותו מציאות נכבד ישפע ממנו מציאות הכל השפעה מחוייבת ושמציאות זולתו מגיע ממנו ונמשך למציאותו כמו שימשך האור מהשמש אלא שאינו טבע גמור אבל הוא יודע בעצמותו שעצמותו התחלה למציאות זולתו והשפעת מה שישפע ממנו ידוע לו והוא היודע והוא הפועל כי ידיעתו היא התחלת פעולתו כי ידיעתו בעצמו הוא בהיותו התחלה לכל שהיא ידיעתו בעצמו כי הוא ידע הזולת במה שידע עצמו לא שיעלל אבל הנמצא עלול לידיעתו וזה עניין היותו פועל וכאשר נאמר יכול לא ירצה בו אלא היותו פועל על אופן אשר שיערנוהו והוא שמציאותו מציאות ישפע ממנו זולתו ושבהשפעתו תסודר כל ההדרגה בכל הנמצאות על צד יותר מופלג במציאות האפשרות בשלימות והטוב וכאשר נאמר

רוצה לא ירצה בו אלא שמה שישפע ממנו אינו נעלם ממנו ואינו מצטער עליו אבל הוא יודע ששלימותו בהשפעת הכל ממנו ופעלו פעל מסודר מידיעה ויסודר הנכבד משתי הפכים ורצונו הולכת בנמצאות כפי ידיעתו ושיכלתו לא תחסר מרצונו ויעבור בזה הענין שיאמר לו רוצה שהוא רוצה ולא יהיה הרצון אלא ענין היכולת ולא היכולת אלא ענין הידיעה ולא הידיעה אלא ענין העצמות הנה הכל א"כ ישוב אל ענין העצמות וזה לפי שידיעתו בדברים אינה לקוחה מן הדברים עד אשר יקנה תאר ושלימות מזולתו והוא בטל במחוייב המציאות ר"ל שתהיה ידיעתו כידיעתנו המגעת מצורת הגשמים והוא אינו דומה לידיעתנו באופן מה שציירנוהו בנפשותינו אחרי כן חדשנוהו ויהיה מציאות הצורה נקנית מן הידיעה לא הידיעה מן הצורה ובזה המשל היה הסדור בעצמותו סבה להשפעת הסדור בנמצא ולו היתה מציאות הצורה בנפשותינו מספיק בהגעת אותה הצורה היתה הידיעה בעינה ממנה היא היכולת בעינה והרצון בעינו אבל אנחנו לקצורנו לא יספיק ציורנו אבל יצטרך עם זה אל רצון מתחדש ישולח מכח תשוקיי כדי שיתנועע ממנו הכח המניע לעצלים ולעצבים ויתנועע בתנועת העצלים היד וזולתה ויתנועעו הכלים ויניעו עד שתגיע הצורה המציירת בנפשותינו הנה הצורה בנו בלתי ההתחלה המניעה אשר היא התחלת היכולת ואינו כן במחוייב המציאות כי אינו מורכב מגשמים יצמחו הכוחות בקצותיו ויהיה הכח והרצון והידיעה והעצמות ממנו אחד וכאשר נאמר חי לא נרצה בו אלא שהוא יודע ידיעה ישפע ממנו הנמצא אשר יקרא פעלו כי החי הוא הפועל המשיג והוא הנרצה בו במציאותו עם צרוף הפעולות על האופן אשר זכרנו ולא כחיותנו כי היא לא תשלם אלא בשתי כחות מתחלפות תמשך מהם ההשגה והפעל וחיותו ענין עצמותו ג"כ כי הוא אינו אלא ידיעתו וכאשר נאמר לו מטיב רצינו בו שישפע ממנו הכל ויקבל ממנו התועלת ולא לכונה תשוב אליו כי הטוב ישלם בשני דברים אחד מהם שיהיה למקבל הטובה עליו תועלת כבר חוייבה ממנו כי מי שנתן דבר למי שיסתפק ממנו לא יתואר הנותן בטוב והשני שלא יצטרך המטיב אל הטוב ויהיה הקדימו אל הטוב לצורך עצמו כדי שיהולל או יקנה שם עליו או ימלט נפשו מן המות כי זה יקרא משפיע לא מטיב הנה הנרצה בזה עצמותו עם צרופו אל הפועל ושלילת הכונה אל שישוב אליו וכאשר נאמר טוב ע"צ שמציאותו נקי מן החסרון ואפשרות ההעדר כי הרע אין עצמות לו אבל ישוב אל העדר העצם או העדר תקון העצם והנה המציאות מצד שהוא מציאות טוב וישובו אלה השמות אל השלילה לאפשרות החסרון והשנוי וכבר יאמר טוב למה שהוא סבה לסדור הדברים והראשון התחלה לסדור הכל הנהו טוב ויהיה השם מורה על המציאות עם מין הצרוף וכאשר

נאמר מחויב המציאות הנה ענינו חיוב המציאות עם שלילת עלה למציאותו ושקרות עלה להעדרו ראשית ואחרית וכאשר נאמר חשוק או חושק וערב ומקבל עריבות הנה ענינו הוא שכל יופי והוד ושלימות הנהו אהוב וחשוק לבעל השלימות והוא משיג עצמו ומושג לעצמו היפה ואין ענין לערבות אלא השגת השלימות הנאות ומי שיודע שלימות עצמו בהקיפו ביודעים או הקיפו ביופי צורתו ושלימות יכלתו וכח אבריו ובכלל השגתו לציור כל שלמות הוא אפשר לו הוא אוהב שלימותו ונהנה בו ואמנם תחסר הנאתו כשיעור ההעדר והחסרון כי השמחה לא תשלם במה שסר או במה שירא מסורו והראשון לו ההוד היותר שלם והיופי היותר תמים אחר שכל שלימות הוא אפשר לו הוא נמצא לו והוא משיג לאותו השלימות עם הבטח מאפשרות החסרון וההסרה והשלימות הנמצאת לו למעלה מכל שלימות ואהבתו וחשקו לאותו השלימות למעלה מכל אהבה ועריבותו למעלה מכל עריבות והוא יותר גדול משיולץ אלא שאי אפשר מבלתי הרחקה בהשאלה כמו שנשאיל לו תיבת הרוצה והבוחר והפועל עם גוזרנו מרחק רצונו מרצוננו ויכולתו מיכולתנו וידיעתנו ולולי יהיה ערבות אלא בתאות המאכל והטיול היה ענין החזירים והחמורים יותר נכבד מענין המלאכים ר"ל ההתחלות המופשטות מהחמר שאין להם עריבות אלא בשמחה במה שישיגו היופי והשלימות הראשון אשר לא יראו מסורו ומכל אשר לראשון למעלה מן המלאכים כי הוא עלה והם עלולים והוא הטוב אשר אין בו חסרון והוא האמת הגמור כי הוא נמצא בעצמו והאמת הוא המציאות והשם יתברך הוא הנמצא הראשון א"כ הוא האמת הראשון והוא הטוב הגמור והוא החשוק יחשקהו זולתו או לא יחשקהו כמו שהאל משכיל ומושכל ישכילהו זולתו או לא ישכילהו וכל אלו הענינים שבים אל עצמותו ואל השגתו לעצמותו והשכילו עצמותו הוא ענין עצמותו כי הוא שכל נקי מופשט וישוב הכל ענין אחד והוא השכל ואין קריאתנו שכל הוא מורה על ענין שולל אבל הוא השם היותר מיוחד בעצמותו אצל הפלוסופים המשאיים בחלוף מה שראהו אפלטון שהשכל בלתי ההתחלה הראשונה ושהוא לא יתואר בשהוא שכל כי השכל הוא השם המורה עליו באמת אצל הפלוסופים כמו שיורה עליו השם המפורש אצלנו והוא יורה ג"כ על השפעת הנמצאות ממנו אחר שהשכל אמנם ישכיל הנמצא ויגיע בהשכילו ית' והבן זה:

פרק נג

ואמרו אם לא יפרש אותו במאמר מובן כמאמר קצתם יכול לעצמו חכם לעצמו כבר אתה רואה כי הרב אמר על אלה שלא פירשו מאמרם בדבר מובן אמנם כשתחפש כל מאמרי הרב בספרו עליהם ותבין כל חלקיהם תדע כי המובן אצל הרב מזה המאמר הוא מה

שעמדתי עליו אחר חקירה רבה וזמן ארוך והוא כי אמרו חכם לעצמו אינו רוצה לומר יודע עצמו אבל שמעצמו הוא שיהיה יודע ר"ל שבו ענין עצמי הוא מאמתתו ומהותו אינו נוסף על עצמותו כי תאריו אינם עצמו ולא דבר יוצא מעצמו בו ידע מה שידע וכן רוצה לעצמו אינו רוצה לומר שירצה עצמו אבל שמעצמו שהוא רוצה ומן השקר שיהיה הבורא נעדר ממנו וכן מעצמו שיהיה חי ויכול ואמרו מן העצם בעל התארים ירצה העצמיים עוד אמר אמנם תאריו העצמיים לו ית' אינם מפעולותיו שאי אפשר שיחשב שהבורא ברא עצמו אבל היותו בורא הוא בורא לזולתו ולא לעצמו ולכן לא יהיה תואר עצמיי לו לפי שהוא מכלל פעולותיו וזהו אמרו והם בתארים ההם וכו' ואמרו שאלו הענינים שונים ושלימיות אשר מן השקר שיהיה הבורא נעדר מהם מאומה ואי אפשר שיהיו מכלל פעולותיו ירצה כענין הבורא ר"ל שהוא מכלל פעולותיו כבורא אבל בבחינת עצמו זהו ביאור דעתם והחכם ביאר במופת שאלו הד' ג"כ אינם בבחינת עצמו אבל בבחינת הפעולות ושמשפט אלו הד' כמשפט מלת הבורא אשר יודו הם בה שאינה תואר עצמותי אך כפי יחסים מתחלפים בינו ובין הפעולים והוא כממוצע בין בחינת הפעולות ובין בחינת עצמו ר"ל דומה לו לא שלקח מאמתת ענינו ואמר ואשר תדעהו עד סוף הפרק ואמרו להיות כל משיג עצמו חי וחכם בענין אחד זה ירצה והחכמה ענין במשיג עצמו כשנרצה בחכמה השגת עצמו והעצם ההוא המשיג הוא בעצמו העצם המושג כלומר לא נשאר חלק יהיה חיות זולת העצם המשיג אבל הוא המשיג והוא המושג והוא ההשגה כי עצמו הוא המושקף לעצמו על שהוא הוא ההשקפה בעצמו ית' שאינו לפי דעתנו מורכב משני דברים דבר ישיג בו יהיה חכם ודבר אחר לא ישיג בו היה חי כאדם המורכב מנפש משגת וגוף בלתי משיג וכשנרצה באמרנו חכם משיג עצמו על שעצמו הוא המשיג יהיה החכמה והחיים ענין אחד והם לא יביטו לזה הענין אבל יביטו השיגו לברואיו ויהיה זולת עצמו החי והנה הוא א"כ בבחינת הברואים ודע זה וכן בלא ספק היכולת והרצון היכול על הדבר יכול על הפכו והרוצה אפשר שירצה חלופו הנה אין היכולת והרצון כל אחד מהם נמצא לבורא בבחינת עצמו שהוא לא יוכל על עצמו ולא יתואר ברצותו עצמו כמו שלא יברא עצמו הנה אין זה התואר א"כ בבחינת עצמו הנה כבר התבאר לך שאלו התארים הד' אשר חשבו כת המעתזלה עצמיים אינם בבחינת עצמו אבל בבחינת הברואים ולזה נאמר אנחנו וכו' והוא מבואר אחרי מה שאמרנוהו יתברך המיישיר אמר משה למה שהיה ענין המדברים לקוח מספריהם הבלתי ידועים אצלנו והרב ז"ל אמנם הביא כלל סברתם בלתי ראיה ובלתי מה שהניעם אליו ראיתי להביא הנה מה שהביאו אבן רשד בהפלת ההפלה על זה ושהם סברו בהתחלה הראשונה שהיא נמצאת בכל דבר

והיא הפועלת לא זולתה ותארוה בשבעה תארים נוספים על העצמות הד' אשר הביאם הרב ביחוד וג' זולתם והוא ממה שישירך בהבנתם ויקיף לך רוב דעותם ואומר העניינים אשר הניעו המדברים אל סברתם בהתחלה הראשונה ואמתת סברתם והגנויות אשר יחייבו להם הם אלו המדברים סברו בהתחלה הראשונה שהיא עצמות בלתי גשמות ולא בגשם חיה יודעת רוצה יכולה מדברת שומעת רואה ושזאת העצמות היא הפועלת לכל הנמצאות בלי אמצעי והיודעת בם בידיעה בלתי בעלת תכלית אחר שהיו הנמצאות בלתי בעלות תכלית וסלקו העלות אשר הנה ושזאת העצמות החיה היודעת הרוצה השומעת הרואה היכולה המדברת נמצאת עם כל דבר ובכל דבר רצונם מדבקת בם דביקות מציאות וזאת ההנחה ישיגוה גנויות וזה שמה שזה תארו מן הנמצאות הנהו בהכרח משיג הנפש לפי שהנפש היא מציאות עצמות אינה גשם חיה יודעת יכולה רוצה שומעת רואה מדברת הנה אלו התחילו התחלת הנמצאות נפש כוללת נפרדת מן החמר מצד שלא ישערו ונזכיר הספקות אשר יחויבו לזאת ההנחה ויותר נגלה מהם המאמרים בתארים שתהיה הנה עצמות מורכבת קדומה הנה תהיה הנה הרכבה והוא חלוף מה שהניחו האשעריא משכל הרכבה מחודשת לפי שהיא מקרה וכל מקרה אצלם מחודש והניחו עם זה כל הנמצאות פעולות עוברות ר"ל אפשריות ולא יתכן שבהם סדור ולא הדרגה ולא חכמה גזרה בטבע הנמצאות אבל סברו שכל נמצא אפשר שיהיה בחלוף מה שהוא עליו והם עם זה יראו בעשוים במלאכה אשר דמו בה הפועלים בטבע שבהם סדור והדרגה וזה יקרא חכמה ויקרא האומן חכם ואשר הספיקו בו על זאת האמונה בזאת ההתחלה הוא שהם דמו הפעולות הטבעיות בפעולות הרצוניות ואמרו כל פועל במה שהוא פועל הנהו מסודר מפועל רוצה בוחר חי יודע ושטבע הפועל במה שהוא פועל ישפוט זה והספיקו בזה בשאמרו מה שזולת החי הנהו דומם ומת והמת לא יסודר ממנו פעל הנה מה שזולת החי לא יסודר ממנו פועל וכפרו הפעולות המסודרות מן העניינים הטבעים וסלקו עם זה שיהיה לדברים החיים אשר בנגלה הפעולות ואמרו שאלה הפעולות יהיו מחוברות בחי ובנגלה ואמנם פעלם החי אשר בנעלם יחוייבו להם שלא יהיה בנגלה חיות לפי שהחיות אמנם יקוים לנגלה מפעולותיו וג"כ הנה מאין מי יתן ואשער יגיע להם זה המשפט על הנעלם והדרך אשר הלכו בקיום זה האופן הוא שיניחו שהמחודש לו מחדש וזה שרש לא ילך אל בלתי תכלית וילך הענין בהכרח אל מחדש קדמון וזה אמת אבל לא יתבאר מזה שזה הקדמון אינו גשם ולכן יצטרך שיצטרף אל זה שכל גשם איננו קדמון וישיגוהו ספקות רבות ולכן נקבל בזה באורם שהעולם מחודש אחר שכבר אפשר שיאמר שממנו גשם קדמון אין בו דבר מן המקרים אשר

הבאתם ראיה מהם על שהשמים מחודשים לא מן הכוכבים ולא מזולת זה עם שאתם תניחו מורכב קדום ואחר שהניחו שהגשם השמימי מהווה הניחוהו על זולת התאר אשר יובן מן ההויה בנגלה והוא שיהיה מדבר ובזמן ובמקום ובתאר מן התארים כי אין בנגלה גשם יתהוה מלא גשם ולא הניחו הפועל כפועל בנגלה וזה שהפועל אשר בנגלה אמנם פעלו שישנה הנמצא מתאר אל תאר לא שישנה ההעדר אל מציאות אבל מנמצא מה אל נמצא מה מתחלף לו בעצם והגדר והשם והפעל ולכן כאשר קבל להם שהשמים מחודשים לא ישוער שיתוארו שהוא ראשון המחודשים ומתאר שלא יהפך ההפך אל הפכו כי לא ישוב עצם ההעדר מציאות ולא עצם החום קור אבל החם ישוב קר והנעדר הוא אשר ישוב נמצא ולכן אמרו כת המעתזלה שההעדר עצמות מה אלא שהם שמו אותו העצמות ערום מתאר המציאות קודם הוית העולם והמאמרים אשר דמו בעבורם שיחויב מהם שלא יהיה דבר מלא דבר הם מאמרים בלתי אמתיים והיותר מספיק מהם שהם אמרו אם לא יהיה דבר אלא מדבר הלך הענין אל בלתי תכלית והתשובה שזה אמנם ימצא ממה שהיה על יושר לפי שיחוייב מציאות מה שאין תכלית לו בפועל ואולם בסבוב אינו נמנע כמו שיהיה מן האויר אש ומן האש אויר אל בלתי תכלית והנושא נצחי הנה מטענותם בחדוש הכל הוא שמה שלא ימנע מן המחודשים הנהו מחודש אבל הנושא המחודשים לא ימנע מן המחודשים הנהו מחודש וסוף דבר מה שיחוייב להם מן ההפסד בזאת הראיה כאשר קובלה להם זאת ההקדמה הוא שהם לא ישלחו המשפט שמה שלא ימנע מן המחודשים בנגלה הוא מחודש על שהוא מחודש מדבר לא מלא דבר והם יניחו שהכל מחודש מלא דבר וג"כ הנה זה הנושא אצל הפלסופים והוא אשר יקראוהו החמר הראשון לא ימנע מן הגשמות והגשמות המשולחת אצלם בלתי מחודשת וההקדמה האומרת שמה שלא ימנע מן המחודשים מחודש אינו אמתי אלא מה שלא ימנע מן המחודש אחד בעינו ואולם מה שלא ימנע מן המחודשים הם אחדים בסוג ואין להם ראשית מאין יחויב שיהיה הנושא אותם מחודש ולכן אחר ששיערו בזה המדברים מן האלשערי' צרפו אל זאת ההקדמה הקדמה שנית והוא שאי אפשר שימצאו מחודשים אין תכלית להם ר"ל לא ראשית ולא אחרית וזה אינו מחויב אצל הפלסופים זה הגנות אשר תחייב הנחת אלה והנחתם ג"כ שהפועל האחד בנגלה אשר הוא ההתחלה הראשונה הוא פועל לכל מה שבעולם מבלי אמצעי וזה שזאת ההנחה תחלף מה שיורגש מפעל הדברים קצתם בקצת ויותר חזק אשר הספיקו בזה הוא שהפועל בו לו היה פועל היה הענין הולך אל בלתי תכלית ואמנם היה מחוייב זה לו היה הפועל אמנם הוא פועל מצד אשר הוא פעול והמניע מניע מצד אשר הוא מתנועע

ואין הענין כן אבל הפועל אמנם הוא פועל מצד שהוא נמצא בפועל לפי שהנעדר לא יפעל דבר ואשר יחויב מזה הוא שיכלו הפועלים אל פועל בלתי פעול כלל לא שיסולקו הפעולים כמו שחשבו האנשים ועוד אשר תחייב תולדתם מן הבטל יותר מאשר יתחייב מהקדמותם אשר בם הלכו אל תולדתם וזה שאם היתה התחלת הנמצאות עצמות חיה וידיעה ויכולת ורצון והיו אלו תוארים נוספים על העצמות ואותה העצמות בלתי גשמות הנה אין בין הנפש וזה הנמצא הבדל אלא שהנפש היא בגשם וזה הנמצא הוא נפש אינו בגשם ומה שהיה בזה התאר הנהו בהכרח מורכב מעצמות ותארים וכל מורכב הנהו בהכרח צריך אל מורכב אחר שאי אפשר שימצא דבר מורכב מעצמותו כמו שאי אפשר שימצא מתהווה מעצמותו לפי שההויה אשר היא בפועל המהווה אינו דבר זולת הרכבת המתהווה והמהווה אינו דבר בלתי המרכיב ובכלל הנה כמו שלכל פעול פועל כן לכל מורכב מרכיב פועל לפי שההרכבה תנאי במציאות המורכב ואי אפשר שיהיה דבר עלה בתנאי המציאות לפי שהיה מחויב שיהיה הדבר עלת עצמו ולכן היו המתעזלה בהנחתם אלה התארים בהתחלה הראשונה שבים אל עצמות לא נוספים עליה על צד אשר ימצאו עליו הרבה מן התארים העצמותיים להרבה מן הנמצאות כמו היות הדבר נמצא ואחד ונצחי יותר קרובים אל האמת מן האלשעריה וסברת הפלוסופים בהתחלה הראשונה היא יותר קרובה מסברת המעתזלה הנה כבר זכרנו הענינים אשר הביאו המדברים אל כמו זאת הסברה בהתחלה הראשונה והגנויות אשר יחויבו להם ועוד נזכור כמו זה בסברת הפלוסופים במה שיבוא והוא ממה שיעמידך בהם על הבנת הקדמותיהם ומה שהביאם אליהם ומה שישיגם מן הגנות ושהגנות אשר ישיג לפלוסופים הוא במקרה כי אין כל צודק משובח עד יחקר ויוסר הגנות כי הוא כמעיין נרפש ומקור משחת וצדיק מט לפני רשע ואי אפשר שימשך כי יתגלה האמת ויביע ויטהר:

פרק נד

בשיעד לו בהודיע תאריו כלם ושהם פעולותיו ירצה שיודיעהו הנמצאות כלם ומשפטי הנהגתו כמו שיודיעהו השפעתו לנמצאות ודקות הנהגתו והיושר הנמצא בטבע הנמצאות ואלה הם תאריו כי יתואר בתארים מחויבים לפעולות ההם דומים לפעולות אשר נפעלם אנחנו יקרא לזה רחום וחנון וישר לא שיהיו בו התארים ההם אבל במה הוא הנמצא היותר משובח ומשיג עצמו והוא בפנים מהנמצאות כלם יחויב מצד השכלת עצמו והסדור אשר בם יגיעו הנמצאות ממנו על כל הדרכים ההם לא שיהיו בו תארים עצמיים ולא ענינים נוספים על העצם זהו כונת הרב בזה השרש והוא הרמוז אליו בפרק הקודם כשנרצה בחכמה השגת עצמו והם יביטו השיגו לברואיו ולא יביטו כי בהשיג

עצמו ישיג ברואיו לא שישיג הנמצאות במה הם הנמצאות ההם אבל במה הם באמתת עצמו וכשישכיל עצמו ישכיל הנמצאות כלם ודע זה והבינהו ותבין מאמרים רבים מזה הספר ירמוז בם הרב על זה השרש אשר נתנו לך ולמה שהוא עמוד שהכל נשען עליו אאריך בזה ואבאר ענינו ומה שהניע לפלוסופים אל זו הסברא ואיך ראוי שיובן ואבדיל החקירה בו במה שיבוא בע"ה ואשר השיגו הוא ע"ה לא השיגו אדם לפניו ולא לאחריו הנה בארנו בפ' נ"ט ביתרון משה ושלמה על זולתם ואמרו מורה על היותו ית' נודע בתאריו כי כשנדע הדרכים נדעהו ירצה אחר שהיו התארים דרכי השפעת הנמצאות על צד היותר טוב והיותר משובח והנהגתם בטבע כאשר אמרנו וזה מגיע מציורו המשובח אשר הוא עצמו בציור אשר בו אם כן כשידע התארים ידעהו כמו שבארנו ואנחנו נדע הפועל מפועלו המיוחד לא מי שיצום ויתפלל לבד כי הוא התפעלות דמיוני והוא אשר בו חיים ההמון גם החושבים להיות סגולות ומי יתן ויתעסקו בהם בדורנו זה וכאשר בקש ידיעת התארים ובקש מחילה ירצה שעל פי התארים ההם ר"ל מעשיו במציאות וסדרם תגיע המחילה ולכן סדרם עליהם במחילתם ובקש אחרי כן בנבואה השגת עצמו והוא אמרו וכו' והבן אמרו וכל אשר הושגה פעולה מפעולתיו וכו':

פרק נה

כי כל הפעליות יחייבו שנוי דע כי ההפעלות האמתי הוא פעל הכח אשר בעבור הכח ההוא והוא המקבל ההתרשמות נשתנה הדבר מהפך אל הפך כמו שנוי הדבר מן הלובן אל השחרות וזה שהכח אשר בו נשתנו הדברים קצתם אל קצת יקרא הכח המתפעל וזהו החמר מתפעל כענין בהיולי הראשון ופעל הכח ההוא ר"ל ההרשם וההשתנות יקרא התפעלות כמו שנוי הדבר מן הלובן אל השחרות ומן המתיקות אל המרירות הנה צדק הרב בשאמר שכל התפעלות יחייב שנוי כי ההתפעלות הוא ההשתנות וההשתנות הוא קבול השנוי כענין בהתנועעות שהוא קבול התנועה הנה השנוי הוא הגעת השחרות דרך משל או סור הלובן והגעת השחרות וההתפעלות הוא ההרשם וההשתנות ר"ל קבול להגעת השחרות והעדר הלובן הנה ההתנועעות מחייב התנועה וההפעלות יחייב שנוי בענין ההשתנות ולפי זה גם כן אחר שההתפעלות יחייב שנוי כי לא יהיה קבול הדבר אם לא יהיה הגעתו והיה כל שנוי לפניו שנוי הנה לא יתפעל הדבר ולא יתרשם אם לא נשתנה קודם ואולם אם הנחנוהו בכל ענייניו הנמצאים בעצמותו ובצירוף אל דבר מה מחוץ בעת התנועה הוא בעינו בעת המנוחה אי אפשר שיתנועע בעת יותר ראשון מאשר הוא שינוח ואם לא ינוח ולא יתנועע או יתנועע וינוח יחד וכל שני הענינים שקר וזה התבאר בשמיני משמע הטבעי וזהו אשר כונו הרב בזה המקום אלא שהראשון

לו התיחסות מה ולכן הבאנוהו ושהוא הכרחי באמתת הבנת ההתפעלות הבן אמרו וזהו הדבר כבר שער בו כל אדם וכבר גלה בספרי הנביאים ע"ה בהרחקת הדמוי רמז כי הנביאים לא יגלו מן הסתרים אלא מה שהוא נאות לכל ויש לי ספק גדול במאמר ישעי' ע"ה ואל מי תדמיוני ואשוה למה הצטרך להתנות ולקשר בשווי ואחשוב שרמז על אפשרות התיחסות וסוד ה' ליריאיו ואמנם מאמרו השני ואל מי תדמיון אל אינו מזה המין כי הוא נאמר על התאר והעד אמרו ומה דמות תערכו לו והמתנועע חסר גם כן בהצטרפו למה שבעבורו התנועע עד שיגיע בפעל ירצה בזה הנושא החמרי שהוא הדבר אשר אליו התנועע באנה דרך משל ולכן היה הכח מתנאי מציאות התנועה מעורב עם הפעל כמו שיורה גדרה באמרו שלימות מה שבכח מצד מה שהוא בכח עם היות לו זה השלימות כמו שבארנוהו בפרושנו לכוונות ובספרי המכונה פרקי משה:

פרק נו

דע כי ההדמות הוא יחס אחד מב' דברים ירצה כי הוא הקשה מה אם השווי ואם הפחות ואם היותר ואמרו מתדמים ברחקים הג' ירצה שיש לשניהם שלשה רחקים לא שכיון בזה שהם כדורים כי אין זה המכוון כי ענין יותר מכך אמנם יאמר בין שני דברים אשר יאמר עליהם הענין ההוא בהסכמה ולא יהיה יותר עד שהשיגו בשווי ועבר עליו ואם היה כן יתחייב הדמיון ואמרו כן ראוי שיהיו תאריו העצמים אשר יחשבו בלתי דומים לתארים ירצה כן ראוי שתאריו העצמיים אשר ראוי שיחשבו בלתי דומים לתארים:

פרק נז

ידוע כי המציאות מקרה קרה לנמצא זה קרה לרב ז"ל להמשכו אחר דברי בן סינא באל שפא ולזה השיגו התפישה מזה הצד ואמנם מה שאין סבה למציאותו והוא השם ית' כי זה אמרנו עליו ית' שהוא מחויב המציאות תהיה מציאותו עצמו ואמתתו ועצמו מציאותו ירצה כי ענין מחויב המציאות אינו ענין נוסף על המציאות חוץ לנפש אבל מציאותו הוא עצמו וחיוב מציאותו מחויב מטבעו על שאין לו עלה וכאלו הוא שב על סלוק העלה ר"ל שיהיה מציאותו עלול מזולתו וכאלו מה שקיים לזולתו שלל ממנו כמדרגת אמרנו בנמצא שהוא אחד וזה שהאחדות לא יבין בנמצא ענין נוסף על עצמותו חוץ לנפש כמו מה שיובן מאמרנו נמצא לבן ואמנם יובן ממנו ענין העדרי והוא העדר החלוק וכן מחויב המציאות אמנם יובן ממחויב המציאות ענין העדרי שפטו עצמותו והוא שיהיה חיוב מציאותו בעצמו לא בזולתו ר"ל שאמרנו מחויב המציאות אינו שאין לא עלה פועלת אבל הוא תאר חיוב שכלי לא נוסף מחויב מטבע אין לא עלה כלל לא פועלת מחוץ ולא היא חלק ממנו וכן אמרנו אפשר המציאות מעצמותו אי אפשר

שיובן ממנו תאר נוסף על העצמות חוץ לנפש כמו מה שיובן מן האפשר האמתי ואמנם יובן ממנו שעצמותו גוזר שלא יהיה המציאות מחויב אלא בעלה והוא יורה על עצמות כאשר נשללה ממנו עלתו לא יהיה מחויב המציאות לעצמותו אבל בלתי מחויב ר"ל שלול ממנו חיוב המציאות ובכלל שהמחויב המציאות ממנו מה שהוא מחויב בעצמו וממנו מה שהוא מחויב בעלה אינו מחויב לעצמו ואלה ההבדלים אינם הבדלים עצמיים ר"ל חולקים לעצמות ולא נוספים על העצמות ואמנם הם ענינים שלולים וצרופים ולכן כאשר תבין מן האפשרות ענין שכלי לא יחויב שיהיה אחד מהם מורכב מזה הצד ויבא זה בזולת זה המקום וכו' עוד אמר וכמו שהמנין אינו עצם המנויים כן אין האחדות עצם הדבר המתאחד כי אלו כלם מקרים כבר אתה רואה כי הרב לא הבדיל בין האחד המספרי אשר ילקח מצד שהוא בפועל ר"ל המהות וזה כי המהות אשר הוא בציור לבד אם נמצא חוץ לנפש ככה הוא ציור אמתי אבל אם לא נמצא חוץ לנפש ככה הוא ציור דמיוני ר"ל בנפשו ובין האחד הלקוח מצד שהוא נמצא חוץ לנפש ר"ל בכח אשר יורה על מה שיורה עליו הנמצא וההיות כמו שלא הבדיל בין הנמצא הנאמר על הצודק ובין הנמצא הנחלק למאמרות העשרה ובאמת כי הרב הלך בזה דרך בן סיני ולא נשמר ללכת דרך עקבות ארסטו כמו שהודעתיך וליתרון אהבת החמת אודיעך כי המציאות הוא המהות כי לא יעמוד המהות כאשר נדמה העדר המציאות ואמר החכם רשד על בן סיני בזה המקום והפלא מזה האיש שהוא משתדל לשלול מן העלה הראשונה מה שכל הנמצאות שלולות ממנו ר"ל שיהיה להם תאר המציאות מקרה נוסף על המהות אמנם המציאות אשר הוא זולת המהות הוא אשר בנפש אשר ענינו כענין הצודק פי' אב"ר שבלשון הערבי יאמר על הדבר הנמצא צודק וככה האחדות אשר הוא התחלת המספר הוא בנפש והוא אשר פעלה הנפש בנמצא עצמו והוא מקרה בו כי עשתהו אחד כאשר הבינה בו שהוא אם אחד בהתדבקות או אחד בצורה כענין האישים בעלי הצורות או בגדר ובמציאות והוא הפשוט בסוג סוג מסוגי המאמרות והוא מה שלא יחלק בגדר באותו הסוג כמו הנקודה שלא תתחלק או בגדר לא במציאות כענין במהות הכולל שלא יחלק במה שהוא ידוע אחד והוא נחלק אל אישים ואמנם כשנחלק האחד בעצמו במה הוא נמצא חוץ לנפש אינו אלא הנמצא בעצמו והאחדות הוא בו בכח הנה האחדות אשר הוא התחלת המספר הוא בנפשו וטבעו בלתי טבע הדברים אשר יאמר עליהם שם האחד ואמנם האחד הנמצא בעצמו חוץ לנפש ובכח הוא מורה על הדברים כמו שיורה עליהם שם הנמצא ושם ההיות אמנם הרבוי הנמצא לזה האיש אשר הוא האחד המספרי אינו זולת המספר עצמו כי הוא כפילת האחדים ולהיות שימצא לו ר"ל

לאחד המופשט כל מה שימצא לאישים אשר הוא חוץ לנפש ר"ל בהשגת גדרה בטבע והרבוי כענין באחדים החמריים נסתפק הענין על בן סיני וחשב שהאחד יורה על מקרה בדברים אשר יאמר עליהם שם האחד ר"ל שהאחדות תאר נוסף על הנמצאים האחדים וזה המקרה והוא האחדות נמנה ונאמר עשרה בהמנות הדברים החמריים כשיחובר אליהם ונאמר שהאחדים עשרה כענין בסוסים שהם עשרה הנה זה הצד מן המציאות לאחד מצד שהוא התחלת המספר אינו דבר נמצא חוץ לנפש ואמנם הוא דבר תפעלהו המחשבה בנמצאות מצד הענינים אשר מנינו בם או מקצתם והנקודה בזה הצד היא יותר קרובה אל המציאות חוץ לנפש ולזה נאמר בה שהיא אחדות בעלת מצב א"כ האחד כאשר לוקח מצד שהוא בפועל ר"ל בנפש היה טבעו בלתי טבע הדברים אשר יאמר עליהם שם האחד והוא גדרו שהוא הדבר הבלתי מתחלק בפנים מן הפנים וכאשר לוקח מצד נמצא חוץ לנפש ר"ל בכח היה מורה על מה שיורה עליו שם הנמצא וההיות והנחתו חוץ לנפש כזב שהוא חוץ לנפש בנמצאות ואפי' בפשוט בסוג העצם אשר הוא הראשון לכל מה שימצא לכל הנמצאות מהראשון ענין בלתי מתחלק כולל ואחד כולל לא עצם כמו שיאמרו האומרים בצורות ולא מקרה כמו שיחשוב אב"ס ואמנם הנה אחד כן ר"ל בהתדבקות או בפרידה ר"ל בגדר או בצורה או במהות ר"ל בגדר ולא במציאות ואין כל מה שיושכל הוא נמצא בעצמו חוץ לנפש והשתכל זה המקום כי בו עומק גדול:

פרק נח

ואומר כי התאר אינו אשר ייחד המתואר לבד ירצה כי ממנו כולל ממנו מיחד כי התאר הוא מה שיתואר בו הדבר ויכונה אם מקריי ואם עצמיי ויהיה כולל או מיחד ואחר זאת ההקדמה אומר שהשם יתברך כבר בא המופת שהוא מחויב המציאות אין הרכבה בו א"כ מן השקר שיהיה לו תאר חיוב ירצה כי יהיה מורכב מתנאי בנתנה ולא יהיה פשוט גם כי כל מורכב מתנאי לו עלה מחייבת חבור התנאי בנתנה והמופת הביא אל שמחויב המציאות אין לא עלה פועלת ולא עלה מקבלת וכאשר הניחו עצמות ותארים כבר הניחו עלה מקבלת ואשר יקשה על מי שיאמר שהוא עצמות ותארים נוספים על העצמות והם האשעריה כי לא יניחו התארים עצמותיים כמו שיניחו זה הנוצרים הוא שיהיה עצמות תנאי במציאות התארים והתארים תנאי בשלימות העצמות ויהיה המקובץ מזה דבר מחויב המציאות ר"ל נמצא אחד אין בו עלה ולא עלול וזה אין תשובה ממנו באמת כאשר הונח שהנה דבר המחויב המציאות בעצמותו כי יחויב שיהיה אחד מכל הפנים ובלתי מורכב כלל מתנאי ונתנה ועלה ועלול כי לא יהיה מחויב המציאות בעצמותו כי לא נמצא דבר מורכב מעצמותו לפי שרשי הפלסופים ואם שמו עובר מקרים קדומים

כהנחתם השמים קדומים והם עצמות ותארים מבלי פועל בנגלה זולת קשר קדום מקושר קדום וזה שההרכבה תנאי במציאותו ר"ל במציאות הדבר המורכב מעצמותו ואי אפשר שיהיו החלקים הם פועלים להרכבה לפי שההרכבה תנאי במציאותם ולכן כל חלקי המורכב מהענינים הטבעים כאשר נפרדו לא יהיה השם הנאמר עליהם אלא בשתוף ביד וברגל אשר החלקים לא יד ולא רגל עוד אמר אמנם תארי ההרחקה הם אשר צריך שיעשו להיישיר השכל למה שצריך שיאמינו בו ית' כי לא יגיע מצדם רבוי גם כאשר ידמו בצדדים מתחלפים והמשל בו שהנה התבאר לנו במופת וכו' הנה מבואר לך כמו שאמר ב"ר שהיות העצמות האחת בעלת תארים רבים צרופים או שלולים או מדומים בצדדים מתחלפים מבלתי שתהיה אותה העצמות מתרבת ברבוי התארים הנה זה הענין לא יכחיש מציאותו אחד מן הפלוסופים כמו היות הדבר נמצא או אחד ואפשר או מחויב כי הדבר האחד בעינו כאשר נבחן מצד מה שיסודר ממנו דבר זולתו נקרא יכול או פועל וכאשר נבחן מצד התיחדו אחת משתי הפעולות המקבילות נקרא רוצה וכאשר נבחן מצד השיגו לפעלו נקרא יודע וכאשר נבחנה הידיעה מאשר היא השגה וסבה לתנועה נקרא חי כי החי הוא המשיג המתנועע מעצמותו ואמנם אשר נמנע מציאות אחד פשוט בעל תארים רבים עומדים מעצמותם ובפרט אם היו אותם התארים העצמיים נמצאים בפועל ואמנם אם היו בכח אינו נמנע אצל הפלסופים שיהיה הדבר אחד בפועל רב בכח וזהו אצלם ענין חלקי הגדרים עם הנגדר והנראה לי כי התארים הג' בפועל אצל הנוצרים והעצם אחד לא שיהיו בכח כמו שאמר ב"ר ולכן יאמרו שהאל ג' והג' אחד כי יניחו הג' בפועל כמו שינוחוהו אחד רק מתואר בתארים ולכן המשילוהו אל הנפש דמו הפועל הנצחי אל הפעול ההוה הנפסד עוד כבר גלה סוד נפלא ואמר ואחר כן השגנו שזה הנמצא אין מציאותו אשר הוא עצמו מספיק לו שיהיה נמצא בלבד אבל שופעות מאתו מציאויות רבות ירצה תמיד במה הוא הנמצא ההוא כמו שאמר ית' כל הנקרא בשמי וכאשר לא ישתנה הוא לא ישתנו המושפעים ממנו כמו שאמר אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם ירצה כי הם מיוחסים אליו במדרגת המינים ובאמת יחסנו יחס גדול עוד באר ואמר ואין זה כהשפע החום מן האש שהוא מקרי ולא כחיוב האור מן השמש שהוא טבעי בלא סדור אבל השפע ימשיך לו תמיד במה הוא הנמצא ההוא עמידה וקיום וסדור בהנהגה מתוקנת ובכלל בחיוב המושכל מהשכל או יהיה ענינו שלילת העדרו ירצה כאמרנו יכול ששולל העדר היכולת שהוא הליאות עוד נשמר שמירה רבה מענין גדול הסכנה ואמר לא תעשה גם כן אלה השלילות ולא תתירם עליו ית' אלא בפנים אשר ידעת עוד אמר כמו שנאמר בכותל לא רואה כבר ידעת ממה שקראת

ממלאכת ההגיון כי השלילה שני מינים האחת השלילה המיוחדת כמו שנאמר בלעם אינו רואה והיא השלילה האמתית והשני השלילה המשולחת והוא שישלול מן הנושא מה שאין דרכו שימצא בו וכמו הכותל אינו רואה והיא השלילה הכוללת והוא מבואר שאם נתאר השם ית' בשלילה המיוחדת או נרצה בתארים המחייבים שלילת העדרם ונרצה בשלילה השלילה המיוחדת הנה אם נשלול מן הבורא הליאות או הסכלות או השינה לא ינום ולא יישן הנה נתחייב שיהיה מדרכו שיתואר בם לא שנשלול מהם לכן באר שצריך שנבין בשלילה בו ית' השלילה הכוללת ואז תהיה שלילה צודקת והוא אמרו ולא תעשה ג"כ באלו השלילות ולא תשלחם עליו ית' אלא בפנים אשר ידעת והיא השלילה הכוללת כי זאת כבר תעשה כי פעמים ישולל מן הדבר מה שאין דרכו שימצא לו כמו שנאמר בכותל לא רואה לא השלילה המיוחדת שהיא על הפנים ההם ואם תצדק בשתשלול ממנו החסרונות הנה תכזב כשתגזור שיהיו מדרכו שימצא לו הנה השלילות עליו ית' כמו שנאמר הנקודה בלתי מתנועעת אשר אין בה כח על התנועה או המרכז ככה נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ישמרך האל מן השגיאה ודע זה ואין זה ג"כ יחס אמתי כי כבר התבאר כי המניע הראשון הוא כמתנועע על שהוא צורתו מניעו נבדל ממנו על שאינו צורה אלא באמצעות המרחקים ובכלל בלתי מתחלק בהתחלקו ומצד עצמותו מנהיגם ומתמידם כבר ידעת כי הסכלות שני מינים סכלות קנייני והוא הבנת הדבר בחלוף מה שהוא כאמרנו שהשמש מד' יסודות או אש וסכלות העדרי כסכלות אמתת השמש מהו ומזה תבין אמרו אחר בארו אמתת התארים ישתבח מי אשר בהשקף השכלים כו' ירצה סכלות העדרי ירצה בו שלא נספיק להשיג מהותו בשלימות ר"ל בשבחו ואחדותו באופן שהוא מצייר עצמו קנייני כי הרצון והחיוב בלתי מסכימים וירמוז על הכרעת אחת משתי הדעות כך רצה השם או כך גזרה חכמתו עד שהמענה באחרונה גזירת החכמה ואם רצונו הוא חכמתו באמת וכשישתדלו הלשונות להגדילו בתארים ישוב כל הפלגת דברים ליאות ר"ל בשלילת החסרונות וקצור בתארי הפעולות א"כ יתרומם על כל ברכה ותהלה אשר נתארהו על מה שנשיג מפעולותיו ודע זה:

פרק נט

הבן אמרו אשר השיגו משה ושלמה ע"ה הוא אשר השיגו האיש האחד מקצת דורשי החכמה וכמה הוא רחוק מה שהבינו ר' יהודה חריזי בשאמר בכוונותיו וביאוריו על פרקי זה הספר כי בזה הפרק ישאל ויספק מה ההבדל בין השגת מר"עה ובין השגת שלמה ע"ה הפריד בין האחדים והיו לאחדים בידיך וצדק החכם ר' שמואל אבן תבון על מה שספר עליו תבין אמרו ויקדם פני הבורא בזאת האמונה לעג והתלוצצות על

הכת ההיא כי לצנותא דע"ז וכל הדומה לה שריא עוד אמר שהשלימיות כלם הם קצת קניינים ולא כל קנין ימצא לכל בעל קנין אמר משה כל ימי נבוכותי בהבנת זה ולא ראיתי מי שיעמידני עליו עד שהבנתי וראיתי דבריו נלקחים מדברי ארסטו באות הלמ"ד כי אמר שם דבר זה עניינו ולפי שהראשון כבר אמרנו שהוא שכל הנה יחוייב שיהיה בתכלית השלימות הנה לו פעל השכל והוא הציור בהכרח הנה מה אשר ישכיל כי הציור הפעלות והמצויר הוא שלימות אותו ההתפעלות ותמימותו כמוחש לחוש ואם היה ישכיל דבר אחד וישלם בו הנה אותו הדבר הוא עלה הנה אינו אם כן בתכלית הקדימה והמעלה כי אשר ישכילהו הוא קודם עליו בטבע הנה יחויב שלא ישכיל אלא עצמו ושיהיה זה הפועל מדובק בו תמיד ולא ישיגהו כשלא ישכיל זולתו חסרון כי הרבה מההעדרים יותר נכבד מהקנינים כי זה שלא יראה האדם דבר הרבה טוב מאשר יראה הנה אמרו הנה כבר התבאר לך כי כל אשר התבאר לך במופת שלילת דבר אחד ממנו תהיה יותר שלם ירמוז בשלילה האחרונה והוא על שלא ישכיל דבר אחד על שישלם בו ולא ישיגהו בשלא ישכיל זולתו חסרון כי השלימיות כלם הם קצת קנינים ולא כל קנין ימצא לכל בעל קנין במה שהוא שלם כי הרבה מההעדרים יותר נכבד מהקנינים כי זה שלא יראה האדם כמו שיאמר ארסטו דבר הרבה טוב מאשר יראה מהעניינים המטונפים והחסרים וככה בהשכלה אצלו ית' והרבה הפליג להמריץ רבינו משה למה החליטו האנשים כלם בביאור שהבורא לא ישיג מהו אלא הוא כי לא יושג כי אם בשלילה אמנם כי השגתו באופן שישיג עצמו אשר הוא עצמו לא ייוחד אלא לעצמו ופני לא יראו ושהשגתו הוא הליאות מתכלית השגתו ר"ל שהשיגנו ליאותנו מתכלית השגתו הוא השגתו כי נדע כי ציורו עצמו מיוחד לעצמו על שהציור הוא עצמו ואין מי שישיג הנמצא באופן אשר ישיגהו הוא ולכן יצא ממנו הנה מאמר אלהי מאד נפלא אמרו מחק התורה האלהית כמו שתראה בכוונות וכל הפלוסופים אומרים נצחנו בנעימותו והוא אופן הנועם והשבח והאחדות אשר בו ישיג הנמצא כמו שאמר ב"ר הנה מי יתן ואדע במה זה יעדיפו השכלים הנפרדים זה על זה אם לא ביתרון השבח והאחדות אשר בו ישיגו הנמצאות ונעלם ממנו לחוזק הראותו כי הוא נראה בכל נמצא כי האלוה ית' איננו התחלה מניעה לבד אבל על שהוא צורה ועל שהוא תכלית ולמה שהיה הוא היותר פשוט שבעצמים והיותר ראשון להם חויב שיהיה התחלה לכל העצמים ומדבר להם מצד שהוא יותר פשוט בענין היותר פשוט בכל מאמר שהוא מטבע אותו הסוג שהוא התחלה והסבה במציאות שאר מה שבאותו הסוג ובידיעתו ובשעורו והוא באחדים הספורים אחד אחד ובקולות קולות ובאיכות איכות כגון הגוון הלבן כי בו יודעו שאר

הגוונים וישוערו ככה כל א' מהעצמים אמנם יודע טבעו במה שבו משלמותו העצמות ופשיטותו והכרחיותו ושבחו וכמו שהלבן המשער לכל הגוונים יפריד הראות כן העצם המשובח ההוא המשער לכל העצמיות יפריד כח שכלנו מהשיגו לחוזק הראותו כי לקחנו מאמתתו מעט והעדיף עלינו עד ששבו עינינו לעיני העטלף מהשיגו ולבושיה כתלג חור והבן דרך האלהי אחרי בארו מדברי נעים זמירות כי השתיקה הוא השבח והראויה באמת איך בארו מדברי חכמי ישראל המתוארים בחסידות באמת ואיך התענג במאמר ההוא ומצאו מסכים לאמת ומתיחד עם דבריו מקביל להנעת הראש ושאר המדרשות וכנגדם רמז אשר מי יתן והיו כל המאמרים כמותו ולא יפגיעו במציץ והנה ביאר כל חלקי המאמר ביאור נפלא לא יסבול המחלוקת ולא שלא כיון אמרו רק בענין אחד והוא אמרו משל למלך שהיו לו אלף אלפי אלפים דנרי זהב שזה בעצמו מורה על התארים ואם אינם ממינם והרב הרגיש בזה ודבר דרך שלילה אמר להורות שאלו אשר הם אצלנו שלימיות אין אצלו יתב' ממינם דבר והשמיט בחכמת המשל שהיה לו ואמר חכמת זה המשל אמרו דינרי זהב וכל זה כפי עומק חכמתו וכונתו להישרת אומתינו אל האמת ית' מי שחמל על עמו וחנן בהמציא מורה האמתות כמוהו:

פרק ס

וכאלו הפנים היו האנשים קרובים אליו מאד כמשה ע"ה ושלמה ואחרים וכו' והבן זה מאד שתבין מה שאני אומר ודעהו כי הוא רמוז באמרו ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים לצד אמתתה אשר הוא דרכי השלילה כי אין בהירותם דומה למהות החיוב והיה בו שמח ולזה הפיל זאת המלה על זה מה שלא הפיל בדומה לה בכל ספרו כי לא תחשוב שהקרוב ההוא יצטרך לנבואה ולא יהיה אפשרי לחכם להגיע אליו אבל הוא דרך מופת השיגו שלמה בחכמתו וישיגוהו השלמים מהחכמים ותוכל לראות אמתת פרושי וכי זה כונת הרב אם תשתכל באמרו הנה התבאר לך הדרך אשר אם תלך בה תקרב אליו ית' ולך בה אם תרצה:

פרק סא

ואפשר שיורה כפי הלשון אשר אין אתנו היום אלא מעט ממנו וכפי מה שיקרא על ענין חיוב המציאות כבר ידעת ההיות והמציאות ענין אחד ר"ל שהאחד הוא סבת מציאות כל האחדים הספורים וכן גוון הלבן בו ישוערו כל הגוונים וידעו בו כן יש בכל אחד מן העצמים עצם אחד פשוט בו יודע טבע שאר העצמים שבאותו הסוג ע"כ והשם יתברך הוא המחויב המציאות הנהו מחויב ההיות וכל נמצא ממנו מגיע והנה יהוה יורה על שהוא הוה היה יהיה והוא העצם המחויב המציאות צריך לך שתשתכל אמרו השתכל

איך גלה שאלו השמות הנגזרים כלם נתחדשו אחר חדוש העולם ובאר מה הרצון בזה ואמר וזה אמת שהם כלם שמות הונחו לפי הפעולות הנמצאות בעולם אמנם כשתתבונן עצמו נקי מופשט מכל פעל והוא הנרצה באמרו עד שלא נברא העולם לא היה לו שם נגזר בשום פנים אלא שם אחד להורות על עצמו והנה כשתגיע לבני האדם ההשגה אשר היא הישועה האמתית יסור זה הספק וראוי היה ר' אליעזר הגדול שיפורש עליו זה הענין האלהי הנפלא הגדול:

פרק סב

כלל אותיותיהם י"ב והיו מכנים בו על מה שבא בקריאת שם בן ד' אותיות כמו שנכנה אנחנו באל"ף דל"ת הפלא מחכמת הרב איך הבין הדבר מעצמו כמו שהוא כי נראה מדבריו שלא הביט אל ספר הבהיר והסכים עם זה מה שנאמר שם שם בן י"ב כי ר' נחונייא בן הקנה אומר שם יברכך ה' יאר ה' ישא ה' שם בן י"ב אותיות ונקודו כן יפעל יפעל יפעול הנה נראה מזה הצד ששם בן י"ב הוא שלשה שמות כמו שאמר הרב רק שיראה לי שמתבאר בו כל מה שבא בקריאת שם בן ד' אותיות כי הוא בכתקרוב כשם בן ד' אותיות ובפעל כשם בן שתים עשרה ר"ל שמורה על כי הוא ית' היה הוה ויהיה ובכלל המחויב המציאות בשלוח וכי שם בן ד' אותיות בנקודו המיוחד הידוע אצלם יכלול על כל מה שיתבאר בו שם בן י"ב אותיות ואמנם שם בן ד' אותיות כשישנו נקודה בשלשה אופנים מתחלפים ישוב בן י"ב אותיות על שם בן י"ב והם האותיות אחדות בעצמן והמכונה ואשר בו יכונה יורה אצלי על ענין אחד בעצמו כי כל אשר יהיה הענין יותר קצר יהיה הענין יותר אלהי כי שם המפרש הוא אצלנו כלוח קצר מחקה יורה על אמתו ית' ואתה יודע כי ההבדל האחרון הוא המשלים לאמתת הנגדר והוא אשר במדרגת המצויר וכל אשר לפניו הוא הנגדר בכח וההבדל האחרון הוא הצורה המבוקש ענינה שמשים אותה מציירת בפעל ולכן לא יתחלק כמשפט הצורה והנה יהיה השם המפורש אצל השכל א"כ הוא בעצמו האיצטוביא הראשונה אשר הוא השכל המשובח הא' המחויב המציאות המוחלט המשער כל העצמיות והתבונן בזה כי לויח חן הם לראשך דמיון מה שאמר האלהי בכל מי שאינו שלם כשידע הדבר שאינו כמו שהיה מדמה אותו תחלה שיפסיד אמונתו אמר ב"ר בפתיחתו לספר השמע כי המתפלספים והם הבלתי שלמים בחכמה כשיראו בתורה שאינה מה שחשבוהו ולא עלו במדרגה העליונה מהעיון עד שישקיפו בתורה מה שראוי שיושקף בו הרסו ולא הנהיגו נפשם בטבע הישר הנראה בנמצאות ושבו יותר חסרים מכל אנשים עד שבא החכמה מום על אנשיה ואל זה הענין בעצמו רמז המחבר בזה המקום ואמרו ואמנם אלו השנים אחרים מלמדים קצת חכמה

אלהית בהכרח הנה הרב ביאר בזה בבירור כי דעתו שאין שם בן י"ב מורה על מה שיורה עליו שם המפורש מעצם האל כמו שאין שם בן מ"ב (נ"א שאין שם אדני) מורה עליו ואם יכונה בו ואמרו השגת השכל הפועל ירצה בו שישוב הוא ושישיג הנמצאות באופן אשר ישיגם הוא ובפירושנו לחי בן יקטן הארכנו באמתת ההמשכה ועצמותה עוד אמר וכבר התבאר בספרים המחוברים בחכמה האלהית שזאת החכמה אי אפשר לשכחה ר"ל השגת השכל הפועל והוא ענין אמרו ותלמודו מתקיים בידו אבובכר בן אלציג כתב על זה הדרוש באגרת הפטירה זה לשונו אולם החכמה האחרונה אשר היא הציור השכלי והוא מציאות השכל הנאצל אי אפשר בו השכחה אלא אם יהיה זה יוצא מן הטבע אבל איזה צד שיהיה אמנם ימצא זה למונח האחרון אשר הוא האדם ואמנם המונח הראשון הנה לא יתכן זה בו וזה כי המונח הראשון הוא בחכמת הצורה א"כ הוא מונח מצד והוא צורה מצד ועל זה הוא שכל ומושכל בענין אחד ושאר מה שנאמר בו בספר השכל ואולם החכמות אי אפשר זה בהם כי המושכל בהם זולת השכל והיודע זולת הידוע א"כ אי אפשר בהם ההפשטה א"כ אי אפשר באחת מן ההנאות ההשגות המתדבקות אלא בהנאה יהיה ההנאה מונחה הראשון הוא הנמצא ותהיה בו הצורה והוא המצייר ואין זה בדבר שיוחס אל כמו ההוים הנפסדים אלא בשכל הנאצל ועל זה הוא תמידיי עכ"ל ואמר עוד ואולם זה השכל הנאצל לפי שהוא אחד מכל צד והוא בתכלית הרוחק מההיולי לא ישיגוהו ההפכים כמו שישיגו הטבע ולא המעשה אשר מן ההפכים בנפש הבהמות ולא רושם ההפכים כשכלות אשר תשכיל המושכלות ההיוליים המתרבים א"כ הוא לעולם אחד ועל ענין אחד בהנאה זכה ושמחה והדר וששון והוא המעמיד הענינים כלם והאל רוצה בו ביותר שלם שיהיה בו מן הרצון כי הצדיקים שעברו אמרו כי האפשרות שני מינים מין טבעי ומין אלהי והטבעי הוא אשר יושג בחכמה ויכול האדם לעמוד עליו מעצמו ואמנם המין האלהי אמנם יושג בעזר אלהי ועל כן שלח האל הנביא ונתן הנביאים שיגידו לנו אנחנו כלל בני אדם באפשריות האלהיות והיותר מעולה שבמדרגה היא זאת המדרגה אשר הוא ציור האדם עצמו עד שצייר זה השכל עד הנה דבריו והארכתי בהביא לשונו יען כי הוא ענין לא ראיתיו בספרים שהגיעו לנו ועם שבו ביאור על ענין העזר האלהי אשר זכרהו רבינו משה בזה הספר כי ביאר שזאת החכמה ר"ל ציור הנפרד לא תושג ר"ל בחכמה העיונית ולא יוכל האדם לעמוד עליו מעצמו ר"ל בחקירה מחשביית אבל המין האלהי יושג בעזר אלהי ר"ל פתאום בהשתנות עצמותו אל עצמותו מאהבת האל עליו לכן יעמוד על ענין אחד ובהנאה זכה ואין שם רבוי כי המושכל בעצמו אחד ולא שכחה כי היודע הוא הידוע ואינו מושכל על שנשימהו אנחנו מושכל כענין בצורות

ההיולניות אבל היא צורה מופשטת בעצמה ולכן תעמוד החכמה ההיא כי הוא מטבעו בעצמו אחד פשוט צורה שכלית עומדת לנצח ושם בן מ"ב אותיות אמרו בעלי הקבלה שהוא אב"ג ית"ץ קר"ע שט"נ נג"ד יכ"ש פצ"ר צת"ג חק"ד טנ"ע יג"ל פז"ק שק"ו צי"ת ואמרו שהרצון בו אל ברוך גדול יוצר תקיף צדיק קדוש רם עליון שר טוב נגיד נעים גבור דורש יסד כל שופט פקיד צורף רחום צור תמים גאה חסיד קרוב דוד טל נדיב עשיר יראוי גוזר לומד פודה זוקף קורא שומע קושב ומקשיב צבי ישר תם ואלה המלות המוצאות מהשם ההוא על שכל אות ממנו מורה על מלה מאלה המלות לא ידענו כי כן הוא כבר יוכל מי שירצה להעמיק בו לכוונו עם דברי הרב ז"ל ומאד הפליא באמרו ופתי יאמין לכל דבר אמר משה ומה שיראה לעין מפעולת הקמיעין והשמות אינו מבטל דברי הרב כי הוא במקרה וזה מפעל הדמיון וכבר נסה בזמנינו בעת למדנו החכמה אחד מן החכמים הגדולים כתב קמיע כלל בו לעגים והתלוצצות והתולים ואיתמחי קמיעא נשים תקשינה ללדת ולאו בהן כל הרפואות אחרי כן מניחות הקמיע היו יולדת עד יום אחד היו יושבים לפניו גדולי המדינה היא בורגוש והיו מספרים בענין השמות והוא היה מהביל ענייניהם והם הביאו ראיות רבות לאמתם והיותר גדולה שבהם היה מה שנתאמת מענין הקמיע אשר עשאו הוא עצמו וצוה והביאו לפניו וגלה הדבר והראה מה שבו מן השחוק ונשארו מבוישים עד שהגיעו אחרי כן נזק גדול בנפשו גם ראינו איש מחלושי השכל היה מזכיר שם ונועץ מחט או מרצע בירכו ולא היה מזיקו ולא היה יוצא ממנו דם ומיד שהייתי מנסה בי להגישו אלי הייתי בורח ממנו מרגיש בפרוק החבור והשם ההוא שמענוהו יחד בעת הנערות מאדם אחד וזה לחוזק דמיונו וחולשת שכלו לא היה מפחד ואצלי שהיה מכת הנמנע היה נמנע ואינו רחוק אצלי שיעזור לזה ג"כ היות האותיות נחלקות כשאר הנמצאות השפלות ומיוחדות לפועלים השמימיים כענין במחצבים והצמחים וכפי זה יהיה בעצם אבל לא בראשונה כי אם בשנית אמנם כשיהיה בעצם וראשונה והוא שיהיו שם נמצאות רוחניות דקות בלתי מוחשות פעולות והוא אשר ממנו צמח המאמר בצורות כמו שיראה אפלטון ושיכנעו אל נפש האדם ושיהיו נשמעות אל השבעותיו ודבוריו אשר הם היותר נגלה מפעולות הנפש המדברת עד שיכופם ויכריחם זה אצל רבינו משה ע"ה מכת הנמנע וארסטו רמז עליו במאמר הראשון ממה שאחר הטבע כי אחר מאמרו בסבות הביא ענין ההרגל והמנהג ואמר כי רושם ההרגל בנפש ענין חזק מאד והנה תוכל לראות כחו ואמתתו מענין הדתות כי יחקה בהם ענין דומה להבלי הזקנות ולאהבתו ההרגל והמנהג למה שגודל האדם בו מעת נערותו יטב עליו אמונתו ולו נעזב עם שכלו היה לועג עליו ואמר החכם ב"ר

ואמנם אמר זה אחר המאמר בסבות לפי שהתורות ינוחו שהסבות לבלתי תכלית וכל זה יצא מהגעת הצורות כי חשבו שביסודות חום שמימיי בו נפשות בוראות למין מין ממיני החי וכל הפלוסופים הקודמים הודו באלו הנפשות רק שקצתם הניחם בממוצעות בין הנפשות השמימיות ואלו אשר באלו הגשמיים וקצתם אומרים שהם בעצמם יתלו בגופות אשר יהוום להדמות אשר ביניהם וכאשר נפסדו הגופות שבו אל חמרם הרוחני וגשמיהם הדקים אשר לא יורגשו וכפי זה יבאו על פשוטם מופתי הנביאים והנה רכב אש וסוסי אש סביבות אלישע כי רבים אשר אתנו מאשר אתם אבל כבר באר ארסטו במה שאחר הטבע כי אין שם נותן הצורה ולא נבדל עד שיביאה מחוץ אבל פועל מוציא מה שבכח אל הפועל במה שהוא גשם בעל נפש והוא השמים ולפי דעת ב"ס ורבינו משה הנה השכל הפועל הוא הנותן הצורות ואין שם פועלים רוחניים שלא נדעם ואין דרך לשמות ההם על האופן הזה:

פרק סג

ואחר זה ענהו ע"ה והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה' וכבר קדם אמרו ית' ושמעו לקולך והשיב למאמרו השני והן לא יאמינו לי ואמר לו אחרי כן מה זה בידך ויאמר מטה ומפ' כי שתי שאלות היו ושתי תשובות האחת מציאות השם יתברך והשנית היותו ית' שולחו והוא אמרו ואשר תדעהו ויבאר לך כל זה הספק הוא מה שאומר לך והנה באור מה הרצון בעובדי ע"ז ואמר רצוני לומר האמנת הרוחניות והורדת הכחות ועשיית הטלסמאות להורדת כחות הכוכבים וזה להאמנה ברוחניות הכוכבים והורדתו ופועלו בנפש העובד והוא הנקרא דבור אצלם כענין בשפע השכל הפועל אצלנו ודע זה ואמר החכם בן רשד כי הנה אם נודה שנוכל להוריד כחות הכוכבים ורוחניותיהם בטלסמאות הנה לא יתאמת במלאכה שנוכל להורידו על שישפע בענין שישפיע ר"ל שנורידה בצלמים כשיעור שישפיעו הצלמים או האשרות אחר כן על נפש נביאיהם ואומר אני כי מאד הפליא בן רשד בזה וכי ככה אמרו ירמי' ע"ה אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות והם הטלסמאות המקבלות הרוחניות בארות נשברות אשר לא יכילו המים על שישפיעו על נפש הנביא וירוה צמאו בם וזה פי' נפלא עמוד עליו כמו שהתבאר אצלנו באמרו ואת הנפש אשר עשו בחרן שהוא נאמר על העיון והלמוד והשלמת הנפש לא על דרך הגדה וספור הפלא מאמרו ולמדהו השם אז מדע שיגיע אליהם יתאמת אצלם מציאות השם ואם היו ישראל מקובלים מן האבות נראה שלתוקף הגלות אבדו הכל אלא יחידים סגילות כמו שאמר שכל בני אדם אלא יחידים והסוד כלו הוא בשנותו המלה בעצמה המורה על המציאות והוא מלת אהיה המורה על

הנמצא כענין התאר שיורה שהמתואר והתאר אחד כי מלת אשר להיותה מלה קושרת גוזר זכרון התאר הנדבק בו שהוא התאר שם חסר צריך אל חבור כענין אלד"י ואל"תי בערבי והושם השם הראשון והוא המתואר אהיה והשם השני אשר תארוהו אהיה והוא הוא בעצמו וכאלו הוא המתואר הוא התאר בעצמו והיה זה ביאור ענין שהוא נמצא לא במציאות נמשך בזה לדעת ב"ס שהמציאות מקרה קרה לנמצא לבד ההתחלה הראשונה אשר מציאותה בעצמה ולכן היה מציאותו עצמותו וכבר ידעת כי אב"ר חולק על זה ואינו דעת ארסטו עוד אמר ובא ביאור הענין ההוא ופירושו כן הנמצא אשר הוא נמצא כלומר חיוב המציאות ירצה כי אחר שמציאותו הוא הנמצא הנה הוא המחויב המציאות כי לולא זה יהיה מקרה וזה כפי שרשו בענין המציאות ואיך שיהיה צדק כשאמר כלומר חיוב המציאות וזה אשר יביא אליו המופת וכו' ושם סכלותם לשמו לא לנקרא בשם ההוא ומה שמורה על פירושו אצלי ומעיד על אמתתו כי פרעה אמר בפי' לא ידעתי את ה' ואנקלוס הגר ע"ה שבא להעלים לפעמים כמו שבא לגלות לא רצה לספר ששום אדם יכפור במציאות הש"י ואפי' פרעה וכנה ההתנכרות והכפירה על שמו ית' לא על עצמו. ואמר שמה דה' לא איתגלי לי ודע זה כי הוא אמתי ואם הוא פי' פרשנוהו בעת נערותינו כשהייתי לומד המורה עם אדוני אבי ז"ל ואני בן י"ג שנה ואין שם לו ית' בלתי נגזר אלא שם בן ד' אותיות והוא השם המפורש ונקרא מפורש כי בו פורש הש"י להיותו בלתי מורה על תאר אבל על מציאותו לבדו לא על דבר אחר ובכלל המציאות המוחלט שיהיה תדיר ר"ל מחויב המציאות כי אינו נמצא מצד זולתו והכל מאתו והוא אינו צריך לזולתו והבן מה שהגיע אליו המאמר כי הוא המחויב המציאות והיותו מחויב המציאות הוא אמתת עצמו והוא אשר יורה עליו השם המפורש יתברך:

פרק סד

וכן כבוד ה' לפעמים רוצים בו האור הנברא אשר ישכינהו השם במקום באמצעות הנביא הגדול להגדלה על דרך המופת ולפיכך קרא זה הענין כבוד ר"ל היותו מורה בטבע על יכולת ממציאו וחכמתו נאמר מלא כל הארץ כבודו ר"ל הלולו דומה לאמרו ותהלתו מלאה הארץ כי השבח יקרא כבוד כבר נאמר ובהיכלו כלו אומר כבוד והוא חלל גלגל הירח כלו אומר שבח כי יעיד עליו:

פרק סה

איני רואה אותך אחרי הגיעך לזאת המדרגה אשר הגיע בה מי שדברנו עמו ואמתך שהוא יתב' נמצא לא במציאות וכמו שקדם בביאור השם המפורש ואהיה אשר אהיה וככה אחד לא באחדות כי אין בו מקרה ולא תאר נוסף צריך שיבואר לך הרחקת תאר

הדבור ממנו וכ"ש בהסכים כל אומתינו שהתורה ברואה כי אם יהיה לו דבור התורה דבורו ואחר שהתורה ברואה הנה אין לו דבור והוא אמרו הכוונה בזה שדברו המיוחס לו נברא ואמנם יוחס אליו ואם הוא מרוחק ממנו להיות המאמר ההוא אשר שמעהו מרע"ה השם בראו וחדשו כמו שברא כל מה שברא והויישרו השכלים שיש מדע אלהי ישיגוהו הנביאים בשכבר דבר עמהם ואמר להם עד שנדע שאלה העניינים אשר יגיעו אלינו הם מאת השם לא ממחשבתם וזממם לבד והתנה מלת לבד לפי שהנבואה תבא במה שנפש הנביא תשוטט בו כי מי שלא ידרוש לא ישיג אם כנוי על הרצון והחפץ או כנוי על ענין מובן מאת השם והוא אחד אם נודע בקול נברא באמצעות הנביא כמרע"ה או נודע בדרך מדרכי הנבואה האמתיים כמו שאבאר וכבר זכר זה זולתנו אחשוב שרמז על הגאון ואבן גנאח הכל אמרי ה' אשר דבר והפעל נגזר מן הפועל:

פרק סו

והלוחות מעשי אלהים המה ר"ל שמציאותם טבעית לא מלאכותית זה מבואר הוא א"כ המנהג כמו שאבאר אמנם באורו והמכתב מכתב אלהים שהוא מבואר באמרו כתובים באצבע אלהים ושהרצון בו בדבר השם וברצונו והרחיק באור אונקלוס אשר פירש הוא עליו שהרצון בו כלי נברא חקק בו המכתב בלוחות הוא דבר זר מאד אמנם ר"ל שיזדמן שיהיה המכתב מעשה אלהים כמו הלוח בעצמו והנה הסיר ההרחקה וחזק פרושו ואמר התראה מציאות הכתב בלוחות יותר מופלא ממציאות הכוכבים בגלגלים שהם כדמות נקודות וצורות בגלגל עד יצוייר בהם כדמות אותיות שזה ברצון ראשון לא בכלי עשאם כי הוא עיקר מעשה בראשית כן יהיה זה הכתב הכתוב ברצון ראשון לא בכלי כשאר מעשה בראשית כאילו הוא מעשה ה' כענין בלוחות ומה שראיתי אני בעצמי מסכים לזה אעירך עליו דע כי הר סיני העידו עליו שהאבנים הנמצאים בו יצוייר עליהם הסנה ולכן נקרא ההר ההוא סיני על שם הסנה כמו שנגלה השם למשה מתוך הסנה ואחד מנכבדי ברצילונה מבני חסדאי הביא עמו מהאבנים ההם והראם לי אחד מתלמידי בני משפחתו וראיתי בו הסנה מצוייר בתכלית הציור ציור אלהי בגוון מתחלף לגוון האבן ושברתי האבן לחצאין ונמצא הסנה מצוייר בשטח כל חלק וכן חלקתי כל חלק לחצאין ונמצא הסנה מצוייר בשטח כל חלק בפנימיותו וכן פעמים רבות עד תום החלקים כדמות הבטנים ועדיין הסנה בהם ונפלאתי מזה ושמחתי עליו כי הוא דרך להבין כונת הרב ז"ל:

פרק סז

וינח בעולמו ביום השביעי ר"ל הפסק הבריאה בו זה מבואר בפרק ל' מהחלק הב' באמרו וכן בא הכתוב במעשה בראשית לא חסר דבר מזה אחר שכלל הכל בששה והוא הנרצה באמרו וביום השביעי נמשך הענין והונח כפי מה שהוא עתה ולכן אמר ויהיה ענינו נשלם רצונו והוית כל חפצו:

פרק סח

שכל ומשכיל ומושכל כבר ידעת פרסום זה המאמר אשר אמרוהו הפלוסופים בש"י והוא אמרם שהוא השכל והמשכיל והמושכל מצד אמתת עצמו המצוייר לעצמו אשר הוא ציור עצמו ושאלו הג' ענינים בו ית' הם אחד והוא אמתתו ומהותו אין רבוי בו וכבר זכרנו אנחנו זה גם כן בחבורנו הגדול משנה התורה שזה פנת דתינו כמו שבארנו שם ר"ל היותו אחד לבד ושיקרא בשמות שלשה לא שיהיו שם בעצמו עניינים צרופים מושכלים כלומר כי לא יצטרף אליו דבר אחר ר"ל שלא יהיה שם דבר קדמון זולתו לא זולתיות החלק לכל עד שיהיה מעצמותו ולא משיג מן המשיגים ישיגנו הנה נרצה בזולתו תאר מתארי עצמות או משיגו כי אין חוץ ממנו דבר קדמון בבחינת שכל נמצא מן הנמצאות העלולות הם אפשריות בבחינת עצמם ומושפעות ממנו והם א"כ מניעות לא קדמוניות והבן כוונתו וזהו אמרו ולזה יאמר חי ה' ולא יאמר חֵי ה' מפני שאין חייו דבר זולת עצמו ואם שאמר חי העולם וישבע בחי העולם כי הוא באמת חי העולם כמשפט הצורה לבעל הצורה והוא חיי העולם אבל חייו הוא עצמו וצריך שתדע שלא נאמר חי העולמים כי אחר שהוא חי העולם אמנם יהיה אחד להיות העולם אשר הוא חייו אחד ואמנם נאמר חי העולמים הרצון בו שהוא חי לעולם ולעולמי עולמים ר"ל שלא יקיפהו זמן כי הוא נצח הנצחים ודע זה ויהיה אמרנו שהוא השכל והמשכיל והמושכל אצלו כאלו אמרנו הלובן והמלבין והמתלבין דבר אחד והרבה נפלאתי על הרב איך לקח זה המשל כי אין הלובן פעל המלבין במתלבן אבל ההלבנה נתינת הלבן ויותר ראוי היה ההרגש והמרגיש והמורגש דע כי האדם קודם שישכיל דבר הוא משכיל בכח וכשישכיל דבר אחד מן הצורות ההיולניות כאלו תאמר כשהשכיל צורת האילן הרמוז אליו והפשיט צורתו מן החמר שלו וצייר הצורה מופשטת שזהו פעל השכל ר"ל שמפשיט הצורות אשר בחמרים וישיבם צורה כוללת מופשטת מן החמר ומן המקרים כאנה והשעור והזמן וזולתם וזה בהשנות השגת האישים ולקיחת העצמות הכולל ר"ל האחד בכולם מבלי שהיה שם כולל חוץ לנפש שזהו פעל השכל ר"ל השגת הצורה והשכלתה כי יקח הצורות במה הם צורות בלי שום מקריות והרבוי אמנם יהיה להם

מקרה מצד החמר כי הצורה במה היא צורה אין לה רבוי ולא חמר אך הוא משכיל בפעל והשכל אשר עלה בידו בפעל ר"ל ההשגה וההשכלה אשר היא השכל בעצמו הוא צורת האילן המופשטת אשר הוא המושכל אשר בשכל אשר הוא המשכיל כי אין השכל אשר הוא הצורה דבר זולת דבר המושכל הנה כבר התבאר לך כי הדבר המושכל היא צורת האילן המופשטת והוא השכל ההוה בפעל הנשלם בה אשר בו הוטבע הצורה ההיא ואינו שני דברים שכל וצורת האילן המושכלת כי אין השכל בפעל דבר זולת מה שהושכל ואחר שבאר שהשכל והמושכל אחד למה שהמושכל והוא הצורה המופשטת הוא אמתת השכל ומהותו ר"ל ציור הצורה המופשטת באר כי הדבר אשר בו תושכל צורת האילן אשר הוא המשכיל הוא השכל בעצמו כי אין השכל דבר זולת ההשכלה ויהיה המצייר הצורה הוא עצם הציור אשר הוא אמתת המצויר עד תהיה הצורה מצויירת לעצמה בלתי נעלמת מאמתתה ואמר והדבר אשר בו הושכלה צורת האילן והופשטה אשר הוא המשכיל הוא השכל ההוה בפועל ר"ל שהמשכיל והשכל אחד כמו שהתבאר שהשכל והמושכל אחד וזה כי כל שכל פעלו הוא עצמו ר"ל כי כל שכל פעלו אשר הוא ההשגה וההשכלה אשר בה נקרא משכיל הוא עצמו ואין השכל בפעל דבר ופעלו דבר אחר עד שיהיה שם הכח המשיג זולת ההשגה וההשכלה ויהיה השכל זולת המשכיל כי אמתת השכל ומהותו הוא ההשגה ולא תחשוב כי השכל בפעל דבר נמצא לבדו נבדל מן ההשגה וההשגה ענין אחר בו עד שיהיה השכל זולת ההשכלה אבל גוף השכל ואמתתו השגה הנה השכל היא ההשכלה בעצמה כמו שהוא המשכיל וכשנניח שכל נמצא בפעל תראה שהוא ההשגה למה שהושכל אשר הוא פעלו אשר בעבורו נאמר בו הנה שהוא משכיל הנה השכל והמשכיל אחד ואחר אשר ביאר כי השכל אשר בפעל המצייר לצורות החמר הוא המושכל אשר הוא הצורה המצוירת כי אין השכל אשר בפעל דבר זולת מה שהושכל וביאר אחר כן כי השכל אשר בפועל הוא המשכיל כי כל שכל פעלו הוא עצמו וכי כאשר הושכלה צורת האילן והופשטה הוא בעצמו ההשגה וההשכלה רצה אחר כן לשוב ולאמת מה שבארו ולאמת כי השכל והמושכל אחד ואמר הנה כבר התבאר כי השכל פעלו אשר הוא השגתו והשכלתו הוא אמתתו ועצמו ומזה האמצעי בעצמו יתבאר שהשכל והמושכל אחד כמו שהתבאר בו שהשכל והמשכיל אחד בעצמו כי כמו שמהות השכל אמתתו ועצמו הוא פעלו אשר הוא ההשכלה לצורה אשר תוטבע בו אשר בעבורו נקרא משכיל התחייב שיהיה השכל והמשכיל אחד שהשכל הוא פעלו בעצמו אשר הוא ההשגה לצורה וכן לזה הגבול האמצעי בעצמו רק בבחינת צד מתחלף יחוייב שיהיה השכל הוא המושכל עד שיהיה

השכל והמשכיל והמושכל הכל אחד אחר שיהיה השכל פעלו אשר הוא עצמו הוא צורת האילן המופשטת בעצמו ואין לזה אשר הונח שכל בפעל אלא צורת האילן וזהו אמרו וא"כ הדבר אשר בו הופשטה צורת זה האילן והושגה אשר הוא השכל כי הוא הכח הפועל הוא המושכל ר"ל צורת האילן הכוללת עד שיהיה השכל והמשכיל אחד כי השכל בעצמו הוא אשר השכיל הצורה והפשיטה והשיגה כוללת וזה פעלו אשר בעבורו נאמר בו שהוא משכיל ר"ל כי השכל יקרא משכיל מצד הפשיטו הצורה ופעלו הוא עצמו שאין שם משכיל וההשכלה ואין פעלו אלא הצורה המופשטת כי הפשטת הצורה אינה אלא הצורה בעצמה על שהיא נקייה ממקרים הנה השכל אשר הוא המשכיל הוא המושכל כי אין לזה אשר הונת שכל בפועל אלא צורת האילן הנה שהשכל הוא המושכל ובכלל אחר שהיה השכל פעלו אשר הוא עצמו הוא השגת הצורה והשגת הצורה הוא שוב ההכנה אשר בנפש המושכל אל אשר בקניין אשר הוא צורת האילן המופשטת בעצמה כי אין השגת הצורה זולת הצורה בעצמה בלתי נעלמת מאמתתה ותהיה הצורה המושכלת הוא השכל הנשלם בה ואמתת השכל אשר בפעל ומהותו הוא צורת האילן בעצמה הנה שהשכל הוא המושכל וכבר התבאר לזה בעצמו שהוא המשכיל הנה אם כי כבר התבאר כי כשיהיה השכל נמצא בפעל שהשכל הוא הדבר המושכל כי השכל פעלו הוא עצמו אשר הוא שובו אמתת צורת האילן בעצמה והשלמו בה וכבר התבאר שכל שכל פעלו אשר בעבורו היה משכיל כי בו תושכל צורת האילן הוא עצמו א"כ השכל והמשכיל והמושכל דבר אחד בעצמו לעולם בכל מה שיושכל בפעל אמנם כשהונח בכח הוא שני דברים בהכרח ר"ל השכל בכח והדבר המושכל בכח והשלישי המשכיל כמו שהתבאר ולא הזכירו עתה כי הדרוש האחרון אמנם היה בין המשכיל והמושכל גם כי העומק וההשתדלות אמנם הוא לאחד השכל עם המושכל כשהוא בפועל כי השכל והמשכיל איננו בו קושי כל כך עוד הביא משל בזה כאלו נאמר זה השכל ההיולני אשר בראובן הוא שכל בכח והוא הכח אשר בו לקבל המושכלות העיוניות וכן זה האילן הוא מושכל בכח ואלו שני דברים בלי ספק וכשיצא לפעל ותהיה צורת האילן מושכלת בפועל אז תהיה הצורה המושכלת הוא השכל כי השכל הרוחני כשהשיג הצורה ההיא אמנם נתעצם ונשלם ויצא לפועל בהשגתו וזה כששב אמתת הצורה ההיא כי כחניות השכל נסתלק והגיע שלימותו בהשיגו הצורה אשר היא צורתו ועצמותו ואמתתו וכאלו היה צורה מושכלת בכח והתעורר ויצא מהמציאות החסר אל המציאות השלם ובשכל ההוא בעצמו אשר הוא שכל בפועל הופשטה והושכלה עד שנקרא בהפשטה ההיא וההשכלה ההיא משכיל כי כל מה שיש לו פעל נמצא הוא

נמצא בפעל וזה השכל הנה יש לו פעל נמצא בעתה אשר בו יפשיט הצורה וישיגה אחר שיקנה הצורה ההיא המופשטת הנה בעתה ההיא הוא נמצא בפעל ויחויב שיקרא משכיל ויהיה השכל והמשכיל והמושכל הכל אחד אמנם בכח הם ג' כי המה שכל בכח והמושכל בכח הנה הם שנים הכח השכלי ההוא המוכן לקבל המושכלות העיוניות ולשוב לאמתתם והצורה ההיולנית ההיא אשר אין לה מציאות חוץ לנפש אלא באילן עם חמרה ומשיגה וכל מה שהוא בכח אי אפשר לו מבלתי נושא סובל הכח ההוא הוא המשכיל באדם על דרך משל והנה יהיו שלשה דברים האדם הנושא הכח ההוא והוא המשכיל בכח והכח ההוא והוא השכל בכח והדבר המזומן שיושכל אמר משה דע כי ארסטו דמה השכל בהרגש ואמנם עשה זה לפי שההרגש הוא השגת עניני המוחשים והשגתו אותם אמנם הוא רוחנית לא השגה גשמית לפי שהשגתו הור מצד טבע הגוף והשגתו ג"כ השגה רוחנית ויתחייב מזה הדמיון כי כמו שיש בהרגש ג' כחות כח מקבל והוא הכח המרגיש ודבר חוץ לנפש והוא המורגש המושג ודבר מתחדש ביניהם והוא הענין אשר יהיה בכח המרגיש מאותו המושג והוא ההרגשה ככה יתחייב שיהיה הענין כן בשכל ר"ל שיתחייב שיהיו בו ג"כ ג' דברים כח מקבל והוא השכל ההיולני והוא דומה לכח המרגיש בהרגש הוא המשכיל ודבר אחד יהיה לכח הזה והוא גם כן דומה לענין אשר יהיה בכח המרגיש מהדבר המורגש אשר הוא השכל העיוני והוא השכל אשר הוא בפעל ר"ל ההשכלה ונקרא שכל והוא השכל בפעל ודבר שלישי מצוי בפעל מחוץ לנפש והוא המניע לשכל ההיולני והמוציאו מהכח אל הפועל ודמיונו בזה דמיון המורגש מן ההרגש והוא המושכל ויתחייב שיהיה הנה דבר בפעל והוא שכלי מוציא מה שבכח אל הפעל והוא השכל הפועל והוא במדרגת האור אשר הוא המוחש הראשון לראות והוא סבת השגת שאר הנראים עד שיהיה השמש בעצמו הוא הנראה באמתתו מקום הראות דמיונו במים הנה מבואר שהשכל והמשכיל והמושכל כשהם בכח הם שלשה הכח השכלי ההוא המקבל והוא השכל ההוא ההיולני הדומה לכח המרגיש והוא המשכיל והצורה ההיולנית האישיית ההיא הנמצאת חוץ לנפש בפעל כתמר המעורבת עם חמרה הדומה לצורה המוחשת והיחס אשר בין שניהם והוא הענין אשר יהיה בשכל ההיולני מאותה הצורה המושכלת והוא ההשכלה הנקראת שכל הדומה להרגשה הנה שהכח ההיא ר"ל השכל ההיולני הדומה לכח המרגיש הוא המשכיל בכח ואם נקח נושאו הנה ראוי שנקח הנפש המדמה או הצורות הדמיונות אשר זאת ההכנה נקשרת עמהם לא האדם בכלל כאשר עשה הרב ז"ל אמנם הביאו אל זה דעתו בשכל ההיולני ואי אפשר לי שלא אכלול לך בקצור דעת הפלוסופים בשכל ההיולני יען תבין

מהם אמתת דעת הרב ושהוא הביאו אל זה המשל ואומר דע כי ארסטו אמר כי השכל ההיולני יחוייב שיהיה בלתי מעורב ופירשו זה המאמר על שהשכל ההיולני הוא עצם שכלי נצחי ר"ל מטבע השכל מוכן בעצמו ואם הוא נבדל והוא אשר יחסו אל הצורות המושכלות יחס החומר הראשון אל הצורות המוחשות ושזה הנבדל הוא עם ההכנה אשר בצורות הדמיוניות שקועה ומוטבעת והשכל הפועל הנה בו צורה ואבובכר בן אלציג הוא מזה הדעת גם אבוחמד אל גזלי רק שהוא אמר שהוא מתחדש בהתחדש הגוף ואלכסנדר יראה כי השכל ההיולני הוא הכנה לבד מופשטת מכל הצורות החמריות ונבדלת והיא בלתי מעורבת בצורות הדמיוניות ואם הוא נקשרת בהם והשכל בפעל הנמצא בנו הוא משפע השכל הפועל אשר מחוץ ואבן רשד יראה כי העצם הרוחני המוכן בעצמו אי אפשר שימצא ושההכנה אשר בצורות הדמיוניות אי אפשר שתוטבע בהן ר"ל שהשכל ההיולני הוא מצד ההכנה מופשטת מן הצורות החמריות כמו שיאמר אותו אלכסנדר ואם הוא נקשר עם הדמיוניות והנפש המדמה הקשר מציאות לא הקשר ערוב עם הדמיון והסתבכות עד שתתחלק בהתחלקו ואין צורה מן הצורות תנאי בקבולו המושכלות ואמנם הוא תנאי במציאותו לא בקבולו וזה להעדר הערוב ר"ל כי היא בלתי מסתבכת בצורה מן הצורות החמריות ובלתי משתלחת בהם ובלתי נשלמת ר"ל אשר לא תתחדש בנושא לחול צורה בו כי אינן אחדות בנושא כי היא בלתי מעורבת אבל נקייה מחומר ומכל הצורות ואם היא נקשרת עמהן הקשר מציאות ותשיג הנבדל מצד דבקותו באדם ר"ל מצד היותו פועל בצורות הדמיוניות לא שיתלבש בה בטבעו עד שינשא בצורה הנבדלת בעצם מקום החמרית הנה הוא מצד פנימי נבדל מקושר בזאת ההכנה והוא דבר תשיג העצם הנבדל לא מצד עצמו אבל מצד דבקותו באדם התדבקות הצורה בחמר מצד היותו פועל בצורות הדמיוניות להעתיקם מושכלות וזה השכל בעצמו הוא השכל הפועל ושהוא ישכיל המושכלות מצד מהו צורה ויקבלם מצד השכל ההיולני ר"ל מצד שהוא דבק בו והוא בכח מצד ההקשר וישכח את אשר שם וילמד אשר הנה ואחר הפרדו ישוב כמבראשונה וידע אשר שם ולא יזכור את אשר הנה ורבינו משה הלך בעקבות אלכסנדר בזה הדעת אלא שדמה כי ההכנה הנמצאת בנו היא מעורבת כי הוא אמר כי הכח המדבר כח גופני לכן לקח המשכיל בכח האדם וזהו אשר בעבורו הבאנו כל אלה הדעות ובפירושנו לכוונת הפלוסופים הארכנו בזה ושם בארנו איך השכל והמשכיל אחד עם ההכנה בעצמה או השכל הפועל ומה בין זה לזה ואין צורך להשיב מה שכבר נאמר כ"ש שכוונתינו הנה אינה אלא לבאר כוונת הרב ז"ל וזה אמנם הוא כנוי על סברת החכם ב"ר ויקובל תועלת בהערה עליו כי הוא הנאות לשרשי ארסטו וכשיעור הזה

כפי זה המקום מספיק ושם יראה הדבר בשלימות ונשוב לבאר דבר המחבר ונאמר אחרי אשר ביאר רבי' משה ז"ל כי השכל והמשכיל והמושכל דבר אחד כשהם בפעל ושלא ימצא ג' אלא כשהם בכח והיה האל ית' הוא בפעל תמיד התחייב שיהיה השכל והמשכיל והמושכל בו ית' אחד תמיד ואמר וכאשר בא המופת שהשם ית' הוא שכל בפעל ואין בו כח כלל כמו שהתבאר וכמו שיבא המופת עליו ולא יהיה פעם משיג ופעם לא ישיג אבל הוא שכל בפעל תמיד התחייב שיהיה הוא והדבר ההוא המושג דבר אחד והוא בעצמו ופעולת ההשגה עצמה אשר בה יאמר משכיל הוא גוף השכל אשר הוא עצמו א"כ הוא משכיל ושכל ומושכל לעולם ירצה שהאלוה ית' אמתתו ועצמו הוא הדבר המושג אצלו והמושג אצלו היא הצורה הנכבדת היפה הכוללת לכל הצורות המשכחת אותם והמאחדת אותם והיא עצמותו היקר על שזה הוא בתענוג היותר נמרץ הנה המשכיל והמושכל הכל אחד והוא עצמו ופעולות ההשגה גופה אשר בה יאמר עליו משכיל והוא ההשכלה היא אמתת האל אשר הוא עצמו המשיג לעצמו א"כ הוא משכיל ושכל ומושכל לעולם והכל אחד בעצם ואמת בו ית' הנה עצמותו המופשט גלוי לעצמותו הנקי ואחר שעצמותו המופשט בעצמו הוא המשכיל שהוא עצמותו הנקי ואחר שעצמותו המופשט והוא המושכל הוא עצמותו הנקי שהוא משכיל הנה אין שם פועל זולת עצמו בו יהיה משכיל והוא ההשכלה והנה השכל והמשכיל והמושכל הכל אחד באמת ואחר שעצמותו הוא שיהיה גלוי לעצמותו הנה עצמותו הוא שיהיה מושכל לעצמותו הנה אין השכל והמשכיל והמושכל שלשה בו אבל הכל אחד כי הוא מושג לעצמו על שעצמו הוא השגת עצמו הנה מצד שהוא משיג עצמו יקרא משכיל ומצד שהוא השגת עצמו יקרא שכל ומצד שעצמו הוא המושג לעצמו יקרא מושכל ובכלל עצמותו הוא השגת עצמו הנה השכל והמשכיל והמושכל אחד בו יתבר' בעצם הנה למה שהיה שכלו בעצמותו לא יוסיף על עצמותו היה שכל וכאשר היה עצמותו שהוא שכל מושכל הוא בעצמותו היה משכיל ולמה שהיה עצמו מושכל לעצמו היה מושכל והכל אחד וכבר זכרנו במה שעבר ונדבר במה שיבא בע"ה הנה כבר התבאר כי היות השכל והמשכיל והמושכל דבר אחד במספר אינו בחק הבורא ית' לבד אבל בחק כל שכל ובנו ג"כ נפלאתי על החכם איך ייחדו ית' באחדות לבד והשוה אחדותו והוא מבואר למי שכלל החכמה האלהית כי התאחדות השכל והמשכיל בעצם ובאמת בו ית' לבד כי אנחנו אמנם נשיב הבלתי מושכל בעצמו והם הצורות ההיולניות מושכלות כשנשכילם ונשוב שכלינו הוא המושכל מבלתי שהיה כן גם השכלים הנפרדים במה שישיגו מה שלמעלה מהם אשר הוא עצמותם אין השכל והמושכל אחד בשלימות כי המצוית הוא

נכבד בנפשו למעלה מציורו והם לא ימלטו מן הצרוף וההשכלה לזולתם אמנם מצד מה שלמטה אמת שלא יציירם מצד מציאותם הפחות אבל מצד מציאותם המשובח אשר להם בו ומצד שצייר עצמו ישיג מה שלמטה ממנו והראשון אמנם ישיג עצמו ובו השכל והמשכיל והמושכל אחד באמת כי לא ימצא בו צירוף אל זולתו ולא מקרה מן המקרים ולמה שהי' עצמו בפנים מה הוא סבת הנמצאות כלם אם כן כשישכיל עצמו ישכיל הנמצאים כלם במציאותם המשובח והוא אשר בעבורו הובא זה הפרק ר"ל לרמוז על חיוב המושכל מהשכל ושיתחייב הנמצא מהממציא מצד ציורו העצום ית' וכבר קרנו בדמיון מה שקראהו מהשיב הענין פעמים ולהאריך בביאורו למה שראינו דיעות המעיינים בו זרות מאד מזה הציור וכי בזה התבאר בטול מאמיני השלוש וקיום האחדות ית' אין כמוה יתונה לזולתו:

פרק סט

צריך שתבין כי מה שאמר הרב כי העלה והפועל שוים כי אם היו עלה או פועל בפועל יתחייב מציאות הפעול או העלול ואם היו בכח יהיה הפעול והעלול בכח באמת אמנם בזה מקום הטעאה על המדברים באמרו כי בחנם יברחו מזה השם ושהוא מאמר מי שלא הבדילו בין מה שבכח ובין מה שבפועל ומקום ההטעאה הוא זה כי הנה אם הפועל לא יהיה פועל בפעל אלא בהיות הפועל פעל בפעל הנה זה אמנם הוא במה הוא פועל אמנם במה הוא הנמצא ההוא לא במה הוא פועל כבר יקדם בזמן על הפעול כי הנגר יקדם בזמן על הארון והבנאי על הבית מה שלא יהיה כן בסבה הצוריית גם בתכליתית כי הצורה או התכלית לא יקדמו לבעל הצורה או התכלית לא בעצמם ולא במה הם צורה ותכלית והפועל כבר יקדם על הפעול לא במה הוא פועל אבל מצד עצמו כענין בחומר וזה הוא אשר הביא המדברים לברוח מלקראו סבה וקראוהו פועל כי הפועל מצד עצמו כבר יקדם לפעול והצורה או התכלית הנכללים במלת העלה והסבה כמו שאמר הרב אי אפשר שיקדמו לאשר הוא לו צורה או תכלית והם לא יקרואו הצורה פועל רק אחר שפעל העולם כי אז נתחדש לו השם ההוא ואם כבר היה בידו ואין שם מה שיחייבהו שנמצא עם הפעול מה שאין כן בצורה והתכלית והרבה העמיקו בזה כפי אמונתם בחדוש אך בדרך הרב במקומות הרבה לבלתי העביר לזולתו מה שיעביר לעצמו וכל אדם קרוב אצל עצמו אף כי במקום הזה ואני העירותיך עליו יען לא תטעה בזה אמנם צדק במה שאמר ואשר הביאו הפלוסופים לקרוא ית' עלה וסבה ולא יקראוהו פועל אינו מפני דעתם המפורסם בקדמות העולם אבל מפני ענינים אחרים כמו שאזכור אמנם הקדמות נמשך ממנו כמו שבארתי ודעהו עוד אמר והוא שיהיה פועל העולם

וצורתו ותכליתו ירצה והשורש בזה מהנמצאות אשר מציאותם והבדליהם העצמיים בתנועה התנועה הוא פועלם ואחר שחדושה נצחי הנה הם ראויים יותר בשם המחודש מן המחודש כעת מה הנה העולם צריך אל פועל למה שעצמו בתנועה ובענינים אחרים והוא להיות צורתו אשר בה עמידתו ומציאותו ר"ל מטבע המצטרף לא מטבע האיך ר"ל התכוניות והקניינים המנויים בשער האיך כי כל אשר היתה צורתו בזה הסוג ומנויה בו הנה הוא כאשר נמצא נשלם מציאותו מסתפק מן הפועל והוא אמרו בסוף הפרק אשר יזכרוהו אמתי וזה יתיר כל דמות וידחה לך כל מבוכה כמו שאמר ב"ר גם כי הוא יתן ההתאחדות העולם אשר בה נמצא והוא התכלית ולא תחשוב שאמרנו בו שהוא הצורה האחרונה היא האחרונה אשר יאמר ארסטו עליה בספר הנקרא מה שאחר הטבע שהיא בלתי הוה ולא נפסדת כי הצורה ההוא הנזכרת שם טבעית ולא שכל נפרד איני יודע צורה אחרונה טבעית אמר עליה ארסטו במה שאחר הטבע שהיא בלתי הוה ולא נפסדת אלא הצורה הגשמית והם המרחקים הבלתי מוחלטים כי הם לא יפשיטם החומר הראשון והמשל בזה כי בשוב המים אויר ברתיחתם יסתפגו המים ויתגדלו מרחקיהם עד שישובו למרחקים גדולים בלתי נאותים ומתיחסים אל צורת המים ויתיחסו אל צורת האויר ובעת אשר יגיעו מרחקיהם אל התכלית ההוא יהיו עת חפץ הצורה ויפשיטו צורת המים וילבשו צורת האויר הנה שהחומר הראשון הפשיט צורת המים והגבלת השלוחים הג' לא אמתת השלוחים בעצמם ואין שם שלוחים באים מחוץ כמו שחשב ב"ס וזאת הצורה האחרונה או הראשונה הוא בלתי הוה ולא נפסדת איני יודעה רק השכל הנפרד וצדק הרב במה שאמר אך לא במה שכוון בו והוא אמרו כי אין אמרנו עליו ית' שהוא צורת העולם האחרונה על דמיון היות הצורה בעלת החמר צורה לחמר ההוא כי זה צודק אם יפורש בו על שהרצון בו שאינו ית' צורת העולם האחרונה על דמיון היות הצורה בעלת החומר צורה לחומר ההוא על שהוא קיימת בו מתחלקת בה בהתחלקו והוא מעמיד מציאותה כמו שהיא משלמת מציאותו עד שיהיה הוא ית' צורה לגשם נשען בו כי אז יצדק שנאמר לא על אלה הפנים נאמר אמנם אם יפורש מאמרו על שהרצון בו שהוא ית' אינו צורה לגלגל על שאינו עם גשם כמו שאינו בגשם וכמו שהוא נבדל במה שהוא אינו מעורב בו כן הוא נבדל על שאינו בו על שיהיה צורתו ולא חלק ממנו והוא אשר כיוונו הרב במאמרו זה כמו שנגלה משרשיו הנה הוא יוצא משרשי המשאיים ומן האמת הכמוס עמו כי כפי שרשי ארסטו בשמע הטבעי ובמה שאחר שאמר כי האלוה בשמים ושהמים מורכב ממתנועע ראשון וממניע נבדל הוא אמתת המראה הנה האלוה ית' ואם אינו בגשם הנהו עם גשם והוא נבדל במה שאינו מעורב בו והוא בו במה הוא

צורתו על שהוא חלק ממנו ובזה היה מתנועע ראשון מפאת עצמו ר"ל למה שהוא צורה נפרדת אמנם זה הוא דעת ארסטו אמנם לפי דעתי הרב הלוקח מדברי ב"ס באלשפא ובאלנגי לא מה שיתנוהו ארסטו אשר האמין כי המניע הראשון אינו האלוה כי הוא לא יניע לגלגל אי אפשר שיפורש זה בו כ"ש אם האמינו עם זה כי יש צורה לגלגל היא כח בו אינה אמתת המניע ולא יובדל בין צורה לגשם ובין צורה עם גשם ויהיה הגלגל מורכב מחומר וצורה ועם היותו נצחי ואיני יודע אנה פנה דודי ואמרו ודע כי קצת בעלי העיון מאלו המדברים וכו' יורה על אמתת מה שהעירותים עליו ממקום ההטעאה ותן לחכם ויחכם עוד:

פרק ע

דע כי זה הפרק מתיחס מאד לאשר לפניו ר"ל עם מה שנתבאר שם שהאלוה ית' צורת העולם כי גלגל ערבות כמו שאמר ארסטו באות למ"ד שערבות העליון המקיף בכל והוא אמרו הנה הוא הגשם הכולל האלהי ר"ל גלגל הקיצון והוא אמרו הנה כבר התבאר כי הרמז כולו לגלגל אחד והוא המקיף בכל ומה מאד הפליג לדקדק באמרו ובאמרם שוכן עליו הראו שהוא ית' נבדל מן הגלגל ואינו כח בו וכבר העירותיך ההבדל אשר בין אמרנו כח בו או עמו כי יהיה צורה נבדלת ולא יהי' בו אבל יהי' חלק ממנו והוא עמו במה שהוא מתנועע ראשון מפאת עצמו וצריך לך שתדע מה שבארו ארסטו בשמע הטבעי כי כל גשם הוא במקום והסתפקו המפרשים בגלגל העליון כי יראו שאין לו מקום כי הוא מקיף הכל ואינו מוקף ועל זה אמר עליו החכם בן עזרא בפירושו לתורה ורבים חשבו שהוא האלוה לפי שאין לו מקום והתירו זה הספק כשפירשו מאמר ארסטו שהוא במקום במקרה על שחלק ממנו במקום וזה כי לפי שהי' המקום הוא תכלית מקיף שוה נבדל היה קטבו במקום לפי שהוא שוה לגבנונית הגלגל המתדבק בו הנבדל ואחר שהיה חלק ממנו במקום הנה הוא במקום במקרה על דרך אשר יתואר הדבר במה שיתואר בו חלק ממנו והחכם ב"ר אמר כי אין זה במקום אמתי כי המקום צריך שיהיה מקיף על המוקף וזה ואם הוא שוה הנה הוא מוקף לא מקיף גם כי איננו במקרה אמתי כי מה שיתואר הדבר מפני חלק ממנו אינו מקרה אמתי וארסטו אמר בגלגל העליון שהוא במקום במקרה ר"ל במקום אמתי על כן אמר ב"ר כי הגלגל החיצון במקום מפני הנושא והוא המרכז שהוא במקום אמתי ומה שיתואר הדבר מפני הנושא הוא המקרה האמתי הנה איך שיהיה הלא תראה שכלם הסכימו על שהגלגל הקיצון אינו במקום על שיהיה לו מקיף כי הוא בעצמו מקיף לא מוקף וכלל העולה אמנם הוא במקום מפני חלקיו הנה מאמר חכמי ישראל הוא מעון עולמו ואין עולמו מעונו לא ירצה שהוא ית'

גשם תכלית מקיף העולם כמו שדמו בעלי הקבלה החונים באורה כי כל העולם אינו מוקף ואינו ית' גשם שיקיף קטבו לגבנונית העולם אמנם רצו בזה שהוא צורת העולם ולפי שהצורה שלימות לפעל הצורה ומגבלת אותו לבלתי התפשט שלוחיו חוץ ממנה והיה המקום שלימות למקומם עד שיבקשהו בטבע ומגביל אותו כי יקיף על שטחיו הי' המקום נאמר על הצורה ונקראת הצורה מקום ולכן נקרא ית' מקום ונקרא מעון לפי שהוא הצורה ומאד הפליא שלמה המלך לגלות סתרי האלוה באמרו כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר שרמז אליו באמרו שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר ירצה הלא אלוה גובה שמים אמנם הם בעלי תכלית מעלה ומטה שמים לרום וארץ לעומק זהו שיעור קומה והמניע יש לו יחס עם המתנועע או הצורה עם בעל צורה הנה הוא בעל תכלית בהנעה ואם אינו בעל תכלית בזמן ההנעה והנה א"כ כבוד אלהים הסתר דבר כי התכלית קץ והוא מוגבל מזה הצד והוא אמרם ז"ל כשברא קב"ה את עולמו היו השמים נמתחים והולכים עד שגער בהם הב"ה ירמוז אל היחס בין המניע למתנועע ושאי אפשר שיהיו השמים יותר גדולים וכבוד מלכים חקור דבר כי לב מלכים אין חקר בכח והארכתי בביאור זה ר"ל איך הוא ית' מקום העולם ואמתתו למה שההמון הרבנים הסכלים כבר לקחו הדבר כפשוטו והאמינו שהוא ית' מקום מקיף עד שאמרו שהאורה מקפת הגלגלים לאין סוף ושהחמה חוטפת מן האורה של מעלה והוא מאמר המשורר ובוקע חלוני רקיע ושהוא מאמר חכמי ישראל שהב"ה כלו אורה ולא הבינו מחק האור והסתכל והבן איך ביארו יחסו ית' לגלגלו שהוא כלי לו כסוס לרוכב אשר בו ינהיג המציאות והוא הנרצה באמרו כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה כי בו תושיע המציאות וינהיגו כי הטל אינו טל כפשוטו כי הוא נאמר על ההשפעה וההכנה להשגה והוצאת שכלנו מהכח אל הפועל עם השלמת הנבדל גם ירמוז על הכח הבא מאתו להיות הנפסדים כי נולד אדם עומד למות מת אדם עתיד לחיות כי כמו שלא יתהוה אדם אם לא מאדם בכח כן לא יעדר אם לא אל אדם בכח כי האדם לעולם אדם אם בכח אם בפועל ואמת שזה ההוה בעת התהוותו הוא כח והכנה לבד הנה זה גלה דעתו בזה כי השכל ההיולאני אצלו הוא הכנה לבד ושהשכל הפועל הוא מחוץ לא שיקשר בהכנה על שהוא צורתו כמו שבארו ב"ר וכפי הנראה מדברי ארסטו שאמר שהשכל ההיולני נצחי כי יראה שבו חלק נפסד והוא ההכנה בעצמה ובו חלק נשאר והוא השכל הפועל הנקשר בו וידע את אשר הנה ולא יזכור את אשר שם להקשרו בהכנה ההיולנית אשר עם הצורות הדמיוניית ועם הנפש המדמה ובעת ההפרד יאסף אל עמו וישוב לשרשו וידע את אשר שם ולא יזכור את אשר הנה ואמרו הדבר הנבדל אחר המות הוא הדבר המתקיים בפעל

ירצה והוא מה שישכיל בפעל כי המושכלות העיוניות אצלו הם נצחיות וכבר ספר זה ב"ר בתחלת ענינו ואמר כי הנה ואם כל הווה נפסד הנה זה השכל ההיולאני הוא כח אחד משתתף עם הנפשות האישיות המיוחדות לאדם אדם כענין במציאות המין וההפרש ביניהם כי המין אישים בפעל מין בכח כי יצטרך אל הפשטה והשכל הזה אישי בכח מין בפועל אחר שהוא נבדל ר"ל זאת ההכנה והוא שכל ר"ל מצד שהוא ערום מהתיחד במונח תהי' ההוראה אליו ולזה יחוייב לו המינות ולזה היו הצורות ההוות בכח הזה מינים בפעל ר"ל כלל הצורות והוא מחוץ לנפש אישים בפועל מינים בכח ולפי היות המין לא ימצא ממנו כי אם ענין אחד היה זה ההיולי והצורה ההוה בו אחת משתתפת לכל אישי בני האדם כי המהות אשר ישכילנה איש מאישי בני אדם מן הבאים הוא המהות אשר ישכילנה שאר בני אדם הנמצאים מהם ואשר חלפו ועברו ואשר יהיו לאחר מכאן וכאשר יצוייר זה ככה יתחייב ממנו שיהיו המושכלות בהכרח בלתי הווים ולא נפסדים בעצם מצד שהם מין ההוים ונפסדים במקרה וזה לפי התלות זה הכח הכללי באיש איש מאישי בני אדם זהו מה שאמר ב"ר על זה הדרוש אשר עיון דק ואם בסוף חשב הפך זה והוא שהכח נפסד בעצמו כי אינו כללי ולא מיני והצורה נשארת אמנם הודעתיך כי יש פנים לדעת רבינו מע"ה ר"ל שהמושכלות נצחיות כ"ש השכל הנאצל הוא כממוצע בין המושכלות העיוניות ובין השכל הנבדל כ"ש מה שישיג מן הנפרד כי ישוב הוא והוא דבר אחד הנשאר אחר המות ואם איננו אחד במספר מצד הנושא בעוד בחיים חייתו ועוד אמר וכן אשר הביאו ראיה על אותם שמנאום שהם מיוחסות לאל ית' שהם אצלו ר"ל אצל ערבות והבן זה הנה מאד הפליא האלהי להבין מאמרם ואם הבדיל בין הכח בגשם ובין הכח עם הגשם ההבדל אשר הבדלנוהו כי יהיה המניע הראשון צורה נבדלת באופן שיהיה המתנועע הראשון מתנועע מפאת עצמו ויהיה הוא הנרצה אצלו א"כ במעשה מרכבה בפירושו כדמות במראה אדם וצדק מאמרו אך אמנם אם אמר זה בשלוח בלי הבדל נתפלל לאל שיצילנו משגיאה ואיך שיהיה ונראה שמה שאמרו הנה הוא האמונה המיוחדת אצלו בנפשו כמו שיורה עליו זולת זה ממאמרו ודי הערה בזה מאתנו ובזולת זה המקום נדבר בו יותר עוד אמר שהיא הגדולה שבראיות שנודע מציאות השם ב"ה ר"ל הקף הגלגל כמו שהביא עליו המופת והבינהו כי נצחות התנועה מורה על מניע נבדל:

פרק עא

אחר שדבר בזה הענין ר"ל בענין האלהות וכי הוא שכל ומשכיל ומושכל וכבר יבאר הוא במה שיבוא שאשר יאמין הקדמות למי שיאמין דברי ארסטו הוא על דרך חיוב

המושכל מהשכל וזה אחר שבאר שלשון אמירה בששת ימי בראשית נאמרת על הרצון והמנוחה על הפסק הרצון או הפסק הבריאה אחר שנכלל כולו בששת ימים ההם עוד אחרי תארו התאחדות השכל והמשכיל והמושכל באר הנקשר בזה והמתיחס אליו והוא יחסו ית' אל העולם וכי הוא צורתו וכבר נודע יחס הצורה אל בעל הצורה עוד באר כל מה שאפשר שיאמר בענין מעלת הגלגל הקיצון וכי הוא שוכן עליו לא בו ושמה שיתיחס אליו ית' יתיחס אל הגשם המקיף האלהי בכל ושהוא כלי לו בו ינהיג המציאות ורמז אל מעשה המרכבה וכלל אמתת דרושו ואמר כי הוא הגדולה שבראיות שנודע מציאות השם בה ר"ל הקף הגלגל כמו שאביא עליו המופת והבינהו כי הדבר המיוחס למניע הוא ההנעה שהוא מופת התנועה ונצחות התנועה יורה על נצחות המניע במופת מציאותו כמו שנצחות המניע מורה על נצחות המתנועע והתנועה על שהוא מופת סבה ומציאות הנה אחרי הודיע אדונינו אותנו את כל זאת בא בזה הפרק לאמת ולבאר שני דרושים שהניחם בפרק שלפני זה הראשון כי אלו הענינים האלקיים המופלאים האמתיים אשר אליהם הגיע עיון המעולים שבפילוסופים כאשר נמצאו עליהם רמזות בתלמוד ובמדרשות יורה שחכמות רבות רמות ונפלאות היו באומתינו הנבחרת בהאמתת אלו הענינים לא שהם ידועים על דרך הקבלה אבל דרך חקירה בידיעה ויתן הסבה אל אבדן מאומתינו השני משהניח שנצחות התנועה היא הראיה המיוחדת העצמית אשר בה יודע מציאות השם ית' וזה שיספר איך התחדשה חכמת המדברים מתחלתה ועד סופה ויאמת שהקדמותיהם לא נלקחו מטבע המציאות אבל ממה שיראו נאות למה שירצו לבארו וכי אין בחינה אצלם במה שעליו המציאות וגם ימשכו אחר הדמיון ויבארו חדוש העולם בהקדמות הוצעו על זה הדרך ואחר כך יבארו מציאות השם ואחדותו והרחקת הגשמיות ויבאר הוא שדרוש יקר ונכבד כמו מציאות האל ית' אין ראוי להכריח בני אדם בכח הזרוע לקבל הקדמות יתבאר זה מהם יעיד הנמצא כנגדם אבל ראוי שיקויים מציאות השם ית' ואחדותו והרחקת הגשמות בדרכים הפילוסופיים הנבנים על נצחות התנועה ואם איננו מאמין בקדמות העולם אבל כי בזה יתבאר המופת ויגיע האמת השלם ויביא אחר כן בעבור זאת הסבה פרק מיוחד יפרש בו כל המציאות דרך הגדה וספור כי אין בנמצא זולת האל ופעליו ויבאר שהנמצא כלו כאיש אחד יען יעלה לך מזה שהוא נחלק לשני חלקים לבעל צורה ולצורה ואנחנו נדע הצורות מפני פעולותיהם והנה יודע מציאות אלוה ית' ותאריו ר"ל אחדותו והרחקת הגשמות מפעולותיו המיוחדות היא התנועה הנצחית ולכן יבא אחרי זה כל הקדמות המדברים ושרשיהם וראיותיהם על הבקשות הג' הנבנות על הי"ב הקדמות

ההם ויבטל בזה כלו וישלם בזה החלק הראשון מן הספר ואחר יתחיל בחלק השני ויבאר בהם הקדמות פלוסופיות יבאר בהם הדרושים הג' ר"ל מציאות השם יתעלה ואחדותו והרחקת הגשמות עם הקדמה שיתן להם דרך מתנה והיא ההקדמת הכ"ו והיא ההקדמה הצוריית ר"ל אשר במדרגת הצורה וההבדל האחרון כי היא המעצמת והמשלמת המופת והוא קדמות העולם מבלי שיאמין בו אבל כי בזה יתבאר מבוקשנו עוד יבאר מציאת השכלים הנבדלים כי הוא מתיחס אל הדרוש הגדול ר"ל שכל גלגל ייוחס לו מניע הוא צורתו ואם הוא האל הצורה הראשונה לכל באמת ואחר כן ידבר בענין חדוש העולם כי מציאות המלאכים יורה עליו באמתתו כפי היכולת לכי שהוא יסוד תורתנו הקדושה הנה הוריתיך בני קשר אלו הפרקים יעמוד לך לזכרון במקום קשר של תפילין כי יחקה דמות האדם שעל דמות הכסא ויחס הכסא ליושב על הכסא ית' ויתרומם ויתנשא ולבנת הספיר ומעשהו וכל אשר ממנו יעשה ועליו ינשא ית' היוצר על שהוא הוא הצורה והוא הכל ובו הכל היכול כל ומאתו הכל ואליו ישוב הכל ית' על כל ואחר העמידי אותך על תעלומות אלה נשוב לדרכנו בביאור דבריו מלה במלה ואומר דברים שאמרתי לך על פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב ירצה כי איננו ראוי למה שמגיע בזה מן ההפסד והנה מבאר זה ואומר והנה תכלית החכמה בתורה וכו' אמנם דברים שבכתב למה שהם היסוד אתה רשאי לאמרם על פה ואי אפשר בו המחלוקת כי פירושו הוא אשר בא על פה והתבונן אמרו ונמסר הדבר הזה כלו לב"ד הגדול אשר יהיה בימים ההם וכמו שיורה עליו דבר התורה רמז בזה כי זה לא אמרוהו על דרך תלמודיי אבל פשטיי והתבונן מאמרו ואפלא מאמרו לקצת הגאונים ואצל הקראים ונקחו מהם חברינו הגאונים ואחשוב כי רמז בזה על רבינו סעדיה וחבריו אמנם האנדלוסים מאנשי אומתינו הם כולם החזיקו בו נראה שהיו חכמים הרבה באנדלוס בהיותה מהישמעאלים והעד והאנדלוסים אמרו ובעבור זה תארם בחכמה העסק בהם כעסק האנשים ההם בענין השלוש הנה לפי דעתי כי חכמת הנוצרים הנקראת תיאולוגיא היא מחכמת המדברים בכלל וכמה ענינים מיוחדים באומה אומה משתיהם וככה במשותף לשלשתינו והוא המאמר בחדוש העולם שגוף הענין הביאם אל זה מאין נשוא פנים לדעת קדום והוא שקר כי עשוהו למצוא חן בעיני המלכים השומרים הדת מושל מקשיב על שפת שקר כל משרתיו רשעים וכלל אומר לך כי הדבר כמו שאמרו תמסטיוס שאמר אין המציאות נמשכת אחר הדיעות אבל הדעות האמתיות נמשכות אחר המציאות זהו מן המאמרים שנפלאתי על הרב ז"ל איך יחס זה אל תמסטויוס והלא הוא מן הדרושים המיוחדים אשר בארם ארסטו במה שאחר הטבע והאריך בהם במאמר אות הג' אמר זה לשונו אם יהיו כל המחשבות והדיעות אמת הנה

בהכרח שיהיו כל הדברים אמת ובטל יחד לפי שהרבה אנשים יראו ויחשבו הפך מה שיראוהו זולתם ויראו שאחר לא יראו מה שיראו הם טועים ירצה ואמנם חויב שיהיו כל הדברים אמת ובטל אם היו נמשכים אל המחשבות מפני שהרבה מאנשים יחשבו בדבר אחד בעינו מחשביות הפכיות ויחויב שיהיה הדבר האחד ושלא יהיה עוד אמר ואמנם הביא זאת המחשבה מי שכבש המוחשות וחוייבה לו הסתירה בדברים ושיסבור שההפכים ימצאו יחד הנה התבאר חלוף זה ירצה ואמנם חשב זה המאמר ודומה לו מי שנטה מן המוחשות למה שמביא אליו מחשבתו ולא יבחן הסכמת המאמר למה שיראה בחוש וכאשר היה זה בטל הנה האמת שהדעת האמתית תמשך למציאות ואמר עוד מתאר דמיוני הראשונים זה לשונו וכבר זכרו קצת חבירנו מאמר ממאמרי אנכסגוריש שההויות אצל האישים לפי שעור מחשבותיהם בם ירצה שאפלטון היה סובר בנמצאות שהם נמשכות למחשבות האנשים ושאין להם מציאות חוץ לנפש והאריך בבטול זה הדמיון והנראה לי כי בעת זכרו המאמר הזה היה מתכוין בדברי האחרונים ביחוד והבן איך הבדיל הרב בספרו בענינו בספרי המדברים ובעניני בספרי הפלוסופים כי ייחד ההזדמן על המדברים ותנועת היכולת בעיון בספרי הפלוסופים וככה ראוי שיעשה האדם אחר יגיעת השכל בעיון המופת שיעיין ויקרא בספרים אשר ירוצו מרוצה דברי המדברים וככה מנהגי כל הימים שזאת השאלה ר"ל קדמות העולם או חדושו לא יגיעו אליה במופת חותך לפי שהוא מעמד שכל ירצה במופת חותך הוא מה שקראו ארסטו מופת מוחלט והוא מופת סבה ומציאות וזה אמת כי זה המין מן המופת יקר מציאותו מאד לא ימצא רק מעט בענינים הטבעיים ומציאות השם ג"כ במופת ראיה התבאר ר"ל מן המתאחרים לא מן הקודמים כי הוא ית' קודם לכל ואין קודם אליו ואיך יתבאר במופת סבה והוא ית' סבת הכל והכל ברואיו וירצה במעמד השכל הדרוש אשר אי אפשר או להכריע אחד משני הסותרים ומה טוב אמרו ונכריע בני אדם בכח הזרוע לקבל ממנו וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך אבל בעבור שבדרך ההוא יתאמת המופת ויגיע האמת השלם באלה השלשה דברים למה שאנחנו אמנם נדע הדבר כאשר ידענוהו במיוחד העצמי והיתה התנועה תיוחד למתנועע והמתנועע תיוחד למניע אמר כי בדרך הקדמות יגיעלנו האמת השלם במציאות האל ואחדותו והרחקת הגשמות כי נצחות התנועה יורה על נצחות המתנועע התנועה ההיא המדובקת ונצחות המתנועע יורה על נצחות המניע כי התנועה האחת המדובקת הנצחית לא תהיה אחת אלא באלה השלשה שרשים שיהיה המתנועע בה אחד ושיהיה הזמן אשר בו יתנועע המתנועע התנועה ההיא אחד ושיהי' המניע ההוא אחד והמניע הנצחי התנועה ההיא הראשונה הכוללת הנצחית לא יהיה

ראשון נצחי אם יהיה כח בגשם כי כל גשם בעל תכלית וכחו בעל תכלית ופעולתו בעל תכלית הנה התנועה הנצחית המדובקת הראשונה תורה על מתנועע ראשון נצחי והמתנועע הראשון הנצחי על מניע ראשון נצחי נבדל על שממנו ומן המתנועע חובר המתנועע הראשון ההוא זהו דרך האמתי אשר היא המיוחדת העצמית על ביאור מניע ראשון נבדל אחד פשוט מחויב המציאות וזה מבלתי הבטה אל גזרת המשפט בעולם אם הוא קדמון או מחודש כי הם שני דרושים נבדלים בעצמם ואם הם מתיחסים באמונחנו בדרך מופתי שאין מחלוקת בו בשום פנים ומאד המריץ באמרו וכבר הודעתיך שאין זולת הש"י וזה הנמצא ואין ראיה עליו ית' אלא מזה הנמצא מכלליו ומחלקיו והוא מאמר אמתי כולל כל אלו הדרושים וזהו חכמת הפילוסופים ובה ישתתפו עם הנמצא הראשון זולת שהוא ית' ידע הנמצאות מצד עצמו ואנחנו נדע עצמו מצד הנמצאות ודע זה:

פרק עב

ומה שאמר ואולם אם יש גלגלי הקפות והם אשר אינם מקיפים העולם יש בו עיון אמר זה כפי חכמת התכונה אמנם כפי שרשי חכמה הטבעית הנה הוא נמנע כי לא תהיה התנועה ההיא מן המרכז ולא אל המרכז ולא סביב המרכז והאלוה ברא העולם השלוש בטבע ושם בארבעתם ארבעה גופים אמר זה כי החומר הראשון אין לו בעצמו צורה כלל לא גשמית ולא עצמית ואם לא יפשיט הגשמית אבל קבל הצורה האישיית וקצתו האורית וקצתו המימית וקצתו הארצית ויהיה החומר הראשון עם הצורות ההם ארבעה גשמים בפועל מוחשים רמז אליהם והם ד' יסודות והוא מונח על טבעו בעוד שהוא מונח עם טבעו ולא שיתנועע בה על בלתי יושר כי הוא אמנם יתנועע לשוב אל מקומו הטבעי אשר הוא לו דמות צורה ויקצר בכל כחו כי בפעולות הטבעיות אין דבר בטל והקו הישר הוא היותר קצר שבין שתי נקודות ולא ישיגם שנוי אלא בהנחה ירצה במצב כי ישתנה יחס חלקי קצתם אל קצתיהם בזה כולם פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם בקצתם ויפול ההשתנות במעורב רמז בזה על גדר המזג שהוא ההתגמלות עד תנוח לכל איכות מתדמה והוא הצורה המזגית לא שינצח היסוד האחד כי יהיה זה הויה והפסד לא מזג אבל ישבר האחד כח האחר ותשאר הצורה המזגית ולכן יהיה המתהוה מהם מורכב לא פשוט ובאלו צורות היסודות בנמזג בממוצע בין הכח והפועל ודע זה וכן היסודות יתהוו קצתם מקצתם גלה לך החכם בזה כי בהתהוות היסודות ישוב הנושא אל החומר הראשון בלי צורה עצמית לא בהתהוות המורכב מהם או בהפסדו אליהם ואם שניהם לטבע החומר הראשון ולחסרונו כי ישתוקק אל השלמות למה שהוא מן הנמצאות ייוחד כשהוא מקביל האלוה כי הנמצא לא יתהוה ר"ל השלם ולכן יתנועע לקבל הצורות

עד ישלים על עצמו מה שחסר בנפשו כי טבע הנמצאות להתעלות אל השלמות הנה שהחסרון אשר בטבע ההיולי הראשון בעצמו סבה לקבל הצורות ולהפשיטן עד שההויה וההפסד אמנם השיגנו מצדו ולכן היתה חוה סבות מות אדם הראשון לכן יצדקו חברינו מן הפלוסופים האחרונים אשר יאמרו במות האיש כי החומר הראשון קראו אוי על הקריאה ההיא כי אין להנצל ממנה כמות זה כן מות זה והעצה היעוצה להחיות החלק הנצחי ואיך ימות החכם עם הכסיל ויש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך אשר הוא ההעדר הנה מה שיחמס לנפשו מי שישבו חלק אפשרות מן ההצלחה הנצחיית ולא ישתדל בה ועוכר שארו אכזרי והחכמה תחיה את בעליה כי זה המין מן הציור השכלי הכרחי מאד כלומר מועיל מאד במופת על היות הש"י הוא אחד כי הצורה לא תהי' אחת אם הנושא איננו אחד ר"ל נושא השלימות ובכלל בעל הצורה והוא יתעלה צורת העולם כמו שבארנו ובזה הבאור יתבאר ג"כ שהאחד אמנם ברא אחד כי האחד האמתי לא יגיע ממנו אלא אחד והם שני באורים נבדלים עד שימצא אש מבלתי ארץ או ארץ מבלתי שמים או שמים מבלתי ארץ קורא אני אליהם יעמדו יחדו וזה הסוד גלהו המשלימינו מר"עה אדון הנביאים והחכמים בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים עוד אמר וכמו שבאדם כח יקשור אבריו קצתם בקצתם וינהיגם ויתן לכל אבר מה שצריך שישמור עליו תקונו וידחה ממנו מה שיזיק הוא אשר בארו אותם הרופאים וכו' עד אמרו זה הכח יש בו עיון אם הוא במצוע הגלגל אם לא אמר משה הנה תוכל להבין שכמו הכח הקושר אשר בב"ח המנהיג הגוף החי יקרא טבע כן הכח הקושר אשר לעולם בכללו השומר המינים והאישיים השמימיים והשומר מדת מה שאפשר לאישים ההוים הנפסדים ומנהיגם יקרא טבע והוא הטבע הכולל כשיאמרו בכלל הנמצא שהטבע לא יעשה דבר לבטלה וכמו שהטבע האישיי בחי מושפע מצורות החי כן הטבע האלהי הכולל הוא מושפע מן ההתחלה הראשונה וכמו שהראשון הוא צורת הגלגל נבדל נוכל לומר שהוא במצוע הגלגל ר"ל במצוע עצמותו שהוא צורתו הנבדלת אך לא כמו שחשב הרב ז"ל שכבר יהיה במצוע הגלגל על דעתו באמתת הגלגל ושלא ישפע ראשונה מן הראשון ית' והמופת על זה כי זה הכח קושר העולם בכללו ובו נקשרו כל הכחות הרוחניות והגשמיות המניעות הנפשיות והשכליות ואיך יקשור לכוחות הנבדלים כח בא מגשם זו מופת מבואר ועיון נפלא על מה שספקו ושהוא מושפע מן ההתחלה הראשונה וכמו שאמר ב"ר מבאר לזה הענין זה לשונו ואולם ההתחלות הראשונות הנפרדות ובלתי נפרדות מושפעות מן ההתחלה הראשונה ובהשפעת זה הכח האחד הושם העולם בכללו אחד ובו נקשרו כל חלקיו עד

הושם הכל מסכים אל פועל אחד כענין בגוף החי האחד המתחלף הכחות והאברים והפעולות כי הוא אמנם הושם אצל היודעים אחד ונמצא הכח בו מושפע מן הראשון הנה הענין הסכימו עליו לפי שהשמים אצלם בכללם הם במדרגת החי האחד והתנועה היומית אשר לכלם הוא בתנועה הכוללת במקום לחי והתנועה אשר לחלקי השמים הם כתנועות החלקיות לאברי החי וכבר עמד המופת אצלם על שבחי הוא בו כח אחד בו הושם אחד וכן הושמו כל הכחות אשר בו מסכימות לפועל אחד והוא שלימות החי וזה הכח נקשר בכח המושפע מן ההתחלה הראשונה ולולי זה יעדרו חלקיו ולא ישאר כהרף עין ואם היה מחויב שיהיה בחי האדם כח רוחני אחד הולך בכל חלקיו בו הושם הרבוי הנמצא בו מן הכחות והגשמים אחד עד נאמר בגשמים הנמצאים בו שהם גשם אחד ונאמר בכחות הנמצאות בו שהם כח אחד והיה יחס חלקי הנמצאות מן העולם כלו יחס חלקי החי האחד מן החי האחד הנה בהכרח שיהיה ענינם בחלקיהם החיים ובכחותם המניעות הנפשיות והשכליות זה הענין ר"ל שבו כח אחד רוחני בו נקשרו כל הכחות הרוחניות והגשמיות והוא הולך בכל דרך אחד ולולי זה לא היה הנה הנהגה וסדור ועל זה יתאמת המאמר בשהאל בורא כל דבר ומחזיקו ושמרו כמו שאמר אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי ואמר אלכסנדר ואין ספק שיהיה הנה כח רוחני הולך בכל חלקי העולם כמו שימצא בכל חלקי החי כח יקשור חלקיו קצתם בקצת וההבדל בין שניהם שהקשר אשר בעולם קדום מפני שהקושר קדום והקשר אשר בחלקי החי הנה הוא הווה נפסד באיש בלתי הווה ולא נפסד במין מפני הקשר והארכתי בזה כי הם נפלאות אל ובו יותר מה שירמוז בסוף הפרק מהספק שהמופת יעמוד על הבדלו מן העולם והנקותו ממנו והמופת יעמוד על מציאות מעשה ועל הנהגתו והשגחתו בכל חלק מחלקיו ואמרו אבל הם עושים מעשים טבעיים מבלתי מחשבה והשתכלות ואינם משיגים מה שיעשוהו כלל ירצה כי הטבע ואם הוא חכם במה שמביא אל התכלית הנה אינו משכיל שידע מה שיעשהו אבל יפעל מסוג פעלו כענין בסמים המשלשלים כי המשלשל האדומה הנה ואם הוא מיוחד בה מסוג משיכותו ימשוך משאר הליחות ואמרו בכחות הגלגליות המניעות אותם המפוזרות בהם ירמוז בזה כי יש ביסודות כחות שמימיות וזה כמאמר ארסטו ואין ספק שביסודות חום שמימיי נפשיי ולא שמעת כלל מן הראשונים אמר כי החמור והסוס עולם קטן באמת כן ראוי שיהי' כי המשל יותר שלם אך כי אני רואה כי ארסטו הביא משל מן הסוס ואב"ר ג"כ ואמרו לא תתכן אמתתו בתחלת הדעת המשתתף זה מלה הלציית ושם נאמר והדעת הקודם המשותף ר"ל אשר בתחלת הדעת לכל הוא הדעת אשר דרכו כאשר פגש לאדם נופל לו מקודם שיבוא אחריו

שהוא כן ר"ל קודם אמונתו וחקירתו ודרישתו המחזיקים והסותרים את המאמרים עוד אמר כן במציאות דבר אחד הוא המנהיג לכללו המניע לאבריו הראשון אשר נתן לו כח ההנעה עד שהנהיג בו מה שזולתו ירצה באברו הראשון כדור גלגלי המזלות וכינוי אברו שב למציאות וכבר יובן מדבריו אלה שיהיה האלהית הוא המניע הגלגל ויהי' האלוה ית' הוא המניע הראשון למתנועע הראשון בלי אמצעות ומי יתן וכיון זה בו לרחקם מן הגוף הנכבד הבהיר המאיר המתנועע הדק הפשוט ר"ל הגלגל ירצה בנכבד העצם הנצחי הבלתי הווה ולא נפסד וירצה במאיר הנותן האורה וזה בחלק מה ממנו והם הכוכבים ובבהיר שאר חלקי הגלגל כי הבהירות זולת האורה וייוחדו הכוכבים באורה מבין שאר חלקי הגלגל לעביים ומקשיותם ושאר החלקים הם יותר זכים ובהירים ואמרו המתנועע כי התנועה היא שלימות וחיות למתנועע ואמרו הדק ההוא כמאמר הפילוסופים שהגלגל אם שיהיה כלי חומר או שיהיו הרחקים והשמש והירח ושאר הכוכבים או שיהיו צורות ר"ל מרחקים בזולת חומר ר"ל גשמים רוחיים ואם שימצא להם חומר בשתוף השם עם החומרים אשר בכאן וזה מפני הכח אשר בם באנה והרצון בדק הוא מה שקראוהו כח רוחניי וירצה בפשוט שאיננו מורכב מהיולי וצורה כי השכל אשר הוא צורתו הוא נבדל אמנם הרב ז"ל חשב שהוא בעל נפש וסכל בגוף עוד אמר כי המופת יעמד על הבדלו ית' מן העולם והנקותו ממנו והמופת יעמד על מציאות מעשה הנהגתו ותשגחתו בכלי חלק מחלקיו ואפי' הדק הפחות ישתבח מי שנצחנו בשלמותו אמר משה אמת כי נצחנו שלמותו כי לא נשיגהו באופן אשר ישיג עצמו שהוא עצמו אמנם מצד המופתים האלו אין נצוח כי אין בו סתירה כאשר תבין מה שפרשנוהו כי הכח הקושר הוא מושפע מן ההתחלה הראשונה לא שהוא הוא כמו שהטבע האישיי כח מושפע מצורת החי לא שהוא השלימות הראשון ואשר הוא הנפשיי וזהו מאמר אבן רשד במה שהבאנוהו וזה הכח הנשאר בכח המושפע מאת ההתחלה הראשונה ירצה שהכח הקושר בחי נקשר עם הכח הקושר העולם המושפע מן ההתחלה הראשונה ואם הוא הקושר באמת ולכן ירוץ דבורו עליו ואי אפשר לי מבלתי שאגלה אליך סודו ואומר כי מאמר הרב ז"ל הנה רמז אל מאמר שההתחלה הראשונה נמצאת בכל דבר וכאלו לקח זה מהם ודע זה ומה שאמר ויהיה דמיון הכח הדברי בשכלי הגלגלים אשר הם בגופות רחוק מאמונתינו ומסברת ארסטו ומפרשי ספריו וכבר הארכנו בזה בפירושינו לאגרת אפשרות הדבקות לאבן רשד אמנם העירותיך עליו לדרישתנו האמת:

פרק עג

ההקדמה הא' כל גשם שבו הוא מחובר מחלקים לא יקבלו החלוק לדקותם ולא לחלק אחד מהם כמות כלל כבר ידעת כי הקמה המתדבק מתחלק לאין סוף כן דעת היפלוסופים ואין הרצון בזה שהחלק מן האש דרך משל יחלק לאין סוף והוא אש כי זה נמנע כי שעור מוגבל יש לגשם הטבעי בגודל וקוטן כשעבור הגבול ההוא תעדר הצורה כי לא תתייחס לנושאה אבל נרצה בו שנקח השעור מופשט מן הצורה וגם כן אין הרצון בחלוקה לאין סוף שנחלקהו במעשה אבל במחשבה ולזה התנה אחרי אמרו לא יקבלו החלוקה לדקותם ובאר ואמר ולא לחלק האחד מהם כמות כלל שלא תחשוב שהרצון באמרו שלא יקבלו החלוקה לדקותם במהם הם בעלי צורה טבעית או חלוק ביד אבל הם בעצמם מטבע מתדבק ולזה הוסיף ואמר במוחלט ולא לחלק האחד מהם כמות כלל ודע זה וכל החלקים ההם דומים שוים אין חלוק בהם בשום פנים ירצה שהם דומים בתמונה ובאיך שוים בכמה אין הבדל בהם בשום פנים לא בעצם ולא בזולתו לא הרכבת שכונה והיא הפגישה ולא הרכבה מזגית כי אין להם חלקיות עד יתמזגו בפגישת קצתם רוב קצתם ויתגדלו ותנוח בהם צורה אחת כמשפט המזג. ההקדמה השנית השרשיים ר"ל המדברים אשר מאמינים שהעצמים הפרדיים הם שרשי הגשמים יאמינו ג"כ רקות נמצא והוא רחק אחד או רחקים אין דבר בהם כלל אבל רקים מכל גוף נעדרים לכל עצם ההככל בלשון לא יעשה בלמוד המופתי ודברי החכם מסוגלים בזה ואזכירך אמתת הרקות ובאורו יען תבין דבריו ואומר דע כי הרקות הוא רוחק נבדל אין בו גשם כלל נרצה בזה שהוא רוחק אפשר שיונחו בו שלשה שלוחים נכיתים על זויות נצבות ולמה שהיה זה הרוחק כבר יאמר על הרחק אשר יקבלהו גשם חמרי והיה הרחק אשר יהיה רקות הוא רחק נוצר עומד בעצמו רק מנושא לא יקבלהו חמר ולא ינשא בו שמנו בו הבדל יבדילהו ממנו ואמרנו נבדל ר"ל שהוא נבדל קיים איננו נשוא בעצם על צד נשיאות המקרים והתכונות עוד הוספנו בו הבדל אחרון ואמרנו אין בו גשם כלל ר"ל על שיהי' מקום לגשם אבל הוא רקות בפעל כי דעת קצת מאמיני הרקות שהוא נמצא בכח ושלא ימנע מהיותו מקום לגשם עד לא יהיה נמצא בפועל והוא שקר כי ישובו שתי אמות אמה אחת והמנע הכנס גשם אינו אלא מפני הכנס הרחקים ברחקים ואיך יהי' הרחק הוא המקום ולכן אין המקום אלא התכלית המקיף השוה הנבדל וכמו כן מאמיני הריקות נחלקו לשתי כתות מהם שאמרו שהוא מעורב בגשמים ומסתבך בהם ונמצא בם בפעול ומהם שאמרו שהוא בלתי מעורב בגשמים כאלו תאמר בנקבים הספוגיים ואין שם גשם יהי' מקום הרקות וכאלו הוא חוץ כל העולם מקיף בו ואחר שהתבאר זה

אומר כי רבינו משה כלל כל זה בשאמר כי השרשיים ג"כ יאמינו בו רצה באמרו רחק או רחקים שיכלול המסובבים והבלתי מסובך אבל נבדל בלתי מקומם ור"ל ברחק הרחק המושגם והוא שאפשר שיונחו בו שלשה שלוחים נכרתים על זויות נצבות ואמרו אין בו דבר כלל ירצה אבל הוא ריקות בפועל מסובך או בלתי מסובך כאלו תאמר האויר כי ממנו נוטע הרקות במחשבת מאמיניו והשרשיים יאמינו ברקות בעבור תנועת העצמים הפרדיים הנה לפי אמונת העצם הפרדיי לא הספיק לו הרקות הבלתי מסובך ושיהיה רק מגשם אבל רק מעצם ולכן פי' ואמר רצוני באמרי אין בו דבר כלל כי הם רקים מכל גוף נעדרים מכל עצם ר"ל שהוא ריק מכל גשם ואפי' מהעצם הפרדיי אחר אשר מהרבה מהם יורכב הגוף ואמר שהוא נעדר ממנו ואם אינו בעל רחק אבל בלתי מקבל החלוק ודברי האלהי על תכלית הקצור והביאור כמנהגו וזה שאם יהיה העולם מלא מהחלקים ההם איך יתנועע המתנועע ואין שם כנוי ולא יצוייר הכנס הגשמים קצתם בקצתם ר"ל ההתדבק בשווי כאלו תאמר הכנס גשם אמה בגשם אמה עצמות האחד תוך האחר כל חלקיו בכל חלקיו כאלו הוא מטה אהרן בולע מטות החרטומים נשאר על עביו ושעורו ואי אפשר התקבץ החלקים ופירודם אלא בתנועתם הנה בהכרח יצטרכו לקיים הרקות עד שיוכלו מה שלא נצטרך אנחנו הבלתי מאמינים בהקדמה הראשונה כי אנחנו הבלתי מאמינים בעצמים הפרדיים נאמר שהגשמים מטבע המתדבק ושם יקבל הגודל והקוטן והספוגיות והמקשיות ויריקו מקומותיהם זה לזה על כן כשהשליך אבן באויר דרך משל חלקי האויר הספוגיים יתקשו ויוקטנו רחקיהם ויעשו מקום אל האבן הנשלכת המוקפת בקבוב האויר המתחדש בעבור האבן בו ותעבור האבן מבלתי רקות ומבלתי הכנס האבן בעצמות האויר ואמתתו כי אין בקבובו מה שאינו אפשר כן כפי אמונת העצמים הפרדיים כי הם לא יקבלו המקשיות והספוגיות והגודל והקוטן ודע זה והבינהו כי ראיתי רבים מתפלספים אשר יצא שמעם בכל הארץ היו נאלמים בשמעם קושייתי זאת על כן הארתי עיניך בה. ההקדמה השלישי' וזה שהם ראו בלא ספק מופתי ארסטו אשר הביא ראיה בהם שהדרך והזמן והתנועה המקומות שלשתם שוים במציאות ר"ל שערך קצתם וכו' אין כונתי להעריך לך המופתים ולא להשיב דבריהם הנה אמנם אכלול לך אמתת הענין כדי שתבין מאמרו ויהיה לך היישרה להבין דברי הפלוסוף אם איש תבונות אתה דע כי התנועה הוא שלימות מה שבכח מצד מה הוא בכח עם היות לו זה השלמות ולכן היה זה השלמות אשר הוא התנועה הוא שלימות ממוצע ר"ל שאין הנושא החמרי בכח גמור ולא בפועל גמור ר"ל הדבר ההוא היוצא מהכח אל הפועל בעצמו אבל הוא מגיע מעט מעט ראשון ראשון בלתי נכר הכח מן הפועל ואם היא תנועת האנה הנה

היא הגעת הדרך ראשון ראשון והוא הנושא החמרי כי המתנועע הוא הנושא המעמיד ושלמות מה שבכח אשר הוא השלמות הממוצע אשר לדרך אשר בכח אשר הוא אמתת המתנועע וצורתה אשר היא הגעת הדרך ראשון ראשון קודם ומתאחר והמשך מציאות זה השלמות עמידת זאת ההגעה כי להיות ההגעה חלק אחר חלק ימשך ממנו המשך המציאות אשר הוא אמתת הזמן כי הזמן הוא ספור הקודם והמתאחר מהתנועה כי במה שתלקח התנועה אחת אין שם זמן ותכף שחלקנו אותה אל קודם ומתאחר במציאות ובהגעה לא חודש דבר אלא הזמן אשר הוא המשך המציאות ובחלקנו התנועה חלקנו מקריה ומשיגיה שהוא הזמן לא חלקנו אותנו מצד כמותה הנמשך אחר חלוק הדבר המגיע שהוא הדרך כי כבר אפשר שיהיה שנוי פתאומי ויהיה לה כמות ולא ימשך אבל חלוקנו לה מצד עמידתה וקיומה על שיתחדש ראשון שהוא הזמן הנה נגלה לך מזה כי המשך מציאות התנועה שהוא הזמן והגעת הדרך שהוא התנועה והדרך והוא אשר עליו התנועה המגיע ראשון ראשון בהדרגה שלשתם שוים במציאות ובההחלק אחד מהם יתחלק האחר ועל ערכו והנה אם הדרך כמה מתדבק נחלק לאין סוף כך התנועה שהיא הגעת המתחדש מתדבקת ומתחלקת לאין סוף ובחלקנו התנועה אל קודם ומתאחר הנה חולק המקרה המשיגה אשר הוא המשך המציאות שהוא הזמן אל העובר ואל העתיד הנה הוא אם כן מתדבק מהחלק לאין סוף אל עתות והעתה אינו אשר בו יתחדש המניע ויתנועע המתנועע אבל הוא אשר בו יהיה כנקודה מה ודע זה עוד אמר הנה הזמן שב א"כ בעל הנחה וסדר לא יאמתו מהות הזמן כל עיקר הסדור הוא היות דבר אחר דבר בהקש אל ההתחלה מוגבלת ואם אין ההתחלה קיימת אין שם סדור כ"ש שאין החלקים קיימים ואיך יהיה בעל הנחה והנה אין שם חלקים קיימים יהיה מצב לקצתם אל קצת הנה מבואר שהזמן אינו בעל הנחה כי הנמצא ממנו אינו אלא העתה ולא יהיה בעל סדר במוחלט כי אין שם התחלה קיימת ולא חלקים נמצאים יחד יסודרו זה אחר זה ואם הוא בעל סדר מה לפי שקצתו יבא אחרי קצתו ויתחייב שלא תהיה תנועה יותר ממהרת מתנועה כי התנועה הממהרת היא שיתנועע מהלך דרך שוה בזמן יותר קצר או מהלך דרך רב בזמן שוה וכאשר יתנועע המתנועע מעצם פרידי אל עצם פרידי לא יתנועע המתאחר פחות מעצם פרידי כי אם היה כן היה כבר יתחלק וכבר שמוהו בלתי מתחלק אבל עד השכל שהעדות האמת הוא מה שיראה השכל מהיות אלכסון המרובע שוה לצלעותיו כי אם יהיו הצלעות משמונה עצמים פרדים דרך משל יהיה האלכסון ככה ויחויב שיהיו שוים וזה תארו והיו בטלים הרבה ממעשה הגרת המים ארסטו הביא ראיה על בטול הרקות בספרו בשמע מטבע המים שטבע הגשמים

שמריקים מקומותיהם זה לזה עדי שלא יכנס גשם בגשם ושלא יהיה שם ריקות והנמנע יכריח אחד האפשרים לטבע קיום הנמצא והוא באמת מפלאות ארחות ה' איך הטבע קיים ואמר כי אם תקח כלי סתום מכל צדדיו רק שיהיה למעלה פה גדול פתוח תמלאהו מים ויהיה בו הרבה נקבים קטנים מלמעלה ותמלא הכלי מים ותשים אצבעך עליו שלא יכנס האויר בפה העליון לא יגרו מים כלל מן הנקבים התחתונים וכשתסיר אצבעך מן הנקב העליון מיד יגרו המים מלמטה והסבה כי לא יתחייב בה הרקות כי יכנס בו אויר ימלאהו ואני נסיתי בכלים קטנים זה אשר ישקו בם עציצי הירקות. ההקדמה הרביעית כי כל שני ההפכים לא ימלט המקבל מאחד משניהם כאלו אין ביניהם אמצעי וכאלו אין שם דבר שלא יתואר באחד מהם. ההקדמה החמישית כל עצם פרידי מעצמו הוא מתנועע ירצה בעצמו ראיה שזה המקרה יקיימהו הכלל לא כל חלק ממנו כי יש לכל סגולה בעצמו במה הוא כל ואם אין בכל זולת חלקיו. ההקדמה הששית הוא אמרו שהמקרה לא יעמד שני זמנים עם שמציאותם בעצמם הוא תנאי בהשארות העצם וזה סתירה אחר שהעצמים תנאי במציאות המקרים כי לא ימצא מקרה בלתי עצם הנה יחוייב שיהיו העצמים תנאי במציאות עצמם וזה שקר שיהיה הדבר תנאי במציאות עצמו גם כי אשר לא ישאר שני זמנים מציאותו בעתה והוא הנגדר ואשר ישאר זמנים מציאותו קיים ואיך יהיה הנגדר תנאי במציאות הקיים או איך יהיה מה שהוא נשאר במין תנאי בהשארות מה שהוא נשאר באיש זה כולו יחד בבת אחת ירצה בזה באותו עתה שהשם ית' ברא אלו המקרים עתה בלי אמצעות טבע ושאין שם יחס בין המקרים והצורות ולא בין הצורות והכנות החמרים ואמנם בן רשד זה לשונו ואין ההרגל סבה בהאמין בדעות התוריות לבד ולהמשך אחר החירות נימוסיות אבל כבר יקרה לנערים חונכו בחכמת הדברים שבו המאמרים ההטעאיים אצל מי שגדל על שמיעתם מהענינים הידועים בעצמם וההתגברות במציאות הטבעים והכחות וחלוק ההכרחיים הנמצאים בטבע הדברים ושומם כולם מטבע האפשרי והתנכרות הסבות המוחשות הפעולות והתנכרות ההכרח המושכל בין הסבות והמסובבים וכמו שקרה למי שהרגיל המין מן הדבור הנקרא חכמת האשעריה שינכרו המנע התהוות הנמצא מלא דבר רצוני מן ההעדר עם היותה ראיה גמורה קובצו עליה הראשיות ר"ל שהוא נמנע שיהיה גודל מלא גודל עוד כבר ראיתי רבים ממי שיחלקו בחכמה ינכרו היותם ראשיות וכן מי שכפר בהכרח יחוד הצורות המיניות בחמריהם המיוחדים עד שכבר נמצא אבן סיני על פרסום מקומו מהחכמה יאמר שהוא אפשר שיולד אדם מן העפר כמו שיולד העכבר וזה אם היה שיאמינהו לא יאמר אותו להראות עצמו מסכים לאנשי זמנו אמנם קרה לו מפני

פגישת חכמת האשעריה אל זולת זה ממה שידמה אלה הדברים ממה שיארך והארכתי להביא לשונו בזה כי כולל הרבה מדעות המדברים וכי הגדיל לתאר ענינים מסכים למה שהמריץ האלהי באמרו ובכמו אלו הדעות יאמר אצלי ואצל כל בן דעת אם כהתל באנוש תהתלו בו שזה הוא גוף ההתול באמת ומה שאמר כי קצתם אמרו כי כאשר רצה השם להפסיד העולם ברא מקרה כליון לא בנושא ירצה כי הוא הפסד הנושאים אחר שהכליון כולל המציאות כולו הנה אלו יאמינו שהנמצא יעתק אל ההעדר ושפועל הפועל יתלה בהעדר והם שקרים כי לא ישוב ההפך אל הפכו כ"ש הנמצא אל העדר ולכן מי שלא יניח היולי לדבר ההוה ויחויב לו שיהיה הנמצא פשוט הנה אי אפשר בו ההעדר כי הפשוט לא ישתנה ולא יהפך עצמו אל עצם דבר אחר ולכן יאמר אבוקרט לא היה אדם מדבר אחד לא יכאב גופו ר"ל לא היה נפסד ומשתנה וכן אלו היה הנמצאות המוחשות פשוטות יתהוו ולא יפסדו אלא לא נתלה פעולה פועל הראשון ובעצמות ובהעדר במקרה ושנית ואמנם יתלה פועל הפועל במקרה בהעדר ושנית והוא בשומו המציאות אשר בפועל אל הכח בבטול הפועל אשר הוא הקנין ובכלל בהעתק הפעול מן המציאות אשר בפועל אל מציאות אחר ויושג מזה הפעל ההעדר כמו השתנות האש אל האויר כי ישיג זה העדר האש ואמר אבן רשד הנה הפילוסופים לא כפרו נפילת ההעדר לגמרי ואולם כפרו נפילתו ראשונה ובמציאות מן הפועל כמו שחשבו המדברים כי הפועל לא יתלה בהעדר בהכח ראשונה ובעצמות ואמנם נפילת ההעדר אצלם נמשך לפועל הפועל במציאות לא ראשונה כמו שיחוייב למי שיניח שהדבר יעתק אל ההעדר הגמור או שאלוה יעדיר העולם אל לא נמצא לגמרי הנה פועל הפועל לא יתלה במציאות אלא בענין ההעדר והוא המציאות אשר בכח ולא יתלה במציאות אשר בפועל מצד שהוא בפעל כי הנמצא השלם לא יצטרך אל ההמצאה ולא בהעדר מצד שהוא העדר לפי שהעדר אינו פועל אבל המציאות החסר אשר השיגו ההעדר והמציאות אשר יחובר לו העדר לא ימצא אלא בעת חדוש המחודש והעולם לא סר חובר במציאות העדר ולא יסור בענין במציאות התנועה וזה שהיא תמיד צריכה אל מניע וזהו עניין העולם העליון ובזה יפרדו הנבראים מהעשויים במלאכה כי העשויים אשר נמצאו לא יחובר בם העדר מצטרך מצדו אל פועלם יתמיד במציאות והוא ית' מתמידם מחדש טובו בכל יום תמיד לא שיעדירם והוא נמצא. ההקדמה השביעית אבל דין התנועה והמנוחה אצלם כדין החום והקור אחשוב שיאמינו החלוף בם כמו שנאמין אנחנו שהחום יותר חזק המציאות מהקור ואם הוא קנין גם כן כל ימי אשר צורתו עומדת ירצה התמונה התארית. ההקדמה השמינית עד שיהיה הפרש איש זה המין מאיש מין אחר כהפרש איש מאיש ממין אחר ירצה

אשר הוא במקרים כמו הגודל והקוטן והתארים המקריים. ההקדמה התשיעית אבל המקרים כלם אמנם הם נשואים נשיאות ראשוני על העצם בשוה ירצה בלובן והכמה על העצם מבלתי שייחד לו מקרה אחר שיבינהו ר"ל כי אין שם יחסים מיוחדים. ההקדמה העשירית כל זה אמרו שהוא עובר אצל השכל כי אין שם רחקים מוגבלים מיוחדים לצורות מיוחדות וזה בתכלית הגנות שני אנשים עומדים על שני קצות הקוטר והם אשר בתכלית האקלימים ומה שאמר מספר החרוטים הוא בשכל מופשט לא בחמר ברוב ההתחלות התשבוריות כחלוק הקו לחצאים והנקודה הבלתי מתחלקת והוצאת הקו אל בלתי תכלית ואם הרצון בו איזה שעור שירצה וירצה בראוי המחויב ושער ההעברה הזה יש לי בו דברים תשמעם במקומות מזה המאמר כי הוא ישתמש בזה בענין החדוש גם כי הפלאות יעבירם תחת השבט ההעברה ויביאם במסורות הברית בשובו לאיתנו לתנאו הראשון. ההקדמה האחת עשרה הוא אמרם שמציאות מה שאין לו תכלית הוא שקר על כל הענין ירצה בכח או בפועל והנה מבאר כל המינים אשר אפשר שיאמר בהם בלתי תכלית בפועל ויבאר כי כבר התבאר בכל אחד מהם כי הוא נמנע מציאותו וזהו אמרו ובאורו כי כבר התבאר בתנאי המנע מציאות גשם אחד אין תכלית לו או מציאות גשמים אמר משה אי אפשר לי מבלתי שאעמידך בקצרה על אמתת הבלתי בעל תכלית וביאור מיניו יען תבין דבריו ואומר דע כי הבלתי בעל תכלית יאמר על שני סוגים האחד בלתי בעל תכלית בפעל בעצמו השני הבלתי בעל תכלית בכח וזהו אשר נתאמת מציאותו בלתי החלק השני ר"ל האמתי בשם לא במציאות חוץ לנפש וכל אחד מהם נחלק למינים הבלתי בעל תכלית בכח אם בלתי בעל תכלית בחלוק אם בלתי בעל תכלית בתוספות הבלתי בעל תכלית בפעל אם בכמה המתדבק ואם במתחלק הנה הבלתי בעל תכלית בפועל הוא הוא מה שכמותו אין לו סוף בעצמו וזה מינים אם בכמה המתדבק ואם במתחלק הנה היות הקו או המרחק בלתי בעל תכלית הוא שאיזה דבר לקוח ממנו ואי זה משלים לוקחו לאותו הדבר ממנו ימצא דבר יוצא ממנו תמיד מבלתי כפילה הוא מה שהיה בעל כמה ומרחק בפועל אין לו סוף בעצמו וזהו הבלתי בעל תכלית בפועל וכמו כן בכמה המתחלק ר"ל אם היו המנויים הנמצאים יחד בפועל בלתי בעלי תכלית בעצמם אמנם הבלתי בעל תכלית בכח הוא אשר יאמר בו שהוא בלתי בעל תכלית מצד שהכח שומר הפועל לעולם לא שהוא בכח להיות בפעל אין סוף לו כי ישום הסוג הראשון אבל הוא שיתואר הדבר בהעדר הכמות עצמו בחלוק יגיע בו או פועל לה שאר הכח תמיד אשר לא יקבל החלוק או הפעל כי הפעל שומר הכח לעולם וכמו ששלמות התנועה שומר הכח במה הוא תנועה כן הפועל אשר לדבר הבלתי

בעל תכלית אם מעצמותו והוא הגעת עצמו בתנועה והזמן אשר בכח ואם מהדבר אשר הוא לו בכח בתאר החלוק כמו החלק המרחקים ובהחלק השעורים מהמוגבל מן הזמן והתנועה בחלוק שומר היחס שומר הכח בו במה הוא בלתי בעל תכלית לעולם ולא יפסד ולא יתואר הוא באין תכלית לעולם ובכלל אם בתוספת הפעל כמו ההתהוות ואם בהפעלות כמו החלק השעורים ויוחד המין הראשון מזה הסוג ר"ל הבלתי בעל תכלית בחלוק ר"ל בתאר החלוק או בלתי בעל תכלית בחסרון והוא הנקרא בדברי רבינו משה בלתי בעל תכלית בכח ויוחד המין השני מזה הסוג והוא הבלתי בעל תכלית בתוספת בפועל ר"ל לקיחת פעל מין הדבר אשר בכח בלקחנו במחשבה אלף שנים ואחריהם אלף וכן תמיד מהזמן העובר או העתיד בשנקחנו בלתי בעל תכלית בתוספת כי נוסיף הפעל במחשבה והוא הנקרא בדברי רבינו משה בלתי בעל תכלית במקרא כי הראשון יפסד בחדוש השני בתנועה והזמן והאנשים ואחרי שהעמדתיך על אלו השרשים אבאר לך דבריו ואומר והנה אמרו כי כבר התבאר מציאות גשם אין תכלית לו ירצה בפעל בעצמו והוא אשר כאשר לקחת ממנו דבר מה בפעל אפשר שימצא תמיד מה שהוא חוץ ממנו בכמה וזה בחלוקה הבלתי שומרת הייחס כמו שתקח ממנו אמה או זרת או בחצי קוטר הארץ לא בחלוקה השומרת הייחס וזה כשתחלקו לחצאין וחצי לחצי וכן תמיד כי זהו הבלתי בעל תכלית בכח ושיעור כשעורה יסבול זה ועוד אמר או מציאות גשמים אין תכלית למספרם ואע"פ שכל אחד מהם גשמו בעל תכלית אחר שימצאו יחד בזמן ירצה כי ימצא בלתי בעל תכלית בפועל וכן המדובק מהם יהיה גשם בלתי בעל תכלית בפועל בעצמו וכן מציאות עלות אין להם תכלית נמצאים בפועל שקר עד יהו מנויים אין תכלית להם נמצאים בפעל יהיו גשמים או נבדלים אלא שקצתם עלה לקצת כי לולי זה לא ימנו וזהו הסדור הטבעי העצמי אשר התבאר במופת המנע מה שאין תכלית לו ירצה בטבעו בפועל בעצמו ובעצמי שימצאו יחד אמנם מציאות מה שאין תכלית לו בכח והוא הפעל תכלית בעצמו הבלתי בעל תכלית בחלוקה השומרת הייחס מצד השמר הכח והאין סוף הוא מצד הכח או הבלתי בעל תכלית במקרה והוא מצד בא זה אחר סור זה ממנו מה שכבר התבאר מציאותו במופת כמו שהתבאר במופת החלק הגשם אל לא תכלית בכח והחלק הזמן המוגבל אל לא תכלית וממנו מה שבו מקום עיון.
ההקדמה השתים עשרה אמנם שהחושים לא יתנו האמת תמיד והמושכלות הכוללות המוצאות מהשגות האישים אין ראוי שילקחו התחלות מופת שראשיהן והן המוחשות אינם קיימים באמתם והמשל בזה כי אין המושכל הכולל כשהכל גדול מהחלק ראוי

שילקח התחלת מופת אחר שהמוחש בשהכל האישי גדול מן החלק האישי בלתי בטוח האמת:

פרק עד

לא תמצא כלל דבר נוסף על מה שתבינהו מדברי אלה הנה בהתר זה יותר הכל ואמרו שעל כרחיך ילך אל לא תכלית והוא שקר או הגיע לסוף למציאות דבר העדר גמור אמרו בזה הוא האמת ית' כו' רבינו משה חשב להתיר זה כשאמר וכבר הניחו שמציאות מה שאין לו תכלית על צד בא זה אחר זה סור זה שקר ומה שחשב אמת אמנם צריך שתדע כי אפלאטון הגדיל זה הספק מאד במשל אשר הביאו אלה והחכם אבן רשד חבר איגרת כשהביא בה הספק הזה והראה כי ארסטו עצמו ישתמש בדומה לזה המופת והתיר הספק הזה ונתן ההבדל בין ההקדמה אשר ישתמש בה אפלאטון ובין אשר ישתמש בה ארסטו כי ארסטו אמנם יקבלה בתנאים והנה ראיתי להביא לך הנה אמתת מה שאמת שם ולבאר עניינו ואומר הדרך אשר הלך בה החכם אפלאטון בחדוש התנועה היא שהוא אמר כאשר תחודש בכאן תנועה לא היתה הנה יחוייב שיהיו התנועות אשר לפני זאת התנועה התחלה להן כי אם לא תהיה להן התחלה היו אלו התנועות אשר כבר נמצאו לא נמצאו עד שיכלו לפניהן תנועות אין תכלית להן נשלמות וכלות מה שאין תכלית מגונה הנה אין ספק שתהיה לאלה התנועות תנועה ראשונה והיו התנועות אשר לפני זאת התנועה מכלות הנה בכאן אם כן תנועה ראשונה מחודשת וארסטו יקבל זה עם שתי תנאים אחד מהם שתהיה התנועה הנמצאות בעומד נשלמת וכלה ושתהיה זאת סוד התנועות לא תמצא אחריה תנועה והשני שיהיה קצתם תנאי במציאות קצת ר"ל שתהיה הראשונה תנאי בשנית מהם ר"ל בשיהיה חדושה נמשך לתנועה אחרת בעצמות והאחרת ההיא נמשכת לתנועה אחרת עד יעבור העניין לבלתי תכלית כי אז יחוייב שלא תמצא התנועה האחרונה אלא אחר כלות תנועות אין תכלית להם וכשלא ימצא הראשון לא ימצא האחרון כלל וזה הבאור עשהו בשלישי מן השמע כמה שאמר מאשר הוא אלו היתה לתנועה המחודשת תנועה לפניה ולתנועה ההיא תנועה אחרת לפניה והלך העניין לבלתי תכלית לא ימצא האחרון וכן עשהו במאמר השמיני בספר ההוייה וההפסד כאשר אמר ולא היתה הארץ מהמים והמים מהאויר והאויר מן האש והאש מדבר אחר והלך זה אל בלתי תכלית ר"ל ביושר ובעצם לא תמצא הארץ ולא אחר מהיסודות אחר שהיה מחוייב על כל אחד מהם השלמת מה שאין לו תכלית ואולם בשילקחו אלו התנועות על שהם ימצאו ואין התחלה להם מפני מניע ראשון נצחי אין התחלה לפעולותיו לפי שמה שאין ראשית למציאותו אין ראשית לפעולותיו ולא היה

קצתם קודם קצת אלא במקרה הנה עובר שימצאו תנועות אין תכלית להם ר"ל אין ראשית להם קודם התנועה המונחת אחרונה וזה שכאשר הנחו תנועות אין ראשית להם מחוייב שיהיה בכאן מניע נצחי אין ראשית לפעולותיו לפי שהוא ישלמהו מהתנועות אשר אין התחלה להם המכונות שיהיו קצתם מקצת בעצמות ושיהיה להם אחרון הנה זה המקום עובר במקרה נמנע בעצמות ולקח אפלאטון מה שבעצמות מקום מה שבמקרה והוליד לו מה שבמקרה ואתה העיר נפשך להתבונן בחכמת הרב ז"ל והפלגת קצורו והמרצת רמיזותיו איך כלל כל מה שאמרנוהו בקראו הבלתי בעל תכלית בבא זה אחר סור זה מה שאין תכלית לו במקרה והוא אומ' בהקדמה וממנו מה שבו מקום עיון והוא מציאות מה שאין תכלית לו בבא זה אחר סור זה והוא אשר יקרא מה שאין תכלית לו במקרה ירצה בסבוב ומצד המניע הנצחי ושהוא קרה ליצחק שהיה מאברהם ואפשר שיהיה מתרח ולכן לא נמצאו יחד וכמו כן שגה אפלאטון בשלקח שהתנועה הנמצאת בעתה אחרונה והנה התנועה אשר קצתה מקצת אינה אחרונה כמו החום המחודש באיזה תנועה רמוז אליה מתנועות השמים לפי שהיא אלו היתה אחרונה לא תמצא אחריה תנועה כמו שהוא אלו היתה ראשונה גם כן לא תמצא לה אחרונה ואולם מה שלא ימצא לו ראשון הנה לא ימצא לו אחרון לפי שהיה מחוייב שיהיה מה שאין תכלית לו גדול ממה שאין תכלית לו ואם כן אין זו תנועה רמוז אליה מתנועות השמים אינה ראשונה ולא אחרונה כי היא בעגולה הנה התבאר שהטוענים כטענת אפלאטון טעו בשני מקומות אחד מהם שהם שמו אחרון מה שאינו אחרו' והשני שהם לקחו מה שבמקרה מקום מה שבעצמות. דרך ה' אם כן מייחד השמש בזה התאר וכן יבחנו פרטי העולם כולו עד שהם כשיראו פרחים כו' כבר ביאר הרב ז"ל ואמר כי זה כולו יתחייב בקבלת ההקדמה העשירית וכבר טען עליה ומשפט הפרחים והשמש משפט אחר לא ידענו בשמש מה שנדע בפרחים אבל בעצמו הכל כפי צורתו ועצמותו אך למה שלא היתה ידיעתנו בהן שהנה ישתמש הרב ז"ל בזה ויפשוט הפרחים בו ויאריך עליו והוא אמרו ולי יש דעת תשמעהו כי יבלבל לנו ידיעתנו בו לא סדורו בעצמו ואם יגיענו האל שמה אעירך כי החכם עצמו ירמוז לך זה וכי כל עוד שהיה הנמצאות יותר נכבד היו יחודיו יותר הכרחיים ועצמיים ואין שמה כי אם הראוי מצד המחייב ית'. דרך ו' כי בעלי דיננו המאמין קדמות העולם יפיל שם האיפשר באמרו העולם אפשר המציאות על בלתי הענין אשר יפילהו המדבר כי המדבר יפיל שם האפשר על האפשר האמתי והוא מה שאינו נמצא ואפשר שימצא ואפשר שלא ימצא והפילוסיף יפיל שם האפשר על שהמציאות והתמימות לו מזולתו וירצה באמרו שהעולם אפשר המציאות שהוא

בבחינת הסבה נמצא ובחינת העדר הסבה בלתי נמצא ושהאל ית' לבדו הוא מחוייב המציאות כי לו יעלה במחשבה שיבטלו הנמצאות כלם במה הם הנמצאות ההם לא במה הם מתייחסות אליו לא יבטל הוא ית' ולו יעלה על המחשבה הבטלו ית' ויתרומם ויתנשא ויתנשא יתבטלו הנמצאות כלם במשפט העלול עם העלה ואם הם מתחייבים באמת ולא שירצה בזה שהם בבחינת עצמם אפשריי ההפסד ושיקנו הנצחות מזולתו כי אפשר ההפסד אי אפשר שישוב נצחי אבל שהמציאות הנצחי והתמימות אשר לגלגל הוא מהאל ית' המקנה לו התנועה כי הוא המקנה החיים כי הוא מקור מים חיים ישתבח עוד אמ' ועוד שמאמרו שהעולם צריך למכריע יכריע מציאותו על העדרו מקום ספק גדול מאד וביאר הרב ז"ל טענה מבוארה מאד ואמר כי ההכרעה וההתייחדות אמנם יהיו לנמצא אחד מקבל לכל אחד משני הפכים וכו' אמנם הדבר הנמצא הנחלק עליו אם מציאותו כן לא סרה ולא תסור לא יצוייר בו בשום פנים זה העניין הראה איך הפליג ואמ' שלא יצוייר בו בשום פנים זה הענין ולבסוף אמ' שזה הדרך בעצמו הוא דרך התייחדות וששניהם יתחייבו בקבלת ההעברה אם כן מי ייחד השמש יצטרך שיהיה בעניין המיחס עוד כלל ואמ' ולא יאמר יש מכריע הכריע מציאותו על העדרו לא אחר ההוראה בשהוא נמצא אחר העדר וזהו הענין הנחלק עליו ירצה והוא הדרוש על המערכת ואין הטעאה למעלה ממנה כחולשה והבן זה והסתכל בו ועוררתיך עליו כי זה כולל התיר כל הספקות אשר יחדש החכם לחלק כבוד לפרסום נשען שגלה סודו אל עבדיו האלהיים וכאשר תזכור זה כבר סרו משכלך חשך ענן וערפל ולא תמצא חומה סביב מדינה תעמוד נגדך שלא תוכל לכבשה ולהכנס במדינה ותטייל בה עם הרואים פני המלך והמדברים עמו ושם העיר ה' שמה. דרך ז' אמנם קצת אחרוני הפילוסופים התירו זה הספק בשאמרו הנפשות הנשארות אינם גשמים שיהיה להם מקום והנחה שימנע במציאותם באין תכלית ירמוז בזה על אבן סיני ובן רשד חלק ואמ' שאי אפשר שימצאו דברים במספר אחדים בצורה בזולת חמר וגם כן שרש ידוע שמה שאין תכלית על מה שהוא נמצא בפועל הוא נמנע שוה היו גשמים או בלתי גשמים ואין הבדל בזה בין מה שלו הנחה ובין מה שאין לו הנחה כמו שחשב אבן סיני כי לא נמצאו דברים בפועל אין תכלית להם היה החלק כמו הכל ר"ל בלתי בעל תכלית בפועל ר"ל כאשר חולק מה שאין תכלית לו על שני חלקים ולא יחוייב זה כאשר הונח מה שאין תכלית לו בכח והתשובה האמתית בזה הוא דעת אפלאטון והוא שהנפש קדומה והיא אחת ואמנם תחלק בגופות וכאשר נבדלה מהם שבה אל שרשה והתאחדה כי נפש עמרם ונפש ירד היא אחת מצד רבת מצד אחת מצד הצורות רבת מצד הנושא אותה ובהסתלק

הנושא יתאחדו בעניין בניצוצות השמש הנכנסים בנקבים מתחלפים כשיוסרו המסכים ההם התאחד הניצוץ ושב אל שרשו כן יתאחד הענף עם השרש ובכלל הכל היה מהשכל הפועל והכל ישוב אליו כי יאסף אל עמיו והיתה הנפש צרורה בצרור החיים כאשר תשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה וזהו אשר רמז אליו הרב ז"ל באמרו ואשר תדעהו כי אלו העניינים וכו' וזה לו מן אבובכר בן אלציג כמו שבארנו והוא אשר ביאר זה באיגרת הפטירה ואנחנו הארכנו בזה בפירושנו לאגרת אפשרות הדבקות בשכל הפועל לאבן רשד עוד אמר וחייבו במחשבתם בזאת הבחינה שיהיה מה שאין תכלית לו יותר ממה שאין תכלית לו ירצה והוא נמנע כי לא יעבור עליו עד שישיגהו וכבר הושם בלתי בעל תכלית הנה שקר והשקר אמנם חוייב מן השקר וידמו כאלו הם נמצאים וכאלו הם דברים שיש להם התחלה מסויימת ואחר כן יוסיפו על הנחשב ההוא או יחסרו ממנו וכל אלה מעניינים מחשביים לא נמצאים בזה כלל כל המקומות מהספק וגלה מקום ההתר ואשר צריך שתדעהו כי להם התחלה ולא שלמות אם שלמות כבר קדם ביאורו בדרך השני ואם התחלה כי מה שאין לו שלמות אין לו התחלה הנה מאמרם שהמחודשים והתנועות הנופלות בעובר כבר נשלמו או התחילו ויוסיפו ויחסרו אין ענין לו לפי שאין להם התחלה ומה שאין התחלה לו אין שלמות לו ומה שאין שלמות לו אין התחלה ולא נשלמו היו אחרונים באמת והיותם אין התחלה להם מחוייב מהיותם בעגול וממופתים רבים הנה כלל המחודשים אין התחלה להם ולא סוף ולא אחד מחלקיהם בזמן במה שהם חלקים ולהם התחלה וסוף כמו שהעגולה בכללה אין לה התחלה ולא תכלית וכל אחד מחלקו העגולה בעגולה וחלקיה להם התחלה וסוף ותכלית ר"ל במה שהם חלקים נחתכים מן העגולה ותהיה אז בהם נקודה היא התחלה לא תכלית ונקודה היא תכלית לא התחלה ובמה שהחלק ההוא יתערב בעגולה ויורשם בה הנה מה שהיה תחילה בלי תכלית תהיה תכלית והנקודה אשר היתה תכלית תהיה התחלה במה שהיה עתה נקודה בעגולה לא בחלקיה וזה העגולה בכללה אין לה התחלה ולא תכלית וכן העניין בתנועה וכמו כן העניין בכלל המחודשים וכלל הזמן וזה כי הזמן דרך משל באשר לוקח בכללו הנה איזה עתה שרמז עליו הוא התכלית העובר והתחלת העתיד ואם לקחת העתה הנמצא עתה בפועל במה שהוא בעגולה וכן דור דור ודורשיו ומשיגיו בעגולת המחוללים ואולם כאשר תלקח חלק הזמן כמו השנה העוברת הנשלמת בזה העתה ותחתכהו ותתן לו מציאות בעצמו כאלו לא יבא לעולם אחריו זמן ולא קודם יהיה שם בלי ספק עתה הוא תכלית מבלי שיהיה תחלה והוא האחרון הנחתך באשר קרה בחלק העגולה ואולם באשר תשים השנה הזאת אשר היא חלק מעגול הזמן בזמן ותתן אותה באיזה מקום

שתרצה מעגול הזמן שב אל טבעו ויהיה העתה אשר הוא תכלית התחלה ואשר הושם התחלה תכלית וכמו כן כל עתה ועתה שיבא בו ובכלל אין לתנועה ולזמן ולמחוללים התחלה ושלמות וזה לטבע הסבוב המקיף בסבוב המחייב לאלה ומחייבם אל תארו כי הכל בעגולה גם הראשון יראה בה באזור כי הוא בלב ית' המסבב ומה נפלא מאמר בן רשד שאמר כולל כל זה כי הכלל ואין סוף שני מקבילים ולכן מאמין הקדמות לא יאמר שכל מה שנפל בעובר הוא בעל תכלית ולפניו אחר וכן לבלתי תכלית והאין סוף הוא מצד הכח לא מצד מה שנקחהו ממנו כמו שלא נאמר שמה שיפול בעתיד הוא בלתי בעל תכלית אבל נאמר שמה שיפול בעתיד הוא בעל תכלית וכן אחריו כמוהו ונבין אחריו עד אין סוף והאין תכלית הוא מצד הכח לא מצד הנופל והוא הנרצה כאמרנו לעולם ועד ירצה שהצד שמור ולא נוכל לומר כל מה שנפל בעובר כי זה דמיוני לא שכלי כי כמו שלא נוכל לקחת כל העתיד כן לא נוכל לקחת כל העובר כי הכלל ואין סוף כמו שאמרנו שם מקבילים וכמו שאין לעובר התחלה כי אין לו שלמות כמו שבארנו כי אין הנה תנועה אחרונה כמו שאין הנה תנועה ראשונה וכל זה רמז עליו החכם באמרו ובאלו הדברים שיש להם התחלה מסויימת ואחר כן יוסיפו על הנחשב ההוא וכו' כאלו הוא מוגבל מותחל ומושלם וכבר הכה אבונצר אל פראבי על קדקד זאת ההקדמה וגלה מקומות בכל פרטיה בספרו הידוע בנמצאות המשתנות זה המאמר לא הגיע אלינו אבל כבר גילינו לך כל מקומות פרטיה כפי מה שראינו מספר השמע ופירושינו וראיתי להביא לך הנה עם זה מה שאמר בן רשד בהפלת ההפלה על זה ואיך סתר שרש הקושיא הזאת ואשר קדמה כי אין ספק כי ראה המאמר ההוא וכלל וסדר וביאור ענייניו בתכלית הביאור ואמ' זאה הקושיא אשר למדברים היא שכאשר היו שתי תנועות סבוביות בזמן אחד דומה חלק נמצא מכל אחת משתיהן בין שני קצות זמן המוחלק מן הזמן ההוא הנה יחס החלק מן החלק יחס הכל מן הכל וזה אמת באשר היו השתי תנועות כוללות בפועל ואולם באשר לא יהיה בין שתי התנועות הכוללות יחס להיות כל אחת משתיהן בפועל הנה לא יחוייב שיהיה יחס הכל אל הכל יחס החלק אל החלק ולכן אם היה יחס החלקים אל החלקים יחס הרב אל המעט לא יחוייב בסוג שיהיה יחס אחד מהם אל האחד יחס הרב אל המעט כי אחר שאין שם תכלית אין רבוי שם ולא מעוט ולכן גם כן לא יהיה בלתי בעל תכלית מבלתי בעל תכלית כי כאשר לוקח בכח הנה אין שם יחס ובזה יותרו כל הספקות המגיעות להם בזה השיעור והיותר קשה מכולם הוא מה שאמרו הנה לא ימצא התנועה בזמן ההוא אם לא הגיעו לפניהם תנועות אין תכלית. התשובה שאין החנועה הקודמת תנאי במציאות המתאחרת כי ימצא הסבות אין תכלית

להם אבל הוא במקרה נמשך למציאות ההתחלה הראשונה הנצחית וזה הצד ממה שאין לו תכלית אין לו אצלם התחלה ולא תכלית ולזה לא יצדק על דבר ממנו שכבר כלה וכבר נכנס במציאות ולא בזמן העובר ולכן מה שישאלו המדברים לפילוסופים הכלו התנועות אשר לפני התנועה ההיא היתה תשובתם שלא כלו כי מהנחתם שאין ראשית להם כי לא יכלה אצלם אלא אשר התחיל והיותר טוב שיושב בו ממה שנכנס מפעולותיו כמו שנכנס ממציאותו כי כל שניהם אין התחלה להם ולמה שהיו בכח ר"ל שאין להם לא התחלה ולא תכלית לא יצדק עליו לא שהוא זוג ולא שהוא נפרד ולא שהוא התחלה ולא שהוא תכלית ולא נכנס בזמן העובר ולא בזמן העתיד כי מה שבכח במשפט הנעדר הנה מה שהיה בפועל ומוגבל כעובר בנפש וחוץ לנפש הנה הוא בהכרח אם זוג ואם נפרד ואמנם מה שהיה כלל בלתי מוגבל חוץ לנפש הנה לא יהיה אלא מאשר הוא בנפש כי הנפש לא תצייר מה שהוא בלתי בעל תכלית במציאותו ויתבאר גם כן כשהוא זוג או נפרד ואולם מצד הוא חוץ לנפש הנה לא יתואר לא בהיותו זוג ולא נפרד אלא אם הונח בפועל ר"ל היותו בעל התחלה ותכלית ולעומק הקושיא וקשיה ואשר מסוגה הארכתי בהתירה גם כי הרב ז"ל ייחד לה מקום והיה הוא ותמורתו יהיה קדש:

פרק עה

כמו שחשבו המשנים ירצה המאמינים שני אלוהות ואחשוב שלזה כנו חכמי ישראל האמונה הרעה ההיא המאמינים בשתי רשיות ואין לאלה המדברים לתרץ כשהעולם אחר ולא יוכל לחלקי לשנים עד ימנע שיהיו האלוהות שנים כי לא עשו העולם אחד כי לא ידעו אמתת הנושא ומהות הצורה ולכן ישתמש הרב ז"ל בזה השרש על זה הדרוש בעתיד כאמתו יחוד השם ית' ולא נתן למדברים מקום להשתמש בכתר אחד והבן זה:

פרק עו

שאין גוף המרחקים הוא הגשם ירצה במה הוא גשם טבעי עצמותי:

חלק ב' הקדמה

הלא קדם לך התרעומת אשר לנו על המדברים אשר לא הניחו טבע מיושב למציאות ולא הניחו לשכל ידיעה מוטבעת ישרה להוליד האמתות בכונה להמציא מופת על החדוש אשר אין מטבעו והביאנו לקצת ממופתי האלוה ית' ואחדותו והרחקת הגשמות ובא החכם רבינו משה והחזיר עטרה ליושנה ותושיע לו זרועו לקיים הידיעה המוטבעת בנו וצדקתו היא סמכתהו לקיים הטבע ולהחזיק הסדר המחוייב במציאות וההתיחסות אשר בין העלות והעלולים ולנדיבותו ומעלתו נתן להם מתנה הקדמה גדולה סודרת לתולדה

אשר בעבורה סתרו טבע המציאות וטבע הידיעה עד נסתתר בזה האלוה ית' למסך מבדיל ולפגיעה תרומת העלמו לחוזק הראותו ובסתירת התולדה וקרע המסך ויציץ לנו אורו והארץ האירה מכבודו והתבאר מבוקשינו במופת וההקדמה ההיא היא קדמות העולם על שלא סר האל ית' מלחדשו. ההקדמה הראשונה שמציאות בעל שעור אחד אין תכלית לו שקר צריך שתדע שהבלתי בעל תכלית בכח או בפועל והבלתי שומרת היחס תכלה בבלי בעל תכלית בכח ולאין סוף בבלתי ב"ת בפועל והמשל בזה תקח קרש י' אמות ארכה וחלקיה לחצאין וחצי לחצי וכן החצי לחצי וכן לשליש או לרביע לאי זה יחס שתרצה זאת החלוקה נקראת שומרת היחס וזאת החלוקה לאין סוף ובכל כמה מתדבק החלוקה לא תכלה והנחלק לא יכלה בה לעולם אמנם החלוקה הבלתי שומרת היחס שתחלק הקרש בעל י' אמות לאמה אחת או זרת או אצבע אי זה שעור קטן שתרצה הנה זאת החלוקה תכלה בכל בעל תכלית ולאין סוף בבלתי ב"ת בפועל בעצמו ר"ל כי תקח ממנו דבר מה בפועל ושעור מוגבל בבלתי שומרת היחס אבל שעור אחד בעצמו כאלו תאמר אמה או פרסה אפשר שימצא תמיד מה שהוא חוץ ממנו בכמה כי החלוקה לא תכלה והכמה לא יאבד ותחלק בכל מה שתחלק תמיד עד אין סוף מבלתי כפלה וזהו הבלתי בעל תכלית האמתי הנקרא בלתי בעל תכלית בפועל בעצמו כי הוא בלתי ב"ת מצד עצמו לא מצד פעולתו ובפועל לא מצד הכח וזהו אשר התבאר בטולו והוא ההקדמה הראשונה ר"ל שמציאות בעל שעור אחד אין תכלית לו בפועל בעצמות על שילקח ממנו שעור מוגבל כאלו תאמר אמה או זרת תמיד מבלתי כפלה על שלא יכלה הבעל שעור ההוא בחלוקה ההיא והחלוקה לא תמנע זה נמנע אמנם החלוקה השומרת היחם אפשרית בכל כמה מתדבק היה שעורו אי זה שתרצה כמו שאמרנו וזהו הנקרא בלתי ב"ת בכח ואין הרצון בזה שהוא בכח שיהיה בלתי ב"ת בפועל כי אחר שהוא ב"ת בעצמו אי אפשר שיצא לפועל האין תכלית אמנם הרצון בו שהוא בלתי ב"ת בחלוק בכח ר"ל שהכח אשר לו על החלוקה השומרת היחס כחלוק האמה וחלוק האמה לחצאין והחצי לחצי עד אין סוף הבלתי ב"ת לא יאבד לעולם ושהוא בלתי בעל תכלית בתואר החלוק מצד הכח השמור לעולם הכח לא יאבד והחלוקה לא תכלה וכל מה שיגיע מן החלוקה הוא בלתי בעל תכלית והאין סוף הוא מצד הכח לא מצד היוצא לפועל אבל מצד הנשאר הבלתי כלה כי ההכלל ואין סוף שני מקבילים וזה ג"כ כשכל מושפט מחמר ומצורה כי ההקף והגבול יגיע מצד הצורה וחלקיו מוגבלים וכן ראוי בלתי בעל תכלית בחלוקה הבלתי שומרת היחס בלתי בעל תכלית בעצמו ר"ל שכאשר תקח ממנו אלף רבוא מן השנים דרך משל ואחריהם אלף לאין סוף לא יכלה לא שהעובר

הכלה בלתי ב"ת בפועל ונכלל אבל שתקח ממנו או מן העתיד לאין סוף וכל מה שתקח יהיה מוגבל והאין סוף הוא מצד הבלתי כלה הנשאר ותסיר העובר מן העתיד אמנם כשתקח זמן מוגבל כאלו תאמר שנה או שעה הוא בעל תכלית בעצמו בחלוקה השומרת היחס בלתי ב"ת מצד החלוק השומר היחס ובכלל הבלתי ב"ת הוא מן הנמצאות אשר עצמיהם שמור בכח ר"ל מצד הכח וכשיצא לפועל אפס הכל ונפסד כמלאכת המחול והדבור ואשר מציאותו בתנועה. ההקדמה השנית שמציאות בעל שעור אין תכלית למספרם שקר והוא שיהיו נמצאים יחד ירצה שיהיו בלתי ב"ת בכמה המתחלק ויהיה שעורם בכמה המתדבק אי זה שירצה אלו היה זה אפשר היה אפשר מציאות בעל שעור אין תכלית לו בפועל בעצמו כי כאשר ידובקו הגשמים הבלתי בעלי תכלית במספר ויהיה כל אחד כגרגיר דוחן יתחדש גשם בלתי בעל תכלית בכמה המתדבק בפועל והוא שקר כפי ההקדמה הראשונה. ההקדמה השלישית שמציאות עלות ועלולים אין תכלית למספרם שקר כי כל מה שלא יגיע בעצם אם לא בקדימת מה שאין סוף לו הנה לא יגיע ואי אפשר שימצא. ההקדמה הרביעית שהשנוי ימצא בד' מאמרות השינוי הוא ההתרשמות וההעתק מתאר אל תאר אם פתאום כחול הצורה וההפשטה ואם בהדרגה מעט מעט כחמום המים והתקררם והשנוי לו שני נושאים אם נושא מעמיד והוא הגשם המשתנה כמים ואם נושא חמרי והוא הדבר היוצא מן הכח אל הפועל בעצמו כחום או הקור או השחרות והלובן בגשם המשתחר או המתלבן ומצד עצמות השנוי שהוא ההעתק מתואר אל תאר בלי בחינת התואר היה השנוי במאמר ההתפעלות לבד והוא ההתפעלות והתרשמות והגעת תאר לא היה ובבחינת הנושא החמרי והוא התאר אשר יעתק הגשם בו והלך מן התואר אל התואר היה השינוי במאמר אשר בו התואר ההוא כי כאשר היה הכח על מאמר נכנס באופן מה במאמר ההוא שהתנועה או השינוי אשר הוא שלמות מה לדבר כי הוא הגעה אם מקושרת ואם מוחלטת שראוי שנכנסו במאמר אשר בו הדבר ההוא היוצא מן הכח אל הפועל וזהו הנרצה בזאת ההקדמה שאמר בה שהשנוי ימצא ממאמרות ירצה שהנושא החמרי לשינוי הוא בד' מאמרות השינוי ההוא גם כן ימצא בהם בעצמם כי השינוי הוא מטבע התאר המתחדש והוא נמצא בד' מאמרות הנה השנוי ימצא גם כן בהם והנה מפרש זה ואומר מאמר העצם וזה השינוי הוא בעצם והוא ההויה וההפסד ירצה העדר הצורה ותתחדש הצורה ובבחינת הצורה המתחדשת אחר שלא היתה יקרא הויה והוא שינוי מלא מציאות אל מציאות ובבחינת הצורה הנפסדת יקרא הפסד והוא שנוי ממציאות אל לא מציאות ובזאת הבחינה יהיה השינוי ובבחינת העתק מצורה אל צורה יקרא שינוי ממציאות אל מציאות ובזאת הבחינה יהיה השינוי

אחד ובשתי הבחינות הראשונות יהיה שני שנויים וימצא במאמר הכמה והוא הצמיחה והחסרון וכן שתי תנועות מקבילות וימצא במאמר האיכות והוא ההשתנות ביחוד כשוב המים הקרים חמים וימצא במאמר האנה והוא תנועת ההעתקה ועל זה השינוי באנה תאמר התנועה בפרט ועל שאר השנויים בכלל ואם במאמר העצם אין תנועה באמת למה שהוא פתאומי. ההקדמה החמישית היא שכל תנועה שנוי ויציאה כבר בארתי לך השנוי מה הוא אמנם התנועה כבר ידעת שהיא השינוי בעצמו אלא שהשינוי ממנו פתאומי וממנו נמשך והשינוי ר"ל המשך המשך המציאות והוא הזמן הנה הוא התנועה וגדר התנועה שלמות מה שבכח מצד מה שהוא בכח ר"ל שלמות מה שבכח אשר לו מצד מה הוא בכח עם היות לו זה השלמות והמשל בזה הנה התנועה לה ממנו ואליו והיא כמה שבין ממנו ואליו ונניח שיתנועע גשם מה הדרך שבין השתי נקודות ביניהם מרחק מה או התנועע הנה בהיותו בנקודה הראשונה מן הדרך הוא כח ובאשר יגיע אל הנקודה השנית הוא פועל ותנועתו אמנם הוא בהיותו איש הבינים בין ממנו ואליו הנה התנועה הוא שלמות הדרך אשר בכח רק שלמות ממוצע כי ככלות השלמות כלתה התנועה וקודם התחילו לה התחלה הנה אם כן התנועה הוא שלמות מה שבכח והוא ההגעה וההתחדשות אשר לדרך הקו המתחדש או לאורם המגיע או לחום היוצא וזה לא על שיצא פתאום ויהיה שלמות גמור כי יהיה שנוי לא תנועה ולא על שכבר כלה והגיע כל הדבר ההוא המתחדש כי אז כבר נפסדה התנועה ושב הדבר ההוא המגיע נמצא בפועל לא יוצא מן הכח אל הפועל אבל אמנם הוא מצד מה הוא בכח עם היות לו זה השלמות כי לא הגיע אל אשר אליו במוחלט ועדיין הכח שמו ולכן היתה התנועה איננו שלמות והוא ממוצע כי יצא מן הכח אל הפועל בקצת נשאר בקצת זה הוא אמתת התנועה שלא ימנע הדבר מן היציאה מן הכח אל הפועל וההגעה וההתחדשות ראשון ראשון בלי הפסק כל עת עמידת התנועה במה היא תנועה אחת מדובקת ותכף שנפסק הכח התנועה ונאבדה והגיע אליו במה היא התנועה ההיא הנה מבואר מזה שכל תנועה שנוי ואין כל שינוי תנועה בשלא יהיה פתאומי כי אם ראשון ראשון בהדרגה ויצאה מן הכח אל הפועל כי היציאה מן הכח אל הפועל הוא השנוי יהיה פתאומי או מעט מעט.
ההקדמה הששית כי התנועות על ד' חלקים מהם בעצם ומהם במקרה ומהם בחלק והוא מין במה שבמקרה וההבדל ביניהם כי אשר בחלק כבר יהיה כי המסמר כבר יבדל מהספינה ויתנועע בעצם אמנם אשר בעצם בהעתק הגשם ממקום למקום כאשר יתנועע מעצמו ונקרא המתנועע מתנועע מעצמו ראשון כאשר יהיה עם זה בלתי מתנועע מזולתו ולא מפני חלק ממנו כי האש ואם הוא עולה למעלה מעצמו אינו מתנועע ראשון כי

כבר יהיה בתנועתו זולתו גם כי כבר יתנועע מפני חלק ממנו והוא הקטן שבחלקים שאפשר שיהיה באש והוא אש אמנם הגלגל הראשון הוא המתנועע מעצמותו ראשון אם מעצמותו כי המניע לו הוא עצמותו באמת ואין שם מניע זולתו ואם ראשון כי לא יתנועע מפני חלק ממנו כי לא יקבל החלוקה ובקיעת חלוני רקיע כי הוא שלם הכל ולא יהיה מה שהוא אם יחסר דבר ולכן היה המניע נבדל על שלא יתנועע מפני חלק ממנו ואם הוא מתנועע מעצמותו במה הוא צורתו זהו סברת ארסטו בזה. ההקדמה השביעית היא שכל משתנה מתחלק ולזה ר"ל אחר שכל משתנה מתחלק הנה כל מתנועע מתחלק אחר שכל מתנועע משתנה וזה מחוייב במין ראשון מהתמונה הראשונה והוא גשם בהכרח וכל מה שאינו מתחלק אינו גשם ולא יתנועע אחר שכל גשם מתנועע מהחלק וזה נודע מהפוך הסותר ואמנם הפריד הדבור בו לפי שארסטו הפריד בו המופת כי למה שהיתה מהידיעה המופתית להודיע הדברים בידיעה המסכמת לעצם הדבר ועצמותו בארו מפני טבע הדבר לא מפני ההפך אמנם שכל משתנה מתחלק ושהוא גשם אמנם נתברר בספר הנקרא שמע טבעי ואני אזכירך אמתתו בקצור לפי שהנפילה עליו בתחלת המחשבה קשה כל מתנועע הנה כבר יחויב בהכרח שיהיה מתחלק וזה שבעבור שהיה כל שנוי הנה אמנם יהיה מדבר אל דבר ר"ל מדבר נח אל דבר נח ובכלל ממנוחה מקבלת אל מנוחה מקבלת אחר שימצא לכל משתנה שתי מנוחות מקבילות והיה הדבר כאשר תעכב על זה הענין אשר ילך עליו לא יהיה אז מתנועע לפי שאז כבר נפסדה התנועה וכאשר נתעכב על זה אשר ממנו התנועה והיה בו הוא וחלקיו על דמיון אחד הנה לא יהיה אז משתנה הנה כבר יחויב בהכרח שיהיה השנוי היות קצתו באחד משניהם וקצתו באחר כי איפשר שיהיה בכללו בשניהם יחד ולא שיהיה באחד משניהם וכל דבר אשר אליו ישתנה יקדם הראשון בשנוי דמיון זה מן הלבן אל מראה הקמלי לא אל השחור וזה שאין מחויב שיהיה המשתנה אם בזה הקצה ואם בקצה האחרון הנה כבר נראה שמה שיתנועע הנה הוא מתחלק וכאשר התבאר במתנועעים שהם מתחלקים ר"ל אשר בזמן למה שיש ביניהם התראה כל המשתנים שהם מתחלקים כי היה כל משתנה בזולת זמן הוא משתנה בזמן אלא שהוא תכלית שנוי ואשר בזמן כי חדוש צורת קפיאת החלב היא תכלית השנוי להזמני אשר יהיה מצורת החלב הנחה אל ההקפאה כמו שחדוש הצורה הוא תכלית השנוי האיכותי הזמני ואם התכלית ההוא מסוג מה שהוא לו תכלית וכל משתנה באמת הוא משתנה בזמן כי תכלית השנוי אינו שנוי כי אם בשתוף לפי שלא יהיה ממנוחה אל מנוחה ותכלית הדבר זולת הדבר רק שהוא נמצא בסוג הדבר אמנם שכל מה שלא יתחלק לא יתנועע הנה לפי שהנקודה לא תתנועע מהלך יותר

קטן ממנה כי תתחלק ולא לפי שיהי' הקו מחובר מנקודות. ההקדמה השמינית כי כל מה שיתנועע במקרה ינוח בהכרח מפני שאין תנועתו בעצמו ולזה אי אפשר שיתנועע התנועה ההיא המקרית תמיד זאת ההקדמה נשאלתי עליה באגרת שלוחה אלי שביליאה בהיותי בטוליטולא וכבר השתתפו עמהם בספוקה גדולים מן הידועים ולא ראיתי מי שראה עליה דרך לשכון אור והחכם מחמד בן זכריה אלתבריזי הפרסי מפרש הקדמות המורה פירש זאת ההקדמה על שלקח המקרה מקום ההכרח למה שהיה ההכרח אחד ממיני מה שבמקרה כמו שבאר בהקדמה הששית ודבר המפרש הנזכר על זאת ההקדמה כדמות מבוכה עוד שאמר שלא בא מופת אצלו באמתה גם הקשה עליה בשאמר כי מהאפשר ששני גשמים מתחייבים במציאות יתנועע הגשם האחד במקרה מן המתנועע בעצמות ויתמיד התנועה המקרית להתמדת התנועה העצמותית כענין בכדור האש שיתנועע תמיד בתנועת גלגל התמידית גם התנועה היומית לכדורים השמנה מקרית ואל התשיעית עצמית והיא תמידית להם הנה לא יחויב מהיות התנועה מקרית שיהיה המתנועע על כל פנים ואמר בסוף הקושיא ובכלל ישוב אל זולתי לאמת זאת ההקדמה והמעתיק הפירוש ההוא החכם ר' נתן ב"ר יצחק משיאטיכא באשר ראה זאת הקושיא כתב עליו ותירץ כי אם הוא אמת שהתנועה ההכרחית כבר תקרא מקרית הנה לא רצה הרב במקרית שהיא ההכרחית אבל רצה אשר במקרה כשחרות לגשם וגם הוא לא עמד על דברי הרב כי הספיריות אשר בגלגל וההארה הם מקרה הגלגל ומנויים במקרה אמתי כמו השחרות והם מתנועעים לנצח גם מקרה כדור האש המתנועע תמיד אמנם האמת בעצמו ואשר כונו האלהי רבינו משה הוא כפי שאומר המתנועע במקרה אשר אמר בו בזאת ההקדמה שינוח בהכרח אי זה מין שיהיה ממה שבמקרה במה הוא מתנועע במקרה עד שאם היה זה המתנועע במקרה מניע וסבה לתנועתו על שיתנועע במקרה בזאת התנועה שהוא סבתה ינוח בהכרח יהיה כח מתפשט בו בלתי מתחלק כנפש האדם באדם והשכל כפי דעת הרב וכאשר יובן שזאת ההקדמה לו זה הענין ר"ל שכל מתנועע במקרה מקושר ר"ל במה הוא מתנועע במקרה בתנועת הגשם שהוא סבתה הוא מבואר בעצמו שהוא ינוח בהכרח אך אם לא יצטרך לשם מניע אחר זולתו יהיה נבדל וזה כי נפש הגלגל היא על זה התאר והיא מתנועעת תמיד בהתמדת תנועת הגלגל ואם היא מתנועעת במקרה כי תקנה הנצחות מהמניע הנצחי הנבדל והראיה על שזה הוא סברת הרב מה שאמר בפרק א' וכן הפנים הרביעיים והוא שיהיה מניע הגלגל כח בו בלתי מתחלק כנפש האדם באדם זה גם כן שקר שיהיה המניע הזה לבדו סבה בתנועה התדירה אע"פ שהיא בלתי מתחלק ובאור זה שאם היה זה מניעו הראשון יהיה זה

המניע יתנועע במקרה עד יתחייב א"כ שתהיה למניע ההוא הראשון סבה אחרת בהכרח חוץ מן הכלל המורכב מן המניע ומתנועע כשתמצא הסבה ההיא אשר היא התחלק התנועה יניע המניע הראשון ואשר בכלל ההוא את המתנועע ממנו ואם לא תמצא ינוח בהכרח ולזאת הסבה וכו' הנה באר שהמתנועע במקרה והוא מניע קרוב יתנועע בתנועת הגשם אשר הוא חלק ממנו הוא אשר הוא ינוח בהכרח במה הוא מניע כי הדברים המקריים כולם אובדים כמו שאמר ארסטו בדברו הגשם החמישי יהיה מתנועע בהכרח או במקרה כי המקריות בכלל סבת האפיסה אם לא ימצא לשם מניע מתמיד ההנעה כי אז לא יתחייב שהמתנועע ההוא במקרה ינוח בבחינת המופשט מן המקריות ולכן לא תנוח נפש הגלגל ולא ההארה והספיריות ושאר מקריו ואם הם מתנועעים במקרה כמו שמבואר מאמרו ואם היה המניע הגלגל בו על אלו הפנים לא היה יכול להתנועע לנצח עד אמרו הנה כבר התבאר במופת שמניע הגלגל הראשון אם היתה תנועתו נצחית תדירה יתחייב שיהיה לא גוף ולא כח בגוף כלל עד שיהיה למניעו תנועה לא בעצם ולא במקרה זה הוא מה שיובן מדברי הרב והאמת עד לעצמו כי קצתו ממנו יעיד על קצת הנה זה סבה מבוארת אלא שאלו האנשים לא יקחו מה שבמקרה כולל והוא כבר עשאו גזרה כוללת שאמר כל מתנועע במקרה השני שלא הבדילו בין מה שבעצם ובמה שבמקרה. ההקדמה התשיעית כי כל גשם שיניע גשם אמנם יניעהו בשיתנועע גם הוא בעת הנעתו התנועה לה שתי סבות אחת מהם אשר על דרך התכלית והשנית על דרך הפועל והנרצה הנה במניע הסבה הקרובה אשר על דרך הפועל כי המניע אשר על דרך התכלית לא יתנועע בקרוב כאש בעלית האור בדרשו מקומו הטבעי ויעלה לאש על דרך התכלית אבל הפועל לתנועה אם דוחה ואם מושך אמנם יניע בשימשש אחד שאין בינו ובין המתנועע ממנו אשר הוא אם נדחה ואם נמשך ממוצע כי המשליך הנכנס בגדר הדוחה הנה יראה בו מראש העניין שהוא המושלך ויתנועע עמו בהכרח. ההקדמה העשירית כי כל מה שיאמר שהוא בגשם יחלק אל שני חלקים אם שתהיה עמידתו בגשם כמקרים אשר אין להם מציאות כי אם באישי העצם לא שימצאו בעצמם אבל מציאות מה אשר להם הוא בו ר"ל בגשם כאש ואם שתהיה עמידת הגשם בו הטבעית מעמדת הגשם ומשלמת אותו ומשימתו נמצאת בפועל כי בה יתעצם והיה מה שהוא והצורה תצטרך לו על שהוא משכן לה והוא יצטרך לה שמעמדת אותו ומשלימתו ומשימתו רמוז אליו בפועל ושניהם ר"ל העומד בגשם ואשר יעמוד הגשם בו והם המקרים והצורות הטבעית כח בגשם. ההקדמה האחת עשרה כי קצת הדברים וכו' וכן קצת המעמידות לגוף והם אשר עמידת הגשם בהם לא יחלקו בשום פנים בגשם ובשכל רבינו משה סובר

שנפש האדם והשכל הם כח בגוף בלתי מתחלק כי אינם משתתפים בו והפלא ממנו ראשונה כי אינם כח בגוף כי אם היה השכל כח בגוף לא היה גובר על ההיולי והיה משנה על המושכלות אל טבע החמר שנית שכל כח מתיחס לגוף הנה הוא מעורב או בלתי מעורב אם מעורב הנה הוא מתחלק ומתפשט ואם בלתי מעורב הנה הוא נקשר בו הקשר מציאות לא הקשר עירוב ואם כן אינו כח בגוף כי אם עם הגוף ואיננו מתנועע כי השכל זה ענינו שהוא נקשר עם הגלגל הקשר צורה נפרדת ר"ל הקשר מציאות לא עירוב ואיננו מתנועע במקרה וככה השכל הנקודה לפי דעת רבינו משה אשר חבר שיחסו לאדם יחס השכל הנבדל אל איש העולם ואשר צריך שתדעהו שכל זה הביאו אליו למה שחשב הרב כי הגלגל מורכב מחמר ושכל זולת השכל הנבדל וחשב כי השכל הנפרד הוא אשר איננו בגוף כלל ולכן לא יתנועע לא בעצם ולא במקרה כי השכל הוא כח בגוף רק בלתי מתפשט כענין בשכל האדם ולפי שהוא כח בגוף יתנועע במקרה כענין בנפש האדם והצורות הטבעיות המתפשטות ושאר המקרים המתפשטים יתנועעו במקרה ויתחלקו בהתחלקו ובעבור זה יתאחד מופת על ששכל הגלגל אינו המניע כי יתנועע במקרה וינוח וייחד מופת על שהכח המתפשט אינו המניע כי יהיה בעל תכלית אחר שיתחלק בהתחלקו ויהיה פעלו בעל תכלית כמו שתראה בפרק הראשון ודרך ארסטו איננו זה אבל יאמר שהגלגל פשוט כי כל מורכב הוא נפסד וכי חמר הגלגל הוא עצם פשוט נמצא בפועל בעצמו ואיננו בכח רק אל התנועה וכי השכל הנבדל הוא הוא נבדל במה שאינו כח בגוף ולא מתפשט בו ולא מתחלק בהתחלקו כי לא יעורב בו ולא יסתבך אבל הוא נקשר בו הקשר מציאות לא הקשר עירוב כי הוא צורתו על שהוא משלימו ומקנה לו התנועה והוא נפשו במה הוא מניע לו עד שיהיה הגלגל מחובר מחלק מתנועע מעצמו ולפי שהוא נבדל לא יתנועע מפני חלק ממנו ולכן היה מתנועע מעצמו באמת וביאר על שהוא נבדל מצד פעלו המיוחד שהוא בלתי והוא התנועה ואם לא יהיה נבדל יהיה כח בגוף ומתפשט בו מתחלק בהתחלקו ויהיה בעל תכלית ופעלו בעל תכלית זהו דרך ארסטו וליוקר הדרוש העמדתיך על דברי הפילוסוף אחר ההעמדה על דעת הרב גם כי בזה יובן דעת המחבר על אמתתו ר"ל הידיעה בהפרש הסברות והעיון בדברי אבן סיני ובאלנגי וזולתו הביא הרב אל אלו הדמיונות וחשבם דרך ארסטו' ולא זאת הדרך ולא זאת העיר. ההקדמה השתים עשרה כי כל כח שימצא מתפשט בגוף הוא בעל תכלית להיות הגשם בעל תכלית אחר שיתחלק בהתחלקו אחר שהוא עומד בו ומתפשט בו כי כל הכחות אשר הם בגשמים יראה מעניינם שהם מתחלקים בהחלק הגשמים להתפשטם בו הנה כל אשר יהיה הגשם יותר גדול היה כח הנעתו

יותר גדול והכח המניע צורתו הנמצא בו צורתו יותר גדול ממנו הנה באשר היה ב"ת אי אפשר שתהיה צורתו פועלת פועל בלתי בעל תכלית. ההקדמה השלש עשרה הוא שאי אפשר שיהיה דבר ממיני השנוי מדובק והוא אשר הזמן אשר בו התנועה אחד והמתנועע אשר יתנועע אחד והנושא החמרי אחד כי אם תנועת ההעתק לבד והסבובית ממנה כי כל אחת מאלה זולתה מבואר מעניינה שהוא יהיה ממקביל אל מקביל דמיון זה שההויה היא מבלתי נמצא אל נמצא וההפסד מנמצא אל בלתי נמצא כמו תנועת הלבן אל השחור וכמו הצמיחה וההתכה ואשר יהיה מהמקבילים ר"ל אשר יתהפכו בממנו ואליו הם מקבילות והמתנועע האחד בעינו כשהתנועע תנועות מקבילות יהיה בין שתיהן זמן כי לולי זה יהיו השתי תנועות המתהפכות אחת מהן שלמות האחרת כמו שהוא משפט כל אליו והיה הטבע כבר פעל בטל וכאשר בין שניהם זמן אינם מתדבקות כל אחת ויחויב בהכרח מכל זה שכל מתנועע באחת מאלה התנועות השלשה הנה אי אפשר שתהיה תנועה מתדבקת אמנם בתנועת ההעתקה הנה הוא נראה לחוש הנה מפני שאשר יטה יקדימהו אשר לא יטה אולם ההקש והוא היותר חזק כי יבטיח המציאות וכי כבר נעלם איש מה מן החוץ הנה מפני היות דבר על דבר והבדלו ממנו הוא שני ענינים מתהפכים והענינים המתהפכים אי אפשר שימצאו בזמן אחד בנושא אחד מה שאין כן בתנועה הסבובית הבלתי נזורית. ההקדמה הארבעה עשרה כי תנועת ההעתקה היא הקודמת שבתנועות בזמן והראשונה שבהם בטבע וזה מבואר בחפוש משחוייב בכל שישתנה ויצמח או שיחסר או שיתהווה או יפסד קודם זה יעתק ושלא יראה מטבע המועתק שיחוייב שישתנה ולא שיתהוה ולא שיצמח אלא במקרה וזה כי ההויה וההפסד ובכלל השנוי אשר בעצם יקדם לו ההשתנות כי הוא מבואר מענינו שהוא נמשך להשתנות כל ההשתנות והאיכות יקדם ואם הוא במקרה על תכלית השנוי שהוא הפשט הצורה ולבישת צורה כמים אשר יוחמו ויתפשטו קטריהם עד לא יוכלו לשאת הצורה המימיית ובעתה יפשיטו הצורה המימיית וילבישו הצורה האוירית וההשתנות יקדם להם קריבת המשנה אל המשתנה תמיד אבל בעת בלתי עת מחוייב שלא מהמשתנה על ערך אחד אבל יקרב ממנו וישנה וירחק ולא ישנה וזה בהעתק בהכרח הנה מחויב שתהיה ההעתקה קודמת להויה גם כי המוליד יעתק קודם הוית הנולד ואין צמיחה ואין חסרון מבלתי שיקדם לו הויה והפסד וההויה וההפסד יוקדם לו ההעתק והוא שההעתק יקדם לצמיחה והחסרון ואמנם שהצמיחה והחסרון יקדם להם הויה והפסד זה מבואר כי לא יצמח הצומח מעצמו בלי מזון ויחויב שישתנה המזון ויפשיט צורה וישוב לדמות הנזון וכן בהפך בהתכה ועוד מבואר שאי אפשר לצמיחה

בלי העתק מקום קודם וזה כי המזון אשר בו תהיה הצמיחה הנה מפני שלא יפעל הדבר אלא מה הוא הפך והנזון יפעל במזון הנה מחויב שיהיה בו חלק הפכי והמזון אמנם יעתק באחרית בנזון הנה יעתק מהפך אל הפך והשנוי אשר בהפכים ההשתנות הנה המזון משתנה עד תהיה ממנו הצמיחה כי לא יצמח בלעדיו ואי אפשר להשתנות מבלי שיקדם העתק לו ועוד כי הצומח יעתק אליו המזון ואז יצמח וכן הנתך יחוייב שיעתק ממנו מה שהוא חלק ואז יותך והיתה תנועת חלקיו במקום ואם היו מתאחרים מהצמיחה עצמה הנה שם תנועה במקום קודמת עליה וכן הענין בהתכה ובכלל אם היתה הנה תנועת ההעתקה כי היא המתדבקת והמתדבקת היא היותר טובה והיותר טוב מכל מה שאפשר הוא הנמצא בלבד והיתה הנצחית קודמת בזמן על שאר התנועות ההוות הנפסדות ומחויב שיהיה העתקה קודמת על שאר התנועות לא בטבע לבד אבל בזמן ודי בזה הביאור כפי זה המקום. ההקדמה החמש עשרה כי הזמן מקרה נמשך אחר התנועה כי הוא משער לכל התנועות ודבק עמה כי בה הקודם והמתאחר והקודם והמתאחר בזמ כי כאשר נחלקה התנועה וביחוד היומית אל קודם ומתאחר כבר חלקנו הזמן כי הוא העובר והעדית ובכלל המשך מציאות התנועה היא אמתת הזמן ולא ימצא אחד משניהם בלתי האחד לא תמצא תנועה כי אם בזמן אחר שאינה שנוי פתאומי אבל התחדשות ראשון בהדרגה ולא יושכל אלא עם תנועה כי הוא מקרה משיג לתנועה מיוחד לה ולכן מי שלא ירגיש בזמן אם התנועה הראשונה ואם איזו תנועה בלתי נפשיית או נפשיית ולכן לא ירגישו בזמן האלהיים אשר ישנו השינה השקועה במערות אשר יחבאו שם כפי מה שסופר בחידות התורות הקודמות וספור חוני המעגל מזה המין וכל מה שלא ימצא לו תנועה אינו נופל תחת הזמן כי הוא מקרה מיוחד משיג לתנועה ולכן מי שאין מדרכו התנועה לא ייחס לזמן כי אם בהשאלה ואמר בן רשד זה לשונו הזמן מליצה מהמשך מציאות למציאות המתנועעות ולכן לא יצויר הזמן אלא עם התנועה והנצח הוא דהר בערב מליצה מהמשך מציאות הנמצאות הבלתי מתנועעות ולכן יאמר באלו שאינם בזמן וירצה אינם כי הזמן לקוח מצד בחינת נושא ההמשך שהוא התנועה ובכלל התנועה מצד שהיא נלקחת והמשכה כי הוא המשך התנועה אשר במתנועע הראשון הכולל לכל הנמצאות המתנועעות ומשתנות בו בשנוי המוקף במקיף כי אנחנו משתנים מפני שאנחנו במציאות משתנה והנצח לקוח מצד בחינת המשך מציאות מופשט והוא דמות זמן לא אמתת זמן כי אין ספק שהנבדלים נמצאים תמיד ונמשך מציאותם אך לא יתואר בזמן כי אין מטבעם התנועה אשר הזמן נמשך לה ואינם בזמן מציאותם אחר שהזמן הוא בהיותם השמים אשר מציאותם בם. ההקדמה השש עשרה שהמנין מצד

הגוף ושהשכלים הנבדלים לא יושכל בהם מנין אלא בהיותם עלות ועלולים ויובדלו העלה והעלול וההבדל בין העלה והעלול בצורות הנפרדות שהעלה הראשונה מציאותה בעצמותה והעלה השנית מציאותה בעצמות ובצרוף אל העלה הראשונה הנה ההבדל בין השכל הראשון כי הוא ישכיל מעצמותו ענין נמצא בעצמותו לא ענין מה מצורף אל עלה ושאר השכלים ישכילו מעצמיותם ענין מצטרף אל עלתם ויכנס בם הרבוי ומזה הצד לא יחוייב שיהיו כלם במדרגה אחת מן הפשיטות אחר שאינם במדרגה אחת מן הצרוף אל ההתחלה הראשונה ולא אחד ימצא פשוט בענין אשר בו הראשון פשוט לפי שהראשון נמצא במציאות והם במציאות המצטרף. ההקדמה השבע עשרה כי כל מתנועע יש לו מניע בהכרח זולתו ואם לא יובדל בחוש ר"ל שהמניע מתחלף למתנועע על שאיננו הוא הוא ואם כבר יהיה בו בטבע או הנפש או עצמותו בשכל הנבדל לגלגל והוא המניע הבלתי מתנועע ויתחלף בזולתיות החלק לכל וזה סותר לדעת אפלאטון שאמ' שכל מתנועע יש לו מניע ושאי אפשר שיניע אם לא יתנועע ולא ילך זה אל בלתי תכלית כי מה שבחמר יתנועע מזולתו ושהנצחי הבלתי נמצא בחמר יניע עצמותו והמניע והמתנועע בו אחד אין חילוף ביניהם כלל כמו שיאמר שהנפש מספר מניע עצמו וכן השמים וזה בטל כי יהיה פועל ומקבל מצד אחד עוד אמר וכל מתנועע שיהיה מניע בו הוא הנקרא המתנועע מעצמו ענינו שהכח המניע למה שמתנו ממנו בעצם נמצא בכללו ירצה והוא מחובר ממניע לא יתנועע אינו גשם המתנועע ממנו יתנועע ובכלל הוא מתנועע בטבע כי כל מתנועע מצדו מתנועע בהתחלה בו וכל אשר הוא מתנועע בהתחלה בו הנה הוא מתנועע בטבע לפי שהגדרים מתהפכים לנגדרים והמתנועע מעצמותו הנצחי הוא גשם השמים כי הוא המתנועע מעצמותו הראשון האמתי כי לא יתנועע מאשר מחוץ במקרה ולא ממניע יתנועע ואפי' במקרה וזה המחובר משני חלקים לבד באמת חלק מניע לא יתנועע ואפי' במקרה וחלק לא יניע לחלק ממנו כלל כי הוא נעדר החלוק וההכלות וההפסד למה שייחדו האל בנצחות למה שהוא משכן אליו. ההקדמה השמנה עשרה כי כל מה שיצא מן הכח אל הפועל והוא הנושא המעמיד מוציאו זולתו ואמר בסוף והבן זה כי הוא בעצמו יניח סותר לזאת ההקדמה בשיאמר בפרק י"ז מן החלק הזה שהאלוה חדש העולם בלי שנוי ויצמח מן הכח אל הפועל כי היה רצונו הקדום שיתחדש המציאות בעת שחדשו ושלא ירצה קודם ולכן אין שם שנוי ולא יצטרך אל מוציא וכאשר תתבונן בזה כאשר צוה הנה תראה כי לפחות יצטרך להודות כי רצון האל היה נקשר אל אותו עת והוא אשר הביאו לפועל ולזה פעל אחר שלא פעל הנה אותו עת הוא אשר הסיר המונע מלפעול הנה הוא מוציאו מן הכח אל הפועל לפועל אמנם רבינו משה קושר

ומתיר אחת הנה ואחת הנה וחולק על דעת המדברים ואחר מניח מהקדמותיהם ומה שאמרו שם הוא מן המדברים ויפה עשה כשהשתמש מהם במקום נאות ובן רשד אמר זה לשונו כמו שאי אפשר שיתלה רצון קודם בפועל מחודש ומה שאמרו המדברים מאנשי זמננו שאי אפשר שיתלה רצון נצחי בפועל נמצא מחודש בעת מה ויחודש זה הנמצא אבל מציאות העת מבלתי שיחודש שם שנוי הוא מאמר לא יושכל לפי שהרצון כאשר נתלה במציאות נמצא בעת מה הוא בלא ספק שיתחדש לרוצה בזה הדעת מחשבה על הפועל לא היה קודם וזאת המחשבה היא סבה הקרובה כשנמצא ממנו זה הפועל בזה העת ולא ימצא קודם והסבה באותה המחשבה הוא מציאות העת והמציאות אשר לא היה קודם הוא בהכרח שנוי או נמשך לשנוי והמחשבה המחודשת ממציאות העת הוא שנוי משנוי ואם כן קודם השנוי המונח ראשון שנוי אחד ולא יוכל האדם שבצירתו הראשונה שיפרד מזה האמות ואמנם יקרה לו הטעות בדמיוני אלה הדברים מפני הדמיון אשר לא סר הצומח אל תכלית אליו מעת הנערות. ההקדמה התשע עשרה כי כל מה שמציאותו סבה הוא אפשר המציאות בבחינת עצמו לא שיחויב שיהיה בו אפשרות על ההעדר כי האפשר לא ישוב נצחי והרבה מן העלולים הם נצחיים אבל הרצון במה שהמציאות שלו ואם נצחי או אי זה שיהיה הוא מצד זולתו שאם ימצא וכו'. ההקדמה העשרים היא שכל מחויב המציאות בבחינת עצמו אין סבה למציאותו כלל ולא בשום עניין אך אין ענין מחויב המציאות שאין לו עלה פועלת אבל אמרנו בו מחויב המציאות הוא תואר חיובי מחוייב מטבע אין לו עלה כלל לא פועלת מחוץ ולא מעצמותו ממה שבו עמידתו וחלק ממנו ודע זה. ההקדמה אחת ועשרים כי כל מורכב משני ענינים אמנם ההרכבה ההיא היא סבת מציאותו כפי מה שהוא ר"ל המיוחד לו בהכרח אשר היא תואר נוסף מצד קבוץ שני חלקיו אם כן אינו מחויב המציאות בעצמו במה הוא הנמצא ההוא כי מציאותו במציאות שני חלקיו וחלקי הדבר זולת הדבר ובהרכבתם. ההקדמה השתים ועשרים כי כל גשם הוא מורכב משני ענינים בהכרח במה הוא גשם טבעי וישיגוהו מקרים בהכרח עומדים בו זרים בעצמותו אמנם שני ענינים המעמידים אותו הם החמר שלו והוא הנושא הנשלם בזולתו וצורתו והיא המשלמת השוכנת בו ומשימה הנמצא שלם בפועל ועצם רמוז אליו ומיחדת אותו אל פועל מן הפועלים ואמנם המקרים המשיגים אותו והם נכרים מטבעו ואמתתו ולמציאותם החלוש נמצאים בו הם הכמות והתכונה וההנחה וזולתם משאר המאמרות על מדרגתם ולכן אי אפשר לגשם להיות מחויב המציאות. ההקדמה השלש ועשרים כי כל מה שהוא בכח יצה לדבר מה ויש בעצמו קצת אפשרות ר"ל שיש בעצמו אי זה דבר בכח והוא אפשרי אליו

ואם הוא נמצא בפועל שלם ונמצא בעצמותו יתכן בעת אחת שלא ימצא הוא בעצמו בפועל אחר שבו בעצמו אפשרות אל אי זה דבר הנה מטבעו ההעדר והכח אשר השיגו אל אי זה דבר אמנם השיגו מצד ההעדר המשלח בטבעו ולכן יתכן אי זה עת שיעדר בעצמו. ההקדמה הארבע ועשרים אחר והוא הנושא המעמיד הוא בעל חמר בהכרח כי האפשרות הוא מיוחד לחמר כי החמר לא ימלט מן האפשרות והצטרך להבינך אמתת האפשרות ומיניו והבדליו ומשיגיו ואומר דע כי האפשרי יאמר על המקבל ועל המקובל ואשר יאמר על הנושא והוא אשר בכח לדבר יקבילהו הנמנע כי הוא נמצא בעצמו וגם מצדו והוא הכחניות אשר הוא מציאות מה ואשר יאמר על המקובל הוא אשר בכח בנפשו יקבילהו ההכרחי כי הוא הנעדר בעצמו בשלוח בנושא לצורה האוריית הוא המקבל והצורה האורית הוא המקובל ואשר באפשרות אשר הוא אינו נמנע שיצא אל הפועל מן האפשרות מצד ההוא יצא אל הפועל מן הענין כי כאשר יצא אל הפועל סולק ממנו האפשרות ואמנם יתואר באפשרות מצד מה הוא בכח אל הענין ההוא והנושא לזה האפשרות אשר בו התחלה והוא המקבל הוא הנושא אשר יעתק מן המציאות בכח אל המציאות בפועל והוא הנמצא בעצמו והוא אשר ישוב ממה שהוא בכח אליו אל אשר בפועל לא המקובל מצד עצמו וזה מבואר מגדר האפשרי כי אפשרי הוא הנעדר וזה הנעדר האפשרות בנפשו והוא המקובל אינו אפשרי והוא אשר יתכן שיצא אל המציאות מצד מה שהוא בכח כענין הנושא כי הוא יעדר ואיך יתהוה הנעדר כי ישוב ההעדר אל המציאות אבל מה שהוא נמצא מה בנושא המעמיד ולזה אמרו המעתזילה כמו שיבא בשלישי שהנעדר עצמות אשר יתכן שיצא אל הפועל הנה שהנושא המעמיד הוא הנעדר באמת מן המציאות אשר בכח על הנעדר ההוא אל המציאות אשר בפועל וזה שההעדר הוא הפך המציאות ובסילוק האחד יבא מקבילו וכאשר היה עצם ההעדר אי אפשר בו שיתהפך אל הדבר ההוא בפועל ג"כ יתואר בהויה וההשתנות והאפשרות חויב שיהיה המקבל לשניהם דבר שלישי זולתם יתואר בהויה וההשתנות וההתהפך מן ההעדר אל המציאות כענין בהעתק ההפכים קצתם אל קצתם ר"ל שיחוייב שיהיה להם נושא יבואו עליו זה אחר זה אלא שהוא בהשתנות אשר בשאר המקרים בפועל והוא בעצם בכח ולא נוכל ג"כ שנשים המתואר באפשרות וההשתנות הדבר אשר בפועל ר"ל אשר ממנו ההויה מצד מה הוא בפועל ר"ל היותו בעל הצורה הראשונה כי זה גם כן יסור ואשר ממנו ההויה יחויב שיהיה חלק מן המתהוה ולא נוכל שנשים זה הנושא מטבע הדבר היוצא אל הפועל ר"ל מטבע הנמצא בפועל והוא הצורה אשר יאמר שהנושא הזה הוא נמצא בפועל מצד עצמו כי הנמצא השלם לא יתהוה וזה המהוה הוא מן הנעדר אל

השלמות אל נמצא שלם כי הוא יהיה שלם ורמוז אליו בפועל מצד הצורה ולא יהיה ערום מן המציאות ר"ל הצורה כי הוא נמצא בעצמותו ולא יתהוה או הוא בלתי נמצא ולא יתהוה וזה הטבע הוא אשר יקרא היולי והוא עלת ההויה וההפסד למה שאין לו צורה והוא חלק ממנו ומשתוקק אל השלמות ובלתי במפייס במיוחד כי הוא לכל כל באיה לא ישובון רקם וכל נמצא שיהיה ערום מזה הטבע הוא בלתי הוה ולא נפסד כי הוא הנושא להעדרים ולאפשריות הנה בארתי לך אמתת ההיולי הראשון ומשפטיו ונראה לך מזה כי האפשרי יאמר בכלל על שני מינים על המקבל והוא הנושא המעמיד והוא החמר הראשון אשר הוא ככח אל הצורה וכמו כן הגשם אשר הוא ככח אל המקרים ויאמר על המקובל והוא הנושא החמרי והוא הצורה או המקרים והראשון יקרא בכח לדבר אחר והוא בכח בקצת ובקשור והשני יקרא בכח מצד עצמו ובשלוח וכי החמר הוא הנושא להעדר ולאפשרות הנה הרב כשאמר בהקדמה שלפני זאת כי כל מה שהוא בכח ירצה בו כמו שבארנו המין הראשון והוא הנאמר על המקבל ולכן פירש ואמר ויש בעצמו קצת אפשרות כי הוא האפשרי המוחלט אבל יאמר קצת אפשרות על הנמצא בעצמו והוא אפשרי לדבר מה זולתו והעד על זה שהשוה הגזרה שאמר שיתכן בעת אחת שלא ימצא בפועל כי איך יאמר זה על המקובל והמקובל כבר הוא בלתי נמצא בפועל אחר שהוא בכח אבל אמר זה על המקבל שהוא נמצא בפועל והוא בכח אל משיג מה ואמר שאחר שהוא בכח אל דבר מה הוא בנפשו יתכן שלא ימצא ויעדר והוא פירש עוד זה בזאת ההקדמה אשר אנחנו בה ואמ' כי כל מה שהוא בכח דבר אחר כי הוא מצד מה הוא מקבל הוא נמצא בעצמו אבל הוא בכח לדבר אחר והוא אשר קראו למעלה שיש בעצמו קצת אפשרות הוא בעל חמר בהכרח כמו שהראיתיך כי האפשרות הוא בחמר לעולם כי הוא הנושא להעדר ולהויה ולהשתנות ולאפשרות לחסרונו ובעצמו כי הנמצא לא יתהוה כמו שלא יתהוה הנעדר אבל יתהוה הנעדר אל השלמות כי מצד חסרונו משתוקק אל השלמות והוא החמר הבלתי שלם בעצמו הנושא להעדרים ולאפשריות והפוך סותרו גם כן והוא שכל מה שאין בו אפשרות אינו בעל חמר. ההקדמה החמש ועשרים שהתחלות העצם המורכב האישי החמר והצורה והוא המקבל והמקובל ואי אפשר מבלתי פועל הוא אשר מוציא הדבר מן הכח אל הפועל ולפי שהוא יחשוב שהצורה באה מחוץ לא שהיה מוצאת ממה שהיא בכח אל הפועל ואמר עד שהכינו לקבל הצורה והוא המניע הקרוב המכין לחמר איש אחד ויתחייב מכאן העיון בתנועה ובמניע ובמתנועע והתנועה נמצאת בארבעה דברים במתנועע ובמה שבו התנועה אם אנה ואם איך ואם זולתו ובזמן ובהתנועעות לפי שהתנועעות ישיג המתנועע בתנועתו והוא גדול התנועה וההנעה היא

נתינת התנועה והמניע הוא נותן התנועה והמתנועע הוא המקבל התנועה והתנועה היא צאת הדבר מן הכח אל הפועל בהדרגה כמו שקדם וכבר התבאר בכל זה מה שראוי לבארו ותרף דברי ארסטו שהחמר לא יניע עצמו וזאת היא ההקמה העצומה המשובחת המביאה לחקור על מציאות המניע הראשון ולכן גדר ארסטו' בטבע שהוא התחלה מה וסבה לאשר יתנועע וינוח הדבר אשר הוא בו ראשונה ובעצמות לא בדרך המקרה הנה שהביא בגדר הטבע שהמניע מתחלף למתנועע על שאינו הוא ואם הוא בו כי הוא מבואר בנפשו שבכאן התחלה מתחלפת לענין המתהוה וזה כי הדבר הנעדר לא יהוה עצמו גם הנעתק במקום מעצמותו ר"ל בטבע הוא יתנועע מהתחלה בו יקרא טבע והוא הבלתי בעל נפש ביסודות ואי אפשר שהמקבל יהיה הפועל לפי שההתפעלות מתהפך לפועל בעצמו ומה שספר מסדורם הוא ראוי להתבאר בו באמת כי הסדור הטבעי הוא מן הענינים שהתיחד בם ארסטו' בלמודו. ההקדמה הששה ועשרים שהזמן והתנועה נצחיים ויתחייב תנועה נצחית ר"ל אחת ומדובקת כי התנועה אצלו לא הווה ולא נפסדת ר"ל בסוג שהוא יאמר שכל תנועה תקדם לה תנועה בהכרח ואלה הם התנועות הנכרכות וכן יאמר כי כל מה שיתחדש יהיה אפשרות חדושו קודם על חדושו בזמן ויתחייבו מזה דברים לאמת הקדמתו ואני אבאר לך איך ואיך יחויב מהנכרכת הנצחית תנועה אחת מדובקת נצחית ונצחות העולם ביותר קצר שאפשר כפי מה שאפשר ללקטו מדברי ארסטו' ואומר תחילה ידרשום אם נתחדש סוג התנועה והם אלו התנועות הנמצאות בחלק העולם הנכרכות והתנועה האחת המתדבקת והיא תנועת הגרם השמימיי או לא סרה ולא תסור ולא תנוח בנמצאות ר"ל אחר המצאם כמו שאין הנפש ומשיגיה חלים בנמצא במה הוא הנמצא ההוא אבל כאלו היא חיות מה בכל מה שיעמידהו הטבע וזה הערה מארסטו' על שהמחוייב בתנועה שלא סרה ולא תסור כי יראה שעמידת הנמצאות הטבעיות וקיומן בדבר אשר הוא מהן במדרגת החיות הוא מציאות התנועה להם וזה שמדרגת התחלות התנועה מכל הדברים המתנועעים הוא במדרגת הנפש ר"ל מן הדברים החיים וזאת החקירה תקבץ החקירה מהעולם אם הוא מחודש או בלתי מחודש כי כפי התהוות התנועה והפסדה או תמידותה כן הענין בהויית העולם והפסדו ותמידותו והניח תחילה ואשר למדברים כי המדברים בטבע כלם הודו במציאות התנועה וזה שמי שאמר שהוא עולמים רבים הפסד אחד מהם הוא הויית האחר וזה לאין סוף והיה כל העולם מהם לא ימנע מציאותו מן התנועה כבר הודו בתנועה נצחית נכרכת ואשר אמרו שהעולם אחד ושאינו נצחי הנה אמונתם גם כן בתנועה אם כי יאמר שכל הדברים כלם יחד היו והיו נחים זמן בלא תכלית ושהשכל אשר הוא אצלו האלוה חדש

בם התנועה ויכירה מן הערוב והוציאה מן הטמון אל הפועל ואחר כן יפסד וינוח אל בלתי תכלית ואמר אבן דקליס שהם יתנועעו כאשר עשתה האהבה מן הדברים הרבים אחד או עשתה התגבורת רבים מאחד וינוחו בזמנים אשר במה שבין פועל האהבה והתגרת ר"ל השנאה ואם אפלאטון עם מה שיראה מן העולם הווה אחר כן לא יפסד הנה הוא יחשוב שהדברים קודם הוית העולם היו מתנועעים תנועה בלתי מסודרת כי היו משמשים בערבוביה אחר השיבם אל הסדר ואחר בארו חיוב התנועה בכלל מדעות הקודמות באר מה שיחד לנפשו ואמ' ואמנם אנחנו הנה נקדים הקדמה ידועה והיא שכל מה שנמצא אחר שלא ימצא הוא כבר היה נמצא בכח והתנועה והמתנועע זה דרכם ר"ל שהמתנועע אחר שלא היה מתנועע כבר היה קודם אפשר שיתנועע וככה המניע הוא אפשר שיניע ואם הנחנו זה הכח והאפשרות מחודש הנה כבר יחויב שיהיה קודם התנועה הראשונה תנועה אחרת קודם לה והוא אשר בעבורה נתחדש האפשרות הקודם על התנועה הראשונה המונחת ראשונה לפי שחדוש האפשרות על התנועה אמנם הוא נמשך לתנועה בהכרח וכן יקרה בשנוי אשר מפני נתחדש האפשרות אשר הנחנוהו ראשון ר"ל שהוא מחויב שיהיה הכח קודם עליו בזמן ושיהיה זה הכח מתחדש משנוי ואין לומר שהאפשרות הקודם על התנועה הראשונה קדמון ושיהיו הדברים כלם נחים זמן אין תכלית לו אחר כן התחילו בעת מה בתנועה כי הוא מן הידוע שטבע העניינים ההכרחיים בלתי טבע האפשריים וזה שמנוחתו זמן אין תכלית לו אי אפשר אם לא שאין בטבעו כח שיתנועע ואם כן לא יתנועע בעת מן העתים לפי שהמתנועע בעת בלתי עת אי אפשר שימצא בו כח על אחד משני ההפכים זמן אין תכלית לו ועוד שיחויב שיהיה מחייב התנועה הפך מחייב המנוחה וכאשר נמצא התנועה כבר סולקה סבת המנוחה וסולק בהכרח השנוי או הנמשך לשנוי ויחויב שיהיה קודם השנוי המונח ראשון שנוי ואם הונח זה השנוי לקודם הראשון מחויב מה שיחויב בראשון וכן אל בלתי תכלית כי זה המניע ואם הוא מבעל הכחות הדבריות אמנם ינוחו עת ויתנועעו עת כמו שאמרנו במציאות שנוים יתחדשו בם מחוץ וזה אם בנפש ואם בגוף אם מתשוקה או מחשבה ואי אפשר שימצא בכל ענייניו הנמצאים בעצמותו ובצרוף אל מה מחוץ בעת המנוחה הוא בעינו בעת התנועה הנה תנועה נכרכת נצחית והיא נצחית במקרה לא בעצמות ולאשר במקרה סבה בעצמות כי היא לא תהיה כי אם באמצעות תנועה אחת מתדבקת נצחית אשר היא מצד מתחדשת ומצד נצחית קדמונה ר"ל מתחדשת מצד העתק חלקיה ממקום אל מקום וקרבתה מקצת הנמצאות או רחקה ונצחית מצד שהיא לא תפסק הנה התנועה הנצחית האחת המתדבקת היא הסבה בהיות אלו התנועות המתחדשות

נמצאות וכלו תכלית ומניע נצחי הוא סבה בהיות אלו המניעים המתחדשים יניעו פעם ולא יניעו פעם והוא בכלל סבת התנועה להיותנו כיום הזה יתברך חי העולם ולא רחק הרב מן האמת כשאמר כי ההקדמה אצלנו אפשרית אחר שהיה האפשרי בענינים הנצחיים כמו שאמר ארסטו' הכרחי והנה הרחבתי הבאור במה שראיתי הכרחי ומועיל בהבנת אלו ההקדמות עד שיצוירו על אמתתם ואני אמנם כונתי להבינך מאמרי הרב לא לאמתתם במוחלט והמה מאומתים במקומתם ולא יהיה זה פירוש כי אם חבור גם כי טבע המופת יפסד בסורו ממקומו כאשר ידעת מספר המופת שהקדמות המופת צריך שתהיינה עצמיות מיוחסות ומיוחדות וכאשר תצאנה מנושאי החכמה יפסד יחסם על כן אי אפשר להעתיקם ולא דרך דרך נכונה מחמד בן זכריה אלתבריזי בפרושו להקדמות כאשר קצר באורם והאריך באמותם הפך מה שהלכנו בו והאל יודע דרך הישרה והוא ישירנו אל האמת באמתו יתעלה:

חלק ב

פרק א

ומצאנו כל תנועה יכלה אל הגשם החמישי ירצה כל תנועה אף אשר זולת ההעתקה ואליו רמז באמרו אם ממינו אם מזולת מינו עוד באר כי תנועות הגשם החמישי אשר אליה תכלינה כל התנועות ויהיו מאי זה מאמר שיהיו היא תנועת ההעתקה והגלגל מתנועע תנועת ההעתקה והיא הקודמת שבתנועות וכן עוד כל תנועת ההעתקה בפרט אמנם תגיע בסוף לתנועת הגלגל כאלו אמרת שזאת האבן וכו' עוד אמ' ולזאת הסבה לא ינועו גופות בעלי חיים תמיד ואע"פ שבכל אחד מהם מניע לא יחלק ירצה כמשפט המתנועע הראשון מפאת עצמו שהוא אפשר שיתנועע כאשר ינוח חלק ממנו כי מניעם אינו מניע תמיד בעצם והוא נפש הב"ח אבל המביאים אותו להניע הם דברים מחוץ כי מה שיחשב כחי משהוא יתנועע מבלתי חדוש תנועה בו אין בו כמו שיחשב אבל סבת תנועתו אחרי המנוחה הוא הנעת האויר המקיף לו מחוץ כי יתחדשו לו תנועות רבות בם מהמקיף וזה שהחי אמנם תתחדש לו התשוקה מהדמיון וכאשר צמא דרך משל דמה המים והשתוקק להם והתנועע אליהם וכאשר ירעב יקרב ללחם על זה האופן וכן כאשר פחד וכאשר סולקו תשוקותיו נח או השיגו הלאות ויתאו המנוחה. עיון שני כשמצא דבר מורכב משני דברים אין אחד מהם יותר כולל מן האחר וימצא אחד משני הדברים נפרד בנמצא מה ואמרו ונמצא מתנועע לא יניע כלל ירצה ונמצא המתנועע מצדו יפרד מהמניע בקצת הנמצאות לא יניע כלל והוא המתנועע האחרון והוא

הגשם הבלתי בעל נפש יתחייב בהכרח שימצא מניע לא יתנועע כלל וזה הוא המניע הראשון ירצה שיחויב שיהיה המניע הראשון כמתנועע מצדו כבר יפרד גם כן בקצת הנמצאות מהמתנועע והאפשר בענינים הנצחיים מחויב יתחייב אם כן שיהיה מניע בלתי מתנועע לפי שמה שאינו גשם כאשר נפרד אינו מתנועע לא בעצמות ולא במקרה ולו היה בטבע המניע שלא יפרד מהמתנועע במה הוא מתנועע היה בטבע המתנועע שלא יפרד מהמניע לפי שכאשר היה דבר אחד מורכב משני דברים והיה בטבע אחד מאותם שיפרד מהאחר היה טבע האחר שיפרד ממנו כי הנפרד נפרד למה שנפרד ממנו הנה א"כ מחויב שיהיה הנה מניע ראשון נפרד מהמתנועע ממנו ואם נמצא הנה מתנועע מצדו מניעו בלתי נפרד הנה זה במקרה ולזה כולו יחויב שיהיה התחלת המתנועע מצדו הקודם על כל התנועות אשר בזה העולם אשר הוא המתנועע מצדו באמת נפרד ובלתי מתנועע בעצמות ולזה אמר וזהו המניע הראשון. עיון שלישי פילוסופי אמר עוד שלא ימלט היותו מחויב המציאות מהיות זה בבחינת עצמו וכו' זהו דרך אבן סיני אמנם בן רשד חולק על זה ואומר אולם מה שירצה אבן סיני בזה הדרך ויאמר שהאפשר המציאות יחויב שיכלה אם אל המחויב המציאות מזולתו הוא אפשרי המציאות מעצמותו ואפשרי יצטרך אל מחויב הנה זה התוספת אצלו מותר ושגיאה לפי שהמחויב איך מה שהונח אין בו אפשרות כלל ולא ימצא דבר הוא בעל טבע אחד ויאמר באותו הטבע במה הוא אחד שהוא אפשר מצד מחויב מצד לפי שכבר בארו אנשים שהמחויב אין בו אפשרות כלל לפי שהאפשר סותר המחויב ואמנם אשר אפשר שימצא הוא מחויב מצד טבע מה אפשרי מצד טבע אחר כמו שיחשב הענין עליו בגרם השמימיי או במה שלמעלה מהגרם השמימיי ר"ל שהוא המחויב בעצם ואפשרי בתנועת האנה ואשר הביאו אל זה החלוק שהוא סבר בשמים שהם בעצמם מחויבים מזולתם אפשרים בעצמותם וזה לא יהיה אמת והדרך האמתי בבאור זאת ההתחלה בתאר אשר קיימוה הוא מן המתאחרים והוא התנועה והזמן והוא הדרך אשר הלכו בה הקודמים אמנם זה הדרך אשר אבן סיני שיביא אל זה הביאור עצמו מן העיון בטבע הנמצא במה הוא נמצא והוא לקיחת החיוב מקום ההנעה והאפשרות במקום ההתנועעות הוא יהיה אמת כאשר ילקח כפי אשר אתארהו ואם הטבע ברוב הוא דרך ארסטו' הנה בזה יש בו כללות יצטרך אל הפרדה ויהיה דרך מופתי והוא שיוקדם לזה הידיעה במינים אפשריים בעצם וזה הדרך הוא שנאמר שהאפשר המציאות בעצם הגשמים יחויב שיקדם לו מחויב המציאות בעצם הגשמי ומחויב המציאות בעצם הגשמי יחויב שיקדם לו מחויב המציאות בשלוח והוא אשר אין כח בו כלל לא בעצם ולא בזולת זה ממיני התנועות ומה שהוא כן אינו גשם המשל

בזה שהגרם השמימיי כבר נראה מענינו שהוא מחויב המציאות בעצם הגשמי וביחוד אם הוא פשוט בלתי מורכב מחמר וצורה ואם לא חויב שיהיה שם גשם קדום ממנו ונראה מענינו שהוא אפשר המציאות התנועה ויחויב שיהיה המניעו מחויב המציאות בעצם ושלא יהיה בו כח כלל לא על התנועה ולא על המנוחה ולא בזולת זה מן השנוים ומה שהוא בזה התאר אינו גשם כלל ולא כח בגשם וחלקי העולם ההכרחי אמנם מחויב המציאות בעצם אם בכל כענין ביסודות ואם באיש כענין בגרמים השמימיים ומה שהוא מורכב קדום מחלקים בפועל לפי כך יהיה אחד בעצמות וכל אחד בדבר מורכב הנה הוא אחד מפני שהוא אחד בעצמו רצוני פשוט ומפני זה האחד היה העולם אחד וזה האחד הוא המחויב המציאות במוחלט ולכן היה כח אחד רוחני הולך בכל חלקי העולם קושר חלקיו קצתם בקצת כענין בחי אלא שהקושר אשר בעולם קדום מפני שהקשר קדום ובחי הקשר נפסד ואם הוא נצחי במין מפני הקושר הראשון הקדום וכן יתבאר במופת בקלות שמחויב המציאות בבחינת העצם מן השקר שימצא לשנים כי לו היו שנים היה מין מחויב המציאות ענין נוסף על עצם כל אחד משניהם ר"ל שיהיה מין מחויב המציאות ענין נוסף על עצם כל אחד משניהם זה אינו כי אנחנו נאמר שהרצון במחויב המציאות סילוק העלה ר"ל שאין מציאותו עלול מזולתו והוא ענין שלולי אבל המופת האמתי הוא הפשיטות הגמורה ותאר שיתואר בו הוא כמו שאמר מצד עצמו לבד ואני אבינך זה הדרך כמו שבארו בן רשד כי הרב אמנם עיין בספרי בן סיני באלשפה ובאלנגי ונשען על דבריו ולכן כבר הביאו זה לצאת משרשי הפילוסופים מבלתי שכוין אליו וערב האמת במקבילו ובמקום כזה לא נרצה שישאר בו חסרון ולכן אשלים מה שיצטרך התיקון ואומ' זה הדרך באחדות נפרד בו אבן סיני וזהו מחובר מהקדמות כללות יצטרכו אל ההבדל ואז יקרבו מן המופת והוא כן המחויב המציאות לא ימנע אם שיהיה מחויב המציאות לענין ייחדהו בעצמו מצד מה שהוא אחד במספר כמו שנאמר השמואל אדם באשר הוא שמואל או לענין נוסף על עצמו לא ייחדהו אבל טבע משותף לו ואם היה לענין ייחדהו לא יצויר שם שני נמצאים כל אחד מהם מחויב המציאות כמו שלא ימצא האנושית לזולת שמואל ואם היה לטבע משותף ר"ל לענין יכלול נוסף על עצמו ואם הוא בעצמו היה כל אחד משניהם מורכב משני טבעים מענין כולל ומענין מיוחד והמורכב עלול בלתי מחויב מעצמותו ומחויב המציאות אין לו עלה הנה מבואר שמחויב המציאות אחד ואמר בן רשד ואמנם אמרנו שהוא קרוב מן המופת ואם יראה יראה ממנו שהוא מופת לפי שכח זה המופת הוא כח מאמר האומר שהשינוי בין השני מחויבי המציאות לא ימנע אם שיהיה שנוי באיש וישתתפו בתאר הסוג וכל השתי השתניות אמנם ימצאו

למורכבים וחסרון זה המופת שכבר התבאר שהנמצאות משתנות ואם הפשוטות לא יהיו משתנות במין ולא באישים והם השכלים הנפרדים אבל התבאר מענינם שיחויב שיהיה בם המתאחר במציאות והקודם ואם לא לא יושכל בם שנוי כלל ומופת אבן סיני ישלם על זה האופן מחויב המציאות אם היו שנים הנה לא ימנע שיהיה ההשתנות אשר ביניהם במספר היו מסכימים במין ואם היה ההשתנות במין היו מסכימים בסוג וכל שני אלו המינים יחייב מחויב המציאות מורכב ואם היה ההשתנות אשר ביניהם בקדימה ואיחור חויב שיהיה מחויב המציאות האחד והוא הקודם הוא העלה לכולם וזהו האמת אם כן מחויב המציאות אחד אחר שלא יהיה הנה אלא אלו השלשה חלקים בטלו השנים והתאמת השלישי הנשאר ואמר לא דומה ולא הפך ירצה כי אם היו דומים מכל אופן לא יושכל הרבוי והשניות אחר ששתי השחריות הם שנים כאשר יהיו בשני משכנים או במשכן אחד אבל בשני עתים והשחרות והתנועה במשכן אחד בעת אחת הם שנים לחילוף עצמיותם ואמנם שתי השחריות עם התאחדות הזמן והמקום לא יושכל ואם לא ידמו מכל צד הנה יסכימו בדבר ויתחלפו בדבר או יתהפכו ומחויב המציאות אין הרכבה בו זה הוא מה שרמז עליו הרב הנה והוא דרך שני בעצמו לאבן סיני ורבינו משה הביאו גם כן דרך לעצמו מבואר והוא אמרו והוא גם כן דרך מופת על הרחקת הגשמות והעמיד האחדות עוד אמרו ולהם ענין אחר בהכרח בו נפל ההפרש והיו שנים ירצה וזה ההפרש אם שיהיה בכל אחד משניהם וכו' או שיהיה ענין ההפרש והוא הדבר הנוסף זולת המשותף נמצא באחד משניהם לבד ויהיה פשוט ויהיה זה אשר בו שני הענינים בלתי מחויב המציאות בעצמו ודע כי בן רשד אשר קיים הדרך הראשון והשלימו בטל זה הדרך השני בשאמר כי השבוש אשר בזה הדרך השני נבדלים כבר יובדל בעצמיהם מבלתי שיסכימו בדבר אלא בתיבות לבד וזה כאשר לא יהיו מסכימים בסוג כלל לא רחוק ולא קרוב כמו שם הגשם אצל הפילוסופים הנאמר אצל הגשם השמימיי ועל הגשם הנפסד וכמו שם השכל הנאמר על שכל האדם ועל השכלים הנפרדים וכמו שם הנמצא הנאמר על הענינים ההוים הנפסדים והנצחיים כי דמיוני אלו התיבות הם יותר דומים שיכנסו בשמות המשותפים משיכנסו בשמות המוסכמים ואם כן לא יחויב בנמצאות הנבדלות שיהיו מורכבות. דרך אחר ביחוד כבר התבאר במופת כי הנמצא כלו כאיש אחד נקשר קצתו בקצתו עוד באר כי מן הקשר שכחות הגלגל מתפשטות בזה החמר התחתון ומכינים אותו ועם אשר התבאר זה הוא מבואר שהוא מהשקר שיהיה האלוה האחד וכו' ודבריו בזה מובנים בעצמם אבל כבר יראה ממה שאמרנוהו שכבר יובדלו שני נבדלים בעצמיהם מבלי שיכנסו בסוג שאינו נמנע שיהיו שני אלוהות אחד

מהם עלת השמים והאחת עלת הארץ או האחד עלת המושכל והאחד עלת המוחש ויובדלו בלי הרכבה סוגיית והבדלית כענין בשחרות והתנועה שימצאו במשכן אחד ויפרדו מבלי שיוכרח בם הרכבה סוגיית והבדלית וזה המאמר אינו אמתי כי הנה ואם לא יחויב בנמצאות הנבדלות שיהיו מורכבות הנה מצד בריאת הנמצא ממנו שם שתוף בתאר והבדל בתאר לפי שכאשר הונחה בריאת הנמצא וחדושו לטבע אחד ועצמות אחד לטבעים מתחלפים והוא צד האלהות אשר בשם האלהות מחויב בהכרח כאשר הנחנו דבר מאותו הטבע ושוה בטבע והשכל לטבע הראשון וזה במה שיתחדש ממנו הנמצא שיהיו משתתפים בתאר עד שיהיו שיתחדש ממנו הנמצא ונבדלים בתאר בו יתחלפו וזה אם הבדל אישיי ויהיו בחמר או מיניי ויהיה בו הרכבה ואולם אם הונח שאותו הטבע בלתי שוה אבל קצתו יותר נכבד מקצת ושהוא נאמר עליהם בקדימה ואיחור אין בזה בטל כי הטבע הראשון יותר נכבד מהשני והשני עלול ממנו בהכרח עד יהיה דרך משל בורא השמים הוא הבורא לעלה אשר ברא היסודות וזאת היא כמו שאמר אבן רשד סברת הפילוסופים וכל השני הנחות ישובו אל הנחת עלה ראשונה רצוני מה שיניח שהראשון עלה בעצמו לכל הדברים המתחלפים בזולת אמצעי אבל זה לא יעבור אצל הפילוסופים לפי שמן הידוע בעצמו שהעולמים עומדים מעלה ועלול ושהחקירה מעלת העלול היא אשר הביאנו אל עלה ראשונה לכלם ולו היו אלו ההתחלות המתחלפות קצתם משולחות מקצת ר"ל אין קצתם עלות לקצת לא היה העולם דבר אחד ונקשר ולא נקשר המוחש במושכל ולא קצתו בקצת והיה נפרד ונאבד הנה רמז שאמר הרב היות הנמצא כלו אחד הורנו על שממציאו אחד והסדור אשר בנמצא הורה שהמסדר אחד זהו דרך ארסטו' ביחוד כי הפועל נודע מהפעל ולכן כמו שאמר ארסטו' ראוי שנשבח לאדון הכל לאדון אחד יתברך ויתעלה אמן. דרך אחר בהרחקת הגשמות ירצה מחמר וצורה ומבואר הוא מאד שכל גשם הוא מקבל חלוקה ירצה בכמה ואין הגשם אם כן אחד לא מצד חלוקתו בכמה ולא מצד הרכבתו ר"ל להיותו שנים במאמר והם החמר והצורה ואם הם שנים בנושא כי כל גשם אמנם הוא גשם מה מפני צורה עצמית נוספת על הצורה הגשמית אם כן אין זה אחדות אמתית ולא יהיה מחויב המציאות כי המחויב המציאות פשוט אחד אמתי. תדע כי האחדות לא תשלם אלא בקיומו לעצמות הבורא מכל אופן ויחלק הרבוי מכל אופן והרבוי ילך אל העצמיות מחמשה פנים ולהשלים לך אמתת האחדות ראיתי להביאם לך הנה כמו שבארם אבוחמד אלגזלי ואמתם בן רשד וישלם הדבור בתארים וביחוד בזה ואומר הראשון החלוק בפועל או במחשבה ולכן לא יהיה הגשם האחד אחד והמופת על חלוק זה ר"ל הראשון הוא המופת על שאינו גשם.

השני על שהחלוק בשכל לשני טבעים מתחלפים בגדר לא מצד הכמה בחלוק הגשם אל ההיולי והצורה והבורא אינו צורה בגשם כי יצטרך אל חמר ואל כללם כי יהיה מתחלק בכמה ולא חומר כי יצטרך לצורה אלא מסתפק בעצמו כמשפט המחויב המציאות הנה זה המין מן הרבוי יסולק מן הבורא אצל כל מי שיאמין שאינו גשם ואולם סלקו מצד מה הוא מחויב המציאות והחמר בלתי מסתפק מן הצורה והצורה בלתי מסתפקת מן ההיולי כמו שאמרנו הנה זה מבואר כי הגרם השמימיי פשוט נמצא בפועל בעצמו בלתי מורכב מחמר וצורה ולכן כמו שאמר בן רשד יחשב שהוא מחויב המציאות בעצמו ושני אלו המינים מן הרבוי הם אשר הביאם הרב בזה הדרך. השלישי רבוי בתארים כמו ידועה ויכולת ורצון כי יחויב מזה הרבוי במחויב המציאות וסולק האחדות ואמר אבן רשד ואלה התארים אם הוא מחויבי המציאות ועצמותו מחויבת המציאות היה מחויב המציאות יותר מאחד ואם היו עלולים מעצמות חויב שלא יהיה מחויב המציאות בתארים מחויבי המציאות וזה נמנע ובטל אם קובל שמחויב המציאות יורה על נמצא בזולת חמר כי הנמצאות אשר הם בחמר והם העומדים במציאותם מבלי שיהיו גשמים אי אפשר שיצויר בם תארים עצמותיים תעמוד בם העצמות כל שכן משיצוירו בו תארים עלולים נוספים על העצמות כשידומו מסולקים ולכן לא יצדקו על המתואר שהם הם אלא בשתוף כאמרנו האדם יודע לא ידיעה כמו שנאמר חי הנה מציאות דמיוני אלו התארים במה שאינו גשם שקר לפי שטבעם טבע זר מהמתואר בם ונכרי ולכן נקראו מקרים ואם נאמר כי הפילוסופים יסברו שהנפש מה דמיוני אלה התארים וזה שהם יסברו שהיא משגת רוצה מניעה והם יסברו עם זה שהיא אינה גשם התשובה שהם לא יראו שאלה התארים הם לנפש נוספים על העצמות אבל יראו שהם תארים עצמותיים ומדרך התארים העצמותיים שלא יתרבה בם הנושא אותם בפועל אבל אמנם יתרבה בצד אשר יתרבה המוגבל בחלקי הגדרים וזה שהוא רבוי שכלי אצלם לא רבוי בפועל חוץ לנפש המשל בזה שגדר האדם חי מדבר ואין הדבור והחי נכר מסבה בו חוץ לנפש בפועל ולכן יחייב מי שיודה שהנפש אין מתנאי מציאותה החמר שיודה שימצא בנמצאות הנפרדות מה שהוא אחד בפועל חוץ לנפש רב בגדר וזהו סברת הנוצרים בתארים הג' וזה שהם לא יראו התארים נוספים על העצמות ואמנם הם אצלם מתרבים בגדר והם רבים בכח לא בפועל ולכן יאמרו שהוא שלשה ואחד ר"ל אחד בפועל שלשה בכח והם החכמה והיכולת והרצון ואמנם אנחנו כבר בארנו בדבור ובתארים אין כלם שוים אל העצמות וכי הענינים הצרופיים והשכליים לא יוסיפו דבר על המתואר והנפש ואם אינה גשם התלות בגשם ולא יתלה בו האלוה וזהו האחדות השלם. הרביעי רבוי שכלי

והוא החלק השני מן התארים בפרק נ"ב מן החלק הראשון והוא הרבוי אשר יהיה לדבר מפני חמרו וצורתו וזה שהגדרים אמנם ימצא למורכבים מן החמר והצורה לא לפשוטים ולזה יסולק הרבוי הגדרי מן ההתחלה הראשונה. החמישי הוא רבוי המהות והישות ובאמת הנה הישות בנמצאות הוא ענין שכלי והוא היות הדבר חוץ לנפש כמו שהוא בנפש הנה כאשר הובן מן הנמצא מה שיובן מן הצורה והוא אשר תורה עליו המלה הקושרת הנשואית במשפטים הנשואיים ולא יהיה חוץ לנפש רבוי וכאשר יובן ממנה מה שיובן מן העצמות והדבר שהיה שם הנמצא נמצא שהוא נאמר על מחויב המציאות ועל אשר זולתי בקדימה ואיחור כחום הנאמר על האש ועל הדברים החמים ואבוחמד השתדל לשלול מן הראשון מה שהוא מסולק מכל הנמצאות וכבר יצאנו בפרושנו לזה הפרק מדרכינו בבקשת הקצור למה שנתלו מן הדרושים הנכבדים וכבר אמר ארסטו' כי מעלת החכמה כפי מעלת הדרוש בה ואין לנו בחכמה יותר נכבד מזה ולזה העירותיך על המקומות שיצטרכו אל הערה אל ההשלמה כי האמת אהוב יותר מכל אוהב:

פרק ב

שהגרם השמימיי אם נמצא אחר ההעדר יש לו ממציא כי לא יהוה עצמו ואם הוא נצחי התנועה הנה שם מניע נצחי נפרד הנה רבינו משה רמז הנה על המחלוקת אשר בין כת אפלטון וכת ארסטו' כי אפלאטון שיאמין בחדוש יצטרך בהכרח להניח לעולם פועל עושה חדשו אמנם ארסטו' שיניח העולם קדמון ספקו עליו כת אפלטון ואמרו שאם הדבר כן אין לעולם פועל ולא עושה והשיבו כת ארסטו' כי ארסטו' הוא אשר יראה שלעולם פועל באמת ונתנו שרש בזה כי הוא נותן התנועה בגרמים השמימיים והגרמים השמימיים יעמדו בתנועה הנה נותן התנועה הוא פועל הגרמים השמימיים והוא אשר רצה באמרו הנה שיהיה מניעו זאת התנועה הנצחית לא גוף ולא כח בגוף והוא האל ית' ירצה שהוא נותן התנועה וכבר נודע שמציאות השמים בתנועה הנה הוא פועל ועושה גם כי האל הוא נותן התאחדות בעולם ונותן ההתאחדות אשר הוא תנאי במציאות המתאחד הוא נותן חלקי המורכב אשר הוא מורכב מהם לפי שההרכבה היא עלה לחלקים וזהו ענין השם ית' עם העולם בלא ספק עם שהוא צורתו ותכליתו ובכלל למה שהיה כל נמצא פעלו במה הוא הנמצא ההוא הוא היה ראשון ית' יותר ראוי בזה ולכן היה הוא ית' פועל ומחדש לפי דעת ארסטו' רק שלא סר מלחדש ולפועל ופועלו הנצחי יורה על אין סוף לפועל ולכן היה הוא ית' לא גוף ולא כח בגוף וארצה באמר שאינו כח בגוף שאינו כח מתפשט בו ואינו צורה חלה בגוף באמצעות המרחקים הבלתי מוגבלים הם הצורה הגשמיית כי יהיו תנאי בו ותהיה צורה מעורבת ומסתבכת ותתחלק בהתחלקו אבל

נבדל מכל גשמיות ואם הוא מאמתת המתנועע וכבר קדם הרמז על כל זה ואמנם אמר שהחזקות שבראיות על חדוש העולם לא יתאמתו אלא אחר ידיעת המציאות השכלים הנבדלים כי הוא יאמר אחר שהיה המניע הגלגל שכל נפרד למה ייוחד זה הגלגל בתנועה מהמזרח אל המערב וזה מן המערב אל המזרח אחר שהיה המניע לא ייוחד לו מקום וכן איך חויב חמר הגלגל מהמלאך והוא שכל נפרד ואיך הגיע הרבוי וההרכבה והרבה כיוצא באלה הראיות או הספקות ולפי שכונתו הנה באור מעשה מרכבה אחר שאלת הרוכב במתנה אשר נתנה רמז כי כל מה שיבאר הנה מענין הגרמים השמימיים וסבותם ומסובביהם ומשיגיהם הוא באור מעשה מרכבה כמו שדבריו בשפע רמז על יחס העולם לאלוה ית' ונתן בזה ההקדמה על כי היא ניר מאיר כל תעלומה בזה המאמר כמו שאמ' ואמר דע כי מאמרי זה לא היתה כונתי בו וכו' וראוי לך שתקח זה השרש ממנו לא יוסר ממך ואמרו ומפני זה זכרתיו ובארתיו והראיתיו ירצה שהזכיר לך הדבר בכלל ובאורו יען תבין אמתתו והראהו במקום הצריך להועילך הידיעה במעשה מרכבה או מעשה בראשית או בענין הנבואה או בהאמין דעת אמתית באמונות התורות אשר לא יובנו להמון:

פרק ג

לפי מה שיתבאר במדרשות המפורסמות אשר אין ספק שהם לחכמים ירצה המדרשות ההם:

פרק ד

כי כל מה שאליו יתנועע ממנו יתנועע וכל מה שממנו יתנועע אליו יתנועע ירצה בעת ההוא בעצמו אשר יתנועע ממנו חלק מה רמוז אליו בנפש אליו יתנועע ואשר אליו יתנועע ממנו יתנועע והם ר"ל ממנו ואליו הם קצות התנועה והמשל בזה השמש צמח ויוצא מן המזרח והלך אל המערב הנה בבחינה אחת הוא הולך אל המזרח כי כל עוד שהולך אל המערב ממעטת העגולה והמרחק אשר בו לילך אל המזרח ושב אליו והוא מתקרב אליו ואני אומר כי בעבור זה נקראת שקיעת השמש באה והדבר מבואר בעצמו אלא שפירשתי זה למה שראיתי מהמתפלספים בעת למודי אשר להם שם על פני חוץ וידעו בחכמת התכונה ולא הבינו זה אבל אמרו כי כאשר יתנועע ממנו חלק מה מהגלגל אליו יתנועע החלק האחר וזה כה משפטו המתנועע ביושר ומה שאמר שהשמים בעלי נפש למה שאינם בזולת מקום יחייב גם כן שיהיה שם ציור ושכל ותשוקה הוא אמתי בעצמו אלא שבמה שהצורה הנבדלת מניע הנבדלת היה נפש והיה שכל מצד עצמה וכן ביאר זה אבן רשד ואמר אמנם שהשמים הם בעלי שכל הוא מבואר ממה שנאמר

אותו וזה שהתנועה סבובית לא ידרוש המתנועע בו מקום כי התנועה הסבובית אחת והגשם המתנועע ואין שם מי שימיר מקומו כמו שחשב אבן סיני כי אין שם חלקים בפועל אבל אמנם ידרוש עצם התנועה הסבובית ומה שזה דרכו מניעו נפש בהכרח לא טבע לפי שהתנועה אין לה מציאות אלא בשכל אחר שלא ימצא חוץ לנפש אלא המתנועע לבד ובו חלק מן התנועה בלתי המציאות ואשר יתנועע אל התנועה במה היא תנועה לא מצד אמתת המקום הוא משתוקק לה בהכרח ואשר ישתוקק אל התנועה הוא מצדה בהכרח או ציור קודם אל התשוקה זה הוא אחד מן המקומות אשר יראה ממנו שהגרמים השמימיים בעלי שכל ותשוקה והוא מבואר מזה שהרצון הנה הוא כתשוקה והתשוקה אל התנועה לא אל המניע עוד רמז שיצורף עם זה התשוקה אל המצויר הנבדל הוא אשר הביאו הרב ז"ל ובאר זה מזכור השתי התנועות ואמר וכבר יראה גם כן משם המתנועע האחד מן הגרמים הכדורים נמצאהו מתנועע השתי תנועות המתהפכות יחד ר"ל המזרחית והמערבית וזה דבר אי אפשר מן הטבע כי המתנועע בטבע אמנם יתנועע תנועה אחת לבד ולמה שהתבאר שהמניע הוא שכל נקי מן החומר חויב שלא יניע אלא מצד מהו מושכל ומציור וכאשר היה זה הנה המתנועע ממנו משכיל ומצייר בהכרח ומשתוקק לו ומתנועע אליו על צד האמונה בו והאהבה וכבר יראה זה גם כן מאשר תנועתם תנאי במציאות מה שהווה מן הנמצאות ושמירתם ואי אפשר שיהיה זה מן ההזדמן הנה אשר יכוונוהו השמים בתנועה אמנם הוא התנועה עצמה במה שהיא תנועה וזה ששלמות החי במה שהוא חי התנועה ואין שם ליאות להכרח החמר שיחייבהו המנוחה ושם נפש הוא שכל וציור ותשוקה לתנועה ולדבר האהוב וסבה להשפעת הטוב ממנו תמיד ולזה כמו שאמר הרב ז"ל היתה תמונתו כדורית ותנועתו סבובית כדי שתהיה פשוטה ולא יהיה בעצמו שנוי ולא בשפע מה שיתחייב מתנועע מן הטובות כהדמותו בבוראו בקנותו הנצחות למה שהוא בתנועה אך לא שהתנועה היא בלבד סבה שהיא בכונה ראשונה כי התנועה היא פעלו המיוחד אשר בעבורו נמצא ולא היתה זאת התנועה בעבור מה שהוא על הכונה הראשונה היה הגרם השמימיי נברא בעבור מה שהנה ושקר שיהיה הנכבד נברא בעבור הפחות אבל על הנכבד הוא מחויב מציאות החסר באדון עם מקבל האדנות כי ההשגחה באשר הנה היא דומה להשגחת האדון בעמו אשר אין הצלחה להם ולא מציאות אלא באדון וירצה בתנועת האורך התנועה מן המזרח אל המערב ובתנועת הנטיה התנועה אשר כאלו היא נוטה מדרך תנועת הגלגל היותר קצרה ומה שאמר כן בלא ספק נותן צורה נבדלת דעת לקוח מאבן סיני סותר לשרשי ארסטו' ולא אדע איך נפל הרב ז"ל בזה אחרי באור ארסטו'

שפעל הפועל אינו דבר בלתי הוצאת מה שברא אל הפועל לא שיקנה הצורה מחוץ כמו שלא יתהווה דבר מן ההעדר כי הפועל אשר בהווים הנפסדים לא יפעל הצורה אלא היולי ואמנם יפעל מן ההיולי והצורה ולו היה הפועל יפעל הצורות בהיולי היה פעלם בדבר ולא מדבר וזה אינו ובאר גם כן שהנבדל אי אפשר שיהיה הצורה בגשם והוא דעת הצורות האפלטוניות אבל יהווה המסכים לא במין או בסוג גשם כמוהו ושההתחלה השכלית אמנם תצטרך בהיישרת הטבע למה שאינו בעל שכל לא ברושם הפעלה אלא בהוצאת שכלינו מן הכח אל הפועלו לבד ודי בהערה על זה כי הארכנו בזה ובמה שאמרנו ביחסים בזולת זה המקום ובפרט בפירוש לאיגרת אפשרות הדבקות ובארנו שם כי המניע הגלגל הראשון הוא העלה הראשונה והוא דעת ארסטו' וסתרנו שמה ראיית הרב ז"ל כי לא ישתתף הראשון עם שאר השכלים הנבדלים בהנעה כי הוא כל רצונו וזולתו חלקי ההכרחי ויתנועע המתנועע ממנו בהכרח מזולתו וישיג אל המניע מזה הצד שנוי במקרה מה שאין כן המניע הראשון כי בגאות המניע הראשון עצמו יתנועע השחקים ולא יתנועע המתנועע הראשון מזולת מניעו המיוחד ואין כל אחד מהעשרה בעל שני ענינים כי המהות הפשוט יתן עצמות הנבדל ולא יחויב שישותף עם זולתו זהו דעת ארסטו' והטבע לא יעשה בטל שיהיה שם נבדל בלתי מניע ואין שם הרכבה ולא אפשרות אבל יובדלו השכלים באופן אשר יציירו בו העלה הראשונה ולכן השתתפו כולם בפועל אחד ובתכלית אחד אמנם מה שהביא הרב ז"ל אל כל אלה הדמיונות הוא כמו שאמרתי לך העיון בדברי אבן סיני וחשב שהוא דרך ארסטו' ואינו והוא אמרו ודעתו וראיותיו על אלה הענינים מבוארים כפי שכלם בספרים הנמשכים אחריו או אשר ידמה שימשכו אחריו וצדק במה שאמר והעולה מדברי כולם הוא שהגלגלים כולם גשמים חיים וכו' אך כמו שהודעתיך כי הנפש והשכל והנבדל אחד בנושא שלשה במאמר לא כמו שחשב הרב ז"ל שיש שם הרכבה אך במה שהם רבים במאמר ובבחינה אין הנה מה שיסתור כונת הרב ז"ל באלה הרמיזות והוא שיהיה ד' סבות לתנועת הגלגל כדוריותו נפשו ושכלו ומושכלו אשר הם רמז לארבעה כנפי החיות אשר הכנפים סבות התנועה אחר שהיה המספר הזה צודק בעצמו בבחינה ובקשור כמו שבארתי:

פרק ה

מה רחוק מציור האמת מי שיחשוב שזה לשון הענין הנראה מהם ירצה שיהיה הרצון באמרו השמים מספרים כבוד אל כשיראה מהם כבוד אל כשיבחנו האנשים בהם ושהגלגלים משיגים כל מה שינהיגוהו יודעים בו כי הם מושלים בקרב תבל וענין המשילה הוא השלטון בהנהגה ולא ינהיג מי שלא ידע הנה הם משיגים את אשר הנה

ודע כי יש מן הפילוסופים שאמרו בעבור זה שהנשמות השמימיות משקיפות על כל החלקים המחודשים בזה העולם ושהנרצה בלוח השמור הנפשות השמימיות ושפתוח החלקים בו ידמה פתוח השמורים בכח השומר המונח במוח וכבר חשבו שהמלאכים שמימיים הם הנפשות השמימיות ושהמלאכים הכרובים הם השכלים הפשוטים עומדים בעצמם לא ישתמש בגשמים ושאלה החלקים ישפעו על הנפשות השמימיות מהם והם היותר נכבדות לפי שהם מקנות ואותם נקנות הולץ ביותר נכבד בקולמוס אמר אבן רשד כי זה אשר סופר בשם הפילוסופים לא יאמר אותו אחד מן הפילוסופים אלא אבן סיני רוצה שהגרמים השמימיים ידמו שידמו דמיונים אין תכלית להם ואלסכנדר באר במאמרו הנקרא התחלות הכל שאלה הגרמים אינם מדמים לפי שהדמיון אמנם הוא כחי בעשר השלום ואלה הגרמים השמימיים לא ייראו מהפסד הנה הדמיונות בחקם לריק וכן החושים אשר הם תנאי בדמיונות כי כל מדמה מרגיש בהכרח הנה אין ראוי שנבין מדברי הרב ז"ל הנה באמרו שהגלגלים משיגים למה שישיגוהו השגה דמיונית או חלקית אבל שהם יודעים האמת כי השמים למה שיתנועעו מעצמותם תנועות מוגבלות ומצדדים מוגבלים ותנועות מתהפכות ויסודרו אצל זה בנמצאות אשר תחתיהם כוונות ופעולות מסודרות ומוגבלות והדרגות בו עמידת מה שתחתיהם בנמצאות הנה הם חיים משיגים יודעים אמנם שתנועתם יתחייב מהם פעולות מוגבלות מעמידות למה שהנה הנה זה נרצה כי קרבת השמש ירחקו הגלגלים הנוטה סבה לתקופות ד' וכן לירח ולכוכבים כי לכולם גלגלים נוטים יפעלו התקופות הד' ואשר בם עמידת הצמח והחי והדומם ובם תלך ההויה סדר בהוות קצתם מקצת בשווי לשמור להם המציאות ולמה שהשגחתם במה שהיה בלתי אליהם במציאותם נראה שהם מצווים ממצוה ראשון כמו שר הצבא או מלך המדינה אלא שאין שם עבדות נוסף על העצמות אבל העצמות עומד בעבדות והשכל האנושי קצר מהשיג אותו הפועל ובריאת אותם הגשמים והתחלת הוייתם ואם יורה במציאותו:

פרק ו

וזה סיפור למין האדם כלו ירצה אמרו כי יי' אלהיכם כי אין הכנוי שב אל ישראל לבדם שהשם יעיין בעולם השכלים וישפיע ממנו המציאות יראה שבאמצעות המלאכים ומשפעו עליהם ישפיע מהם המציאות והוא הנרצה באמרו שאין הקב"ה עושה דבר עד שמסתכל בפמליא של מעלה והרב ז"ל תמה על אמרם מסתכל ואשר יסלק ותמה אצלי מעלת פמליאה שאמר שהוא מחנה בלשון יון אשר הוא הנרצה בעולם השכלים ואחר שהמאמרים מסכימים בענין ובאה שמה מלה יונית נוכל לדעת ממי יצא המאמר

ראשונה ואמרו ובמקומו אמרו כן סתם ירצה במוחלט בלי מלת כביכול אשר יורה על הקשור וספוק הידיעה או שתוף במלה וזהו ענין כל הכחות כי לא תראה ותשמע בראות ולא תראה בראות ושמע אומרים שירה השירות שלהם והוא פעלו המיוחד ואמתת השיר אמתתו על הפועל בשעה שאדם ישן למה שהאדם ישן למה שהנפש אחת בנושא רבת בכחות יעיקו ההשגות זו את זו ובעת היקיצה יעיקו ההשגות החיצוניות לפנימיות ובעת השינה ישובו הכוחות הטבעיות אל התחלתם ותוכל הנפש להשלים פעלה ואז יכניעו הכחות המשיגים האחד את האחד בצורות אשר קבלו ביקיצה והנפש רמז אל החום המשותף וזהו סוד נביאי גדול הקשו על זה ממה שהניח הרב ז"ל בפרק מ"ו מזה החלק דבור המלאך בחלום או ראיתיו ודבורו במראה למעלה מדבור האיש וראיתי בחלום ועתה אמר שהוא סוד נבואי גדול שמי שהיה כחו יפה נדמו לו כדמות אנשים ומי שהיה כחו רע נדמו לו כדמות מלאכים ואני משיב על זה כי הנה דבר בענין הכחות ולכן מי שלא יתפעל בהשגתם ויחקם בדמות אנשים כחן יפה ממי שיתפעל ויחקם כדמות מלאכים מבהילים כמראה מלאך האלהים נורא מאד ושם ידבר עמנו באמתת הנבואה ומדרגותיה והשפע שופע מהשכל הפועל על נפש הנביא הנה מי שיחקה השכל הפועל על שהוא מלאך נראה אליו או מדבר עמו למעלה למי שיחקה איש מדבר עמו או נראה ומדבר עמו:

פרק ז

אבל לא בבחירתנו והנהגתינו אשר היא כלה בענינים מתחדשים ירצה והשגתם ובחירתם והנהגתם אמנם היא בענינים הכלליים וזה מורה על מה שפירשתי לך דברי הרב ז"ל בהשגת השמים:

פרק ח

אחר אשר אמת מציאות השכלים הנפרדים כי הם מן הד' סבות אשר לתנועות הגלגל כדי שיהיו ד' כנפים לחיות באר כי הדעת הקדום שיש לתנועות הגלגלים קולות לכן בא בספור הנביאים במעשה מרכבה וקול כנפי החיות וסיעת פיתאגוריש כלה תאמין שיש להם קולות ערבים נערכים אצלם בערך נגון המוסיקא ואני אומר כי למה שהיו הגרמים השמימיים עשרה יחס דוד לכל גלגל נגון מיוחד וצוה להלל השם ית' בהלולים כנגד העשרה גלגלים ואמר הללויה הנמצאות כולם הללו אל בקדשו כנגד שמי ההצלחה הללוהו ברקיע עוזו כנגד ערבות ובגאותו שחקים הללוהו בגבורותיו כנגד גלגל המזלות אשר גבורות צבאותיו ואחר כן כנגד ז' כוכבי לכת והיחס בזה העולם השפל ואמר כל הנשמה תהלל יה והעלה בהיותנו בלתי שומעים הקולות המרחק והרגלנו לשמעם מעת

הולד בו כמו שהתבאר בספר השמים והעולם ובו הראיות אשר נצחו בם חכמי אומות העולם לחכמי ישראל וזה אמת כי הענינים העיוניים אשר בם החכמים חכמים אמנם דבר בהם כל מי שידבר כפי מה שהביא אליו העיון כי המופת הוא הדבור המיוחד אצל החכמים ולכן יאמן מה שהתאמת מופתו׃

פרק ט

והיה דעת הראשונים כולם בשכדורי נוגה וכוכב למעלה מן השמש ודע זה והבינהו מאד דע כי דעת הרב ז"ל לחלק הכדורים המצוירים לארבעה כמו שהתבאר ושיהיה הוא הנרצה בד' חיות וזה אפשר אלא אם כן יהיו נגה וכוכב אשר הם מהכוכבים הנבוכים למעלה מן השמש כי איך אחשוב כדורי החמשה לכדור אחד והשמש באמצעם זה אי אפשר אבל כשיהיה נוגה וכוכב למעלה יהיה זה המספר אפשרי ויהיו אלה הד' הם ד' חיות ונוכל ליחד כדור כדור ליסוד מן הד' יסודות ולכל אחד מן הד' כחות מיוחדות כמו שיבאר ויהיו ארבע פנים לכל חיה ולזה אמר ודע זה והבינהו מאד כי כל באורו במעשה מרכבה נתלה על זה לא שנתלה באורו בשיהיה אמת אבל כשיהיה זה דעת קדום כי נוכל לומר כי אחרי שהוא דעת קדום הנה דעת הנביאים הוא זה כענין בקול כנפי הכרובים וזהו אמרו סוף דבר יהיה הענין כן או לא יהיה הנה הראשונים היו מסדרים נגה וככב למעלה מן השמש ובזה תוכל לראות מה שהעירותיך עליו כי כשהרב ז"ל מספר הדעות הקדומות בכמו אלו הענינים הוא רמז על שדעת הנביאים מקדם ודעת חכמי ישראל הוא זה הדעת ודע זה והנה מבואר זה כמו שבארנוהו ואמר ולזה היו מונים הכדורים חמשה ואמרו כי כן היו הראשונים קוראים הכוכבים צורות רמז לפני החיות וזה סוד גדול ממנו כי רמז לשורש גדול יש לקדומים בענין הצורות בו נוסרו המלאכות ההם וזה שאלה הצורות השפלות דומות הצורות העליונות ומקבל מהעליון אך בצלם יתהלך איש והוא מה שאמר בטלמיוס במאה הכדורים הוא ספר הפרי זה לשונו הצורות אשר בעולם ההרכבה נשמעות אל הצורות הגלגליות ולזה יחקקו אותם בעלי הטלסמאות בחול הכוכבים ההם למה שירצה עשייתו ואמר אבו נעפר המפרש זה הדבור יכלכל על סור מסורת בעלי הטלסמאות והצורה אשר זכרם בעולם ההרכבה הם מיני בעלי חיים והצמחים אשר ירצוהו שכל מין מאלו הוא תחת הצורות הגלגליות אשר ידמו צורות איש מאישי אותו המין בעלי התאר כמו שתהיינה העקרבים נשמעות לצורת העקרב אשר בגלגלים והנחשים נשמעים לצורת אל שגאג אשר בגלגל והיו בעלי הצלמים יביטו חול הכוכבים באלו הצורות הגלגליות ועלייתם מהמזרח ויפתחו באותו העת צרורותיהם באבנים אשר רצו לתקנם או מתחלפים להם אם רצו להפסידם ויגרשום מגבולם הנה

יראה במה שיקבצו מזה השם יעמוד עליהם זמן ארוך והביא משל לזה מענינים נפלאים קרהו ואמתם הנסיון הם מעידים על זה ויפה ואמר הנביא לעולם יי' דברך נצב בשמים ואמרו ולמעלה מכולם גלגל אחד חלק אין כוכב בו הוא רמז לאמרו על חיות רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה ומה שאמר לא ראיתיו לאחד מן הפילוסופים אני ראיתי באלנגי הוא כתב בהצלה לאבן סיני:

פרק י

אלו ד' סבות לתנועות הגלגל והם כנפי החיות וד' פנים מן הכחות והם הד' פנים אשר לחיה ואם לכל חיה פני אדם עוד רמז כי ידי החיות ידי אדם ועוד אמר שאתה כשתבחן וכו' ובמעשה מרכבה נבאר כל זה כמו שצריך במה שמלאכי אלהים אשר ראם עולים ויורדים אמנם הד' לא יותר שנים עולים אם במוחלט ואם בקשור ושנים יורדים אם במוחלט ואם בקשור ושארבעה נקבצו במדרגה אחת ממדרגות הסולם כי אין לאחד מהם זולת צורה אחת פשוטה דוממית וכולם יתפעלו ויתמזגו ויתהווה מהם מורכב אחד עוד שהם למדו מזה שרוחב הסולם עולם ושליש אחר שרוחב מלאך אחד שליש העולם ויש מי שיספק בזה ספק גדול ויאמר אחר שהנרצה באמרנו שהמלאך שלישו של עולם כי השכלים הנבדלים הם חלק אחד משלשת חלקי הנמצאות והשני הגלגלים והשלישי הגופות המשתנות תמיד הנה אלו הד' שנקבצו כלם במדרגה אחת הם הארבע רוחות וד' רוחות השמים אינם אלא הד' מלאכים שנקבצו במדרגה אחת ואלה אינם אלא זה החלק השלישי והוא שלישו של עולם ואיך יהיה עולם ושליש ואני משיב על זה כי למה שהיה המלאך שלישו של עולם וקח אלה הד' כאלו כל אחד מהם המלאך ההוא ונבאר מזה שרוחב הסולם עולם ושליש וכשנבחן זה המלאך מהו נראה שארבעתם אינם אלא המלאך ההוא שהוא שלישו של עולם והוא החלק השלישי השפל ומחלקי הנבראות ובזה הותר הספק והוא נאמר על צד הלצה ומה שהביאו שהמלאך שלישו של עולם מאמרו וגווייתו כתרשיש שהרצון בו תרי משית יש לשאול מהו אמרו תרי משית ולא הביאו ממה שתורה על אחד מג' אחר שהוא המכוון ואני משיב על זה כי עשו זה להיות מלת תרשיש משותפת תורה על אבן יקרה להורות כי כל הנמצאות הושפעו מן הראשון ביותר טוב ושלם שיוכל להיות כפי המקבל שנית להורות כי כל אחד משלשת חלקי הנמצאות יחלק ראשונה לשני חלקים החלק הראשון ממנו עלה ממנו עלול. החלק השני ממנו רצוני כל ממנו הכרחי חלקי. החלק השלישי ממנו קל ממנו כבד ואמרו והוא יורד למטה בטבע ירצה למה שעצמותו הוא החלק הארצי ואמרו והבן כל מה שנזכר והסתכל בו כי בזה יתבאר מעשה מרכבה:

פרק יא

דרך השמש דרך הקו השוה וזה מה שאין ספק בו והקו השוה היא העגולה העוברת מן הדרך ממזרח למערב על מרכז העולם עומדת על זוית נצבת עוברת על עגולת אופן העגולה והוא העובר על שני קטבי הגלגל כי הוא האופן הטבעי והיום והלילה שוים לכל העומדים תחתיו כי הקו ההוא מהלך באמצע העולם חותך העולם לחצאין החצי לצד צפון וחצי לצד דרום ורחקו משני הקטבים באי זה מקום שיהיה מן הקו ההוא שוה וזוית נצבת הוא כל אחד משתי הזויות השוות אשר יחד שם הוא ישר עומד על קו ישר ואמרו אבל אם יש לו גלגל חוץ למרכז ירצה למרכז העולם וגלגל הקף הוא גלגל קטן סובב תוך עובי גלגל גדול ולא ימנע שיהיה כל כוכב מהם בגלגל מיוחד ויהיו תנועותיהם כולם אחד ויתחלפו במהירות ואיחור כפי ערך גדלם וקטנם והביא זה למה שאמר אחר כן שבעבור זה אם היה כן לא היה נפסד הסדר בהיות הכדורים המצוירים ארבעה ונתן מקום להתחלה התוריית שהסבות רבות עד שמהם אמרו שהן בלתי בעלות תכלית ולפי שהסבה באמנת זה ההרגל והמנהג כמו שאמר זה ארסטו' במאמר הראשון מן הפילוסופים הראשונה אמר ואי אפשר מבלתי שיכלול מיניהם מספר עוד השלים דרושו ואמר אבל המכוון כלו שהנמצאות מתחת הבורא יחלקו לשלשה חלקים ולזה אמר יחזקאל וארא וארא ועוד באר יחס השפעתם איך היא אמנם שמה שאמר מחויב הגלגל מהשכל הלא נדבר בזה במה שיבא ולפי שזה כלו רמז למעשה מרכבה וסוד מעשה בראשית אמר ואלו העניינים כולם כבר בארנו שאינם סותרים דבר ממה שבארנוהו ובארוהו נביאינו וחכמי תורתינו אבל מסכים עמהם ומבאר ענינם כי אומתינו אומה חכמה ושלמה וכו' ואחר שנכפל בדברינו זכרון השפע מהשם ומהשכלים כי כל נמצא ימצא פעלו עמו צריך שנבאר לך אמתתו ר"ל הענין אשר יכונה בשפע ואחר כך אדבר בחדוש העולם כי לא יובן חדוש העולם אלא אחר הבנת אמתת השפע לטבע המשפיע:

פרק יב

כבר אמרנו מה שיש בו די באמתת הפועל ונותן הצורות ואין הנה מקום להשיב מה שאמרו משהנה פועל נותן הצורה גם כי אין להשיב מה שכבר נאמר ולפי הענין בעצמו נקח מה שאמרו בנתינת ההיישרה והסדור ומה מאד הטיב הרב ז"ל באמרו שהצורות לא יתחדשו ראשון ראשון ולזה אין תנועה בהם כי אמתת התנועה היא הגעת מה שבכח בעצמה ראשון ראשון בהדרגה בלי הפסק וכאלו רמז הנה אמתת התנועה מה היא והבן איך כלל ואמת כל משפט הכוכבים באמרו כל זה יעשו הכוכבים ברחק מיוחד ר"ל

קרבתם למרכז ורחקם ממנו וערך קצתם לקצת ומהנה נכנס למשפט הכוכבים כי זהו אמתת חכמת המשפט כאלו הוא הרכבה רפואיית מסממנים נפרדים ודבריו באמתת השפע ענין נפלא מאד אין צריך תוספת והנה גלה הסבה אשר בעבורה הביאו כי עמך מקור חיים רוצה בו שפע המציאות כלומר המציאות אשר הוא החיים בלי ספק ואמרו כי עמך כי הוא פעלו המיוחד והוא לו במה הוא הוא ולזה השלים הפרק באמרו והבינהו וזה הפרק אמנם היה ראוי לסדרו לפני המאמר בדעת האנשים בקדמות העולם או חדושו ואין בדברי הרב ז"ל וסדורם מה שיקבל התוספת והחסרון או שנוי ותמורה ית' המשפיע האמת על אוהביו:

פרק יג

כל זה שיעור זמן או דמות זמן לא אמתת זמן כבר ידעת כי הזמן הוא ספור התנועה בקודם ומתאחר בה כי התנועה כשתחלק אל קודם ומתאחר חודש הזמן כי לא נחלקה כי אם אל העובר והעתיד והם חלקי הזמן כי היה בה ראשון ראשון ונמשך ממנה המשך המציאות וכאשר יובדל בשכל ההמשך ההוא הוא צורת הזמן ומהותו כמו כי כשנלקח במה הוא המשך התנועה היה הוא הוא הזמן וכאשר נלקח דמות ההמשך ובכלל המשך מציאות בלי בחינת תנועה מופשט בעצמו היא דמות זמן לא אמתת זמן אלא שהוא בכלל מקרה דבק לתנועה כי מיד שנלקחה חודש הזמן ולא ימנע מציאות הזמן אלא עם מציאות אשר לא יקבל התנועה ואולם מציאות הנמצאות המתנועעות או שעור מציאותם הנה ישותם הזמן בהכרח ומה שאמר בבאור אשר חייב העולם סבה הזמן אחת אבל הסבה העצמית הוא חסרון טבע הזמן בעצמו והיותו מהנמצאות החלושות המציאות בעצמן וזה שהנמצא מהזמן אינו אלא העתה והוא מבדיל בין העובר והעתיד והעובר כבר היה והעתיד עדיין לא הגיע והעתה אינו חלק מן הזמן ואין בכל זולת חלקיו הנה אם כן הוא מחובר מן הבלתי נמצא והמחובר מן הבלתי נמצא בלתי נמצא זהו מה שהביא אל העולם אמתת הזמן כי הנמצא החסר חסר הציור אמנם התשובה בזה שהזמן הוא מן הנמצאות בעצמן אשר ישלם מציאותם מצד הנפש ולכן היה סוגו המספר והמספר הוא פועל הנפש והנה התנועה היא מן הנמצאות המוחשות והיא גם כן מחוברת מן הקודם והמתאחר כמו שהזמן מחובר מן העובר והעתיד כי ספירת התנועה ר"ל המנוחה והחלקה היא מפעל הנפש בה כמו שהוא בטבעה כי דומה אלה הדברים אין מציאותם מציאות שלם אמנם מציאותם מורכב מפעל הנפש במה שהוא חוץ לנפש מהם ר"ל שאלו לא יהיה הנפש לא יהיה להם מציאות שלם אלא בכח והנפש משלמת מציאותם כענין התנועה כי אינה רמוז אליה אלא מקובצה ואמנם הפעלה המחשבה

כי הנמצא ממנה אמנם הוא חיות המתנועע בנקודה מה איך היא נובעת תמיד כי היא הנובעת המתדבק אפשר שיורמז אל חלק ממנה כי לא יושכל הנמצא מהבלתי נמצא כענין באור השמש המגיע עד צל והנפש תקשור החלקים ותגיעם וככה בענין הזמן ולא קובצו בזמן שני ענינים לבד ר"ל שהוא מקרה מחויב לתנועה והתנועה מקרה למתנועע והתנועה בלתי מתושבת על ענין אבל קובץ בזה ענין אחד זהו אשר חייב גם כן העלם ענין הזמן והוא שאין הזמן נמשך לתנועה תתיישב או לא תתיישב על צד מה שימשך התכלית לגודל כי הוא נמשך מפני שהוא נמצא בו כמציאות המקרה לנושאו האישי אבל יתיחס לכל תנועה במה היא תנועה ולא יתרבה ברבוי התנועות ולכן היה חיוב הזמן מן התנועה יותר דומה לחיוב המספר מן הנמנה ר"ל שהמספר לא ישתנה בנפש הנמנה ולא יתרבה ברבויו ולכן היה הזמן אחד לכל תנועה ומתנועע ונמצא בכל מקום ולא יהיה במעשה וישיג איזו תנועה ואפי' בנפש רמז שהמנין לא יורמזו לו מקום ולזה היה סגולתו שיעור התנועות ושיעור מציאות הנמצאות המתנועעות מה שהם מתנועעות כמו שישער המספר עצמם ולכן היה הגדר הזמן שהוא מספר תנועה בקודם ובמתאחר בתנועה ולעומק אמתת הזמן ומשיגיו אי אפשר לי מבלתי שאפרט לך זה הגדר אחד שסדר הדברים הביאנו ויובן לך בו כל מה שאמרו הרב ז"ל בענין הזמן ואומר שאמרנו מספר ירוץ מרוצת הסוג כי יכלול המספר המוחלט אשר נושאו האחד הנפרד אשר הוא מספר מונה לבד ואשר נושאו אחדים חמריים ויכלול כל חלקי אי זה נחלק שיהיה בזמן השני מן המספר והוא הנקרא המשער ואמרו התנועה הוא הבדל כי יבדילהו מהמספר המוחלט ושאינו מספר אי זה אחדים שיזדמנו אבל מספר דבר מיוחד ואמרנו בקודם ובמתאחר ירוץ מרוצת ההבדל המיוחד והוא חלק אי זו נחלק שיהיה באי זה תאר שלקחו אבל על שהקודם והמתאחר הם המספר ר"ל המשער המונה לתנועה לא קבוצם ולא במה שילקחו החלקים יחד אבל במה הם מתאחדים בקדימה ובאיחור וכמו שהם חלק הנחלק כן תארם ר"ל ההקדמה והאיחור אשר להם הם חלקי תאר הנחלק וההבדל האחרון הוא אמרו בתנועה וזה שהמספר ר"ל המשער לתנועה כבר יהיה חלקי הדבר והחלקים ההם יהיו קודם ומתאחר ולא יהיה במין המספר הזה הוא הזמן כי חלקי הרחק אשר עליו התנועה הקודמים והמתאחרים בהנה אינם הזמן והם הם משערים לתנועה כי הם אינם משערים בהמשך מציאותה אבל בעצמותה ר"ל בכמותה ולבדה אבל כשהחלקים ההם המתוארים בקדימה ואיחור הם חלקי התנועה היו משערים לה בהמשך מציאותה והיא אז הוא אמתת הזמן וזה כי המשך התנועה הנחלקת הוא המשך הקודם והמתאחר אשר הם הזמן ר"ל במה הם נמשכים וזה כמה אם קודם ומתאחרים

בפועל בחלקי המשך כי בבא זה עם סור זה בקדימה ואיחור כי לא ישאר הקודם עם המתאחר יש שם המשך מציאות והוא המשך מציאות התנועה וכמותם הוא כמותה והם המשערים לאפשרות שעור מה מתנועה אחת כפי המהירות והאיחור ואמנם בהמשך בלי עיון לזולת זמן והבן זה הענין כי בו סוד הזמן ראוי כשתבין מאמרינו מספר התנועה שהוא משער כל תנועה ומאמרינו בקודם והמתאחר בתנועה אשר הזמן נמצא ראשונה והיא היומית אשר בה אנו במציאות משתנה כי המשער ראוי שיהיה יותר קטן מכל מה שישוער בו באותו הסוג היה הזמן משער ראשונה ובעצמות לזאת התנועה ומציאותו לשאר התנועות ושערו להם אמנם הוא שנית ובאמצעות התנועה הזאת ולזה היה היום והחדש והשנה אינם דבר זולת חלקי הזמן אשר הם נמשכים לתנועת הגרם השמימיי ונזדמן להם כמו שאמר אבן רשד עם שהוא מושכל הוא מפורסם אצל כל האומות ואמרו ולזה היה קורא יי' אל עולם פירשו הרב ז"ל בפרק כ"ט משלישי שאמר זה לשונו קריאה שכוללת מציאות האלוה והתחדש העולם מאתו ירצה במה שהוא אלוה ושם אבאר זה עוד בע"ה ואמרו השם המציאנו ברצונו אבל לא פעל אחר העדר ירצה אבל המתחדש מאתו ושהנמצאות זורחות מהשפעתו ואורו וסדוריו מהסדור אשר בו ואמרו שאין קדמון עם השם ית' אין פילוסוף אמתי מכחיש זה כי היא אמונה נפלאה אמתית והיא אחת מהשלשה עשר עקרים שהביא הרב ז"ל:

פרק יד

ואומר כי ארסטו' אמר כי התנועה לא הווה ולא נפסדת ר"ל התנועה המוחלטת לא ירצה בתנועה המוחלטת תנועה מיוחדת יומית או זולתה ואמנם ירצה בו התנועה הנכרתת ר"ל אלו התנועות הנמצאות בחלקי העולם ובכלל התנועה במדרגת החיות בנמצאות ואם לא סרה הנמצאות הנה לא סרה התנועה והיא כאלו היא חיות בכל מה שיעמידוהו הטבע שהוא אמר אם התנועה התחדשה היתה כללית וכל מתחדש תקדם לו תנועה ירצה קודם היותו בפועל והתנועה הקודמת לו היא צאתו לפועל והתחדשו אחר שלא היה הנה התנועה אשר הונח הראשונה תקדם לה תנועה והיא צאתה לפועל הנה תהיה התנועה א"כ נמצאת קודם התנועה ההיא והיא התנועה אשר בה נמצאה התנועה האחרונה לה אשר הונחה ראשונה התנועה הראשונה אשר בה נמצאה זאת קודמת בהכרח והיא נצחית ילך הענין אל בלתי תכלית כי משפט האחרונה עם הראשונה היא משפט הראשונה עם אשר לפניה אשר נתהוותה הויה כליל ויהיה לשנוי שנוי קודם לו בטבע לבלתי תכלית ולא יהיה שם שנוי ראשון ובשלא ימצא הראשון לא ימצא האחרון הנמשך לו. אמר משה זהו הנראה אליו מסברת הרב ז"ל ותהיה התנועה ההווה כללית

היה התנועה כמו האנה מההעתק והנזון מההשתנות או שתהיה בה ר"ל הראשונה באחרונה בהעתק ונעתק כאלו היא גשם משתנה או מתחדש ואי אפשר לפרש מאמרו על זולת זה האופן וזה מקום פלא גדול איך אמר הרב ז"ל בשם ארסטו' ולא נמצא זה בכל דברי ארסטו' לא במאמר השביעי ולא בשמיני משמע טבעי ולא בזולת זה אבל אמר הפך זה כי באר במופת שאין לתנועה תנועה ולא הבדל בזה בין התנועה הכללית ובין התנועה הפרטית והוא שאי אפשר שיצויר שלתנועה תנועה אלא על אחד מב' פנים אם שתהיה התנועה נושאת לתנועה כמו המתנועע נושא לתנועה והוא הנושא המעמיד וזה שקר כי לו היה זה כן תקבל התנועה והמנוחה כי מה שדרכו שיתנועע דרכו שינוח והתנועה הפך המנוחה הנה הוא שקר שתקבל התנועה והיא תנועה המנוחה על שיהיה נושא מעמיד ואם על אופן שני והוא אשר על שיהיה חדוש התנועה מתנועה עד שתהיה התנועה כתנועה על דמיון מה שתהיה אליו נושא לתנועה שתהיה חמר לה וזה בשנאמר שהתנועה תתהוה כמו שיתהוה הלובן דרך משל וזה כמו שנאמר שהתנועה אשר קודם התנועה אשר אחריה תהיה לה שלמות מה שבכח במה הוא כן עד שיהיה חדוש התנועה נמשך בעצמות לחדוש התנועה הקודמת ושההות אשר ללובן המתהווה בהדרגה הוא מתהוה עד שיהיה לבעל פעלו למציאות מציאות וזה שקר וזה מבואר גם כן שאם היה לשנוי שנוי וזה בעצמות על אי זה אופן שיהיה נמצא שנויים אין תכלית להם וכאשר לא יהיה ראש להם לא יתכן שימצא הנמשך והוא האחרון הנה הוא מבואר שאין קודם השנוי שנוי בעצמות בשום פנים ואם יחויב שיהיה קודם כל שנוי שנוי במקרה ר"ל במקרה ושנית ר"ל ג"כ מפני החמר וזה שכאשר השתנה השנוי מפני הכרח החמר ר"ל שהוא אינה בעצמות נושא שנוים רבים ומתפעל לפי טבעו בהתכווניות לא מפני טבע התנועה המתחדשת ר"ל שהיא אינה בעצמות מתנועה אבל שקרה לה שקדמה לה תנועה והיא אם כן במקרה ושנית ר"ל מפני טבע החמר והפועל התמידי לא יחויב השקר אשר יחויב הנה ולכן היה הכלל בין שני אלו המאמרים שיהיה הנה אחד משתנה תמיד יקרב מקצת הנמצאות פעם וירחק פעם ויהיה הסבה בחדוש השנוי הנמצא אחר שלא יהיה ובשלא יובדל מה שבעצמות ממה שבמקרה יחשב שיחויב מהיות האדם מאדם שלא ימצא האחרון כאשר לא ימצא הראשון ואין הענין כן לפי שהראשון נמצא והוא השמש והשכל הפועל ואולם היות אדם מאדם אל זולת תכלית הנה הוא מחויב במקרה ולא בעצמות ובכלל אין לשנוי שנוי בעצמות לא עד שיקדם שנוי בעצמות ולא על שיהיה לתנועה תנועה על שהיא שלמות לה ר"ל שיהיה יחס התנועה הקודמת אל המתאחרת יחס התנועה אל מה שאליו או יחס התנועה אל הנושא המעמיד ואחר שהיה זה כן איך

יאמר ארסטו' אלו התנועה התחדשה תקדם לה תנועה והיא התנועה אשר בה נמצאה אחר שהתבאר שאין לתנועה תנועה בצד מן הצדדים תהיה כללית או פרטית זה מה שאי אפשר בשום פנים אצלו ולא ראיתיו ולא אדע ממה הוציא מה שחשב מזה אמנם אשר אמרו ארסטו' באמות זה הדרוש ר"ל שהתנועה לא הווה ולא נפסדה הוא על אופן הדרך כמו שיבא. עוד אמר ולפי זה השרש גם כן יאמר כי זה הזמן לא הווה ולא נפסד ירצה כי לפי זה השרש אשר בארו והוא שהתנועה בלתי הווה ולא נפסדת יאמר כי הזמן לא הווה ולא נפסד כי הזמן נמשך לתנועה ודבק לה ואחר שהיא נצחית הוא נצחי ואין תנועה אלא בזמן כי התנועה בה קודם ומתאחר ולא ימצא קודם ומתאחר אם לא ימצא זמן לפי שהזמן הוא אשר יפעל הקודם והמתאחר בדברים אשר אינם מתנועעים ואולם המתנועעים הנה הקודם בם והמתאחר נמצא בעצמותם לפי שהזמן נמשך מן התנועה ולא יושכל זמן אלא בתנועה אחר שהיה הזמן מספר התנועה בקודם ובמתאחר ממנה אמנם הקודמים היו משערים בשהזמן נצחי ולא ישערו שהוא נמשך בתנועה ולזה טען דימרקטיס בשאי אפשר שיהיו כל הדברים מהווים כי הזמן אחד מן הדברים והוא בלתי מהווה ולא שערו שהזמן לא ימצא אלא מהתנועה האמינו בנצחונה אמנם אפלאטון קרה לו הפך זה שהוא הודה שהזמן נמשך לתנועת השמים ולא יודה בנצחותם. דרך ב' יאמר החמר הראשון המשותף ליסודות הד' לא הווה ולא נפסד ירצה בעצמו במה הוא חמר ראשון כמו שהחמר הראשון הרמוז במה הוא רמוז כמו האש יתהווה ויפסד במה הוא אש וחמר שני כי יפסד חלק והוא צורתו וישאר חלק והוא חמרו שאם היה החמר הראשון הוא במה הוא חמר ראשון היה לו חמר אחר ממנו נתהוה ר"ל נושא יתהווה ממנו וילכו החמרים אל לא תכלית וראוי שיהיה זה המתהוה ממנו והוא החמר הראשון בעל צורה שהיא אמתת ההויה ואנחנו הנחנוהו חמר לא בעל צורה במה הוא חמר ראשון אם כן הוא בהכרח הוא בלתי הווה מדבר ואלו היה לו נושא ?יחהווה חמרו עם שהוא בעצמו חמר בלי צורה היה הוא הנושא ויהיה נמצא קודם שימצא כי לא יהיה בינו ובין הנושא זולליות כלל ולא יובדל ממנו בדבר יוכר בו כי לא ימצא דבר יותר פשוט ממנו ונעדר ההרכבה אחר שהוא בעצמו עצם פשוט חסר בעצמו והוא שהוא היולי לבד אין צורה לו על שהיא חלק ממנו בה יהיה היולי כענין בחמר השני ר"ל הרמוז אליו המורכב כאש כי במה הוא אש מורכב מחמר ראשון וצורה אשיית והוא אם כן קדמון לא יאבד כי אלו היה נפסד היה מחויב כמו זה הבטל בעצמו ולפי שהוא פשוט בעצמו לא ישא הפסד חלק והשאר חלק מאמתת עצמותו ואם כבר ישא הפסד הצורות החלות בו והוייתן אבל זה אין שנוי בעצמו אבל כמו שנאמר בנאד שהשתנה חומץ לפי שנשתנה חומץ

היין אשר בו ובכלל אלו הנחנוהו נפסד יתקבצו הכח והפעל לפי שההווה מורכב מכח ופעל וכבר התבאר שהוא בכח ולזה השתוקק אל הפועל הנה זה שקר וזה ג"כ יחייב בקדמות העולם. דרך ג' לו יאמר כי חמר הגלגל בכללו אין בו דבר מן ההפוך כי התנועה הסבובית אין הפך לה כי אם היתה לה הפך היתה הישרה יותר ראויה שתהיה הפך לסבובית מזולתה וזה שהתנועה הסבובית מחויבת מתנועת הגבנוני ותנועת הקבובי ושניהם מתחלפים לתנועה הישרה והתנועה הישרה אינה הפך לסבובית אחר שהישרה הפך לישרה כי יתחלפו בממנו ואליו ויהיה לה יותר מהפך אחד הנה התנועה הסבובית אין הפך לה וזה שהתנועות אמנם יהיו הפכיות במה שממנו ובמה אליו ואמנם התנועות הסבוביות אחר שהיה בהם מה שממנו ואליו אחד בעצמו לא היה אפשר שיהיה בהם הפכיות הנה התנועה הסבובית אין הפך וכל מה שיפסד אמנם סבת הפסדו מה שבו מן ההתהפכות כי כל נפסד אמנם יתהווה מהפכו ויפסד אל הפכו והגלגל אין בו התהפכות הנה אינו נפסד אמנם שאין הפך לו כי הגשמים הפשוטים ההפכיים תנועתם הפכיות כי הגשמים אמנם יתארו בהפכים מצד צורתם שהרי התחלות התנועות והגשם הסבובי אין לו תנועה הפכית כמו שהתבאר אמנם הגשם הסבובי אינו נפסד ומה שאינו נפסד אינו מתהווה ויחליט גזירות ר"ל מאמרים בלי תנאי ויבארם והוא שכל הווה נפסד וכל נפסד הווה וכל מה שלא יתהווה לא יפסד וכל שלא יפסד לא יתהווה וזהו מופתם הקרוב ההווה והנפסד כל אחד מהם הוא אמצעי בין הנמצא תמיד והנעדר תמיד המתנגדים אחר שהיה כל אחד מהם לו כח המציאות וההעדר ר"ל נמצא בקצת העתים נעדר בקצת והאמצעי הוא אשר לקח מכל אחד משני הקצוות שהם הנמצא תמיד והנעדר תמיד וכל שני נשואים יתהפכו על דבר אחד בעינו והנה כל אחד משניהם מתהפך על חברו יחויב מזה שכל הווה נפסד וכל נפסד הווה וכמו כן יתבאר שהבלתי הווה והבלתי נפסד ישוב כל אחד מהם על חבירו בשוה וזה נטה מהפוך הסותר וזה שאם לא יהיה בלתי נפסד הנה הוא הווה נפסד כי הם חולקים האמת והשקר ואם היה הבלתי הווה נפסד וכבר התבאר שכל הווה נפסד יהיה הבלתי הווה וזה שקר א"כ בלתי הווה הוא בלתי נפסד בהכרח ובדמיון זה יתבאר שהבלתי נפסד בלתי הווה. דרך ד' לו כל מתחדש אפשרות חדושו קודמת על חדושו בזמן וכן כל משתנה אפשרות שנויו קודמת לו בזמן ובזאת ההקדמה חייב התמדת התנועה הסבובית ושאין לה תכלה ולא התחלה קצר הרב ז"ל בזה הרבה נשען על שכבר תדע זה ממקומו אמנם למה שאמר שאנו נראה בתחלת הדעת ההתיחסות בין זאת התולדה וזאת ההקדמה ראיתי להביא לך בקצרה איך יחויב זה ואומר כל מתחדש אפשרות חדושו קודמת על חדושו בזמן ר"ל שכל מה שנמצא

אחר שלא ימצא הנה כבר היה נמצא בכח ואפשרות חדושו קודם לו בזמן והתנועה המתחדשת זה דרכה ר"ל שכל משתנה אפשרות שנויו קודמת לו בזמן ר"ל שכל מה שיתנועע אחר שלא היה מתנועע הנה כבר היה אפשר שיתנועע ולכן היה מגדר התנועה שהיא שלמות מה שבכח או שלמות המתנועע וזה הענין לא ימנע מאחד משני חלקים אם שנניח שהאפשרות הקודם על התנועה הראשונה מחודש ואם שנניחהו קדמון ואם הנחנו זה הכח והאפשרות מחודש הנה כבר יחויב שיהיה קודם התנועה הראשונה המונחת ראשונה תנועה אחרת קודם להו והיא אשר בעבורה נתחדש האפשרות הקודם על התנועה הראשונה לפי שחדוש האפשרות על התנועה אמנם יהיה נמשך לתנועה בהכרח וזה אינה ראשונה וכן יקרה בשנוי אשר ממנו נתחדש האפשרות ראשון ר"ל שיהיה הכח קודם עליו בזמן ושיהיה זה הכח מתחדש משנוי וכן לבלתי תכלית ואם הנחנו האפשרות הקודם על התנועה הראשונה קדמון הנה יחויב מזה גם כן אם הונח כן שיהיה קודם התנועה תנועה אלא שהוא מן הידוע בעצמו שהוא בלתי אפשר וזה כי טבע הענינים ההכרחיים מחויב שיהיה בלתי טבע האפשריים וזה שמה שמנוחתו זמן אין תכלית לו אי אפשר אם לא שאין בטבעו כח שיתנועע ואם כן לא יתנועע בעת מן העתים לפי שהמתנועע בעת בלתי עת אי אפשר שימצא בו כח על אחד משני ההפכים זמן אין תכלית לו ואפי' אם הנחנוהו כן הנה יחויב שיהיה קודם זה השנוי המונח ראשון שנוי לפי שהמנוחה אשר היתה קודם זה הפך התנועה וההפכים אמנם ימצאו מפועלים הם הפכים או הם ענינים מתהפכים ואפי' אם הם נכרכות כי יחויב שיהיה שם תאר מה מתחלף ויחויב שיהיה המחייב המנוחה הפך מחייב התנועה בהכרח וכאשר נמצאת התנועה כבר סולקה סבת המנוחה וסולקה בהכרח שנוי או נמשך לשנוי ויחויב שיהיה קודם השנוי המונח ראשון שנוי וכן אל בלתי תכלית וזה המאמר לא יחויב ממנו שתהיה השנית נכרכת לקודמת עליה ר"ל תכלית האחת התחלת האחרת אבל שתהיה נמשכת ר"ל שיהיה בינה זמן מנוחה והוא הזמן אשר נמצא בו האפשרות אבל כאשר חייב שיהיה הנה שנוי ראשון והיה בלתי אפשר שימצא שנוי ראשון הנה מחויב שיהיה הנה שנוי אחר מתדבק הוא הסבה בשיהיה כל שנוי קודם לו שנוי והוא התנועה הראשונה הסבובית והמאמר אשר התבאר ממנו שהתנועה בלתי הווה הוא הוא בעינו יחייב שהתנועה בלתי נפסדת ושאין הבדל ביניהם ולא ההפך והוא שנקח הפסד הכח מקום התהוות וזה שבמאמר הראשון בעבור שחייב מהיות הכח קודם בזמן לכל נמצא אחר שלא נמצא ולכל משתנה אחר שלא יהיה משתנה שתהיה התנועה קודם התנועה המונחת ראשונה והוא היות כח הדבר ר"ל התהוות האפשרות או התנועה אשר בעבורה

התהוות קודם היות הדבר אשר לו הכח עליו כן יחויב שיהיה הפסד אפשרות הדבר עצמו כי הדבר יהיה ראשונה וכאשר נתהווה בוטל האפשרות בהכרח לפי שהפסד האפשרות אמנם יהיה אחר מציאות האפשרות בעת מציאות הדבר האפשרי וכאשר שב האפשרות בהפסד לפי שהאפשרות מציאות התנועה אמנם יהיה אחר הפסדה ויחויב שאם נשאר האפשרות בהפסד אשר הונח אחרון שישוב הנפסד ויהיה אחר התנועה תנועה ואחר ההפסד הפסד וילך הענין אל בלתי תכלית זהו דרך ארסטו על שהתנועה אין לה התחלה ולא תכלה ויביא אל התנועה סבובית נצחית אין התחלה לה ומזאת ההקדמה ר"ל שכל מתחדש הנה הוא אפשר קודם חדושו בארו האחרונים מן הנמשכים אחריו קדמות העולם ואם היה חדושו נמנע לא יתכן שימצא לעולם אחר שיהיה שקר שיהיה נמנע וישוב אפשר והאפשר יקבילוהו הנמנע מבלתי אמצעי בין שניהם הנה אם היה העולם קודם שנמצא אפשר מי נשא האפשרות ההוא כי האפשרות יצטרך לדבר יעמוד בו והוא המשכן המקבל לדבר האפשר כי המושכלות הצודקות בלי ספק יצטרכו לענין נמצא חוץ לנפש אחר שהיה הצודק כמו הנמצא בגדרו שהוא הנמצא בנפש כמו שהוא חוץ לנפש ולא ימלט מאמרנו בדבר שהוא אפשר משיצטרך זאת ההכנה לדבר ימצא בו זה האפשרות ואף משכל נמנע כמו שאמר אבן רשד יצטרך לנמצא שישען עליו כי הנמנע מקביל לאפשר וההפכים המקבילים בלי ספק יש להם נושא כי ההמנע הוא שלילת אותו האפשרות ישפוט לנושא כמו שאמרנו שמציאות הרקות נמנע כי מציאות דחקים נבדלים נמנע חוץ לגשמים הטבעיים ובתוכם ונאמר שהשני הפכים ימנע מציאותם בנושא אחד ונאמר שהוא נמנע שימצאו השנים יחד הנה מבואר שכל אפשר יצטרך לנושא יעמוד בו אם כן אי אפשר מבלתי דבר נמצא הוא נושא האפשרות ובו יאמר לדבר ההוא המתחדש שהוא אפשרי וזה דרך חזק מאד בקיום קדמות העולם וכן הוא האמת עד שהוא מושכל קרוב למוחש והחכם אבן רשד אמת זה על אופן אחר גם כן מאמתת האפשרות בנצחי מבלי בחינת הנושא בו ואמר זה לשונו הנה אם היה העולם קודם שנמצא אפשר אפשרות לא סר אחר שאינו נמנע הנה יחויב שיהיה העולם נצחי כי כל מה שלא סר היותו אפשר ואם הונח שהוא לא סר היותו נמצא לא יחויב מהנחתו שקר ומה שאפשר היותו נצחי הנה מחויב שיהיה נצחי כי אשר אפשר שיקבל הנצחות אי אפשר שיהיה נפסד כמו שאי אפשר שישוב הנפסד נצחי לכן אמר החכם שהאפשר בענינים הנצחיים הוא הכרחי וחשב קצת ממשכילי האחרונים מן המדברים שהוא התיר זה הספק ואמר האפשרות הוא אצל הפועל לא בדבר המתפעל וזה אינו כלום מפני שהם שני אפשריים ואשר במתפעל תנאי לאשר בפועל גם אינו הנושא החמרי כי כאשר

נמצא סולק האפשרות וזהו שאמר אבן רשד וזה האפשר אשר הוא מפני המקבל אין ראוי שיאמן בו שהוא אפשרי אשר מפני הפועל וזה שאמרנו אפשר שיפעל כך בלתי אמרנו בפעול שהוא אפשר שיתפעל ולכן יותנה באפשרות הפועל אפשרות המקבל אחר שיהיה הפועל אי אפשר שיפעל נמנע וכאשר היה אי אפשר שיהיה אפשרות הקודם על המחודש בבלתי נמצא כלל ואי אפשר שיהיה הפועל הפועל הוא הנושא ולא הדבר האפשרי בעצמו והוא הנושא החמרי אשר הוא בכח בעצמו לא בהקש אל זולתו לפי שהדבר האפשרי בעצמו כאשר הגיע לפועל סולק האפשרות ההוא האפשרות לא היה ואיך ישארו ולא ישאר אלא שיהיה הנושא לאפשרות הוא הדבר המקבל לדבר האפשר והוא החמר והחמר לא יעמוד בלי צורה אבל פעלו תמיד בהתמדתו נמצא בפועל ירצה כמשפט כל נמצא אשר פעלו המיוחד לו נמצא לו עמו במה הוא הנמצא ההוא ואיך יחויב זה במי שהכל פעלו ולזה צריך שיהיה תמיד לא שחכמתו בעצמו תמיד כלל אבל עצמו חכמתו שחייבה מציאות זה המציאות ירצה ולזה ר"ל לפי שהיה זה הנמצא הוא היותר שלם האפשר שיהיה כמשפט פעל האל ית' כי הטבע יעשה כל דבר בצביונו על שלמותו יתחייב שיהיה זה נמצא תמיד כי חכמתו בעצמותו אשר חייבה מציאות זה הנמצא היא קיימת תמיד ולא אומר שחכמתו המחייבת לזה הנמצא קיימת בעצמו אבל אומר שחכמתו המחייבת לזה הנמצא הוא עצמו ואחר שעצמו לא סר וחכמתו המחייבת לזה הנמצא הוא עצמו הנה אם כן עצמו במה הוא עצמו מחייב לזה הנמצא והוא לא סר ולא השתנה אם כן פעלו לא סר ולא השתנה כמשפט הפועל החכם הנצחי אשר לא יעשה דבר לבטלה ולא חסר מן השלמות וכאשר היה אתמול התפתח המציאות ועד עתה יאמר הפילוסוף כאלו היתה ההוה דומה ולפי שהפתי החלוש השכל כבר יפתי להרחיק זה הגנות כשירחיב לו הדרך ויאמר כשהעולם מחודש אחר אלפי רבוא רבוון מהשנים הסיר זה הדמוי ואמר שאלו אמרת על דרך משל וכו' שמים משכן לאל ולרוחנים אחשוב שלזה נקראו שמים בלשונינו הקדושים על צד חזק הדעת אשר אמתהו העיון אצלו במפורסמות כאלו אמר על צד חזק הדעת המפורסמת אשר אמתהו העיון אצלו:

פרק טו

דע כי כל קנין ענין ואין כל ענין קנין כי הקנין הוא הענין אלא שנשלם עד שישב קנין לא שהוסר הענין והגיע הקנין וככה החכם סגולה כבר היה המוני ונשאר מה שבלמוד המוני מן האמת ונעתק אל השלמות הוא הלמוד המופתי וכבר אמר ארסטו' כי המלות המורות על עניני החכמות נעתקו מן ההוראות ההוילאניות אל ההוראות הסגוליות למה שהם הרבים וכי כבר היינו מהם ולזה היה מנהג ארסטו' בחקירות המופתיות בענינים

העמוקים יביא ראיה מן הפרסום אם מהוראת המלות אצל ההמון אם מהסכמת דעות הקודמים לדעתו בחדוש ההוא באופן מה כענין בחמר הראשון בתנועה בזמן במקום ברקות ודומיהם כמו שיתבאר בשמע הטבעי על כן אין מן הפלא אם שב על המעין בתחלת ענינו ראיה מפורסמת על שהתנועה בלתי הווה ולא נפסדת ויאמר בספר השמע כי כל מי שיקדמוהו בחכמי הטבע יאמין זה זולת אפלאטון כי כה משפטו כל הימים בדרושים המופתיים להעיר בפרסום עד יעתיק אל המופתי כמנהג הטבע מכין ומשוה עד יאות אל קבול הצורה ואז יתנה וכמו כן מה שאמרו ארסטו' בשמים והעולם נרצה עתה שנחקור אחר זה על השמים גם כן ונאמר היתכן שיהיו מתהוים מדבר או בלתי מתהוים מדבר ואמר זה לשונו שאנחנו כשנעשה זה יהיה מאמרינו אז אצל מטיבי העיון וכו' כל זה ממנהג ארסטו' כמו שנודע למי שעיין בספריו לחלוק כבוד לפרסום כי בו היתה החקירה הפילוסופית מקדם ואין זה אלא רמז המצייר שרושם הקוים ואחר משלים הצורה וצביונה אבל בחכמת הרב ז"ל ליתן קולות עתה לייפות החכמה וצווח בכתבה ואתם עדת בעלי העיון הנשאר על זה האיש תרעומת אחר זאת ההקדמה אי שמים לא זכר אלא חצי ההקדמה ולמה העלים החלק הראשון והוא ראשון במעלה הירא פן יורו על החומה מריה דאברהם תלי תניא בדלא תניא זכירת דעת הקדמונים לשני ענינים הענין הראשון מכוון בעצמו השני על צד היותר טוב ויחס הזכירה ההיא אל השוי הנמשך והשמיט הראשון אשר בעבורו כוון בעצם וראשונה והוא משלמות המופת שיותרו בו כל הספקות ולכן זכר דעות הקדמונים על זה הדרוש והוא אמרו ונתחיל תחלה ונזכור דעות הקדמונים החולקים עלינו בזה ונביא טענותיהם וזה לשני ענינים אחד מהם שטענותיהם ספקות על המופתים אשר נביאם אנחנו ומהשלמת המופת הוא התרת הספקות הנאות עלינו והענין השני כי אנחנו כשנעשה זה יהיה מאמרינו אז אצל מטיבי העיון יותר מקובל ויותר מרוצה ולא הכתי' האמת עוררתיך על זה יען תבחן כמו שהוא כי ראוי להאמין בחדוש כמו שדרשו אברהם אבינו ע"ה ויקרא שם בשם יי' אל עולם וכמו שפירש משה רבינו ע"ה אבל אין ראוי שתקח בראייה מה שאינו ראייה כי זה כמו שאמר הרב ז"ל יביא חולשה על אמונת מה שיביא עליו הראיה ההיא גם כן לא ארצה להרגיל שכלך להבין הדברים אלא כמו שהם על המשפט אשר יותן האמות וכבר ידע הרב ז"ל חולשת מאמרו זה ופנה אל היותר קשה ורמז אל מקום התרו כי הוא אשר יצטרך אל הרב ז"ל באמת ולכן הביא את אלה יען יערב זה עמהם ויעירו על באורו האמתי כי מה שזולת זה נקל הוא והוא אמרו וכבר ידעת תורף דבריו והוא זה ואשר אין לנו בהם טענה או הם גדולים אצלינו מאמרינו בהם למה זה קשה כאמרנו אם העולם

קדמון ולפי שזה יראה מפשוטו שאין לנו מופת על זה הדרוש אמר הרב ז"ל אלא שאתה ידעת כבר פי' אבונצר לזה המשל ומה באר בה הפרק לרב על מה שנאמר בהתר זה והספר ההוא אשר אמת בו אבונצר זה היה מפורסם אצלם ולכן קצר מהביאו והוא מה שלא הגיע אלינו ואמנם אמר לזה הוא בעבור אמרו באמרנו אם העולם קדמון שב אל אמרו או הם גדולים אצלינו לא אל אמת ואשר אין לנו בהם טענה וירצה בזה למה שאלה המופתים לקוחים מן המתאחרים ואשר ילקחו קצתם מקצת מצד המניע הראשון ר"ל מצד האלוה ית' הוא זה אחר שנודע מציאותו מן המתאחרים ולכן היה משפט הטבע בענין הקדמות או חדושו מצד אלוה יתברך משפט הנודע מטבע העולם עצמו ודע זה:

פרק טז

אינו אצלי מופת חותך אבל טענות ישיגום הספקות העצומות נראה מזה שרצה במופת חותך מופת בתנאין ולא המופת המוחלט אשר הוא מופת סבה ומציאות וכשיאמר שאינו אצלו מופת חותך ירצה בו אבל טענה אינה במדרגת מופת חותך ושישיגו ספקות ואם רצה בו המוחלט ר"ל מופת סבה ומציאות הוא אמרו כי יקר מציאותו:

פרק יז

יצדק בגזירה אשר אמר לעשות ראייה מטבע הדבר אחר השלימו על ענין הדבר ההווה קודם השלימו או קודם היותו והמשל אשר הביא מן היתום ששאל איך נמציאנו ואיך נתהוינו והבן אמרו אלו בלע ממנו ואין להקשות מיונה איך עמדו בדג ים היא יותר מן ההקאה ליבשה גם כי כבר הקדים ואמר ויונה ירד אל ירכתי הספינה וגו' והתבונן זה המשל ובחנהו אתה המעיין ותראה איך תמצא זה ענינו עם ארסטו' וכבר העירונו על זה ומה טוב אמרו שאנו עדת הנמשכים אחר משה רבינו ע"ה ואברהם אבינו ע"ה נאמין שהעולם נתהווה וכו' ולבאר המנע היותו לא מטבע הדברים ההווים הנמצאים וכן אמרו לא ידומה הוייתו והפסדו אין הדרוש הדמוי אבל הענין המחויב בעצמו שאם התנועה התחדשה והיה כל מתחדש כפי מה שאמר הוא תקדם לו תנועה במה הוא מתחדשת שתהיה הנה תנועה נכרכת ואמרו והוא ההקש בכל מה שיתחייב לטבע התנועה ירצה בזה מה שקדם שם ולפי זה השרש גם כן אמר אין תכלית לו אחר שהם יהיו יותר או יותר גדולים ויחויב ג"כ הרקות ולזה מי שיאמר בחדוש העולם חדוש זמני ויאמר שכל גשם במקום יחויב שיהיה בפניו מקום וזה אם גשם יהיה חדושו בו כי יתקשה ויתקבץ מספוגיותו ואם רקות וזה יחויב שיקדם על המחודש בהכרח:

פרק יט

שהוא יראה שזה המציאות הוא מאצל הבורא ית' על צד החיוב ר"ל חיוב המושכל לשכל כי ישכילהו באופן משובח ובשיעור מתיחס לאשר הווה על שיאצל ממנו לכן לא נאמר לעולם בכללו למה נמצא כמו שלא נאמר בו ית' למה נמצא או איך נמצא כן כי הוא למציאותו ית' כן כי זה כלו מחויב שימצא כך העלה ועלולה ואין התיחדות בעלול כמו שאין התיחדות בעלה אחר שהעלול נאצל מן העלה כן במה הוא נמצא כן ואי אפשר בהם העדר כלל ולא שנוי ממה שהם עליו על אופן מה שהם ולו ישתנה העלול ישתנה העלה בהכרח ועל כן יתחיב מזה הדעת חיוב התמדת כל דבר על טבעו ושלא ישתנה בשום פנים דבר מכל הדברים מטבעו בבחינת המציאות אשר לו בעלה הראשונה וכבר קרה לי ויכוח עם חכם נפלא מחכמי הרומיים שמע עליו שמעתי עליו ונתקבצו עלינו אנשי העיר לשמוע מה יהיה דברינו והיה יום עב וענן ומטר מועט ופתח בדברו על צד הבחינה עלי ואמר הממטיר עתה ויאמרו לו הן שנה ושלש ויאמרו לו הן אמר אני אומר שאם כן הוא שהוא ממטיר עתה אם לא ימטיר עתה לא יהיה האלוה אלוה ויבהלו כל השומעים ואבין כי להבחין ולהתחיל בויכוח אמר זה ואען ואומר אליו שני מובנים יש למאמרך כפי המובן הראשון שקר נמנע כפי השני צדק ואמת הכרחי הראשון שהמטר במה הוא מטר אם לא ימטיר לא יהיה האלוה אלוה והוא שקר נמנע כי לו לא יהיה מטר ויבטלו הנמצאות כולם לא יבטל הוא ית' שהם צריכים לו והוא אינו צריך אליהם. האופן השני שהמטר במה הוא נמצא מן העלה הראשונה ומסודר ממנה באמצעות הסבות עד העלה הראשונה הראשון ית' שהוא סבה הראשונה למטר הנה אם לא יהיה העלול המגיע ממנו במה הוא מגיע ממנו לא יהיה העלה ומשל בזה אם לא יהיה המטר לא יהיה העלאת האידים ואם לא יהיה העלאת האידים לא יתנועע השמש על הארץ ואם לא יתנועע הגלגל לא ימצא המניע גלגל השמש ואם לא ימצא המניע ההוא לא יהיה עלתו ואם לא יהיה עלתו לא יהיה עלת עלתו וכן עד העלול הראשון ואם לא יהיה העלול הראשון במה שהעלה הראשונה עלאו במה הוא עלה ראשונה הנה לא ימצא הראשון ית' והוא ית' נמצא הנה המסודר נמצא הנה המטר נמצא ואם לא ימצא במה הוא נמצא ממנו הנה לא ימצא הממציא אמרנו לו רצית זה במאמריך אמרת האמת הפלא השתומם אחרי כן אמר הבנת דברי וזהו מה שרציתי בו ומעטים אשר יבינו זה וכבר אמרתי זה בפני חכמים אחרים או אשר יחשבו שהם חכמים והיו נפלאים עליו כי לא הבינו ואחרי כן דברנו בענינים אחרים בחכמת האלהות וחכמת הטבע והתאמצנו בויכוח עד באחרונה עשה הקש כבר סתרנו ואומר לו אין זה מן הפילוסוף ותמה ושמח

ויאמר כן הוא ונפרד המעתיד ספרתי לך כל זה יען תבין הבנת כוונת הרב ז"ל ותעמוד על סודו וכאלו הוא משל למה שאמרנו לקרב המושכל אל המוחש ולפי זה הדעת יהיה שנוי דבר מהנמצאות מטבעו נמנע אומר אני מטבע הנמצאות השנוים בקצת העתים כי הדברים הטבעיים מאדיים לא הכרחיים ולכן לא יהיו הנפלאות מכת הנמנע ואפי' לפי זה הדעת וכבר יחזיק הרב ז"ל בזה במה שיבא אלא שאין הפרש אצלם בין התיחד זה הצמח באדמימות מבלתי הלובן או במתיקות מבלתי המרירות או התיחד השמים במה שהם עליו מן התכונה מבלתי הרבוע והשלוש כאלו היו התכונות המתחלפות ההן אפשריות בגלגל והיה נעדר מכל אחת מהן ויחדו האל במיוחדות אליו כאלו הגלגל עץ השדה מי הוא מייחד אלו הנושאים ומכינם לקבל צורות מתחלפות ירצה כי אין שם מזג יהיה עלת התחלפותם במין והתשובה בזה הדעת באחרית הפרק אמנם מה שיראה בתחלת המחשבה שנשיב על זה הוא מה שאמר למטה ויראה לי כי אשר אמרו בספר מה שאחר הטבע מהניח שכל נפרד לכל גלגל הוא מפני זה הענין גם כן עד שיהיה דבר ייחד כל גלגל כתנועה אחת כי הוא כאלו הוא דרוש אחר ר"ל יחוד הצורה ויחוד התנועה למה שהתנועה נמשכת מהצורה באמת והנני אעירך על שכל ארסטו' ואיך לחצתו זאת הקושיא ירצה והוא אחר שאמר שחמר הגלגלים אחד אחר שתנועתם סבובית למה היו אלו החלופים הנמצאים בגלגלים בצורותיהם ותנועותיהם וזה שהוא השתדל לתת עלה בהיות הגלגל מתנועע מן המזרח ולא יתנועע מן המערב אמר משה מקום שאמרו להאריך כפי טבע הדרושים וכפי טבע מה שנוסר עליו ומעלתו אין רשאי לקצר ושני אלו קובצו בכמו אלו הדרושים כי אלה הטענות נפלאות בעצמן והן לקוחות מעצמי השמים ותנועתו וצדד התנועות והם דרושים יקרים עד תם המעלה האנושית על כן ראוי לנו להרחיב גבולם ולבאר אמתתם וראיתי לכלול לך הנה מה שאי אפשר הבנת הרב ז"ל על שני הדרושים על אמתתם בלתם השכלת הדרושים בעצמם ויהיה זה הישרה למעינים והזכרה ליודעים ואומר דע כי השרש אשר הלך בה ארסטו' לדעת כל אלה הבקשות הוא למה שידע שבגשם השמימיי הוא בעל נפש אחר שהיה מתנועע מעצמותו ואחר שהיה בעל נפש הבחין אלה הבקשות בבעל נפש והשיג אמתתם בגשם השמימי בספוק כענין בנפש ואמר כי אמנם יתנועע הגשם השמימי מן המזרח אל המערב לפי שהוא צד ימין והמשיל זה כשאמר נחשב שנדמה אדם הקיף על עצמו הגלגל והוא מניע אותו מן המזרח אל המערב מתחת הארץ ולמעלה מן הארץ שראוי שיהיה ראש זה האדם אל קוטב הדרומי מוטה בדרום והוא המעלה ורגליו אל מול צד הצפון והוא המטה והארץ הדום רגליו וימין באופן המזרח ושמאלו במערב שלו' בשמאלי ושלו' בימיני ופניו אל

אמצע השמים והתהום האחור על כן יניחו ספרי הנביאים האלוה ית' כאלו הוא אדם ויאמרו פני אדם עיני יי' ויהיה התחלת הנענוע מזה הגלגל באופן המזרחי בהכרח ויהיה נענוע אל אמצע השמים כי הימין הוא אשר יניעהו הבעל חיים על הכונה הראשונה והשמאל אמנם יניעהו על צד הרצון בו כדי שתשוב תנועת הימין וכן יראה שאופן המזרחי מכלל העולם הוא מקום התחלת תנועת השמים והוא ימינה והוא אופן המערב שמאלה ואמנם יצטרך כך כדי שתשוב התנועה לאופן המזרח ותכלית זאת התנועה הוא אמצע השמים אשר הוא פנים ועל זה הצד אפשר שיחשב לזאת התנועה התחלה ותכלית מצד המניע לה ואע"פ שתהיה מתנועעת בסבוב או בלתי התחלה זמנית ושיהיו צדי הגלגל מתדמים אם כן ענין הימין הנמצא לגלגל הוא שימצא לו מקום נגדר ממנו התחלת המניע ר"ל השכל הנבדל על הכוונה הראשונה וענין פנים שימצא לו מקום אליו תכלית המניע לו על הכונה הראשונה והוא אמצע השמים כי שם המניע אחר ששם סבת התנועה ועצמותה ואם אינו כח בו שם אמתתו ר"ל בעגולות הממהרות יותר אשר בגלגל ר"ל הגדולות ויי' שם היה ואין התחלות ממנו בחלקים נגדרים כי החלק מהגלגל אשר אפשר שנחשבהו ימין באופן המזרח ישוב שמאל בהיותו באופן המערב וכן פנים ואחור אבל האופן לא יתחלף כי המקום נגדר ואם אין החלק מן הגלגל נעדר בימין ובשמאל פנים ואחור ואמנם יראו פעלם במקומות ממנו נגדרים וראוי היה להיות כן כי כח המניעי אותו אינו מתחלק כהתחלק הגשם עד שיהיה בחלק ממנו בלתי חלק הנה זהו העלה בהיות הגרם השמימיי האלהי הכולל מתנועע מן המזרח ולא יתנועע מן המערב וישתדל לתת עלה בהיות קצתם ממהרים התנועה וקצתם מאחרים ושזה מחויב לסדר הנחתם מן הגלגל העליון כי כל אשר ירחק יהיה יותר ממהר עד שתהיה חלק עלת ההתיחדות בחלוף תנועותיהם כענין התחלף היסודות בהנחתם ר"ל כפי קרבם ורחקם מן המקיף וזה המספר הגדול לגלגל אחד זאת היא השאלת השנית מן שני השאלות אשר עליהם אמר נרצה עתה לחקור על שתי שאלות חקירה מספקת כי מן הראוי שנחקור עליהם ויען תראה איך נשלם לו זה אבאר לך את שתיהן כי לשתיהן יחד אל דרושנו ואחר כך אתיר לך הספק. השאלה הראשונה למה היו הכוכבים הנבוכים מה שהוא קרוב מהם אל הגלגל הראשון והוא מתנועע תנועה אחת בלבד ולא יתנועע תנועות רבות הראשון והיותר רחוק תנועות מועטות ומשיב על זה שהדבר החשוב בתכלית החשיבות מדרכו לקנות המעלה אשר התיחד בו בלא מעשה ובלא פעולה וזהו דרך העלה הראשונה כי שלמותה בעצמותה והגשם הראשון ישיג המעלה הקרובה מן המעלה השלמה בפעולה אחת בלבד והקרוב לו בפעולות רבות או לא ישיג המעלה

ההיא אבל יקנה מעלות רבות ממנה בפעולות רבות ויעמוד הרבוי במקום השלמות באיכות והרחוקים מן הגשמים השמימיים להם תנועות מועטות למה שאי אפשר שיקנו המעלות הרבות או למה שהמעלה שיקנוה שפלה ולזה יקנוה בפעולות מועטות והשרש בזה שאי אפשר שתהיה המעלה הזאת בעצמה קנויה לנכבד ולמעט נכבד בפעולות משתוות במספר. השאלה השנית למה היה בגלגל הראשון כוכבים רבים והוא אחד ובשאר הגלגלים כוכב אחד ומסבבים אותו גלגלים רבים ומשיב על זה שתי תשובות האחת כי למה שהיה המניע לכולם בתנועה היומית הוא הגלגל הראשון ואם הוא הגדול שבגשמים בשעור ובכח הנה הוא בעל תכלית הכח אשר מצד המהירות והאחור והנה אם היה בשאר הגלגלים כוכבים רבים היה משיגו בהתנענעם לאות ויגיעה לא מצד שיש במתנועע הפכות למניע רק מצד שכל מניע בטבע יש לו מתנועע נגדר הכמות בטבע וכשיהיה יותר גדול תהיה תנועתו יוצאה מן הטבע וכשתהיה יוצאה מן הטבע ישיגה הלאות והיגיעה מצד ההכפלה ר"ל מצד הכפלת המתנועע על השעור אשר לו בטבע שיתנועע מן המניע השנית שהגלגל הראשון למעלתו וקרבתו מן ההתחלה הראשונה והיותו התחלת המציאות והחיים היה כחו גדול ויניע כוכבים רבים ושם הטבע תנועות רבות לאשר לו כוכב אחד לבד להחליף בזה מה שאבד כשלא שם בו כוכבים רבים כדי שיהיה כל גשם מהם על תכלית מה שבטבעו לקבל השלמות ישתבח יוצר הכל כי כאשר זכר ממהירות התנועה הכללית ואיחור גלגל הכוכבים העומדים להיותו בחלוף הצד הוא על הנפלאה ואמר שכן יתחייב שכל מה שירחק מן הגלגל השמיני יהיה יותר ממהר התנועה אלא שזה לא ימשך כמו שבארתי לך דע כי אבן רשד באר זה החדוש כאלו גלגל הכוכבים העומדים הוא הגלגל היומי כאלו אין שם גלגל בלי כוכב ורבינו משה הניח זה על שהגלגל היומי הוא כעין הקרח הנורא בלי כוכב ואין בזה הפרש על הדרוש בזה כי כולם מסכימים על שחלוף הצד הוא הסבה באחור הגלגל אשר אחר היומי וכן כפי קרבם ורחקם ממנו אמנם אמרתי לך זה שלא תתבלבל בו וכי נמשכתי לדברי אבן רשד במה שקדם שקראתי גלגל המזלות הגלגל הראשון אמנם איך היה חלוף הצד באיחור הקרוב ליומי הוא רמז מה שאמר הנה הכוכבים היו קצתם יותר ממהרים מקצת והגלגל הראשון יותר ממהר מכולם שהגלגל הראשון הוא המתנועע מעצמו מבלי מכריח אל תנועה המקבלת כי הכל פועל בזולת ואין זולת רושם בו וכחו גדול מכח כל גשם כמו שהוא גדול מכל גשם ולכן הוא היה היותר מהיר מכל זולתו אמנם שאר הגלגלים מפני שהם מתנועעים תנועה מתחלפת לתנועת הגשם הראשון המתנועע בכל התנועה היומית היה ראוי שתהיה הסבה באחורם ומהירותם רחקם וקרבם מן הגשם הראשון וזה שכל מה

שיקרב מן הגשם הראשון יהיה הכח המניע לו מן הגשם הראשון המניעו בחילוף תנועה יותר חזק ומה שירחק ממנו יהיה הכח בו יותר חלוש ויהיה כל מה שיקרב הכוכב מן הגשם הראשון יהיה המניע לו מתנועתו יותר חזק וכל מה שירחק יהיה יותר חלוש ואע"פ שאין שם מונע כי אין בנצחות הפכות על דרך האמת ואמנם שם תשוקה ובחירה וכל מה שתהיה תשוקתו ובחירתו להמשך אחר המניע יותר תהיה תנועתו למתנועע המיוחד בו יותר מאוחרת ומה שאמר רבינו משה שזה לא ימשך כמו שבאר ירצה בזה במה שקדם שמן הגלגלים מהם מה שממהר התנועה למעלה מן המתאחר ומהם בהפך ומהם שוים ומה שאמר ויותר גדול מזה הגלגלים גם כן יתנועעו מן המזרח למערב וכו' הוא מה שרמז עליו למעלה באמרו ועניינים אחרים עצומים מאד בחק בחינת היות הענין על צד החיוב והתר זה כי זה הספק היה מתחייב לו היו הכחות המניעים שוים והדרך אשר עליו יתנועעו שוה ואמנם כשהיה מתחלף הנה אלו החלופים יבטלו בהיות חוזק המגיע לו מהמניעו בחלוף תנועתו והמונע מתנועתו ואבן רשד התיר זה הספק גם כן על זה האופן ואמר בספר השמים והעולם זה לשונו אבל כבר יקשה המקשה על ארסטו ויאמר אלו היתה זאת הסבה אמתית ראוי שיהיה הענין הזה נמצא בהם על סדר ואין הענין נמצא כן כי אם נודה שהשמש תחת כוכב ונוגה לפי מה שיראו הקדמונים מחכמי הכוכבים מה אמר אם כן בכוכבים האחרים ואנחנו נאמר שזאת הקושיא אמנם היתה מחויבת לכן אלו הצענו הכחות המניעים המיוחדים בכוכב כוכב מאלו הכוכבים ר"ל המניעים להם חלוף תנועת הכל משתוים בכח ואנחנו הצענו הרחקים משתנים גם כן ואמנם כשנציע כחותם המיוחדים מתחלפים והמרחקים מתחלפים לא יתחייב שיראה בהם זה הענין לכן נאמר שאחת מהסבות בחלופים במהירות והאיחור עם זאת הסבה הוא חלוף הכחות המניעים להם וחלוף המרחקים ואם הדבר כן סבת המהירות והאיחור הנמצאים בהם מחוברות מג' דברים מחלוף הכחות המניעים המיוחדים בהם ומחלוף חולשת הכח המונע להם בחקם ומחלוף המרחק אשר עליו יתנועעו וידמה שהוא אמנם הפריד זאת הסבה במאמר אם מפני שהיא הסבה החזקה בזה הענין או מפני שהיא היותר נעלמת או מפני שקבץ השני ענינים יחד ואלו יכול ארסטו' לתת לנו טעם התחלף תנועות הגלגלים על שיהיה על סדר הנחת קצתם כמו מקצתם כמו שחשב היה זה נפלא וכבר גלינו לך סוד היכולת והאלהים יודע והיתה עלת ההתאחדות בהתחלף תנועותיהם פעלת התחלף היסודות בהנחתם ירצה שיהיה חלוף השמים בתנועותיהם וצורותיהם נמשך אחר הנחתם מהגשם האלהי המקיף בכל אשר הוא משכן לכל כענין ביסודות בהנחתם בין המרכז והמקיף ר"ל שכל עוד שירחקו מן המקיף יהיו יותר ממהרי התנועה

אלא שלא ילך הענין על הסדר כמו שבארתי לך וכבר הראנוך הסדר ית' המסדר אמנם אני איני אומר מעט אבל מתחלף מאד מאד שאני לא אלמד הראיה מן הספירות אבל מן התנועות בזה הטעה הרב ז"ל לא שנחשוב שטעה גם לא כוון להטעות אבל כונתו באלה המאמרות ההתראות והראות הספקות כדי שיתירם המשכיל ורע מעט בשביל טוב הרבה טוב ואופן ההטעאה בזה כי הכוכבים נבדלים בהארה לבד במה שהם החלק המשובח שבגלגל ולא יתחלפו בתנועה והמנוחה כי הם חלקי הכל המתנועע בכללו ומתנועעים תנועת החלק בכל כמשפט שאר חלקי הגלגל הנה הכוכבים אינם חלקים נפרדים בעצמותם ואם הם נבדלים לשאר חלקי הגלגל בהיותם מאירים כי זה אינו אלא במה שהם החלק היותר נכבד שבגלגל כאלו הם עיני הבעלי חיים העליונים האלהיים שבעה אלה עיני יי' משוטטים בכל הארץ אבל הם חלקי הגלגל נקשרים בגשם הגלגל אשר הם חלקים ממנו ולכן לא יולידו קול ואיזה תמה יש בזה הקבוץ מה הסבה המיחדת לזאת האחרונה בעשרה כוכבים ומיחדת לאחרת להעדר הכוכבים וכן ביחוד חלק מן הגלגל להיות בו הכוכב נמצא בו מן החלק האחר והתשובה בזה כי אחר שנתבאר שהם בעלי חיים ר"ל בעלי נפש להיותם מתנועעים לעצמותם כמשפט הבעלי חיים נאמר בו טבע החלק נתן זה כדי שיהיה החלק הנכבד בחלק הנכבד הנאות לו כמו שהתיחד הימין בהיות ימין למה שבטבע הצד ההוא גזר בעצמו שיהיה ימין כי היותר נכבד בצד הוא הימין ורבינו משה הוא היה אשר רמז בזה באמרו ולא ישאר מקום חקירה אלא אמרך מה הסבה בכונת זה שיש לכל זה סבה ואם לא נדעה והוא אמרו ואשר יודע על הכלל שזה כלו לענין לא נדעהו ואין זה הפועל בטלה ולא כאשר יזדמן והביא ראיה על זה מגידי הבעלי חיים ועצביו ושאר חלקיו כן בבעלי חיים האלהיים אלא שאמר שרחוק שיהיה על צד החיוב אלא בכונה בשיש שם סבה בזאת הכונה וארסטו' יאמין בסבה ולא יאמין בכונה הנה הכונה אינה רושמת רושם כלל בסבה בזה החלוף בחוזק או בחולשה אבל על שהוא מפועל האל ויחודו אחר שלא תהיה הסבה ההיא עלה לזה החלוף הנמצא בשמים על דרך החיוב כחיוב העלול לעלה לא סר ולא השתנה ולא אפשר שישתנה וכבר קדם בפרק י"ח בפירושנו לדרך השני כי פעלו מסודר מידיעה והוא הנרצה ברצון אצלו ית' לא שיש שם רצון וכונה על שיתפעל כי הוא ית' מסולק מן ההתפעלות והשנוי ורצונו ובחירתו וכונתו הוא ידיעתו והוא אמרו בחיוב המושכל מהשכל הנה כל אלה הספקות אשר ספקם וכבר השיבונו עליהם הוא התירם בשאמר כי יש שם סבה בעצמו נדעה או לא נדעה ואלה הספקות אמנם יגדילו עלינו החסרון בידיעתנו לא ראיה בששם רצון מיחד לאחד מן האפשריים לבלתי הנמצא כי הסבה אשר יתנה התוריי על שבעבורה כוון

הראשון ית' זה החלוף יתן הפילוסוף על שחייב זה החלוף זה יאמר ברצונו וזה יאמר בידיעתו אשר הוא עצמו ושאי אפשר שישתנה העלול אלא אם השתנה העלה וככה בענין החלוף וכבר כלל הרב ז"ל כל זה ירמז על כל מה שגליתי לך כשאמר בפרק כ"א הנה כבר התבאר הענין ויגיע ממנו המאמר על החקירה על זה החלוף הנמצא בשמים אשר התבאר במופת שאי אפשר לו מבלתי סבה האם הסבה ההיא עלה לזה החלוף וכן התחייב ממציאותה או היא היא הפועלת לזה החלוף המיוחדת לו ירצה האם הסדור אשר בראשון וידיעתו ית' אשר הוא עצמו הוא עלה לזה החלוף התחיב בהקשר העלול לעלה ביסודם הנכבד משני הפנים וכן יתחייב ממציאותה או הסבה ההיא היא הפועלת לזה החלוף המחדשת אותו המיחדת אחר שלא היה ועוד באר שזה החלוף יהיה סבתו השם ית' אם על שהוא פועל או על שהוא מיחד אין הבדל בזה אלא אם סר או לא סר ולכן תהיה הסבה ביחוד הוא סבה בחיוב מה שפעלה הסבה הראשונה או חיבה כמו שבארתי לך אמנם החלופים הנמצאים בגלגלים וכוכבים ירצה בתנועותם וצורותם מי הוא מיחדם כי אם השם ית' ולמה זה יתנועע זה הגלגל תנועתו התשוקית לבד שכלו הנפרד לצד המזרח ואחר למערב התשובה כבר קדם כי למה שהם היה להם ימין והוא האופן המזרחי לכן היה הגרם השמימיי בכללו מתנועע מאותו הצד אמנם למה ייוחד קצתם למזרח וקצתם למערב לפי שיוחדו שהיה צד ימין לקצתם וצד שמאל לקצתם וכבר היה עם זה החלק האחד מהם יתנועע בהם בשני הצדדים כאיש שישלוט בשתי ידיו וכמו שיוחד הימין בחי בהיותו ימין והשמאל בהיותו שמאל אין לזה סבה אלא שטבע הצד הנקרא ימין גזר בעצמו שיהיה ימין ושלא יהיה שמאל ושהיותר נכבד לבד היותר נכבד כן יוחד צד הגלגל היומי הימין בהיותו ימין וצד השמאל בהיותו שמאל כפי טבעו בהפך בגלגל הכוכבים הנבוכים למה שהצד הנכבד התיחד בשמים הנכבד והפחות בפחות כענין האש למעלה והארץ למטה וצדק הרב ז"ל במה שאמר ואי אפשר בהכרח בלתי שיאמר שטבע זה הגלגל ועצמו חייב שיתנועע לזה הצד ירצה במה הוא הגלגל ההוא מצד צורתו המינית כמשפט כל פעל המיוחד לנמצא במה הוא הנמצא ההוא וככה אמר אבן רשד וייוחד כלי ההליכה לכל אחד מהם וביאורו בתכלית הביאור והוא זה הגרמים השמימיים אינם בזה אחדים במספר אבל רבים במין כאלו הם בעלי חיים לא ימצא מהם אלא איש אחד מן מין ומין ולכן היו הקטבים שהם אברי ההליכה במקומות מיוחדים אינם בזה כמו בזה ואין הבדל בזה החי הכדורי הגשם והבלתי הכדורי אלא שבכדורי יתחלפו בכח לבד ובבלתי כדורי בתמונה ובכח וזאת השאלה בעינה למה היו השמים מתנועעים לצדדים מתחלפים וזה שמצד שהם בעלי חיים חייב שיתנועעו מצדדים

מוגבלים כענין בימין ושמאל ופנים ואחור אשר הם צדדים מוגבלים בתנועה אלא שהם בבעלי חיים המתחלפים בתמונה והכח ובשמים בכח לבד הנה חלוף הגרמים השמימיים בצדדי התנועות הוא להתחלפם במין והוא דבר ייחדם רצו' שהם יתחלפו מיניהם בחלוף צדדי תנועתם וידומה הגרם השמימיי הראשון בעינו שפט לו טבעו במה שהוא היותר טוב שבמתנועעים הצד היותר טוב והוא שיתנועע בכל חלקיו ותנועה אחת מן המזרח אל המערב ושאר הגלגלים ישפטו להם טבעיהם שיתנועעו בחלוף זאת התנועה הנה מי שדמה שהתנועה המזרחית אפשר שתהיה לזולת הגלגל הראשון כמי שידמה שצד התנועה בסרטן אפשר שיהיה צד התנועה באדם לא שלא יקרא זה הדמיון באדם והסרטן בעבור החלוף התמונה בשניה ומי שידמה אלה הדמיונות בפעולים הוא סכל בפעולים ובפעל ולא ישקיף מלכות שמים הנה כבר שבנו למה שהיינו תחלה בו ונאמר אחר שהיה חמר שלהם כלם אחד באי זה צד התיחד זה בטבע מבלתי טבע האחר והיתה בו תשוקה אחת וכו' הנה כבר שבנו באמרנו שבטבע הגלגל ועצמו חייב זה החלוף במה הוא הנמצא ההוא ובעל הצורה ההיא אל מה שהיינו בו תחלה והוא אחר שהחמר אחד ולכן ייחדו בתנועה הסבובית בכללם מה הסבה בשייוחד זה הגלגל בטבע וצורה נותן תשוקה מחייבת לזה החלוף בצד התנועה ומהירותה והתשובה בזה חייב זה חלוף המקומות כמו שהשיב הוא על החמר הראשון בקבלו צורות היסודות המתחלפות כי הסמוך ממקיף העולם היה יותר נכבד ומיוחד מזולתו לקרבתו אל הגשם האלהי הכולל הדומה אל הנמצא הראשון אשר מדמיונו ההקף בכל והתיחד תארי השבח בו ודע כי כדומה אלה השאלות אשר עשה הרב ז"ל כבר עשאם אבוחמד אל גזאלי שבחר הרב מהם או במה שמצאם בדברי המדברים מה שנאות אליו כפי כונתנו ולא יעלם מהרב האמת באלה הדרושים כי הרב ז"ל כמו שאמר אחד מן הפילוסופים על אחד מן המאמינים אשר יבקעו השער במחשבתם במושלבות כל שכן כי הראתיך בדרכיו מה שיורה על מקומות ההתר וירמוז בקצרה על מה שגלינו לך בארוכה וכבר נעתק הזמן ואנשי הדורות אל הטבע אופן נוכל להרחיב נקבי המשכיות באמתות יותר מאשר היה בעובר למה שאיננו חולק בזה העת המפורסם על המושכל כמו בשעור אשר היה חולק בעובר והרב ז"ל היה הסבה הראשונה בזה כי הוא השיב האמת לישנו וסדר כונת התורה אחר העמידה על התורה ומפיו אנו חיים ומימיו אנו שותים כי מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל לסעד הנפש ועליהו לתרופה לכסות הפרי לאשר לא טעם מעץ החיים והשביע נפשו מעץ הדעת טוב ורע דאלמלא עליא לא מתקיימי אתכליא וכבר כתב אבן רשד בהפלת ההפלה אחר ספורו לכמו אלו השאלות דבר זה לשונו ואולם אלה השאלות

הנה רובם לפי שהם יחשבו שכבר הלאו הפילוסופים בם והסבה בזה סכלותם במיני הדרכים הדרוכים בתת הסבות והשיעור אשר ידרש מהם לתת דבר מן הנמצאות כי הוא יתחלף בחלוף טבעי הנמצאות וזה שהדברים הפשוטים אין להם סבות במה שיסודר מהם אלא נפש טבעיהם וצורותם וזולתם מן העניינים המורכבים ימצא להם סבות פועלות זולת צורותם והם אשר חייבו הרכבתם וחבור חלקיהם קצתם אל קצת דמיון זה שהארץ אין לה סבה בשתרד אל מטה אלא תאר הארציות ואין לאש סבה בשתעלה אל מעלה אלא עצם טבעה וצורתה ובזה הטבע נאמר שהוא הפכי לארץ וכן המעלה והמטה אין לה סבה הנה אחד מהשני צדדין עליון האחר שפל אבל זה בשפיעת טבעם וכאשר יחויב חלוף הצדדים לעצמם וחלוף התנועות לחלוף הצדדין אין הנה סבה שתנתן לחלוף התנועות אלא חלוף הצדדין אשר אליהם יתנועעו המתנועעים וחלוף הצדדים לחלוף טבעיהם ר"ל שקצתם יותר נכבד מקצת מן השמים להם ימין ושמאל בהכרח כענין בחי בהכרח והשמאל נמשך לימין ויוחד צד הימין לקצתם כי הנכבד יוחד לנכבד כענין בהתיחדות האש למעלה והארץ למטה ואולם היות השמים מתנועעים השתי תנועות המתהפכות לצד התנועה היומית הנה להכרח התהפכות התנועות הנה רצונו תנועת ההויה וההפסד ואין בטבע השכל האנושי שישיג יותר מאלה המאמרים בזה המקום אמר משה וכבר רחבנו הבאור באלה הדרושים להעלמתם וכי המעט מהאלהי יותר נכבד מהרבה מהגשמי וכבר הניעני החריצות בהטבת הלמוד עד כמעט שהיה כולל זה אמתת עצם הגלגל ומהותו ומה שאפשר שיצויר בראשון ויחסו אל המתחיב ממנו:

פרק כ

על מי שחשב מן הראשונים ירמוז בזה על אפיקורוס שזה דעתם נפל במקרה ושיהיה בלא סבה מעצמו ירצה ושיהיה שזה העולם נפל במקרה ר"ל בלי סבה הכרחית מיוחדת ושיהיה מעצמו בלי סבה מחיבת להיות כן ויאמרו בשמים ובגשמים אשר הם מבין שאר הגשמים הנראים אלהיים שאמנם היו מעצמם ראיתי ביאור זה בתשובה שהשיב רבינו משה לר' שמואל אבן תבון ואמר כי הרצון בו כי הגלגל ומה שבהם מהכוכבים יחדו בשהם אלהיים מבין שאר הגשמים הנראים ואחר ראיתיו בדברי הפילוסופים וכאלו אמר ויאמרו בשמים ובגשמים אשר הם אלהיים מבין שאר הגשמים הנראים שאמנם היו מעצמם ושאין להם סבה כלל ר"ל לא מחוץ ולא מאמתתם ועצמותם כמו לבעלי חיים ולצמחים ומה טוב כי באמרו ואשר יסתור היותם במקרה היותם בעצם ר"ל שיש להם סבה מסבות להיותם כן בהכרח מפני הסבה ההיא נמצאו על מה שהם עליו ירצה לא שנמצאו ושהתרבו השמים כפי המניעים והשכלים מפניהם ומפני ההיולי והצורה הנה

האחד במה הוא אחד יסודר ממנו הרבוי או יחויב בחלוף וזה שחשב מי שאמר שלא יסודר ממנו אלא אחד פשוט במספר אבל אמנם יחויב אחד במספר מצד והרבה מצד ושאחדות ממנו עלת מציאות הרבוי על הדרך אשר בארתי ולפי שזה הספק עצום מאד תלוי בעלה הראשונה והתעסקו בו החכמים הראשונים וארסטו' שבח עצמו בזה עם כל אשר לפניו ובהתרו האמתי יתקיים השרש הנכבד ביחוד האל ית' והיה הספק אשר ספקו רבינו משה לקוח מפילוסופי אלאסלם ראיתי ללקט לך הנה מה שיאות מדברי אבן רשד בהפלת ההפלה וארחיב בו הבאור ואומר דע כי הדעת הקדום שההתחלות שתים האחת פועלת הטוב והשנית פועלת הרע ומאני מן הקודמים היה מזה הדעת ואסף עמים רבים אל תורתו עד לכדו במצודה שכור המלך בשהראה עצמו נכנע לדתו ויצא לקראתו להקבילו וקראו לאכול עמו ובהגיע גדולי מלכותו אל גינת ביתו צוה ותלאום באילנות ואחרי כן נכנס עם מאני אל הגן וראה גדולי מלכותו תלוים ויאמר לו שכור האלוה הממונה על הרע צוני לעשות כן ומה ראוי לו שילך עם חביריו ויתלוהו שמה ומה שהיה מביא אותם אל זה הדעת הוא שהיה נמנע אצלם שיהיו התחלות ההפכים אחת וראו שההפכים הראשונים אשר יכללו כל ההפכים הם הטוב והרע וחשבו שיתחיב מזה שיהיו ההתחלות שתים אחר כן עיינו הקודמים הנמצאות וראו שהם כלם לתכלית אחת ושהסדור הנמצא בעולם והאותות קצתו לקצתו הסדור הנמצא במחנה מפני שר הצבא או הם דור הנמצא במדינה מפני מנהיג המדינה וסברו שיחויב שיהיה העולם בזה התאר ושהסדור הנמצא בו הוא מפני מצוה הראשון הוא התחלת הכל והוא האלוה ית' ושהרע הנכנס בנמצאות אמנה הוא במקרה כי הרבה מהטובות אי אפשר שימצאו מבלתי שיעורב עמהם רע כענין באדם המורכב מנפש מדברת ונפש בהמית וגזרה החכמה האלהית להמציא הטוב הרב ואם יעורב בו רע מעט כי זה טוב ומקבילו רע ואחר שהתישב אצלם בחקירה הנצוחית שההתחלה אחת לכל והאמינו עם זה השורש שרש שני שהאחד יחויב שלא יסודר ממנו אלא אחד נפל להם זה הספק והוא מאין בא הרבוי ופיטאגוריש השיב על זה בשהרבוי אמנם בא מפני ההיולי השמש שישחור פני הכוכב וילבין הבגד וקצתם חשבו מפני הכלים כגרזן וכמקבת והמשור כי יגרר במשור ויחצוב בגרזן ויקוב במקבת והשאלה בעצמה תשיג לשתי אלה התשובות כי נשאל מאין בא רבוי החמרי או רבוי הכלי אמנם אפלאטון השיב שהרבוי אמנם בא מפני הממוצעים והוא יותר מספיק אלא שעדיין יקשה איך יגיע חמר משכל פשוט וזה הספק אמנם חויב להם לפי שהניחו הפועל הראשון כפועל הפשוט אשר ברראה ושם זה הדרוש כולל בכל הנמצאות אמנם מי שלקח הנמצא אל הנפרד ואל המוחש הנה הוא

שם ההתחלות אשר יעלה עליהם הנמצא המוחש בלתי ההתחלות אשר יעלה אליהם הנמצא המושכל ושם ההתחלות המוחשות החמר והצורה ושם קצתם פועלות לקצת עד שיעלו אל הגרם השמימיי ושם העצמים המושכלים עולים אל ההתחלה הראשונה היא להם התחלה על צד דמות הצורה והתכלית והפועל וזהו דעת ארסטו' הנה הפילוסופים יראו שהנה רבוי בשני אלו הצדדים רבוי לענינים פשוטים אינם בהיולי ויעלו אל סבה אחת ראשונה מסוגם ורבוי לגשמים ושרבוי להגרמים השמימיים אמנם בא מרבוי אלה ההתחלות ושהרבוי אשר תחת אלה הגרמים השמימיים אמנם בא מפני ההיולי והצורה והגרמים השמימיים ושהגרמים השמימיים מתנועעים ראשונים מהמניעים אותם אשר אינם בחמר וצורת הגרמים השמימיים נקנות מאותם המניעים וצורות מה שתחת הגרמים השמימיים נקנות מהגרמים השמימיים וקצתם מקצתם ושההרכבה אשר באלה הוא מפני הגרמים השמימיים זאת היא סברתם בסדור אשר הנה ואולם הפילוסופים מאנשי אלאסלם כאבונצר ואבן סיני בעבור שהוא לבעלי ריבם שהפועל בעולם כפועל בנגלה והודו להם שהפועל האחד לא יהיה ממנו אלא פעל אחד והראשון אצל הכל אחד פשוט קשה עליהם היות מציאות הרבוי ממנו עד הצריכם הענין שלא ישימו הראשון הוא מניע התנועה היומית אבל סודר ממנו המניע הגרם המקיף הסודר ממניע הגלגל היותר גדול והמניע הגלגל השני אחר שהיה זה המניע מורכב ממה שישכיל מן הראשון וממה שישכיל מעצמותו וזה שגיאה לפי שרשי הפילוסוף כי הפועל והפעל ר"ל המשכיל והמושכל הוא דבר אחד בשכל האנושי כל שכן בשכלים הנפרדים וזה כלו לא יחויב למאמר ארסטו' כי הפועל האחד אשר נמצא בנראה יסודר ממנו פועל אחד לא יאמר לו עם הפועל הראשון אלא בשתוף השם וזה שהפועל הראשון אשר בעולם פועל משולח ואשר בנראה פועל מקושר והפועל המשולח לא יסודר ממנו אלא פועל משולח והפועל המשולח לא יוחד בפעול זולת פעול ובזה הורה ארסטו' על שהפועל למושכלות האנושיות שכל נקי מן החמר ר"ל מהיותו משכיל כל דבר וכן הורה על השכל המתפעל שהוא לא הווה ולא נפסד מפני שהוא מקבל כל דבר והתשובה בזה כפי סברת החכם שהדברים אשר לא יתאמת מציאותם אלא בקשור קצתם עם קצת כמו קשור החמר עם הצורה וקשור חלקי העולם הפשוטים קצתם עם קצת הנה מציאותם נמשך לקשורם הנה נותן הקשר הוא נותן המציאות וכאשר היה כל נקשר אמנם יקשר בענין בו אחד והאחד אשר בו יקשר אמנם יחויב מאחד אשר הוא עמו עומד בעצמותו הנה מחויב שיהיה הנה אחד נפרד קיים בעצמותו ומחויב שיהיה זה האחד אמנם יתן ענין אחד בעצמותו ואלה האופנים יסתעפו על הנמצאות כפי טבעיהם ויגיע מאותה האחדות הנתנה בנמצא

נמצא מציאות אותו הנמצא ויעלו כלם אל האחדות הראשון כמו שתגיע החמימות אשר בנמצא נמצא מן הדברים החמים מן החום הראשון אשר הוא האש ותעלה אליה ובזה חבר ארסטו' בין המציאות המוחש והמציאות המושכל ואמר שהעולם אחד סודר מאחד ושהאחד הוא סבת האחדות וסבת הרבוי מצד כי המספר הוא כפלת האחדים וככה בזה הנה ההכפלה כפי התחלף טבע המקבל ואם הוא אחד בעצמו וזה שידמה שתהיה הסבה ברבוי השכלים הנפרדים חלוף טבעיהם המקבלים ממה שישפלו מן ההתחלה הראשונה ובמה שיקנו ממנה מן האחדות אשר הוא פועל אחד בעצמו רב ברבוי המקבלים אותה כענין בראש אשר תחת ידו ראשים רבים והמלאכות אשר תחתיהם מלאכות רבות ולקושי זה הענין לא יבינוהו רבים מהבאים אחריו וכאשר היה זה כן מבואר שהנה נמצא אחד ישפע ממנה כח אחד בו ימצאו כל הנמצאות ולפי שהם רבות אפי' מן האחד במה הוא אחד מחויב שימצא הרבוי או יסודר או איך שתרצה תאמר וזה חלוף מה שהשיב מי שאמר שהאחד יסודר ממנו אחד ודע זה הנה כאשר הושב בתשובה אשר זכרנוה מהם לא יחויב דבר מאלה השקרים ואולם כאשר הובן מן המאמר שהאחד במספר הפשוט לא יסודר ממנו אלא אחד פשוט במספר לא אחד במספר מצד והרבה מצד והאחדות ממנו עלת מציאות הרבוי הנה לא יפרד מן הספקות לעולם וכבר שבח ארסטו' בזה הענין בסוף מאמר הלמד וספר שמי שהיה לפניו מן הקודמים לא יכלו לאמר בזה ולפי זה האופן אשר ספרנוהו מהם תהיה הגזרה האומרת שהאחד לא יסודר ממנו אלא אחד גזרה צודקת ושהאחד יסודר ממנו רבוי גזרה צודקת גם כן הנה אשר התבאר אצלינו לפי שרשיהם שסבת הדבר הוא מקובץ השלש סבות ר"ל הממוצעים וההיולי והכלים ואלה כולם כבר בארנו איך יסכמו אל האחד וישובו אליו אחר שהיה מציאות כל אחד מהם באחדות גמורה היא סבת הרבוי וזה שהסבה ברבוי השכלים הנפרדים חלוף טבעיהם המקבלים ואולם שהחלוף יפול מפני חלוף מניעיהם וחלוף צורותם וחמריהם אם היו להם חמרים ופעולותיהם המיוחדות בעולם והוא דומה לתכלית ואם אינם מפני אלה הפעולות ואולם החלוף אשר במה שתחת הגלגל ראשונה מן הפשוטים הוא חלוף החמר עם חלופו בקרבה והרחוק מן ?חמניעים והם השמים ואולם הסבה בחלוף השתי תנועות הגדולות אשר אחת מהם פועלת ההויה והשנית ההפסד הנה חלוף הגרמים השמימיים וחלוף תנועותם והוא החלוף הדומה בחלוף אשר מפני הכלים ואולם מה שתחת גלגל הירח הנה ימצא חלוף בו מפני ד' סבות ר"ל חלוף הפעלים חלוף החמרים וחלוף הכלים הפעולות נופלות מן הפועל הראשון באמצעות זולתו וכאלו הוא קרוב מן הכלים ומשל חלוף אשר מפני חלוף המקבלים והיות המתחלפים קצתם סבה לקצתם

המראה אשר יתחדש באויר זולת אשר יתחדש בראות ואשר יתחדש בראות ר"ל בעין זולתו אשר באויר ואשר בחוש המשותף זולתי אשר בעין ואשר בדמיון זולתי אשר בחוש המשותף ואשר בכח השומר והזוכר זולת אשר בדמיון כבר התבאר זה שהשכל הראשון סבה לשני והשני לשלישי זה לקוח מדברי אבן סיני על שיש שם פועל ופעול כענין במה שהנה אולם דעת ארסטו' הוא שיש שם מקשר ראשון וששם מן הראשון מעמידים ידועים נקשרים בו הם עלה ועלול נשלמים המציאות וכולם נקשרים בהתחלה הראשונה אלא שיסודרו קצתם מקצת ואמר בן רשד זה לשונו סברת האנשים הקדומה שהנה התחלות הם הגרמים השמימיים על צד המצוה והם יתנועעו אליהם על צד האמונה בם והאהבה ושהם אמנם נבראו מצד התנועה ושאלה ההתחלות הנבדלות מציאותם נקשר בהתחלה הראשונה ולו לא היה לא היה הנה סדור נמצא והוא מצוה לשאר ההתחלות שיצוו שאר הגלגלים בשאר התנועות ושבזאת המצוה עמדו השמים והארץ כמו שבמצות המלך הראשון במדינה עמדו כל המצוים המסודרים ממי ששמו המלך משל בענין מן הענינים מן המדינה ואולם מה שזכרו אבן סיני מסדור אלה ההתחלות קצתם מקצת הוא דבר לא ידעוהו האנשים ואולם אשר אצלם מן ההתחלה הראשונה מעמידים ידועים לא נשלם להם מציאות אלא באותו המעמיד ושהקשר אשר ביניהם הוא אשר יחייב היותם עלול קצתם לקצת וכולם מן ההתחלה הראשונה ושלא יובן מן הפועל והפעל והבורא והנברא באותו הנמצא אלא זה הענין לבד הנה מה שאמרנו מקשור כל נמצא באחד הוא חלוף מה שיובן הנה מן הפועל והפעול והעושה והעשוי והוא מבואר שאם היה דבר מציאותו בשהוא מצוה הנה אין מציאותו לו אלא מפני המצוה הראשון הנה חויב שיהיה המצוה הראשון והוא אשר נתן לכל הנמצאות הענין אשר בו היו נמצאים ולא יובן מסברת ארסטו' זולת זה ולא מסברת אפלאטון והוא תכלית מה שעמדו עליו השכלים האנושיים שהשכלים כל אשר יתרחקו יתחדש להם הרכבת ענינים אחר שמושכליהם רבים כבר הודעתיך כי זה איננו סברת ארסטו אבל דעתו הוא שהסבה הראשונה תושכל על אופנים מתחלפים לשכלים הנפרדים אמור שאנחנו קבלנו ממנו שכל גלגל סבתו שכל על הצורה הנזכרת אבל שהשכל ההוא יש בו הרכבה בהיות משכיל עצמו לא נקבל זה אנחנו אבל מה שישכיל מהתחלו הוא מעצמו ולא יסודר ממנו דבר במה שישכיל מעצמותו ודבר במה שישכיל התחלתו והוא דעת אבן סיני ואבוחמד כי יהיה בעל שתי צורות או שני עצמים ותהיה אחת בנושא רבות בגדר כענין בנפש ואשר הביא אל זאת המחשבה הוא המחשבה אשר יסודרו קצתם מקצתם כענין בפועלים המוחשים והגלגל מורכב משני חמרים ושתי צורות חמר הגלגל וצורתו וחמר הכוכב הקבוע בגלגל וצורתו

הלא קדם לך כי הכוכב אינו כי אם חלק הגלגל בהיר ונכבד משאר חלקיו ואין שם רבוי חמרים וצורות ואף הגלגל אינו מורכב מחמר וצורה כמו שדמה הרב ז"ל על הפילוסוף כמו שלקחו מאבן סיני אבל הגלגל הוא עצם פשוט ולכן היה בלתי הווה ובלתי נפסד ולא הם גם באמת מתחלפים במין כי אם בהעברה אחר שלא ישותפו בסוג אחד כי יהיו מורכבים לא פשוטים ויהיו הוים ונפסדים והנה אם יתכן שיהיה עצם המאיר מהם עצם אחר והם כוכבי אור ועצם החשוכים שאין להם זוהר עצם אחר אינו מדרך הפילוסוף שירבה הנמצאות לבטלה וזה דומה למה שאמרו בפרק י"א ולא ימנע שיהיה כל כוכב מהם בגלגל ויהיו תנועותיהם כולם אחת ויהיה ענין ר"ל שיהיו שם גלגלים אין להם תנועה מיוחדת עד שיהיו לבטלה והוא מאמר לקוח מאבן סיני ואם כבר עזרו אבובכר בן אלציג בזה ר"ל שהיותר נכון בענין הטבעי שיהיו בגלגל לא שיש שם הקדמה טבעית על זה למה לא יתחייב שתעתק צורת זה הגלגל לחומר האחר כמו שיקרה מתחת גלגל הירח התשובה לפי שהחמר הנה פשוט בפועל בעצמו ואין לו כח על העצם ויוחדה זאת הצורה בזה החמר אם היו להם חמרים וצורות כפי חלוף המניע וקרבתו ורחקו מן הגשם האלהי הדומה אל הראשון עד שיקנה המעלה בפעולות מעטות והאלהים אם לא נאמר שכל גלגל החמר שלו בלתי חמר האחר וישארו השרשים כלם ושרש לא ישרש הם והעתיק התר זאת השאלה אל מה שאמרו בכוכבים ולא נשתנה הדבור ואלו בקש להאריך כנף הזבוב או לחסר רגל תולעת לא היה יכול ירצה מן הידוע אצל הטבע כפי מרחב צורתו וצדק החכם שאמר שאין המגונה והצודק סותרים ומן השרשים הטבעיים הנאמרים על מה שתחת גלגל הירח אשר אמר הוא שהוא אמת בלא ספק הוא שיש לכל נמצא טבעי שעור מיוחד כפי צורתו ויש שם יחס מוגבל כי לא יעשה ראם כשיעור שמיר וכינה בשיעור פיל כי האלוה אומן חכם והבן אמרו אמנם ארסטו' אמר שלא ישתדל בזה וכו' והמשיל לך זה להבינך כי כל זה היה ביותר פחות שבנמצאים הנה מה יהיה משפט במשובחים כמו בגשמים האלהיים כי כל עוד שיהיה הנמצא יותר נכבד היו יוחדיו יותר הכרחיים ועצמיים מאשר למטה מהם כי כאיש גבורתו ולכן אין בעולם העליון כי אם הראוי והמחויב כפי שלמות המחייב יי' בחכמה יסד הארץ כונן שמים בתבונה ומה שאמר כל שכן במה שיאמרוהו בסדור השכלים וקצה אלה הדעות האלהיות אמת כי הם שבו בחכמת הדברים אבל לא במה שאמר אשר יאמינם והשיב החכם באמרו מחובר אל היות החדוש דעת אברהם אבינו ונביאנו משה ע"ה כי הם התחלת אמונתנו אברהם התחלת גופינו ונפשינו ומשה התחלת נפשותינו גם לגופינו בפנים מה וראוי

לשלם להמשך אחר שלמותם כי הם המתחילים לעצמותינו המשלימים לנו ית' בעל השלמות והקדים תאר למתואר לתפארת:

פרק כג

הנה תוכל אם תרצה להפשיט התאוות מעליך שלא תשא פנים לדעת קודם ותשליך המנהג כי המנהג מונע גדול מהשגת האמת ותשען על העיון לבד שתכריע מה שיצטרך להכריע אמר זה להורות שאין ראוי לאדם להשליך שכלו אחר גוו אבל ראוי שימשך אחר השכל אבל תצטרך לזה:

פרק כד

ואמר זה החיוב ר"ל שיתחייב ממנו הגלגל בהכרח והוא שיחליף כל מקומו והוא ההבדל בין הגלגול והסבוב וכבר דבר זה אבן רשד באות הלמד ואמר שיש לחברנו הנכבד אבובכר בן אלטפיל שערים בזה הענין ראוי להעזר בהם והוא אשר חבר חי בן יקטאן ספר אלהי נפלא מאד כמוהו וכבר פרשתיו על אי זה קוטר שיזדמן הקטר הוא שם לקו ישר עובר על העגולה ומחלקה לשני חצאים אלא אם תהיה התנועה על הקטר האחד העובר בין המרכזים ירצה כי אז אפשר שיתנועע הגדול ולא יתנועע הקטן בתנועתו אחר שהתנועה היא על הקטר האחד העובר בין הקטבים ובין שני המרכזים והוא אמרו ולפי זאת ההקדמה המופתית ר"ל שכאשר יתחלפו המרכזים יתחייב שיתנועע הקטן בתנועת הגדול ועם מה שהתבאר מהמנע הרקות ושהונח מיציאת המרכז יתחייב כי כשיתנועע העליון יניע אשר תחתיו בתנועתו אחר שאינה על הקטר העובר בין שני המרכזים וקטביהם ויתחייב גם כן שיהיה סביב מרכזו אחר שאין רקות עם מה שהונח מיציאת המרכז ולא נמצא הענין אבל נמצא כו' ואל יחשוב שאלו השרשים והדומים להם תכבד הוייתם כשישים עיונם במה שהמשכנו לעיונו אל מה שיהיה מהדברים אשר ילקחו בתחבולה ודקות המלאכה ותכבד הויתם וזה שאין ראוי שיוקח כו' ירצה ואל יחשוב האדם בעבור שאלה השרשים והדומים להם תכבד הויתם שישים העיון במה שהמשלנו בשא הדברים כמו העיון אל מה שיהיה מהדברים אשר ילקחו בתחבולה ודקות המלאכה ותכבד הויתם כענין באלו השרשים כי אם היו אלה השרשים כבדים עלינו לא יחויב שיהיו כבדים שאר הדרושים מהענינים האנושיים וזה שאין ראוי שיוקש אל הענינים האלהיים האנושיים זה תרף דבריו מורה על כי הענינים האלהיים באלה השרשים והדומים להם נמנע הציור ונלאה שכלנו בו במה שיתחייב מן הנטיה ירצה שהנטיה תתחייב מיציאת המרכז ונטית הגלגל היא תנועה נמצאת בכוכבי לכת כאלו הוא נוטה מדרך תנועתו וזה זולת יציאת המרכז המשתתף לנטיה שהשם לבד ידע אמתת

השמים וטבעם ועצמם וצורתם ותנועותיהם וסבותם על השלמות וצדק הרב ז"ל בזה אבל לא יכריח זאת הכונה על החיוב כמו שקדם גם כי הכוללים מושגים ואף החלקיים אמרו כי ארסטו' עמד עלי רובם ואמר אבן רשד לא יספק אחד מן הפילוסופים ששם סבה תכליתית כפי כונה שנית היא הכרחית במציאות מה שהנה ואם היה לא יועמד עליו על ההפרדה אבל לא יסופק שאין תנועה שם ולא הליכה ולא חזרה לכוכבים שלא יהיא להם מבוא במציאות מה שהנה עד לו התחלף מהם דבר השתבש המציאות הנה אבל רוב מאלה הסבות החלקיות אם לא יועמד עליהם כלל ואם שיועמד עליו אחר זמן ארוך ונסיון ארוך כמו מה שסופר שהחכם קיימו בספרו בהנהגות הגלגליות ואולם הענינים הכוללים העמידה עליהם קלה ובעלי חכמת הכוכבים כבר עמדו על הרבה מהם וכבר תושג בזמנינו זה הרבה מאשר עמדו עליו האומות הקדומות מזה הענין ככלדיים וזולתם ולכן אין ראוי שלא יאמן שלזה החכמה בנמצאות כי כבר נראה בחפוש שכל אשר יראה בשמים הוא בעבור חכמה תכליתית וסבה מן הסבות התכליתיות כי כאשר היה בחי כן הוא יותר ראוי שיהיה בגרמים השמימיים וכבר נראה בחי והאדם כמו עשרת אלפים חכמה בזמן שעורו אלף שנה ירמוז בזה מזמן גאלינוס ואין רחוק שיראה לעולמים בשנים הארוכים הרבה מן הידיעה והחכמה ונניח הענין במה שלא יושג בהקש ולמי שבאהו השפע האלהי העצום אמת כי הפילוסופים יחקרו כל מה שבא בתורה ואם השגוהו והשתנו הב' השגות היה זה יותר שלם בידיעה ואם לא ישיגוהו ידעו בקצור השכל האנושי ושהמשיגי התורה לבד השיגו כי נפשם למעלה מנפשותינו ותכלית בחירתי לאמת שאני בחרתי והגדתי בלבולי באלה הענינים ירצה ולתכלית בחירתי באמת ואהבתי אותה שאני בחרתי והודעתיה וגליתי בלבולי באלה הענינים ומבוכתי בם ודע זה:

פרק כה

אחר שאגיד לך בלבולי באלה הענינים רמז למה ברח מן המאמר בקדמות העולם והוא כי לפי דעת הקודמות על דעת ארסטו תפול התורה בכללה לא שיהיה נמנע אצלו לפרש הפסוק על העמוד הקדמות אלא שמי שעשה זה כבר שנה הלמוד התוריי ומכוון הנבואיי ואמר דע כי אין בריחתינו וכו' והיינו יכולים יותר לפרש הפסוק וכו' והלמוד מן הלמד אצא שהשם בלתי גשם הוא מופתי ושלא יסתור יסוד התורה דע כי עוררנו אל זה למה שקרה שהיה קצת מקבילו מגונה כי הוא באמונת הנוצרים ההגשמה ההיא ולמה שהיה זה מגונה אצלם שמעונו ושפטו זה על כל הגשמה וקבלו ממנו מה שהתבאר במופת מבטול ההגשמה בכלל ולא הבדילו בין גשמות לגשמות והבן זה עד אם יאמר למה

נתן השם נבואתו בזה ולא נתנה לזולתו כי בטרם יצא מרחם הקדישו ולמה נתן השם תורתו לאומה מיוחדת ולא נתנה לאומה אחרת כי הנביא קם בין זאת האומה וכבר קבלנו שרשיה מאבינו הראשון וכאשר נשאנו על כנפי נשרים והביאנו אליו והבטיחנו להיות לו לעם סגולה והראנו המורה הגדול נתרצינו והקדמנו נעשה לנשמע כי המעשיות קודמות למושכלות ולמה נתנה בזה הזמן ולא נתנה לפניו ולא לאחריו כבר בארתי כי לא קם כמותו ולא יתאחר ועת לכל חפץ לעולם יי' דברך נצב בשמים וכו' ולמה צוו באלה המצות והזהיר מאלה האזהרות הנה בארו בנתינת עלול המצות וכי העקר ההרחקה מע"ז וכל המביא אליה המפורסם בזמן ההוא וכן ביערים ההם ולמה יחד הנביא באלו הנפלאות הנזכרות ולא היו זולתם כי אלו היו אפשריות אצלו וכפי העת ומה כונת השם באלו התורות התמדת מיננו המין האנושי ובמשובח שבעניניו ולמה לא שם הענינים האלה המצוה בם והמוזהר ההם בטבעינו כי התורה ואם יש לה מבוא בענין הטבעי אינה טבעית והרצון כבר יוחס אל שני המקבלים וכונתו ית' כוללת לא מיחדת ואין לצאת מהן וכבר יצאנו מהן ואמרו על דעת ארסטו' ירצה על שלא ישתנה טבע כלל ולא יצא חוץ ממנהגו ולזה יאמר אחרי כן בתנאי והוא דרך נאות אצלי מאד וארחיב הבאור בו ואם הרב ז"ל כבר אמר הנה כבר בארתי לך כי הענין כולו נתלה במבוקש הזה ודעהו:

פרק כו

אחר שהגיד בלבולו ונתן הסבה בבריחתו מן הקדמות הביא דבר זה מאד והוא מאמר למיוחד שבחכמי ישראל וגדוליהם יורה על אמונת הקדמות והתחיל ואמר ראיתי לר' אלעזר הגדול וכו' ודבריו מובנים בעצמם ואחר שבאר כי מאמר ר' אליעזר מורה על הקדמות ושלא יתהוה דבר מן ההעדר אמר אמנם היות כסא הכבוד מן הנבראים החכמים כתבו זה וכו' אבל כתובי הספרים לא זכרו בריאה בו כלל בלתי מאמר דוד שאמר יי' בשמים הכין כסאו וכו' וההכנה מאמר יסבול הפירוש מאד אמנם הנצחות בו הנה כתוב בפסוק אתה יי' לעולם תשב כסאך וכו' ויותר נפלא מאמרו אור לבושו שיורה שאיננו תאר אבל חמר בהיר ראוי שיוחס אליו ולכן המתיחו ועטהו והאחר רחוק זרקו למטה שם רגליו שב אל הכסא שהרגלים הם כסא והם השמים כי בם הכין כסאו והוא ערבות רם ונשא שוכן עליו והוא המתדמה באל ית' ביותר נכבד שבעניניו והוא התנועה האחת הכוללת:

פרק כז

אחר שבאר הרב ז"ל דברי ר' אליעזר הגדול ואמונתו בא הנה לבאר כי מיסוד תורתינו שהעולם מחודש אבל לא שיפסד ושם עצמו להתיר הקושיא בזה בשכל הוה נפסד ואמר

כי זה לא נתהוה על צד הטבע אבל כפי הרצון והחכמה וידוע כי הטבע נקשר בחכמה וברצון הראשון ואלה המאמרים כדמות המערכה ומה שטען מכסא הכבוד כבר אמר הוא שכתובי הספרים לא זכרו בראיה בו כלל ושהחכמים כתבוהו בפנים אחרים וזרים ומה שאמר מנפשות החשובים כבר קדם לך שהדבר הנשאר אחר המות הוא והנפרד דבר אחד וכמו שאמר ארסטו' בספר הנפש שהשכל ההיולאני מורכב מעצם נצחי נפרד ומהנהגה מחודשת הווה נפסדת אבל כונת הרב ז"ל להמעיט המחלוקת כל אשר יוכל עם שמירת יסוד התורה והיא כונה תוריית אלהית ומעולה ולכן יבאר בפרק שלאחר זה ששלמה המלך לא אמר הקדמות אבל דבר על הנצחות ובפרק שלאחריו יפרש כל הפסוקים המורים על הפסדו שהם משל עד שנאות לארסטו' בחצי מדעתו ר"ל שהוא נצחי ואם הוא מחודש כאלו זה משפט של שלום והשופט אולם אתה כבר ידעת כי כל מה שלו התחלה לו תכלית ואולם שיהיה דבר לו התחלה ואין לו תכלית לא יהיה אמת אם לא נהפך האפשרי נצחי ומה שטענו התורניים על זה בשמה שהיה בעובר כבר נכנס במציאות מה שאין כן מה שיהיה בעתיד הוא דרוש על המערכה כי מי שיניח שהוא נצחי בעובר לא יורה שנכנס בעובר אבל יאמר שהוא עם העובר כמו שלא נאמר זה בפועל ואמר אבן רשד ואולם מי שהבדיל בין העובר ובין העתיד בשמה שהיה בעובר כבר נכנס כולו במציאות ומה שיהיה בעתיד אמנם יכנס ממנו דבר הנה הוא דבור משובח וזה שמה שבעובר באמת כבר נכנס בזמן ומה שנכנס בזמן הנה הזמן יותר עליו משתי קצותיו ולו כלו הוא וכו' בהכרח והוא שנפל בעובר אלא בשתוף השם אבל הוא עם העובר נמשך אל בלתי תכלית ואין לו כל וכבר יחויב שיהיה בלתי וכו' ושלא יכנס ממנו במציאות העובר בלא חלקיו אשר יקיפם הזמן משתי קצותיו כמו שלא יכנס במציאות המתנועע מן הזמן באמת אלא העתק ולא מן התנועה אלא היות המתנועע על הגבול אשר יתנועע אליו בעתה כי כמו שהנמצא אשר לא סר בעובר לא נאמר שמה שקדם ממציאותו כבר נכנס עתה במציאות לפי שאלו היה זה היה מציאותו לו התחלה והיה הזמן מקיפו משתי קצותיו כן נאמר במה שהיה עם הזמן לא בו בסבובים העוברים אמנם נכנס מהם במציאות הדמיוני מה שהקיפו מהם הזמן ואולם אשר הם עם הזמן אשר לא נכנס עדיין במציאות כמו שלא נכנס במציאות העובר מה שלא סר נמצא אחר שלא יקיפהו הזמן ומשפט הפעלים הבלתי מתאחרים לנמצא משפט הנמצא הראשון אשר לא סר ולו נכנסו בזמן העובר היו בעלי תכלית והיה אותו הנמצא לא סר נעדר לפעל הוא בהכרח נמנע וגם הנה מאמרינו בו לא סר נעדר לפעל ומה שלא סר נעדר לפעל הוא בהכרח נמנע על כן הנה מאמרינו לא סר הוא חילוק לכניסתו בזמן העובר וכי היה לו

התחלה ואשר יניח שכבר נכנס בזמן העובר הנה יערוך על הדרוש ואם כן אמרנו כל מה שעבר כבר נכנס במציאות יובן ממנו שני ענינים אחד מהם שכל מה שנכנס בזמן העובר כבר נכנס במציאות והוא אמת ואולם מה שלא נכנס במציאות בזמן העובר אלא שעבר מחובר למציאות אשר לא סר ר"ל לא יפרד ממנו הנה לא יהיה אמת כבר נכנס במציאות כי אמרנו בו כבר נכנס הפך לאמרנו שהוא כבר מחובר למציאות הנצחי ואין הבדל בזה בין הפעל והנמצא שלא יחויב בהליכת עצמותו במה שעבר שיהיה כבר נכנס במציאות אבל שלוח שם החדוש על העולם כמו ששלחוהו התורות הוא כי הפעל באשר הוא פעל הנה הוא מחודש ואמנם יצויר הקדמות בו לפי שזה החדוש והפעל המחודש אין לו ראשית ולא אחרית ולזה קשה לפילוסופי אלאסלם שיקראו העולם קדמון והאל קדמון והם לא יבינו מן הקדמות אלא מה שאין עלה לו ולכן היה הוא ית' לבדו קדמון והכל מחודש מאתו כמו שבאר הרב ז"ל באמרו מעונה אלהי קדם:

פרק כח

מי שלא שער בזה החדוש ר"ל אשר חדשנוהו והוא שהנה ואם העולם נברא לא יחויב שיפסד והיותו נצחי בעתיד לא יחויב שיהיה קדמון ואשר תדעהו שמלת עולם לא יחויב הנצחות אלא בשחובר בו עד כי עולם ירצה בו מה שישערהו ועד הרצון בו שהכח שמור לזה תמיד והבלתי בעל תכלית לא יכלה למה שהיה הכח שמור לעולם ומצד הכח היה הבלתי בעל תכלית כבר גלהו אדון הנביאים שאמר הצור תמים פעלו ר"ל בריאותיו כי הפעולות יקראו בריאות כלם על תכלית השלמות והוא אמרו תמים פעלו ולא יתערב בהם חסרון כלל והוא אמרו כי כל דרכיו משפט בלי חסרון כפי טבע המקבל ואין בהם מותר והוא אמרו אל אמונה כי מהנאמנות שלא שם מותר ולא דבר בלתי צריך אליו והוא אמרו ואין עול ר"ל בכלל הנמצא שיוסיף לזה ויחסר לזה וכל מה שיגזר לנמצאות ההם או מהם כלו צדק גמור והוא אמרו צדיק ונמשך אחר גזרת חכמה כי ישר הוא ית':

פרק כט

ודע זה גם כן ירצה בתמורת אנשים המקום ההוא המין כולו והוא אמרו לא גושמה ביום זעם ועיין איך התחיל בקל והוא מאמר ישעיהו באשר שלחו השם בהנבא להנתץ מלכות בבל ואבדת סנחריב ונבוכדנצר הקם בהפסק מלכות סנחריב וכו' ואני חושב ששום אדם וכו' וזה גם כן אצלי הערה על נצחות התורה אשר בעבורה יש לנו שם מיוחד כי אחר שהבטיחנו בקיום השם והשם המיוחד הוא מצד התורה אשר בה היינו עם ומיוחדים בשם יחויב בהכרח שתהיה התורה נצחית ואמרו וחד חרוב הורה על השאר הזמן כי איך יהיה חד לאלף שנים אם לא יהיה שם תנועה במתנועע ימשך לה הזמן עם

שהיה המאמר גם כן מאמר יחיד והוא על צורה אחת ירצה על דעת האומר שהעולם חוזר חלילה כשישובו מצבי הגלגל לתכונתם שישובו האישים ההם מהם שאומרים זה לשלשים ושש אלף שנה כשהשלים מהלך גלגל המזלות ומהם שאומרים זה אחר שבעת אלפים שנה לכל כוכב מכוכבי לכת כמו שבאר החכם הנשיא ר' אברהם בר' חייא במגלה המגלה וזה מאמר החכם היה מדעת שיעמוד העולם ששת אלפים שנה ואחר יחרב אלף שנה והוא יום שכולו שבת כי שבתאי מושל בו ונשגב יי' לבדו ביום ההוא ואחר יחזרו הנמצאות חלילה ומאמר דוד ע"ה דבר צוה לאלף דור יורה על הדעת הראשון כי ימי שנותינו בהם וכו' וברוב שחיה אחר הולידו כמו שחיה לפני הולידו ויהיו אלף דורות וכפי זה תהיה התורה נצחית ומה שאמר מ"ט אלף שנה אחר שישרת כל כוכב ז' אלף שנה והוא רמוז ביובל אחר ז' שמטות אמרו ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו והודעתי והוא שצריך שיאמן ר"ל שאם ישתנה דבר מטבעו על דרך פלא לא ימשך השנוי ההוא ולא ישוב לטבע אחר כי יש יחס בין הצורות אע"פ שהחכמים ז"ל כבר אמרו בנפלאות דברים זרים מאד והוא שאין שם שנוי טבע אבל השנוי ההוא הוא טבעי גם כן אלא שהוא חלקי ובלתי נמשך ולזה נקרא פלא בלשוננו כי הוא נפלא ונפרש מן הטבע הכולל וכאלו הוא סעיף או אמיר ממנו והנה מבאר זה הוא אומר תמצאם בבראשית רבא ובמדרש קהלת והענין ההוא הוא שהם רואים הנפלאות ההם ממה שבטבע גם כן על צד אחד כאלו הענינים הטבעיים אינם הכרחיים אבל מאודיים ר"ל חום האש והגרת המים מלמעלה למטה והדבקותם והוא אמרו וזה שהם אמרו כי כשברא השם זה המציאות והטביעו על אלו הטבעים ר"ל שם בטבעם ההם שיתחדש בהם כל מה שיתחדש מהנפלאות בעת חדושם ואחר שהוא טבעי אלא שהוא בלתי נהוג ומורגל הנה אות הנביא אינו אלא שהודיעהו השם בעת שיאמר בו מה שיאמר ויפעל הדבר כמו ששם בטבעו בשרש מה שהוטבע והנה משבח הרב ז"ל זה הדעת למה שלא יהיה שם שנוי טבע מבלי שנכפור המפורסם עד כאלו הוא מוחש ויהיה נמשך אחר החיוב מבלתי שישלמו בתחבולה ואמר וזה ואם הוא כמו שתראהו הוא מורה על מעלת האומר והיות קשה בעיניו מאד נאמר שם אמר ר' יונתן תנאי התנה הקב"ה יחס האומר כפי המאמר ולזה אמר ר' יונתן תנאין התנה וזה רגיל בדבריהם הרבה למי שיתבונן בהם מה שמו של משיח דבי ר' ינאי אמ' ינון שמו דבי ר' שילא אמ' שילה שמו דבי ר' חזקיה אמ' חזקיה שמו ובחבוט הקבר אמר' אמר ר' פרנך ובמקומות התארים הנמוסים אמרו אמר ר' סימון וזה מורה על חכמתם והתנאי הוא שהדבר הטבעי הוא הנהוג אך אין זה בשלוח אבל יש שם קשור ותנאי והוא שמטבע המים האישיים בעת

מיוחד שיחלקו ועוזר זה לדעת ר' אלעזר בן ירמיה שאומר לא עם הים בלבד התנה הב"ה אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית הה"ד וכו' וכן ההקש בשאר ויהיה השם יחסו אליו יחס הרוח אל הבקעת המים ועמוד על זה. אמר משה נראה כי הדעת הרב ז"ל בענין המופתים הוא סעיף מדרך ההעברה אשר אמר שיש לו בה דברים ישמיעם אלינו בזה המאמר כמו שהשתמש בו בענין הויכוח ביניו מאמיני החדוש למאמיני הקדמות ויהיה העובר על המעט יקרא אצל חכמי ישראל תנאי וכבר הבנת אמתתו ואחר שהגענו אל זה המקום ראיתי להביא לך הנה כל הדעות הנאמרים במופתים ואתה תועץ אל נפשך ואומר יש מן הפילוסופים התורנים הנמשכים אחר דעת המדברים שהניחו שרש על קיום המופתים ואמרו שהמציאות אצל הדבר לא יורה שהוא נמצא בו אבל יש שם פועל זולתו וזה מבואר בעצמו גם כן יתבאר זה במשל והוא שהעור לו הנה בעינו תבלול ולא שמע מן האדם ההבדל בין הלילה והיום לא פתח התבלול מעט ביום ופתח עפעפיו וראה המראים חשב שהשגחה המגעת בעינו מציור המראים פועלים פתיחת הראות ושכאשר היה ראותו שלם ופתח ריסי עיניו יחויב שיראו ולא ישכיל ששם פועל באמת משים הראות ראות בפועל והמראים מראים בפועל ולא יבחן זה עד כאשר ערבה השמש והחשיך האור ידע שאור השמש סבה מהטבעת המראים בראותו הנה מה אשר ימנע שאלה המחודשות יושפעו מהתחלות נבדלים ושההכנה לקבל הצורות תגיע באלה הסבות הנראות הנמצאות פועלות כי הגשם המלוטש יקבל ניצוץ אור השמש והעכור לא יקבלהו ויהיו אלה הנמצאות המורגשות אינם פועלות קצתם בקצת ואמנם הפועלים התחלה מחוץ ולא תהיה האש היא הפועלת השריפה והלחם הוא הפועל השובע אשר הוא הפועל הבריאות אבל יהיה האל ית' הוא הפועל באמת ויהיה הוא יכול על כל דבר כי אפשרות המקבלים מפועל אחד ולפי זה יהיה התחדש האותות והמופתים פועל האל ית' בראשונה ובעצם נראים על ידי הנביאים זהו מה שאמר אבוחמד אלגזלי מקשה על הפילוסופים לאמת המופתים על שהשם מחדשם מבלי אמצעי וכאלו זה הדעת לקוח מן ההקדמה הששית והעשירית מן המדברים ר"ל שער ההעברה שהאל ית' הוא הפועל לא זולתו ואמר אבן רשד כי הכפירה בשהנמצאות אין להם פעולות מיוחדות הוא הכפירה בשכל כי השכל אינו דבר יותר מהשיגו הנמצאות בסבותם ובו יפרד משאר הכחות המשיגות ומי שסלק הסבות כבר סלק השכל ומלאכת ההגיון מנחת שהנה סבות ומסובבים יודעו בשלמות בידיעת סבותיהם ודחית אלה הדברים דחית הידיעה ולא יהיה מופת ולא גדר כלל ויסולקו מיני הנשואים העצמותיים אשר מהם יחוברו המופתים ומי שיניח שאין ידיעה אחת הכרחית יחויב שלא יהיה מאמרו זה הכרחי ויהיה הכל מדומה

ובעבור זה ר"ל שראה שהמאמר בשאין לדברים תארים מיוחדים ולא צורות מהם יחויבו הפעולות המיוחדות בנמצא נמצא הוא מאמר בתכלית הגנות ותכלית מה שישכילהו האדם הודה בזה המאמר והעתיק הכפירה אל שני מקומות אחד מהם שכבר אפשר שימצאו אלה התארים לנמצא ולא ימצא להם פעל במה שהלך מנהגו שימצא בו כמו האש דרך משל כי אפשר שימצא החום לה ולא תשרוף מה שיגיע בה ואם היה דרכו שישרוף כאשר נגעה בו האש והמקום השני ממנו שאין לצורות המיוחדות לנמצא נמצא חמר מיוחד אמר משה הנה כאלו שב עתה אל ההעברה לבד אמר כך והודה אבן רשד כי כבר יהיה זה אמת אך בסבות אשר מחוץ לא לטבע ההעברה ואמר ואולם המאמר הראשון אין ראוי שיודוהו הפילוסופים לו וזה שפעולות הפעלים אין סדור הפעלות מהם הכרחי בעבור הענין אשר מחוץ ואינו נמנע שיחובר כאש בנעורת דרך משל בעת מה ולא תשרפהו אם נמצא שם דבר כאשר חובר בנעורת היה בלתי מקבל לשריפה כמו שאמרו באלטלק עם החי שכאשר ימשח בדמו ולא ימשול בו האש והוא סלמנדרה ואולם שהחמרים תנאי מתנאי הנמצאות בעלות החמרים דבר לא יוכלו המדברים לסלקו כי כאשר היה עמידת הדבר תארים כולל ומיוחד והוא אשר יורו עליו הפילוסופים בשם הגדר המורכב אצלם מסוג והבדל הנה יסולק הנמצא בסלוק הכולל כמו שיסולק בסלוק המיוחד אלה התארים אמנם החלוף ביניהם בתארים מה כוללים יחשבו המדברים שלא יסולק הנמצא בסלוקם והפילוסופים יראו שיסולקו כתמונה והחום והלחות בחי וכן בחמרים המיוחדים כי המדברים אומרים שצורת האדם כפי הטבע אפשר שתחול בעפר מבלי אמצעיים ויהפך המטה נחש והמים יהפכו לדם והפילוסופים אומרים שאי אפשר שתחול צורת האדם בעפר מבלי אמצעיים שתשוב צמחים ויזון מהם החי ויתהוה דבר וזרע ויתהוה ממנו חי ואחר יאכלהו האדם ויתהוה ממנו זרע ויהיה ממנו אדם ולו היה זה אפשר מבלי בחינת יחס היתה החכמה כשיברא האדם זולת אלו האמצעיים והיה בוראם בזה התאר היה הטוב מן הבוראים ויותר יכול מהם וכל אחת משתי הדעות מנחת שאשר יאמרו אותו ידוע בעצמו ואין אצל אחד מהם ראיה על סברתם ואתה תועץ אל לבך ואשר ידבר לך הוא הנחתך אשר תחויב להאמינה והוא אשר תלך בם והאל ישים אותנו ואותך מאנשי האמת והצדק ואחר שהתבאר בטול זה ואומר אמנם אשר ספרו אבוחמד בשם הפילוסופים אשר יקיימוהו מן הפלאים הקורעים המנהגים אמר שאינו אלא בשלשה ענינים הראשון מהם בכח המדמה כי יחשבו שכאשר משל והתאמץ ממניעת החושים והטרדה עלה על הלוח השמור והוא הנפשות השמימיות והוטבעו בו צורות החלקים ההוים בעתיד והוא בקיצה לנביאים משאר האדם בתנומה

השני הגלות בכח השכל העיוני והוא שב אל הכח האומד והוא מהירות ההעתק מידוע אל ידוע ולנפילת הגבול האמצעי בנקלה והאנשים בזה מתחלקים וכאשר עבר שיגיע קצה החסרון אל מי שאין אומד לו כלל עם שלא יתעורר להבנת המושכלות עם ההערה עבר שיגיע קצה הכח והתוספת עד שיתעורר לכל המושכלות או לרובם ביותר מהיר שבעתים לזכות הנפש וקדושה והוא הנביא ולא יצטרך במושכלות אל מלמד השלישי הכח הנפשי המעשי כבר יגיע אל גבול ימשכו אליו הטבעים ויגיעו בו משל זה שהנפש דרך משל כאשר חשבה דבר עבדו אותה איברי הכחות אשר בם התנועה המדומה הדרוש עד כאשר דברים טובי הטעם הותרו לסתותיו והתעורר הכח המוציא הריר ממקורה וכאשר ציירו המשגל התעורר הכח הממונה על התאוה והמניח הכלי גם כאשר הלך על לוח על כותלים גבוהים התחזק דמיונו לנפילה והתפעל הגוף בדמיונו ונפל ולו היה זה על הארץ ילך עליו ולא יפול וזה לפי שהגשם והכחות הגשמיות נבראו עובדים נמשכים לנפשות ויתחלף זה בהתחלף זכות הנפשות וכחותם ואין רחוק שיניע כח הנפש אל גבול יעברהו הכח הטבעי בבלתי גופו לפי שנפשו אינה מוטבעת בגופו ואם לה תשוקה אל הנהגתו ולכן לא ימנע שישקיף נפשו אל נשיבת רוח או ירידת מטה או רעימת רעם או רעש הארץ ויעמוד הגעתו אל חדוש קור או חמימות או תנועה באויר ויתחדש מעצמו וילד ממנו אלה הענינים מבלי מציאות סבה טבעית ויהיה זה פלא לנביא אמר משה זהו דעת החכם אבן עזרא שאמר כי כשידבק החלק בכל יפעל בכל ויחדש אותות ומופתים ואומר אני כי למה שהיה שכל הנביא חלקי לא יפעל רק בחלקים כי יקרע ים סוף לא כל הימים ולמה שהיה הדבוק בלתי עומד לא יעמוד המופת ולא ימשך האות ולמה שהיה השם המפורש אצל התורניים כלוח קצר לציור הראשון יחסו אליו אצלם יחס הנמצאות אל הממציא אצל הפילוסופים יאמר שבשם המפורש עשה הנביא מה שקרע מהמנהגים ואמר אבן רשד ואולם הדבור נפלאים אין בו אל הקודמים מן הפילוסופים מאמר כי זה אצלם מן הדברים אשר אין ראוי שיחקור עליהם כי הם התחלות התורות והחוקר מהם או המספק יצטרך אצלם אל עונש כמו אם האל נמצא ואם ההצלחה נמצאת ואם המעלות נמצאות כי אלה הם התחלות המעשים אשר בם יהיה האדם מעולה ואין דרך אל הגעת הידיעה אלא אחר הגעת המעלה וכשיהיו המלאכות העיוניות לא ישלמו אלא בהנחות וסדורים יקבלם התלמיד ראשונה יותר ראוי שיהיה זה בענינים המעשיים ואולם מה שספרו אבוחמד מסבות זה מן הפילוסופים הוא מאמר לא אדע אחר אמרו אלא אבן סיני וכאשר התאמת במציאות ואפשר שישתנה גשם ממה שאינו גשם ולא כח בגשם בזולת בטול הנה מה שנתן מאותה הסבה אפשרי ואין כל הענינים הנמנעים

בשכל בתחלתו בלתי אפשרי בחק הנביאים ויספיק בזה מי שלא יספיק בשתיקה מזאת השאלה ויודע שדרך הסגלות באמנת הנביאים דרך אחרת והוא הפועל המסודר מהכח אשר בו נקרא הנביא נביא אשר הוא הידיעה בתעלומות והנחת התורות המסכימות לאמת והמקנות המעשים מה שבו הצלחת כל הברואים ואין זה אלא כמו שיאמר אני רופא והעד שארכב על הרכב בים ואחר יאמר אני רופא והעד שאני ארפא חולים כי באמת הראשון ענין נפלא בעצמו אך השני הוא הפועל המיוחד במה הוא רופא ואולם אשר ספרו בחלומות מן הפילוסופים לא אדע אחר אמרו מן הקודמים אם לא בן סיני אמנם אשר אמרום הקודמים בענין החלומות והנבואה הם שהם מהשם ית' באמצעות נמצא רוחני אינו גשם והוא נותן השכל האנושי השלם והוא אשר יקראהו החדש מהם השכל הפועל ויקרא בתורה מלאך אמנם המחויב על כל אדם שיקבל התחלות התורות ומי שיכפור בם מבטל מציאות ומחויב המיתה אבל יחויב בה שהתחלותיה ענינים אלהיים למעלה מן השכלים האנושיים ואין להמלט מהודות בם עם סכלות סבותם ולזה לא נמצא אחד מן הקודמים דבר מן הפלאים עם התפשטותם והראותם בעולם לפי שהם התחלות וקיימו התורות והתורות התחלות המעלות וכאשר התארך בהצלה עד שיהיה מהחכמים השקועים בחכמה וקרה לו באור בהתחלה מהתחלותיה לו יבאר אותו ולא ידבר בו זהו גדר התורות וגדר החכמים. אמר משה מה שאמרו אבוחמד שהכח המדמה יעלה על הלוח השמור ופרשנוהו שהרצון בו הנפשות השמימיות ואמר אבן רשד על זה שאשר ספרו בחלומות מן הפילוסופים לא ידע אחר אמרו אלא אבן סיני אבל אמנם יחסוהו אל הקולמוס ר"ל אל שכל נבדל זה הדעת ר"ל דעת אבן סיני יסכים עם דעת עובדי ע"ז הראשונים שהיו מיחסים הנבואה לכוכב או גלגל גם נביאי הבעל שהוא השמש שהוא בעל הירח כי זה נותן וזה מקבל ומה שאמר אבן רשד מדרך הסגולות באמות הנביאים הוא דרך אחרת לא זאת הדרך הוא מה שאמרו רבינו משה ז"ל שמשה רבינו ע"ה לא האמינו בו כל ישראל מפני האותות והמופתים לפי שכל המאמין מפני האותות יש בו דופי לפי שהמופתים כבר יעשו בלט אבל האמינו בו מפני מעמד הר סיני אשר עינינו ראו ואזנינו שמעו וכבר דברו בו ונשלים הרמז עליו כה בע"ה וכלל אומר לך כי כל מה שיעשהו הנביא או יראה על ידו הוא נמנע או אפשר אם כבר הוא אפשר אפשר הוא ואם הוא נמנע דיו לעבד להיות כרבו הנה אין זה לנביא כי הקורא אל הנמנעות כקורא אל הצלמים ואם באמת אל ההעדר ולכן היה הדרך הסגוליית היא המסגלת לנביא במה הוא נביא ועמוד על מה שהיישרנוך אליו אם בעל נפש אתה ומה שאמ' שאנחנו נודה לארסטו' בחצי מדעתו ירצה על שהוא נצחי בעתיד כמו שהוא רואה שהוא נצחי

בעובר ובעתיד והוא אמרו ונאמין שזה המציאות תמיד נצחי וכו' שאלו היה הענין כי לא היו ממריצים מליצות בהעלמו זה כמו שקדם להגיד כח מעשה בראשית אי אפשר לפי' סתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים כבר הגיד לך כי אלו הענינים סתומים והנכון שנעזוב בחינתם בדמיון והנטיה מן החכמות כמו שיבחנום הדרשנים העניים רקי המוח חסרי התבונה אבל שנבחינם בשכל וההמשך אחר החכמות והוא אמרו ואמנם בחינתם באמתת השכל ואחר השלמות בחכמות:

פרק ל

אמר משה אחר שהגיע המאמר אל שאנחנו נאות לארסטו' בחצי מדעתו שב אל מה שהתבאר בו שהוא בידו יען יאות קצתו לקצתו ואומר דע שיש הפרש בין הראשון וההתחלה וזה שההתחלה נמצאת במה שהיא לו התחלה או עמו אע"פ שלא תקדם לו בזמן ירצה וזה שההתחלה אשר בעצם לא במקרה כמו ההעדר נמצאת במה היא לו התחלה ר"ל שהיא חלק ממנו ותקדם לו בזמן עמו אע"פ שלא תקדם לו בזמן כמו שיאמר שהלב התחלת החי וזה משל על התחלה הנמצאת עם מה שהוא לו יסוד וזה משל על ההתחלה הנמצאת במה שיש לו התחלה ותקדם לו בזמן כמו ההיולי הראשון ויסוד הבנין אם טבעי ואם מלאכותי גם הפועל אשר יאמר עליו התחלה נמצא בבעל ההתחלה כי נמצא הפועל בפועל וכבר יוחלט גם כן על זה הענין ר"ל ההתחלה בכלל שהוא ראשון ואחר שייחד מלת התחלה על הנקרא בה ביחוד וראשון על הנקרא בה ביחוד בא לבאר שהנה נודה בהתחלה על מה שייחוד עליו ראשון ויודה בראשון על מה שייוחד עליו בהתחלה ואמר והמלה אשר תורה על ראשון בלשונינו ר"ל המלה אשר תורה על מה שיחדנו עליו מלת הראשון והוא קודם בזמן לבד מבלי שיהיה סבה הוא מלת תחלה תחלת דבר יי' בהושע שהרצון בו הדבור הראשון לא שיהיה שם סבה ומסובב ואשר יורה על ההתחלה אשר הנרצה בו הסבה בכלל ראשית שהוא נגזר מן ראש שהוא התחלת החי ולכן נקרא הסבה בשם ראשית והעולם לא נברא בהתחלה זמנית עתה מפרש הפסוק אשר בעבורו באר אלו המלות ונתן הבדליהם ואמר והעולם לא נברא בהתחלה זמנית כי הזמן מכלל הנבראות ונברא עמם ולזה אמר בראשית אשר הנרצה בו בהתחלה ולא אמר בתחלה והבית כבית ביום ר"ל כלי ופירוש זה הפסוק האמתי כן כאלו אמר והפירוש האמתי לזה הפסוק כן הוא בהתחלה ר"ל בסבה ברא האל ית' העליונים והתחתונים ורמז בנפרדים ובאר בגלגלים ובשפלים ובכאן מבואר כי מלת התחלה תכלול הסבה הפועלת ר"ל הממציא או המקנה או המשפעת ולכן פירשתי למעלה מה שפרשתי במלת התחלה אשר יראו שהזמן לא יצויר לו תחלה וזה מגונה ואף אם נרצה במלת ראשית העתה יביא

זה אל קדמות ג"כ כי העתה גדרו שהוא תכלית העובר והתחלת העתיד ולכן אף נקח בריאת העולם יחד אי אפשר שירצה במלת בראשית התחלת הזמן אשר הוא העתה כי קדם לו הזמן העובר כמו שמבואר מגדר העתה והמתנועע יקדם אל היותו בנקודה שהוא העתה אל המתחדש העת תמיד שיחודש בו ולכן ראוי שיצויר שעם בריאת הנבראים נברא הזמן והיתה ההתחלה הזמנית אבל לא שנבראו בהתחלה זמנית והבן זה ההבדל מכאן שהקב"ה בונה עולמות ומחריבן זה וזה יותר מגונה מן הראשון כי יכללהו לבד מה שיוחד בו ואתה תתבונן מה שהוקשה עליהם והוא מציאות זמן קודם מציאות זה השמש כי הוא המחדש הזמן בתנועתו היומית לפי שהיא היותר מהירה והיותר נגלית ולכן היה הקודם והמתאחר מהתנועה היומית הם הזמן המשער לתנועה כמשפט המודד שהוא יותר נודע ויותר קטן מהנמדד ואין תנועה יותר מהירה מהיומית ואין דבר יותר נגלה מהשמש המחקה לתנועה האמתית בתנועתו ההכרחית בזולת התחלה זמנית ר"ל מבלתי שהתחילו בהתחלה זמנית שהוא בענין עם ירצה לו בענין המלה המורה על הפועל כאמרנו ראובן הכה את שמעון ושמואל הקלה את משה אם כן הכל נברא יחד כי האלוה ית' אחד אמתי ופעלו אחד ומסידורו יצא זה הסדר והתחלת הזמן נבראת עם הנבראים לא שנבראו הנבראים בהתחלה זמנית תהיה תכלית העובר והתחלת העתיד והבן זה כי הוא אמתת הדרוש ונבדלו הדברים כולם ראשון ראשון ירצה כי כולם מושפעים מאת האל ית' יחד כי אין חלוקה בו ית' כי הוא ית' אחד ומושכלו אחד והוא עצמו המסדר לזה המסודר המתיחס אליו כי הוא ברואו אך יחלקו בבחינת הסבה הסדר וההרכבה וסוד יי' ליריאיו ולא תלאן עד יום רביעי ירצה שקדם לו המטר אשר הוא קודם תדשא הארץ והארץ לא תהיה מבלי איד יעלה מן הארץ והעולה לא יהיה מבלי מעלה שהוא השמש ולכן הוכרה פעולתו אז ויש מי שפירש שיש הבדל בין אור ומאור ונקרא מאור מצד מה שיאיר לרואים ולכן אמר שתלאן ביום ד' כי בה' היו בעלי חיים הרואים אותו וכונת הרב ז"ל הוא מה שאמרתי לך ראשונה ולכן פירשתי לך זה הפסוק בהתחלה ברא השם העליונים והתחתונים רצה להיות מלת ארץ כוללת הד' יסודות שהוא זכר ארץ ומים ורוח וחושך זה כמאמר אבוחמד שהרוח אויר מתנועע והוא דעת בטל כי יחויב שיהיה אויר והוא נח ואין התנועה המיוחד מן ההבדלים העצמיים לאויר ובאמת הרוח גשם מורכב כי הוא איד מתהוה מן היובש הארצי וחום השמש או הלחות כמו שיתהווה האיד מן האש והעצים הלחים אך הגובר בו הוא האויר ויראה שלזה כוון הרב המורה ז"ל ובעבור ששמה מתנועעת וכבר זכרם כפי הנחתם הטבעית הארץ והוא הנרצה תוהו ובוהו רוע חלקה ועליה המים כי אחר שלא סדר דבר עליה ולא תחתיה כמו בשאר

היסודות וראה שהוא ראשון אצלינו וששאר היסודות המסודרים בהנחתם כולם עליה אחר שהם על המים והמים על הנזכר הראשונה שהוא הארץ בהכרח והאויר דבק עם המים והאש למעלה מן האויר אמר משה טעה המקשה שהתבאר על רבינו משה ז"ל בשאמר שהוא רואה שהיסודות הד' אינם מסודרים בספוק כפי הנחתם הטבעית כמו שזכרם הרב ז"ל וזה כי רבינו משה לא כוון בסדור סדור הזכירה אבל סדור ההנחה מאשר יסדר הנחת סדורם על הנזכר בראשונה הבלתי מבואר הנסתר אבל סדור ההנחה ואם יזכור האחרון ראשון והאמצעי אחר כן וזה מבואר מאמרו כי ביחד האויר על המים יהיה החשך שעל פני תהום למעלה מהאויר בלי ספק ירצה אם לא יהיה למעלה מן האויר יהיה למטה מן האויר והמים ולא תהיה רוח אלהים מרחפת וכו' הנה בהכרח האש שהוא על פני תהום הוא למעלה מן האויר ויראה לי שנקרא האויר תהום מצד המים העליונים אשר באמצעותו הנה באר זה בזה החכם איך הפסוק מסדרי ההנחה הטבעית לא סדור הזכירה וזה מבואר לכל בעל שכל והארכתי בזה כי מהמתפלספים בזמנינו הוחזקו בשם הגדולים חברו מאמר כנגד הרב ז"ל על זה הפסוק ראיתיו בהיותי בפרפיניין ביד המחבר ולא יבינו דבריו ואמר ולחשך קרא לילה כפי מה שבארנו ר"ל מקריאת לכך ככה שהוא להבדיל מן השתוף אינו הבדל במקום שיהיה זה למעלה וזה למטה ירצה לבד וטבעם אחד אמנם פירוש שהוא הבדיל ביניהם בהבדל טבעי ר"ל בצורה ושם קצת זה אשר קראו למעלה מן האויר מים תחלה באמרו ורוח אלהים מרחפת וכו' דבר אחד בצורה טבעית הלבישו ירחף בה האויר מכל צדדיו והם המים הכחניים ר"ל הקר הלח ושם קצתו בצורה אחרת וזהו המים אשר בפעל המיניים הנה כבר גלה שזה המים הראשון וכו' אמר משה למה שראיתי כי החכמים המעיינים יבינו זה על חלוף מה שרצהו הרב ז"ל וגם בדברי הרב ז"ל כמעט יראה בם סתירה או חלוף ראיתי להזכירך בקצור מה שהתבאר בזה הענין בספר אותות השמים אשר רמז עליו הרב ז"ל ואחר אודיעך מה שפרשוהו בו ומה שאבין אני בו ואומר הלא ידעת כי הכוכבים והגלגלים בכח תנועתם יורידו למטה מן היסודות הקלים ויעלו למעלה מן הכבדים ובאור ובחשך השתנו מזגיהם ויתהוו שני אידים האחד יבש והשני לח אמנם הראשון הוא חם ויבש כטבע האש הנקרא קיטור ועולה עד החלק העליון מן האויר אשר הוא חם ויבש הנקרא קיטור לקורבתו מיסוד האש ונתלהטו שם מתנועת הגלגלים יתהוו ממנו אותות השמים ויהיה חמר אל נר השמים ובעלי הזנבות וכוכבא דשביט והוא הכוכב המדלג הנקרא כוכב נופל והשלהבת גם לרעש ולרעם ולברק הנקרא אש לוהט אמנם האיד השני נחלק לשני מינים המין הראשון חם לח כטבע האויר והשני קר ולח ואם בו חום מה והנה

לכבדותו יעלה עד מקום שנוח הראשון לא בו והראשון הוא כטבע האויר ועולה למעלה מהפוך הנצוץ והשני לקורו כבדותו יעלה אליו לא בו ויתהווה ממנו המטר והשלג גם הברד אבל לא הטל והכפור כי הם יתהוו סמוך לארץ הנה המטר אמנם יתהווה מן האיד העולה מן הארץ ובפרט מן הים בחלק האמצעי מן האויר אשר לא יתלהב מקורבת האש והגלגל ולא יתחמם מהפוך הניצוץ אשר הוא חלק קטן מן האויר ויתהוו שם מים בפועל זהו כלל מה שראיתי להביא הנה לך ומה שהתבאר שם ואחר כן אומר כי אשר ראיתי ענינם מאנשי החכמה אשר דברו במעשה בראשית פירשו כי דעת הרב ז"ל ברקיע הוא החלק ההוא לבד מן האויר אשר בו יתהווה המטר והביא ראיה על זה אמרו והרקיע עצמו מן המים נתהווה ואשר יסתור זה הוא מאמר הרב ז"ל ושם קצתו בצורה אחרת וזהו המים אשר ירצה בו המים היסודיים והוא אומרו ולזה אמר עוד ולמקוה המים קרא ימים עוד פירש כי אשר מתחת לרקיע הם היסודיים ואשר ממעל לרקיע הם הכחניים ואמר הנה כבר גלה שזה המים הראשונים הנאמר בו על פני המים אינו זה אשר במים אבל קצתו נבדל בצורה אחת למעלה מן האויר והוא אמרו המים אשר מעל לרקיע וקצתו הוא זה המים והוא אמרו בין המים המיניים ובין המים הכחניים אלא שיקשה זה גם כן אל מה שאמר הרב ז"ל מהרקיע עצמו מן המים נתהווה והביאו ראיה מאמרם הוגלדה טפה אמצעית ואשר צריך שתדעהו הוא כי האיד הקר הלח אשר יתהווה ממנו המטר אשר יעלה אל החלק האמצעי מן האויר ולא יגיע כאשר הוא בו המין הראשון ממנו והוא החם הלח ואם יגיע עדין הנה יעזור בעח התהוותו מים בפועל כי לפשיטותו ודקותו היה סבה להתהוות המטר ואם לא יתהווה ממנו דבר הנה מאחר כי הרקיע יאמר על כל האויר אשר בין המים היסודיים ובין המים הכחניים ויאמר ביחוד על החלק ההוא מן האויר אשר בו יתהווה המטר ויאמר מים תחתוניים על אלו היסודיים ומים עליונים על הכחניים ויאמר גם כן מים תחתוניים על אלו הכחניים ומים עליונים על אשר למעלה מהחלק השפל אשר בו האיד החם הלח וכמו כן יאמר אבני שיש טהור על זה החלק האמצעי אשר בו יתהווה המטר ויאמר גם כן על אשר למעלה ממנו המתדבק בו הנה המאמר הרב ז"ל והרקיע עצמו מן המים נתהווה רצה כי הנה ואם הרקיע נאמר על האויר כלומר אשר בין אלו המים המיניים ובין המים העליונים הכחניים ולכן נקראו אלו אשר מתחת לרקיע ואלו אשר ממעל לרקיע והיו אלו תחתיים ואלו עליונים הנה יוחד בשם הרקיע ההוא העליוני מן האויר אשר יתהווה בו המים והוא המתדבק למקום האיד הלח העליון קבובו לגבנינותו עד שנאמר שהרקיע עצמו מן המים נתהווה כי הרקיע עצמו הוא מקום המים הכחניים ההם כמו שאמרו הוגלדה טפה אמצעית כי הטפה

העליונה והוא מה שלמעלה מזה החלק אשר הם המים העליונים באמת למה שמצדם ישובו אלו המים הכחניים מים פעליים הנה לא הוגלד כי אינם מים לא בכח ולא בפועל אבל בם תותר גלידת טפת אלו התחתיים אשר כחניים כי יקבלו צורת המים מאבני שיש טהור שהם המים העליונים שהוא כמו שאמרנו מה שלמעלה מן הרקיע לא שהם מים כי אין שם מים ואפי' בכח כי לתכלית פשיטותו ודקותו לא יתהוו מהם דבר אלא שהם סבה להתהוות המים תחתיהם ולכן נקראו ביחוד אבני שיש טהור כי לקרירות זה המקום ולזכותו היה סבה להתהוות המטר והוא מה שאמרו ז"ל מים עליונים במאמר הם תלוים ופירותיהם מי גשמים ירצה שאינם מים והם סבה להתהוות המים ולכן אמרו מים תחתונים נקבות ועליונים זכרים ויותר מבואר עד שלא יסבול הפירוש על זולת זה אמרו אין בין מים העליונים למים התחתונים אפי' כמלא נימא ירצה השטח האמצעי והבין זה ואיך הסכמנו המאמרים והבאנום אל תכלית אחת ואם כן יקרא גם כן השמים האמתי רקיע ירצה והוא החלק האחר השפל מן האויר כמו שנקרא הרקיע האמתי ר"ל שהוא הגלגל שמים ואחשוב כי נקרא הגלגל רקיע להורות שהם הרקועים ר"ל הרחקים כמו שאמר תמסטיוס שהגלגל אם שהוא צורה בלא חמר או שהם רחקים ר"ל נמצאים בפעל הנה כבר התבאר שחמר אחד היה משותף וקראו מים בכלל כי הרקיע גם כן עצמו מן המים נתהווה כי יתואר במה שיתואר בו החלק ואחר כן הובדל בג' צורות והיה קצתו ימים והם אלו המים המיניים אשר הם מים בפועל וקצתו רקיע והוא החלק השפל מן האויר וקצתו על הרקיע והוא החלק האמצעי מן האויר וזה כולו חוץ לארץ עד החלק הראשון מן האויר אמר להם ר' עקיבה כשתגיעו אל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים כי הוא שקר קראם כן לקרירותם ודקותם ר"ל החלק האמצעי ההוא מן האויר אשר לא יתחמם מיסוד האש ולא מהפוך השמש בהכותו על הארץ בחלוף שאר החלקים ואמנם אשר אל תאמרו מים מים לפי שאין המים שם בפועל אלא בכח כי תיכף שיהיו מים יבקשו הירידה וירדו ואני אומר כי מוכרח הוא שימצאו שם מים כי שם תחול צורה בו אבל לא יעמדו שם כי בהתלבשם הצורה המימיית מיד ירדו ובעבור זה שנה ואמר אל תאמרו מים מים כי הנה ואם שם מים בעת חול הצורה מיד הצורה המימיית תבקש הירידה והוא פעל מיוחד אליה ולא יעמדו שם על כן אמר אל תאמרו מים מים כי לא יעמדו שם ולא יזרמו אליהם במקום אשר יתהוו בו המים אמנם כאשר למעלה ממנו והוא הטפה העליונה שלא יתהווה ממנו דבר לפשיטותו וזכותו ואם הוא סבה להתהוות למה שתחתיו והוא הנקרא אבני שיש טהור באמת להנקותו מן האידים הנה אין שם מים בכח ולא בפועל ויהיה הנרצה באומרו אל תאמרו מים מים כי אינם מים לא בכח ולא

בפועל והנה הרב ז"ל גלה הסוד כולו ואמר ותבין כל מה שהתבאר במופת בספר אותות השמים כי זהו מנהג התורה וסודותיה הם הענינים שהתבארו במופת והבן זה שאינו מכוון המציאות בעצמו והוא הנרצה בבלתי נשלם וממה שצריך שתדעהו שהחכמים כבר בארו בו ירצה שהעשבים והאילנות לא יצמיחו אם יקדם עליהם המטר וזה ממנהג הבורא הנה כבר התבאר זה וכבר ידעת אתה המעיין כי רוב סבות ההויה וההפסד אחר הכחות הגלגליות והוא בריאת שמים האור והחשך למה שימשך אחריהם החום והקור ובתנועת הגלגל יתערבו היסודות כי יעלו מאשר למטה ויורידו מאשר למעלה ובאור ובחשך ישתנו מזגיהם כי החום ירחיב ירפה ויבשיל ויגדיל והקור יקבץ ויגביל המתהווה וזולת זה מן הפעולות המיוחדות להם וזהו אמרו יהי אור ויבדל אלהים בין האור והחשך ותחלת המזגות שיתחדש מהם שני אידים אשר הם תחלת סבות אותות השמים אשר המטר מהם והוא אמרו יהי רקיע בתוך המים והם גם כן סבת המקורים כענין בהראות היבשה ואחר כן הרכבת הצמחים וזהו אמרו יקוו המים תדשא הארץ ואחר הצמחים בעלי חיים והוא אמרו ישרצו המים וההרכבה האחרונה היא האדם על כן אמר אחר כן תוצא הארץ נפש חיה נעשה אדם כי זה המורכב האחרון וכל הצורות אשר לפניו מתקבצות בו במדרגת החמר וצלם אלהים במדרגת הצורה ושהחשך הוא מציאות העולם התחתון כלו והאור מקרה מתחדש עליו מחוץ מן הגשמים האלהיים והוא אמרו ויתן אותם אלהים וכו' הלא תראה שבהעדר האור ישאר הענין הכרחי ר"ל שבהסתלק המקרי ישאר העצמי כמו שהוא וכן בא הכתוב במעשה בראשית לא חסר דבר מזה ודע זה והבינהו כי הוא סוד מן הסודות החתומים אשר רמז אליהם הרב ז"ל בזה ובאר כונתו באמרו איך נבדלו הדברים ראשון ראשון ואדוני אבי ע"ה הוא אשר העמיק על זה בימי נערותי בקראי לפניו הספר הזה מתענג בהבנתו והוא סוד ששת ימי בראשית וממה שצריך שתדעהו אמרם כל מעשה בראשית בקומתן נבראו וכו' כי השם הוא היוצר הוא המיפה הוא המנעים הוא עשך ויכוננך ואין שם כילות ולא חסרון אלא מצד המקבל וזה שרש גדול כבר התבאר בחכמת הטבע ובארוהו ז"ל במה שעד עתה לא היה טבעו נח כי הוא באור אמתת האדם ומשיגיו והבן זה אדם וחוה נבראו כאחד כי חוה משכן לאדם ומתאחדים גב לגב כי הפנים מקבילים זה פונה למעלה וזה פונה למטה ושהוא נחלק זה רוחני וזה גשמי ולקח חציו והוא חוה והובא אליו כי כשהוכן החמר חלה הצורה כי הצורה תמידית ההשפעה מאת האל ולכן הובאה היא אליו לא הוא אליה והבן איך היה באור שהם שנים בצד אחד וזה במאמר והם אחד במציאות כמו שאמר עצם מעצמי וכו' והוסיף זה חזוק באמרו שהשם על שניהם יחד אחד כי

האחד לבדו אינו אדם אשה כי מאיש לוקחה זאת וכו' לא נלקח האיש מן האשה כי הוא בא מחוץ ואם לוקח ממנה כמשפט שאר הצורות אשר הם בהיולי בכח הווה נפסד ולכן הובאה חוה אליו לא שיצא ממנה ואמרו שלוקחה ממנה הרצון בו שנבראו בכונה שתהיה אשתו ואליו היתה הכונה בבריאתה ובעיון אליו ולולי ההכנה אשר בה ויפויה וקשוטה לא היתה אשתו והוא אמרו אשה כי מאיש לוקחה וכו' וכבר בא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא אל חוה כי היא בת זוגו והיא חלק מאמתת האדם וחזק היותם אחד במציאות ואמר ודבק באשתו והיו לבשר אחד וכו' והאהבה אשר בין שניהם הוא כי אי אפשר לו מבלתי חוה נשא בו והקב"ה התעסק בנישואיהן והיא גם היא אמרה אחי הוא כי לא תשלם בלעדיו ועל כן אמר לא טוב היות האדם לבדו אמנם אמרו על ויפל יי' וכו' וישן כי הצורה שבא בכח מצד ההיולי והוא מטה אותה אל הגשמות ומרדימו מההשתכלות ברוחניות וצדק הפילוסוף שאמר האנשים ישבו עולמם בחר כן שכלם במערבא אמרי הכי מצא או מוצא מצא אשה מצא טוב כשהוא דרך העברה מוצא אני מר ממות האשה כי כשאדם עושה עקר מן האשה כאלו הוא עומד ומכוון מביא אל האבדון ומרירות המות על אמר סקראט בחרתי ברע במעוטו וממה שצריך שתדעהו מה שבארוהו במדרש וזה שהם זכרו שהנחש נרכב ושהוא היה כשעור גמל ושרוכבו הוא אשר השיא חוה ושהרוכב היה מסמאל הצורה והרצון בו תוכל להבין ממה שרמזתי לך כי אדם רמז על הכח השכלי ההיולאני ולכן נקרא אדם וחוה רמז על החמר כמנהג אפלאטון ומי שקדם לו שהיה קורא הצורה זכר והחמר נקבה והרצון בו הנפש החיונית המרגשת והוא אמרו כי היא היתה אם כל חי כי היא עצמות שאר הבעלי חיים והוא במדרגת החמר באדם ודע כי הנחש רמז על הכח המתעורר ולמה שהיה הכח המתעורר מתאחר מן החוש הנקרא נחש גם כי יביא אל ההשחתה וזה הכח כבר ימשך התעוררותו אחר הכח המדמה וזה ברוב ויקרא סמאל או צפוני כי המדמה גם כן יקרא יצר הרע באמת וכבר ימשך התעוררותו בפליאה אחר הציור השכלי והעצה הנכונה ואז יקרא דרומי לא צפוני כי המנורה בדרום הנה אמרו שהנחש נרכב ירצה שהכח המתעורר הוא נרכב כי הכחות הגשמיים וההפכים ההיולאניים ימשלו על הכח המתעורר עד שימשך אחר היצר הרע ויבחר ברע וימאס בטוב ושהוא היה בשיעור גמל כלפי הגוף גם כי רתיחתו בעת הגמל האדם ושהרוכב היה סמאל והוא שטן והוא יצר הרע והוא מלאך המות והוא אשר הביא חוה הנחש כל דברו אינו אלא עם חוה כל שכן הרוכב והוא סמאל וזה השם הם אמרוהו על השטן בא סמאל אצל אברהם אבינו אמר לו מה סבה הובדת לכך ירצה זקן איך באת לזה ובקצת נוסחאות לאי זו סבה באת

לזה ובפרקי ר' אליעזר השטן בתוך הנחש והנחש מדבר על פיו וזה השם גם כן לענין כמו ששם הנחש לענין הטעם שנקרא יצר הרע סמאל כי הוא מסמא מראות באמת גם כי לב כסיל לשמאל וסמאל שמאלי מטה לשמאל ולכן יקרא צפוני והוא גוף נתון בצפון ויקרא לב האבן ושונאו כנען ואמורי כי הוא מרי ועמלק על יצא משפט מעוקל וכמו כן הנחש לשון מנחש גם כי הוא נמשך אחר החוש ומשיא אל ההשחתה ואמרו בבאו להשיא אל חוה היה סמאל רוכב עליו כי נמשך אחר השטן והקב"ה שוחק לגמל ולרוכבו כי השכל הנקנה לא נתן ביד השטן ולא ביד הנחש וההשחתה ומה שצריך שתדעהו ותתעורר עליו היות הנחש קרוב לאדם ולא דבר עמו ואמנם היה השתדלותו וקרבו לחוה כי הנפש המתאוה והוא הנחש כל דבריה אינן כי אם עם חוה כי כל יחסו אליה הולך לקראת נחשים להסיתה ובאמצעות חוה נזק אדם למה ששכן בה והמיתו הנחש למה שחובר השכל עם הנפש המרגשת והיתה הנפש החיונית נמשכת אחר הגשמית ונפתית אל הכח המתעורר ישיג ההזק אל השכל ההיולאני ולא ישלם גם ירד למטה מטה או יאבד וכבר התבאר כי הפסד האדם נמשך אחר החמר כענין במריו והשנאה השלמה אמנם היא קיימת בין הנחש וחוה ובין זרעו ובין זרעו כי הוא מביאה אל הכליון ואין ספק שזרעה זרע אדם כי היא מיוחדת אל האדם לא תחול צורה אנושית באי זה חמר שיזדמן וכחות הנפש החיונית אשר באדם אינן כחות הנפש החיונית אשר בחמור ולכן לא תקשר ההכנה עם הנפש המדמה כמו באדם להשכיל המושכלות ויותר זר מזה השקר הנחש כחוה ר"ל הנער בזרעה כחותיו ופעולותיו ככחותיה ופעולותיה ראש ועקב והיותה מנצחת לו בראש והוא מנצח לה בעקב ומביאו לסוף אל האבדון כי מי גבר יחיה ולא יראה מות גם הכח השכלי אם נזהר בתכלית האזהרה הנה ישופנו בסוף וישיב הכח האלהי דוממי בראשית רבא אדם גדל עם חבירו שתים ושלש שנים וקושר עמו אהבה ויצר הרע גדל עם האדם שבעים שנה ואפילו כיוחנן כהן נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זו המתן כי נתקדשו במצוות ונגדרו מהתענוגים הגשמיים ונבחר להם המצוע גוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זו המתן ואיך תפסק מהן זו המתן והם משביעים לרשע ומגדלים ומשמינים אותו עד יפער סמאל פיו ולשונו מבלי חק ואמ' ז"ל חויא חנוך ואתחויא כי אדם וחוה וחויא אחים הם קרובים בלשון ודע כי האדם הניסת לחוה באכילת עץ הדעת בהשאת הנחש לא יאכל לחם כי אם בעצבון כי כשיתעורר האדם לקנות הידיעה אחר הטבעו בטיט היון יקשה זה ולא ישיגהו כי אם בצער ויגיעה רבה כי הכח הנה מי יטרידהו וידיחהו מבלי פנות אל הקדש פנימה אחר אשר טעם חטא ואף היא בעצב תלדי בנים על כן ראיתי בני עליה והם מועטים

כי אשר יגיעו אל ההצלחה הנצחית מאנשי הזמן ככלב בן יפונה ויהושע בן נון שנכנסו לארץ ששים רבוא ואומר אני כי למה שהיה הכח המתעורר ייוחד בג' הבדלים הראשון ששאר הכחות ואם התחלתם בלב הנה להם עם זה נושאים מיוחדים יתפשטו בהם יען יוכלו להשלים פעולתם כי כל צורה תעיק לחברתה והכח המתעורר הוא בלב ואין לו נושא מיוחד על כן היה סבה לאכול מעץ הדעת אשר בתוך הגן דבאמצעות גנתא. השני שלא יעיין אל העתידות רק אל ההווה הנאות באותו עת. השלישי שלא יתעורר כי אם אל הדברים הגשמיים לא אל הרוחניים הנה אלה השלשה רמז עליהם האל ית' בתארו עצמו ויחודו ואמר ארור אתה מכל חית השדה כי שאר הכחות להם נושאים מיוחדים וזה אין לו נושא כי אם הלב ומה היה עושה לשון רמיה אם היה לו נושא מיוחד לא תעיקנה לו שאר הצורות מי יעמוד בשירותיו הב' על גחונך תלך הרמז אל קצור ההליכה שלא יתבונן אל העתיד אך יתעורר אל ההנאה ההוה ואם תביא אל המות עפר תאכל כל ימי חייך שלא יתעורר כי אם אל הדברים הגשמיים וההנאות הארציות ודע זה כי לוית חן הם לראשך וממה שצריך שתדעהו אמרם עץ החיים מהלך חמש מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין תחתיו דע כי גן עדן הוא נמצא בארץ בצד מערב לדרום משוה היום ושם ימצאו צמחים בסגולות נוראות וסמוך לשם נברא אדם גם באקלים ההוא ימצאו פלאות ודברים נוראים והים המזרחי לצד מזרח והרים לצד המערב ימנעו האדם מהגיע שם וכבר תאר תלמי בספר העולם גבוליו כולם ונהרותיו ופישון הוא נילוס וחדקל בבל וגיחון קרוב מארץ ישראל ופרת בסוף גבולה ועם זה הגן רמז לזה העולם ועדן רמז לשכל הפועל ויטע יי' אלהים גן בעדן והשפעת הצורות הד' יקרא נהר והחלקו אל סוגי הצורות כונה בהפרדו אל ד' נהרות כמו שפירש החכם ר' אברהם אבן עזרא באמרו ומאור השכל יצא החפץ ופירש שם צורות היסודות הד' ז' והכחות הבאות מאתו ד' וכבר פרשנוהו באמתות על כונת החכם באגרת מיוחדת על זה ולמה שהיה האדם עולם קטן כבר יכונה בשם הגן ויהיה בו דמותי נהרות ואיך שיהיה הנה החיים נאמר על החכמה כי היא חיי הנפש באמת ולכן באמרו עץ החיים היא למחזיקים בה ואמ' כי עץ החיים מהלך חמש מאות שנה והוא שעור מה שבין הארץ לרקיע הירח סמוך לשם לפי דעת חכמי ישראל ושעור השכל בשעור המושכל אחר שהיו השכל והמושכל אחד וכל מימי בראשית מתפלגין תחתיו ירצה כל חכמת הטבע ובארו בו כי הכונה בזה השעור ענבי נופו והוא קורתו הגדולה קודם שתשלח פארותיה לא המשך ענפיו אמרו לא סוף דבר נופו אלא קורתו מהלך ה' מאות שנה ופירשו קורתו עובי עצו העומד ויהיו הענפים והסעיפים והאמירים רמז על החכמה העליונה ובקצת הנוחסאות במקום

קורתו קובתו והוא יותר מבואר במשל כי יורה נגלהו על קובה והוא רמז על מה שבתוך גלגל הירח וזה השלמה מהם להשלמת פירוש הענין ובאורו והוא שעץ החיים או השגת אל הנמצאות ותכלית האדם השלם אשר בו הדבור במעשה בראשית שידע המציאות כולו התחלותיו ויסודותיו כלליו וחלקיו עלותיו ועלוליו הנקרא עץ החיים כי פרי הצדיק שישיג עץ החיים ויקח מהויות הצורות וישיג אמתתם ומהותם ואם המושג ממנו אצלו באמת הם נמצאים שמן הארץ ועד הרקיע והוא שעור הסלם כי מעץ החיים נעשה ואם כבר תשתלח החקירה באופן מה בנופיו וענפיו העולים יותר באמרו והנה יי' נצב עליו הנה כבר התבאר זה וממה שצריך שתדעהו גם כן אמרם עץ הדעת לא גלהו הקב"ה לאדם ולא עתיד לגלותו והוא אמת שטבע המציאות כן חייב הלא ראיתי כי השם ית' לא קראו לאכול מעץ הדעת אבל אמנם הזהירו עליו והוא אשר בתוך הגן באמצעות גינתה כי הנפש המתאוה בלב אשר באמצעות הגוף הסובב עץ הדעת המקיפו והמסתבך בו ולא נגלה לו מאת השם ית' כי אין דבר רע יורד מלמעלה אבל כאשר מרה ונטה אל תאותיו הדמיוניות והנאות חושיו הגשמיות כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים הנה באמצעות חוה אשר היא מצודים וחרמים לא שמטבע האדם במה הוא אדם אוה לאכלו ואיך יגלהו הב"ה אליו והוא שוחק על גמל ורוכבו אבל הוא המיוחד לשופטים ולמנהיגי המדינות כי הם השקועים במפורסמות ואפי' השגת גלות הערבה לגנות הוא הנמשך מאכילת עץ אשר אין לאכול ממנו אמ' ריש לקיש בא ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הם ולא חטאו אנחנו לא באנו לעולם דכתיב אני אמרתי אלהים אתם וכו' אכן כאדם תמותון אי לא חטאו לא הוו מולידי והנה תוכל לדעת כי אחר שאכל אבינו הראשון מעץ הדעת גורש מגן עדן והונחו לו שומרים מעץ החיים כי רחוק הוא לנהנה באכילת עץ הדעת שישוב וישלח ידו לקחת גם מעץ החיים כי ימצא מכים ופוצעים מההצלחה הנצחית זה כמו שחשב החכם ר' אברהם אבן עזרא ואם רבינו משה לא יחשוב שבאו למניעה כי דעות באור להט החרב המתהפכת שנאמ' על השגת הנביאים כמו שקדם ויהיה אמרו לשמור את דרך עץ החיים כאמרו ושמרו דרך יי' לשמור מזוזות פתחי ויהיה אמרו ועתה פן ישלח ידו כאלו אמ' מי יתן ויצא מה שבכח כי עדיין נשאר יכולת לשלוח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי וכו' והחכם ר' שמואל אבן תבון לקח מב' דיעות ואמר כי השומרים ב' מינים הראשון הכרובים והם כחות השכל אשר נכח יי' פניהם המראים את דרך עץ החיים והשני המונעים הוא המלאך אשר בידו להט החרב המונע השלמות באמרו וחרבו שלופה בידו גם ידמה היצר הרע ללהט החרב כי תאוותיו והצלחותיו המניעות את האדם הוא דמיון ודבר מתהפך תמיד ברוח אך לפי דעת רבינו משה להט

החרב הוא האורה הנמשכת מהכרובים הפונים אל עץ החיים כמו שאמרנו והביאו אל באורו כי קרן עור פניו והוא באור נפלא אם הסכים אל מה שכוין בו אמרו וממה שצריך שתדעהו גם כן אמרם העלית מדרגת מציאותו באלו הנמצאות ההוות הנפסדות וישובו אל ענין אחר והוא ששם בכחו להשפל הנמצאות אשר כוונה זו בהנחה בגן עדן וכנה ההשכלה באכילה מעץ החיים והצלחתו הנצחית בחיים התמידיים וממה שצריך שתדעהו גם כן ותתעורר עליו אפני החכמה בקריאת בני אדם קין והבל הראשונים והשלישי שת דע כי לשכל החמרי ג' קנינים הראשון השכל המלאכותי אין שוקו של יצר הרע אלא על קין וחבריו ירצה תשוקתו והוא קנין הממון אשר ממנו יבאו המדות הפחותות והוא כנגד הכח הצומחת שכל תכליתו בעבור הגוף השני השכל המחשבי והוא ההנהגה החשובה אשר יורה עליה שם הרועה ובכלל קנין המדות המעולות והוא כנגד הכח החיוני וכל אחד מהם הביא מנחה ממין עבודתו כי כל אחד מהם יש בו קצת שירות אל השכל ולא שעה אל קין ואל מנחתו כי כלו ארציי ואל הבל ואל מנחתו שעה כי הוא דרך אל ההצלחה האמתית ואם שניהם נתיחסו אל חוה והיות קין הוא ההורג להבל בשדה פירשו במקום שאין בו אביו כי ההשתדלות בקנינים ובענינים הגשמיים יאבד כל מדה מעולה ובפרט כשאין הכונה בקנינים השעור ההכרחי בעמידת הגוף אשר הוא משכן לנפש והוא הנרצה באמרם במקום שאין שם אביו ואני אומר כי כונת הרב ז"ל באמרו והיות קין הוא ההורג להבל בשדה כי האדם הבלתי מדיני לא יתואר בצדק וברשע ואין שם כמו שאמ' ארסטו' מדת המעלות כי לאיש כמוך רשעך וכו' ושהם אבדו יחדו כי אינם התכלית האחרון אע"פ שנמחל לרוצח כי קנין הממון מהענינים ההכרחיים בהגעה אל ההצלחה עד שאמר אבובכר בן אלציג בספרו בהנהגת המתבודד אשר בריאת האדם רמז אליה שראוי לאדם למהר לקנות הממון בכל אופני התחבולה בעת הבחרות כדי שלא יטרידהו בעת הגעת ההצלחה והנאות אליה ולא נתקיים המציאות אלא לשת שהוא השכל העיוני ושלמותו במושכלות כי שת אלהים זרע אחר ולהיות קצת יחס בין המחשבי והעיוני אמ' תחת הבל וכו' כי אחר מיתתו והפנות המחשבה מההנהגות והשלמויות המדותיים ילוטש השכל העיוני ויגיע אל שלמותו וזהו שאמרו ז"ל וידע אדם את חוה וכו' חוה הראשונה חזרה לעפרה ושבה אשת חיל אמנם שת לא נשלם עד שהוליד אנוש והוציא עצמותו ואנושותו לפעל כי עם כל זה שהיה בדמות אביו וצלמו לא היה בצלם אלהים בפועל עד שנולד אנוש אז היתה לו צורת השכל אז הוחל לקרוא בשם יי' והנה באר זה זכריה גם כן באמרו והעטרות תהיה לחלם שהוא הכח המחשבי כי החלום ברוב המחשבות והוא המחלים ולטוביה והוא המלאכותי שבו נודע

הטוב והרע וידעיה שהוא העיוני היודע המהויות הכוללות העומדות וחן הוא דבוקו בשכל הנפרד וימצא חן בעיניו ונחה עליו רוח יי' בן צפניה הצפון בצרור החיים המניע מה שבחלל גלגל הירח והוא אמרו לזכרון בהיכל יי' כי מדרך הנביאים שידברו מן הגשמי באופן שירמוז עליו בנגלהו כמו שהשפע רוח יי' נוצצה בם משפיע על השכלי ועל המדמה המחקה הנה כבר התבאר זה וממה שצריך שתדעהו ותעורר עליו ואמרו ויקרא האדם שמות למדנו שהלשונות הסכמיות לא טבעיות כמו שכבר חשבו זה לא על שכל ענין מורכב מלה מורכבת תחקה אותו בטבע אי זו מליצה שתהיה ובלבד שתהיה מורכבת אחר שהענין מורכב אבל כבר יהיה הענין מורכב והמליצה פשוטה כמו אם יהיה הענין פשוט כמו שאין לכל דבר מליצה מיוחדת בטבע כי מה שתורה על דבר אפשר שיורה על חלופו ואין שם טבע יביא אותנו ביחוד אותם המלות אל אותם הענינים אבל הכל בהסכמה אם מאחד או רבים לא בטבע כענין בבעלי חיים אשר יש להם בשאלה ובקריאה ובדחיה קולות מיוחדים בטבע כי הבעלי חיים לא ישיגו כי אם הפרטי ולכן היה ענינם בהוראה טבעית כענין במלאכה ואנחנו נשיג הכולל ולכן היה ענינו בהוראה בהסכמה כענין במלאכה ולכן היינו כוללים המלאכות כולן ולא נתהפך מדבר אל דבר כענין אשר אין להם כי אם המחשב לבד ר"ל המדמה אשר צורותיו חשובות אישיות ודע זה וממה שצריך שתדעהו ותתבונן בו אלו הד' מלות אשר באו בערך השמים לשם וכו' אבל מלת יצירה לא באה כי יורה על שימצאו ושאחר כן יתארם במקריהם המיוחדים כי יראה לי שהיצירה אמנם וכו' ואחר שבאר העלה בהמנע בנפילת מלת יצירה על השמים ונתן העלה בבא אלו הד' מלות עליו בערך אל השם ואמ' אמנם זה המציאות המיוחד בכלל העולם אשר הוא השמים והארץ והיה הכל השלם אשר אין חוץ ממנו דבר התיר עליו מלת בריאה בעת תארו יחס הנמצאות אל השם אשר הוא אצלינו המצאה מההעדר כי אמ' שכלל הנמצאות כולם נבאר הגעתם מהשם לא יוכל לומ' שנתהוו מדבר אחד שהכל נכלל באמתתם ויחויב שיפול עליו מלת בריאה כי הכל מגיע מאתו ית' לא מדבר אחר שהמשפט הוא בכל ולכן אמ' ברא אחר שכלל הכל ואמ' בראשית ברא כי הבריאה מורה על ההעדר בלשוננו והבן זה ואמ' גם כן עשה ליצירותיו המיניות אשר נתנו ר"ל טבעיהם ואמר קנה להורות על כי הוא המושל ולמה שהיה זה נוטה לצד האמנת קדמות חמר אחד כי האדון ממאמר המצטרף אמ' בהם מלת ברא המורה על ההעדר אחר שמדבר בכל הנמצא בכללו במה הוא נברא מאתו ית' ועשה ואם אינו מורה רק על המצאת הצורה במשכנה ואמנם אלהי השמים ואל עולם הוא שבבחינת שלמותו ושלמותם הוא אלהים בכל ר"ל שופט והם נשפטים לא שהוא המושל

כי זהו ענין קונה ואמנם הוא בענין בחינת חלקו ית' וחלקם במציאות נראה שהוא אל והמנהיג לא הם ר"ל השמים שאין השמים הם האל אבל הוא ית' האל שופט ומנהיג זה:

פרק לא

סיים במעשה בראשית במנוחה כי כבר יהיה הטבע נח ונתן טעם השבת ואמ' שהיא שלישית למציאות השם והוא אמרו אנכי יי' אלהיך והרחקת השניות והוא אמרו לא יהיה לך וכו' ואחר כן אמ' זכור כי לא תעשה לך פסל אינו השלישית עד שתהיה השבת רביעית כי ההזהרה מעבוד זולתו הוא חלק מהרחקת השניות כי הוא אמנם הוא לישב היחוד וכבר ידעת וכו' כי העלול במאמר הראשון והוא אמרו כי ששת ימים הוא כבוד אלהים ליום השבת והגדילו כמו שאמ' על כן בירך יי' וכו' לא נתינת תורת השבת אמנם תתו לנו תורת השבת וצותו אותנו לשמרו הוא עלול נמשך היותנו עבדים במצרים ועל כן אנו נותנים טעם תמיד בקדוש היום זכר ליציאת מצרים:

פרק לב

דעות בני אדם בנבואה כדעותם בקדמות העולם וחדושו וגדר הנבואה יביאהו בפרק ל"ו ואי אפשר מבלתי זה בהכרח ר"ל שימצא באיש מה ואם לא יהיה נמנע כי איך ילאה הטבע בהמציאו אם הוא באפשרות ולא יוציאהו בכל הזמנים וזה אצלי כדמות הנפלאות כולם אשר אנחנו מאמינים בם אבל לפי דרך הטבעי הוא בלתי אפשר כי אין כילות שם ומה שהביא ראיה מברוך בן נריה כבר התירו שם כשאמר שהנבואה בחק ברוך גדולות היו והוא אמרו ואתה תבקש לך גדולות וכן גם נביאה אמנם הסדר כבר בארו שהשם יביא להנבא מי שירצה בעת שירצה אמנם לשלם המעולה בתכלית ולא יתהפך כי אם על ידי תנאי ואפשר שאין שם תנאי נוסף כי אם באור והבן זה ואשר כתבו החכמים משה מחיצה בפני עצמו אהרן מחיצה בפני עצמו שניהם כאחד בענין התכליתי הדרוש כי טובים השנים מן האחד הנה מה טוב ומה נעים וכו':

פרק לג

יתבאר בו שבמעמד הר סיני לא היה קול המגיע למשה מגיע לכל ישראל אך הדבור למשה לבדו ע"ה והוא היה יורד בתחתית ההר ואומ' להם כך אמ' לי והוא מאמרו אנכי עומד וכו' והנה בארו זה במכילאתא ואמרו כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו שישמע ופסוק התורה מגלה זה באמרו בעבור ישמע העם בדברי אתך הוא היה מדבר עם משה והם ישמעו קול עצום לא דבור כלל ולא הבדל דברים וכל מה שבא משמע הדברים אמנם הנרצה בו שמע הקול לא שמע הדברים ולא הבדלתם ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם ולזה מסכימים דברי התורה ודברי החכמים המגלים הסוד

אלא שעם זה אמרו ששתי דברות הובדלו מן האחדות בשאנחנו שמענום ר"ל הבדל הדברים לא שמע הקול לבד והוא אמרם אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ר"ל שהם הגיעו אליהם כמו שהגיעו למשה לא שיגיעום הוא אליהם אבל הובדלו הדברים כשמוע הקול ובזה היה תכלית היכולת והסבה בזה כי שני אלו השרשים אמנם יושגו בעיון אנושי אשר משפט החכם ומשפט הנביא בו שוה ולמה שהיו אלו יודעים אצלם הבדילו השני מאמרים ההם בקול ההוא המרעיש כי שמעו מה שידעו ושמעום מפי הגבורה כי השמיעו להם משה בהבדל אותיות ושמיעות ואין יכולת למעלה מזה ולא שמעו במעמד ההוא אלא הקול האחד ההוא לבד פעם אחת וממנו השיגו שני דברים עם היותו אחד וסמכוהו לאמרו אחת דבר אלהים וכו' היה מפי הגבורה כי אין אמתת במציאות האל אלא באחדותו ואחר שמעם הקול ההוא הראשון אשר אין גבורה למעלה ממנה היה מה שהיה מהיראה והפחד ומה שספר הן הראנו יי' וכו' ועתה למה נמות וכו' הרב הזה וכו' ובא הוא הנכבד מכל נולד שנית וקבל אחת והשמיעם במראה ההוא הגדול והם יראו האש וישמעו הקולות אשר הם קולות וברקים ברעם וקול שופר אמנם קול יי' ר"ל הקול הנברא אשר ממנו הובן הדבור לא שמעוהו אלא פעם אחת לבד והוא הקול אשר יצאה נשמתם בשמעו לחוזק הקול ולזה גם כן הבדילו האותיות והשיגו בו שתי הדברות הראשונות הידועות במופת ובזה הישיר הרב ז"ל להבנת סודו לבלתי השתבש באמתת הקול אשר קרא קול יי' הקול הנברא כי אמרו אמנם קול יי' ר"ל הקול הנברא הוא על טעם האור הנברא לא שכוון בו אל המופת כמו שחשבו זה ואם עזר בו והנה השלים סודו ואמר ודע שזה הקול גם כן אין מדרגתם בו שוה עם מדרגת משה רבינו ע"ה וזה אמנם יודה כל בעל שכל כי הוא הנכבד מכל נולד גלה סודו ואמ' ואני אעירך על זה הסוד ואודיעך שהוא ענין מקובל באומה ידוע אצל חכמים חכמיהם וזה כי וידבר יי' תרגומו ומליל יי' אמנם מאמר ישראל למשה ואל ידבר עמנו אלהים ואל יתמלל עמנא מן קדם יי' שמורה על רבוי האמצעיים וכי הוא קול נברא ובכלל מפי הגבורה הנה פרשו והבדילו וההבדל אשר הבדלנוהו ואלה הענינים הנפלאים הגדולים כבר ידעת שקבלם אונקלוס מהחכמים שבישראל ודעהו שאי אפשר לאדם שיכניס עצמו למעמד הר סיני ביותר מזה השעור אשר זכרנוהו שהוא מכלל סתרי תורה וכל התורה נכללת בזה הסתר והוא סתר תורה באמת ואמתת ההשגה ההיא ואיך היה הענין בה נעלם ממנו מאד כי לא קדם כמותו ולא יתאחר והעת עזרו אל זה לכל זמן ועת לכל חפץ ודעהו כי לעולם יי' דברך נצב בשמים:

פרק לד

אחרי בארו מעמד הר סיני קשר עם זה באור אמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך שענינו מה שנאמ' במעמד הר סיני נביא אקים להם וזה כולו להודיע שזה המראה הגדול אשר ראיתם אותו במעמד הר סיני איננו תמיד עמכם ולא יהיה בעתיד כמוהו ולא יהיה כן תמיד לא אש ולא ענן אמנם אשלח מלאך ונביאכם יישירכם וילמדכם הנאות לעשות ומה הראוי להשמר ממנו ובזה נתן היסוד שכל נביא בלתי משה רבינו ע"ה תבואהו הנבואה על ידי מלאך והוא המדמה המחקה למלאך ודעהו:

פרק לה

כבר בארתי לבני האדם כולם הארבעה הבדלים שנבדלה בהם נבואת משה רבינו ע"ה מנבואת שאר הנביאים והם כי כל הנביאים תבואם על ידי מלאך כמו שקדם ומשה פה אל פה וכל הנביאים בחלום ר"ל בחזיון לילה או במראה אחר התרדמה ומשה ועומד ועד שנאמ' ובבא משה כל הנביאים יראים ומתמוגגים ומשה כאשר ידבר איש אל רעהו כל הנביאים בעתים מיוחדים ומשה בכל עת שנאמ' עמדו ואשמעה והוא ששם נביא אמנם יאמר אצלי על משה ועל זולתו בספק ירצה במה שלא ישתמש בכח המדמה והשגתו אינה כהשגת האבות אשר היא באל שם שדי ובשפע יספיק עד שישפע ממנו בעצמו על המדמה אבל זו השגה יותר גדולה בשם יי' מציאות במציאות כל שכן בשאר האומות כי מה שאמרוהו מבלעם מקושר עד שהמשילוהו בספרים לטבח שיודע כמה בהמות צריך המלך על שולחנו וייחד הבדלים משובחים אל משה לעיני הנאות לו והחולק עליו שכולם יודו בו ואומ' אני עם שלא ירא מציור מקבילו ינגדהו וכאלו אמר שהיום ההוא היה אצלם בגבעון בגדול שבימי הקיץ שם קשרו בשני קשורים אצלם שם ולכן לא אמ' לעיני כל ישראל וכבר באר ואמ' השעות ההם הנה שלא היה כי אם השעות ההם אצלם שם ואפשר שעם היותם עושים במלחמה מה שעשו עד שארך היום השעות ההם האיר להם גשם מאיר שעות ידועות ואם הפסוק אומ' ויעמוד השמש בחצי השמים ואמ' וכמוהו לא היה לשמוע יי' בקול איש וזה פלא אצלי ואפשר שהצטרף שם ראיה אמנם צל מעלות אחז לא הזכירו הרב ז"ל כי נקל הצל לנטות והתחלף בפחות ויתר מה שעשוהו ישעיהו עם מה שאמרו ראשונה ראשונה:

פרק לו

דע כי מין ההשגות האלו היות מה שאינם מיוחסות אל קנין האדם ולא אל בקשתו ומטבע זה הסוג מה שיקרא חלום וממנו נבואה ודחות מציאותם הוא דחות המוחשים ואמר אבן רשד וההשגה הנבואיית ואם לא ראינו אותה היא מפורסמת מאד והמפורסם אצל הכל

נמנה עם המחויב בכל או בחלק והמאמר בהם מסוג אחד כי יתחלפו בפחות ויתר והנה רבינו משה הולך על זה האופן ושתף הדמיון בנביאים כולם כדעת אבונצר ואבובכר בן אלציג שאין השכלה לנבדל עד שיתאחד עמו בלי כח גשמי ולכן גדר הנבואה כשאמ' דע כי אמתת הנבואה ומהותה שפע שופע מהשם ית' באמצעות השכל הפועל על הכח הדברי תחלה ואחר כך על הכח המדמה שם סוג הנבואה שפע ואף משה כשיבדילוהו משאר הנביאים יאמר עליו שפע השכל מבלתי אמצעות הכח המדמה לא שיהיה השכל הפועל הצורה ושישקיף עצמו שיגיעו שאר הצורות הנפרדות מושקפות על שהן עצמותו כמו שהוא דעת הפילוסופים האמתיים וייחדו לאל כי הוא הפועל והזולת כלי ובעבור שהתיחס הדבור הנבואי אל השם ית' אבל בעצם וראשונה הנה השפע שופע מן השכל הפועל על הכח הדברי תחלה כי הוא המתיחס אליו ואחר כך על הכח המדמה גם כי ישפיע השכל עליו בקבלו האורה מהשכל הפועל כי ימלא הבית כולו אורה ויציץ על המחקה הנקשר עמו כפי ההכנה וזה אם על שהוא בחלום או במראה ואמרו עד שיחובר אליו הכח המדמה בעיקר היצירה בתכלית מה שאפשר הוא מה שאמ' במה שקדם שאי אפשר מבלתי הכנה טבעית וזה עם ההתלמדות והשלמות יהיה האפשרות הנתלית בו גזרת השם ית' והוא הרצון האלהי וירמוז בזה אל הרצון הקדום כי הכל נכתב בספר וכבר ידעת עוד פעולות זה הכח המדמה מזכור המוחשים אחר העלמם והרכבתם ר"ל הרכבת מוחש עם מוחש והחקר אשר בטבע שיחקה תמורת הדבר הדומה לו או הנמשל אליו ושהגדולה שבפעולותיו והנכבדת שבהם אמנם היה בנוח החושים ובבטולם מפעולותיהם כי הכחות יעיקו זה את זה להשתתפם בנושא אחד ולכן ישלים הכח המדמה בפעולותיו בעת השינה שאין שם מעיק ולכן תראה שמי שהעמיק המחשבה יטה הכחות המרגישות אל תוך הגוף עד יתעלף מהשינה ולזאת הסבה היו נעדרי הראות והשמע פעולתם יותר שלמה בכחות הפנימיים ואמ' אבן רשד כי לכן היתה הנבואה אמנם תבא בענין דומה בנכפה נופל וגלוי עינים ויקרה מזה דומה לעלוף כמו מה שיקרה לאשר יאמר עליהם שנעשו חגרים בנוסם רמז על קצור ההתפשטות והוא אמרם בלעם חגר ברגלו אחת היה וכבר ימצא איש ישיג מזה ביקיצה מה שישיגנו הישן ובכלל הנה הפעולה שלמה בשינה במנוחת החושים ואז יזכור המוחשים וירכיבם ויחקם וזה כשיתחיל התנועה מאשר הכח הזוכר והוא אליו אשר התכלית ביקיצה וזהו סבת החלומות וכבר התבאר זה בספר החוש והמוחש כשאמ' שם ובעבור שהיה המין ירגיש כאלו יראה וישמע ויריח ויטעם וימשש ולא יהיו שם מוחשים מחוץ היה מחויב שתהיה התחלת זאת התנועה בשינה מתכליתה ביקיצה ובעבור שהיתה התנועה הזאת

ביקיצה תתחיל מן המוחשים אשר מחוץ ותכלה אל הכח הזוכר מן הראוי שתהיה ההתחלה מהכח הזה אבל למה שהפועל בשינה הוא המדמה כי הכח הזה הוא בתנועה תמיד ופועל מדובק מן הציור והמשל וההעתק מדמיון אל דמיון פעמים יעשה זה מן האותות אשר בחוש המשותף ופעמים יפגש הדבר ענין ההוא אשר ציירו מן ההתחלה מחוץ וזה אם שיפגש הדבר ההוא בעצמו או מה שידמה לו וחקויו הנה מבואר מכל זה כי החלומות אמנם יוחסו מכחות הנפש לכח המדמה וביקיצה המוחשים מחוץ יגיעו החושים ויניע החוש המשותף הכח המדמה ובשינה כאשר צייר הכח המדמה הדבר אשר לקחו אם מחוץ אם מהכח הזוכר ישוב ויניע את החוש המשותף ויניע החוש המשותף את כחותיו הפרטיים ויקרה לאדם שישיג המוחשים ואם לא יהיו נמצאים לחוץ כי ענייניהם כבר שבו בכל החושים ופעמים יקרה דמיון זה ביקיצה במפחד ובחולה למה שיצא מתחת ממשלת הכח המחשבי כמו בשינה ואמרו אז ישפע עליו קצת שפע כפי ההכנה ירצה מן השכל הפועל והוא הסבה בחלומות הצודקות והוא בעצמו סבת הנבואה אחר שהיתה הנבואה חלום או מראה והוא הדומה לחלום ואמנם אמ' זה כי ארסטו' לא דבר עם כל זה כי אם על החלום לבד והוא כמו שאמ' הרב ז"ל אחד במין מתחלף בפחות ויתר ואמנם שהשכל הפועל הוא הסבה בזה כמו שאמ' הרב ז"ל הנה ארסטו' באר זה בחוש ומוחש ומה שאמ' שם זה ענינו אמנם הסבה הפועלת הנה לא יגיעה אלא מידיעה קודמת אצלינו פועלת לו ולא אחר מחשבה ועיון כי הידיעה האמתית והציורית יקדמו לה בטבע שני מינים מן הידיעה הגבול האמצעי והוא האמתית ר"ל בהקדמות ופועל בציורית ואולם זאת הידיעה המגעת מן השינה לא יקדם אותה המין הפועל הנה הוא מחויב שיהיה הפועל לזאת הידיעה הוא שכל בפועל ר"ל מסוג היוצא מן הכח אל הפועל והוא בעצמו הנותן להתחלות הכוללות בענינים העיוניים וזה המין מן הנתינה נכבד מאד ומיוחס אל התחלה יותר גבוה ונכבדת מהתחלת הבחינה אבל הוא מענין אלהי והשגחה שלמה ומהות הנבואה נכנסת בזה המין ולכן התיחסה אל האל והדברים האלהיים והם המלאכים עוד אמ' וכבר נודע שהענין אשר יראה האדם בעת יקיצתו והשתמש חושיו מתעסק בו מאד שוקד עליו נכסף לו הוא אשר יעשה הכח המדמה בעת השינה בהשפע השכל עליו כפי הכנתו ירמוז בזה על דרוש אחד התבאר בחוש ומוחש והוא אחר שהשכל הפועל הוא הסבה הפועלת באלו ההשגות למה יוחד בנתינת פרטים מיוחדים ואמ' כי הנה ואם שמה ידיעה פועלת הנה שם ידיעה ממוצעת ולכן תיוחד הנתינה באישים מיוחדים אשר כספו שוקד שם וזה אחרי בארו דרוש ראשון והוא איך יתן השכל הפועל שום פרט והנה הידוע אצלו הוא הכולל ואמ'

כי למה שהיו האישים מוקפי המציאות מוגבלי הסבות היה טבעם הכללי מושכל אל הנבדל ותקבלהו הנפש המדמה אישי כמו שיקבל החמר הצורה האישית ואם הצורות אין שם אישיות במה הן בשכל הפועל וזהו מה שאמ' שם זה ענינו ואחר שהתבאר כי נותן זאת הידיעה שכל נקי מן החמר והשכלים הנבדלים אמנם ישכילו הדברים הכוללים והם אמנם יתנו דומה למה שבעצמם הנה איך יתן השכל הפועל הענינים הפרטיים המיוחדים בזמן ובמקום ובמין ובאישים וגם כן למה התיחדה זאת הנתינה מן הפרטים זה המין מן החקירה רחוק מאד לפי ההשגה האנושית אבל למה שעצם ההצלחה אינו דבר יותר מזה ראוי שיגיע מזה בתכלית מה שבטבעו להשיגו ואמ' כי פרטי העצם כולם מוגבלי הסבות הפועלות להם כי לא ימצא איש עצם במקרה כי התחדש חלקי היסודות מסודר שמור מצד תנועת הגרמים השמימיים וכן אישי הצמחים והחי מוקפי המציאות מובדלי הסבות וכאשר היו אלו האישים מוקפי המציאות הנה טבעם מושכל בהכרח אל הנבדל אולם פרטי המקרים מהם מה שימצא מן הסבות הטבעיות ומהם מהסבות הרצוניות ומהם במקרה ברצוניים והמקריים הנה מה שהיה מאלו נמצא במקרה אין לו טבע מושכל כי אין לו סבות מוגבלות ולכן אי אפשר שתהיה ידיעה לאדם במה שיתחדש מאלו כי אם במין מן המקרה אולם המין השני מן המקרים מוגבלי הסבות הנה להם בהכרח טבע כולל הוא הסבה הראשונה במציאותם הנה הם בהכרח מושכלות אצל הטבע הכללי כי אותם הסבות הבלתי מוקפות המציאות אצלינו הם בעצמות מוקפי המציאות ואנחנו נשיג ההעדר מאלו הסבות והכללים הכוללים וכן המדרגות והמעלות אשר נשיגם אנחנו מזה ואשר הם מוגבלות אצל הטבע המושכל אשר יתדמה מה שאצלם מן הטבע ההוא המוחש ויתנועעו ממנו כמו שיתנועעו הכלים מצורת האומנות מדרגות דקות אפשר שיהיו בלי תכלית ולכן יראה שלא יתחדש איש מן האישים בעצמות מן הטבע רק בתנועה קודמת כי כלי בעלי האומנות כמו שיאמ' ארסטו' אמנם יתנועעו בשעור ידיעת בעלי האומנות וככה מה שיתחדש מן הרצון והבחירה הנה מהם בעצמות מוקפי הסבות בעצמם ממדות הנפשות הטבעיות והסברות האנושיות והם מוגבלים אצל הטבע ואם הם בלתי מוקפים אצלינו ולכן חשבו האומרים בחזרת חלילה שהוא מחויב שישובו האישים בעצמם כי תכונות הגרמים השמימיים בעצמם מוקפות המציאות עד שכל תכונה נרמז אליה בעת מחויב שישוב אצלם וכאשר נכפל זה כולו הוא בלתי מוכחש שיתן השכל הנפרד לנפש הדמיונית הטבע הכללי אשר לאיש ההוא המתחדש מושכל סבותיו ותקבלהו הנפש המדמה חלקי מצד מה שהיא בחמר או מה שיחקה אותו וכמו שיובן השלמיות הנפשיים הכוללים ויקבלם החמר פרטיים ומיוחד בזמנו ומקומו

וגופו ועמו וכמו שהרופא המהיר יודע העתיד ממה שיתחדש לגוף ונפשו בעת מוגבל בשתי הקדמות אחת מהן כללית מושכלת ואחת פרטית מורגשת כן הודעת העתיד הנה והידיעה תשלם מן הכללים אשר יתנהו השכל ומן הענין הפרטי אשר תבא בו הנפש המדמה המתיחס לאותו הכללי ואולם למה התיחס זאת הנתינה מן הפרטים והוא הדרוש השני כי הנה זאת ההתאמתות ואם לא יהיה מתנאו שתקדם אותו ידיעה אמצעית ולכן תגיע לו זאת הידיעה באישים אשר כבר קדם וידע אותם אשר תדבק בהם השגחתו לא במה שלא היה ידוע אצלו הנה הארכתי בבאור זה למה שבו אמתת הנבואה וסבתה והם דרושים עמוקים עם שהרב ז"ל אמ' שהוא ענין מבואר ובאמת כי המציאות מבואר אך הסבה נסתרת וממה שהבאנוהו ממאמר ארסטו' בשכלי בעלי האומנות יתנועעו בשעור ידיעת בעלי האומנות הוציא הרב ז"ל המשל שהביא מהארון אשר יתנועעו בו משקלים לנזילת המים מורים על שעות היום והלילה בשלישי בפרק כ"ח והוא משל נפלא ומה שהניעו אליו הוא מה שספרתי לך הנה לזה הרחבתי הדבור בו עם שבו באופן מה סוד ידיעת הנפרד הנקרא טבע כללי לטבע הכללי ולמה שנכנס בו ודע זה ומה שאמ' שלא ישיג אלא ענינים אלהיים נפלאים מאד ולא יראו זולת האל ומלאכיו מבואר ממה שאמרנוהו והוא היותר דומה בעצמו אל הטבע הכללי וראוי שיגיע לו מהטבע הכללי בעצם ובראשונה:

פרק לז

זאת הכת הם מנהיגי המדינות ומניחי הנימוסים והקוסמים והמנחשים בכאן באר הרב ז"ל כי הקסם והנחש כל זה הוא ממלאכת הדמיון ואמ' אבן רשד כי הקסם והחלום והנבואה כולם מסוג אחד ויתחלפו שמותם כפי הדמיון ההמוני לדעות בני האדם בהם כי יסברו בחלומות שהם מן המלאכים ובקסם שהוא מן השדים ובנבואה שהיא מן האל כי בלא אמצעי אם באמצעי מיוחד ועוד הנה הנבואה תובדל אצלם בשהיא תבוא להודיע בענינים מדיניים כמו הודעת מהות ההצלחה והם אמנם תגיע הידיעה בם בענינים ההוים וארסטו' אמנם ידבר מאלו בחלומות לבד כי הוא יספיק ואתה תבין אל מי רמז באמרו וממה שצריך שיתאמת אצלך הוא שקצת זה הכת השלישית יתחדשו להם דמיונות נפלאות וחלומות וטרופים בעת היקיצה עד שיחשבו בעצמם שהם נביאים כי אלה הם אשר אמ' עליהם שיעשו פלאות ותחבולות זרות ומלאכות נעלמות ואלה אשר יחשבו בעצמם שהם נביאים שלא תחשוב כי אשר תרמוז עליו עשה עצמו נביא והוא יודע שאינו נביא אבל חשב שהוא נביא והיה עושה הפלאות ההם אך בתחבולות זרות ומלאכות נעלמות ועליו ובפרט על התלמידים אמר ויחשבו שכבר הגיעו להם חכמות

לא בלמוד כי כן היה ענינם ובמה שיבא נשלים הרמז על זה בעזרת השם ית' מדמיון השכלים עליו רב ואפשר שיבאהו ממנה מה שיחויב לו שקרא האנשים וילמדם וישפיע עליהם משלמותו ובכלל הנבואה שלמות נוסף על השלמות העיוני ישלים התקון אם במעשים ואם בדעות כי החלום עצמו זה ענינו ואמ' בחוש ומוחש אולם התכלית בחלום הנה השלמות כי האדם לקצור הידיעה וההשגחה בכח המשכיל המחשבי אשר ישיג התחדש הענינים מועילים והמזיקים כדי שיכין עצמו ויקרב אליו וישמח גם בבא טוב וישתדל בבאו ויתן לכח הזה זאת ההוראה וההשגה הנכבדת הרוחנית ולכן נאמר שהוא חלק מכך וכן מן הנבואה החלום מלך כך ופתרון כך:

פרק לח

ויוסיף זה ויוציא מה שבכח אל הפועל ולפי דעת אחת כי כפי רבוי העשיה ומיעוטו וכפי דעתו במעשה וזריזותו עליו יוסיף זה או יחסר כי הסברא וההכנה יוסיפו או יחסרו בהם הגבורה וכבר ידעת מה שאמ' אפלאטון בהנהגה אפלאטונית כי אנשי המלחמת בקבוץ הפילוסופים ראוי שידרש להם ויאומת שאשר ימותו במלחמה ישובו אנשים מלאכיים וביתרון כח המשער גם כן בהם יגידו העתידות במהרה כי לא נתדבק שמואל עם השכל הפועל לדעת אם האתונות נמצאו אבל ביתרון הכח המשער ובשפע המשפיע עליו ודע זה ולכן אומר אני כי לכן נקרא הנביא הרואה ויתחלף זה גם כן בהם כמו שידעת ודע כי הנביאים האמתיים יגיעו להם השגות עיוניות לא יוכל האדם בעיון לבד להשיג הסבות ההם אשר יתחיב מהם הידוע ההוא ירצה ואנחנו נדע הדבר כאשר ידענוהו בסבותיו והוא לא יוכל לדעתם בעיון ר"ל בהקדמות ותולדה ומחשבה אמצעית כמו שיגיד בדברים לא יוכל במשער הכולל לבד שיגידם והסבה בזה כי השפע ההוא בעצמו וכו' עוד אמ' שזהו אמתת הנבואה ואמ' ואיך יגיע משלמות הכח המדמה זה השעור והוא השגת מה שלא יגיע אליו מן החושים ופועלו המיוחד אמנם הוא לדמות המוחש ולא יגיע כמו זה לכח הדבריי והוא השגה מה שלא השיגוהו בהקדמות ותולדה ומחשבה וזהו אמתת ענין הנבואה ומהותה כי שפע מן השכל הפועל על שני אלו הכחות וזה גם כן אמתת הדעות ההם אשר ייוחד בהם למוד הנבואה והם אשר לא יוכל האדם בעיון לבד להשיג הסבות אשר יתחיב בהם הידוע ההוא כענין בדברים אשר יגידם המדמה אשר לא הרגישו בהם החושים ורמז בזה הרב ז"ל כי בכמו זה הוא יתרון הנביא על החכם אמנם כל מה שיודע במופת משפט הנביא ומשפט החכם הכל שוה אין יתרון בו וכאלו אמ' כי הטבע לא יעשה בטל ושמה שמדרכו שיודע בעיון לא יודע בנבואה אמנם יודע בנבואה מה שלא יודע בעיון כענין בהגדה בעתידות גם כן והבן זה והוא אמרו בסוף הפרק כי

המגיע ההוא על השלמות העיוני הוא שאפשר שישיג שלמיות אחרות באמצעות שפע שכל האלהי עליו והמשל שהביא סוד אלהי נפלא מאד ובו רמז על שצריך שלא יהיה שם אף לנביא דעת קודם שלא יהיה הנראה בשינה אי זו שתהיה דעת שכבר האמינו בעת היקיצה סותר לאמת ולכן אמ' שהגיע לתכלית שלמות העיוני ודע זה ואמ' ארסטו' ואולם החלומות הכוזבים כבר יבאו מן הנחשקים הטבעיים אשר לנפש הבהמית ומזה הסוג החלומות המורים אצל הרופא על תגבורת הליחה כחלום האש על האדומה וחלום המים על הלבנה או יהיה מפעל הכח הדמיוני אצל השינה באותם הנשארים בחוש המשותף מן המוחשים אשר מחוץ וההבדל כי הצורות הצודקות תרמז ותפלא הנפש בהם ופעמים תפעם רוחה מדקות הרוחניות:

פרק לט

כי הדבר תשלם על תכלית מה שאפשר במינו אי אפשר שימצא זולתו במינו ר"ל בתכלית השלמות ההוא ולכן לא תהיה התורה השלמה בתכלית אלא אחת והיא תורתנו הקדושה האלהית:

פרק מ

ולרוב ההרכבה בזה המין מפני שהוא המורכב האחרון כי הוא מורכב מארבע יסודות והוא צומח חי מדבר ומה שלפני הצורה האחרונה במדרגת החמר והנפש המדברת במדרגת הצורה ולכן נברא אדם בששי ולזה אומר התורה אע"פ שאינה טבעית יש לה מוצא בענין הטבע ירצה שהתורה אע"פ שאינה טבעית כי אין הלשונות טבעיות כל שכן שאין התורה טבעית עד שיהיה בטבע האדם לעשות ככל הכתוב בה ולהתנהג על מדותיה והנה ואם אין זה בטבע הנה יש לה מבוא בענין הטבע כי הצורות והמצות כולם נתנו מרועה אחד ולתכלית מכוונת ולכן תעיין בטבעי ובהכרחי בקיום בעל הטבע עד שיסולק ההתחלפות הטבעי אשר בין אישיהם ויכללם ההסכמיי הנאות בסדורם ולכן היה מחכמת האלהים בהעמיד זה המין וכו' דע כי התורה ההיא נימוסית ומניחה מאנשי הכת השלישי ר"ל השלמים בכח המדמה לבד והם אשר יעשו הפלאות בתחבולות זרות ומלאכות נעלמות וכבר העירותיך על מי רמז הרב ז"ל בזה והנה תוכל להבינו בסימן אשר נתן בו והוא טוב הסדור והמנהג אין למעל ממנו והשבוש בדעות כי באמת זה תאר הכת הרמוז והגדול שבמופתיך הנחת התענוגים הגופיים כל שכן החוש אשר הוא חרפה לנו והוא חוש המשוש כי אנחנו בו בעלי חיים כל שכן מאוס המשגל ממנו וזהו אזהרת אהרון נביאנו אדון הנביאים משה רבינו ע"ה שנאמר בו ואתה פה עמד עמדי שפירש מן האשה ולזה עבר ופרסם האל המתפאר בנבואה כי יש תורה אלהית מעיינת בתקון

הגוף והנפש אלא שנותנה לא נתנבא בו אלא לקחה מזולתו אם מאשר ירשה מאברהם אבינו ע"ה או מתורתנו הקדושה והוסיף או חסר יען יחשב שהוא חדשה ונמשך אחר תענוג המשגל כמו שהוא מפורסם מענינו יען נדע כי אין הנותן הוא הנביא שנתנבא בה והבן זאת הכונה:

פרק מא

הרבה באר לך הרב ז"ל באמ' אינו צריך לך לבאר החלום מה הוא וירצה בו חלום של נבואה אשר הוא אחד משני סוגי הנבואה במראה אליו אתודע בחלום וכו' והוא אמרו אמנם במראה והוא במראה אליו אתודע וכו' ופעמים תתחיל הנבואה במראה הנבואה ירצה במחזה ואז תבוא הנבואה ירצה בחלום וסופו ותרדמה נפלה וכו' אחשוב ששינת הנביא בנבואתו בחלום שינה אינה שקועה כשתתחיל במראה ותשתקע עד שב חלום יהיה אז בשינה שקועה והוא אמרו וסופו ותרדמה נפלה וכו' והסבה כי יחלשו הכחות מאד למה שהתחלתו במחזה כמו שיעשה פעל יתר גדול ממה שישאהו הכח שילאה בו אחר כן בפועל היותר נקל יותר ממי שהתחיל והשלם בנקל:

פרק מב

ודע זה והבינהו מאד מאד כי זהו סוד הנבואה כולל כל מה שאמרו הרב ז"ל כי אין שם מלאך גשמי חוץ לנפש יותר עמו אבל הוא צורה ברואה בנפש הנביא כי המלאך אשר בו יחקה המלאך הנבדל נראה לו מדבר עמו כי למה שהשיג במראה הנבואה שלשת הפעולות ההם חקה דמות ג' פעלים גם כי הכחות שלשה המלאך והמחשב והכרוב האמתי והוא השכל על כן חקה ג' המושפע מן היותר גדול חקה כאלו הוא יותר גדול על כן אמ' כי במראה הנבואה לגדול שבהם אמרו והוא אמרו אדני אל נא תעבור וכו' כי השכל הוא הכבוד הגדול והמחשב אצלו ככה או עלה בדעתם ירצה שנכנס בדעתם ונתחקה בו כן כמו שאמ' ביוסף וימצאהו איש והנה תועה ולשון המדרשות כולן שהוא מלאך ירצה שהנה אמ' בפירוש וקראוהו המדרשות כולן מלאך ככה אמרו וימצא מלאך יי' על עין המים הרצון בו איש היה מלאך אצלה ואם לא איך יאמר על זה הגם הלום ראיתי וכו':

פרק מג

ומה שדומה לזה מן המשלים אשר הכונה להם לחקות ענין יראו עוד דברים הנרצה בם מה שיציר שם בנראה מצד הגזרה או השתוף בשם וכאלו פעל הכח המדמה וכו' ארסטו' נתן הסבה בזה בספרו בחוש ומוחש בשאמ' ואולם למה היה הכח המדמה לא יבא ברוב בענין האישיי האמתי הנכנס תחת הכללי אשר ישפיעהו השכל ואמנם יבא

בענין המחקה לו הוא כי הצורה המחוקה יותר רוחנית בעבור שהוא יותר קרובה אל הטבע הכללי מצורת הדבר האמתי ולכן היתה הנפש המדמה תקבל הענין המושכל ביותר שלמות ממה שאפשר בעצמה שתקבלהו מן הרוחניות ופעמים תקבלהו גשמי ויראה הצורה בעצמה לא דמיונה ומשלה ודע כי למה שהיה פעל זה הכח הוא החקוי אמ' ארסטו' שצריך שיהיה הפותר הוא האדם אשר נפשו מוכנת להבין החקויים אשר יראו בחלומות והוא אשר ישפיע עליו השכל העיוניים והגשמים אשר נתחקו בשינה בענינים הרוחניים ומתנאו שיהיה יודע בחקויים אשר יכללו האומות ואשר ייחדו אומה אומה ומין מין מן האנשים כי האומות יתחלפו בזה בשני צדדים אחד מהם לפי הטבע וזה לפי כחות נפשותם ולפי הנמצאות המיוחדות בהם במדינתם ועירם והשני לפי החקויים והדעות אשר גדלו בקבלתם ונהגו להאמין בהם מעת לדתם וזה בהתחלה הראשונה ובמלאכים ובעצם ההצלחה האנושית שבדומה לזה יקרא לענין חלום של נבואה ר"ל שיבין הנביא הנרצה במה שחוקה אצלו בעת השינה הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל השינה הנבואית למה שהוא ידע בחקויים המיוחדים באומתו ולזה רמז הרב ז"ל באמרו למעלה וממשלי הנבואה משלים רבים שלא פורש ענינם במראה הנבואה אלא אחר יקיצה ידע הנביא מה שהיתה הכונה ומקלות אשר זכר זכריה במראה הנבואה וזה להרגלו במחשב והעיון והבדלו מהגשמיות כי אף הכרתם צוה ארסטו' שיהיה מרגיל לנפשו המחשב והעיון לגופו הנקיות ושיהיה ענינו בלתי דומה אל מדות הבהמות אבל רוחני אלהי נחשת קלל לא כבד ולא קל רגל עגל כדור עגול וחשמל פעמים חשות פעמים ממללות או ממהרות ומספיקות ובמקומות זולת זה תחפשם אחר זאת ההערה:

פרק מד

הנבואה אמנם תהיה במראה או בחלום כמו שבארנו פעמים ולא נשיג זה תמיד כי ככה יקרה לקצת הכת ההיא המיוחדת בהגדת הנעלם שמהם יגיע זה בהקיץ והם בעלי השחורה ולכן רוב הנביאים כעסנים בטבע קנאים אך ליי' והפלא איך מאמרו מדוע בא המשוגע הזה אל ביתך והשיב להם יהוא אתם ידעתם את האיש ואת שיחו ויאמרו לו שקר והשיב להם יהוא כה אמר אלי כה אמר יי' משחתיך למלך על ישראל וימהרו כדבר יי' וימליכוהו עליהם למלך עם שכבר אמרו מה שאמרו יונה אשר מבני הנביאים אמרו חכמי ישראל ע"ה שהוא יונה בן אמתי ואמ' ארסטו' בספר החוש והמוחש ואולם היו קצתם יותר אמתיים חלומותם למקום מעלותיו בזה הכח המדמה ואלו הם בעלי המזג השחורי הקרים והיבשים כי הקור יחויב איחור התנועה לבלתי יעתיק מדמיון אל דמיון וישלם חקויו והיובש יחיב קיום הצורה ולכן ימצא ממשלת הכח הזה בבעלי השחורה

עד יגידו ביקיצה מה שישיגוהו בשינה וברוב תהיה ההשגה על הענינים העתידים וגם לפעמים על המלאכות המעשיות אמנם העיוניות הוא במקרה ובמעט כי היו ההקדמות הראשיות לבטלה ואי אפשר שתשלים בזה מלאכה עיונית אם לא שיציע האדם שהנה מין מן האנשים שישיגו החכמות העיוניות בלי למוד וזה המין אם היה נמצא הנה הם אנשים בשתוף השם אבל הם שיהיו מלאכים יותר קרובים משיהיו אנשים ויהיה זה ידיעה אנושית בשתוף השם כי אם נתיר שהדבר האחד בעינו ימצא מסבות מתחלפות הנה יהיה לפי זה יחס הדבר על סבותיו אשר בהם עמידתו בלתי הכרחי וזה כלו שקר וכבר העירונו עליו מדברי הרב ז"ל ויהיה פירוש הפסוק לפי ענינו ושמואל טרם ידע את יי' טרם ידע שכן תהיה צורת הנבואה או טרם ידע הנבואה כמו שאמ' ודעהו שיהיה הנרצה כי זה גם כי בזה התיר ספק חזק ובכלל שאין שם דבר גשמי חוץ לנפש:

פרק מה

המדרגה השנית לה מרחב ממנה בהקיץ והוא אמרו וישימהו לדבר וידבר בחכמות או בתושבחות או בדברי אזהרה מועילים או בעניני הנהגה או אלהות וזה כולו בעת היקיצה והשתמש החושים וכו' וממנו בשינה בחלום כממוצע בין החלום ובין החלום הנבואי והוא אמרו ואשתומם על המראה ואין מבין ואין ספק שזאת מדרגה למטה ממדרגת אשר נאמר בהם בחלום אדבר בו ואמ' ולזה העירותיך שזה המין מן הנבואה אשר בא לדניאל ושלמה ע"ה אע"פ שראו המלאך בו בחלום לא מצאו בעצמם שהיא נבואה גמורה כי הנבואה מודיע להנביאים שהיא נבואה אבל חלום יודיע אמתת ענינים והוא מופת מי שידבר ברוח הקדש כי לו מרחב אם בהקיץ או בשינה כמו שפירשתי ודע זה. המדרגה השלישית כאשר שתי אלו הראשונות בכלל המדרגות והוא תחלת מדרגות הנבואה באמת כי השתים הקודמות מעלות לנבואה לא נבואה אמתית כמו שקדם הוא מי שיאמר ויהי דבר יי' אלי ואחר שהביא אלו החמש מדרגות אשר הם ממדרגות הנבואה באמת כפל הד' על שיהיו אלו המדרגות עצמם כמראה בהקיץ ואמ' המדרגה השמינית והיא אשר יחסה במראה יחס השלישית בחלום הוא שיראה משלים במראה כאברהם בין הבתרים אחר התישב מה שהתישב משלמות שכליות האיש כפי מה שיחיבהו העיון ואחר ההתנות ברצון אלהי כפי אמונתנו אבל אנחנו המאמינים בתורת משה רבינו ע"ה אבל אם אפשר שיראה הנביא במראה הנבואה כאלו השם ית' ידבר עמו והיא אשר תהיה יחסה אל המראה יחס השביעית לחלום הוא רחוק אצלי ולא יגיע לכח המדמה פעל כזה ר"ל שיחקה העלה הראשונה נוכח וכאלו הוא מדבר עמו כי כשירצה לחקות זה ימצא ענן וערפל סביבו ימנעהו מראותו כי למה שהיה הכח המדמה מושפע מהשכל והיה השכל

יקצר בציורו יקצר גם כן המדמה בחקויו ולא מצאנו זה הענין בשאר הנביאים ירצה כי תהיה זאת המעלה מיוחדת למשה ויהיה הוא הנרצה באמרו ותמונת יי' יביט באמצעות המחשב אשר בו רוחניות מה נוסף על רוחניות המדמה וחקויו ולזה באר בתורה ואמ' במראה אליו אתודע עד אמרו ולא יתכן כמותו במראה הוא שיהיה השם ידמה לו שהוא ידבר עמו זה כולו על צד ההמשך אחר הנראה עוד דקדק הרב ז"ל וחשב מחשבה נפלאה לבלתי העלות מדרגות הנביאים כמו שהעלה אך ישים מדרגת משה רבינו למעלה מן מדרגת שאר הנביאים כמו שעשה בראשונה אך כפי עלותה תהיה עלות משה כי העליה היא שתהיה למעלה מהם והוא שלקח במוחלט אמרו במראה אליו אתודע לא שיהיה הדבור במראה לא ממלאך ולא מאיש אף כי מן האל ואמ' ואפשר שיאמר האומר שכל מראה שתמצא בשמע דבור יהיה תחלת הענין ההוא מראה ויראה משלים לבד ואחר כן הגיע להשתקע ושב חלום ואז בחלום ישמע הדבור כמו שבארנו באמרו ותרדמה נפלה וכו' ויהיה כל דבור שישמע על איזה צד שישמע אם ממלאך אם מאדם אמנם יהיה בחלום כמו שאמ' בחלום אדבר ולפי זה הפירוש האחרון יהיו מדרגות הנבואה שמונה מדרגות הראשונות בכללן השתים אשר הן מעלות לנבואה והעליונה שבהם והשלמה שיתנבא במראה בכלל ואפי' דבר עמו איש בשהשתקע כי עליונות המדרגה היא בעבור המראה ואם לא ראו בה במה היא מראה אלא משלים לא בעבור מה שישיג בששב חלום כי כולם כבר נמנו במדרגות אשר תחת השמינית וכפי זה הנה תהיה המעלה המיוחדת אצל משה והיא אשר למעלה מכל הנביאים היא המראה וזה על שישמע דברים בבלתי חידות כמו שאמר במראה ולא בחידות ואמ' ויקרא אל משה ואמ' וישמע את הקול והבן זה כי זהו שאמ' הרב פרק ל' מראשון זה לשונו ולפי זה הענין נאמר וידבר יי' אל משה פנים בפנים מציאות במציאות עד אמרו יכונה עליו פנים בפנים כבר גלה לך שהפנים בכלל אמנם אמרו על שמע הקול בהקיץ עם שיש הבדל בין הקול אשר ישמע משה תמיד מעל הכפרת מבין שני הכרובים ובין הקול אשר שמעוהו כל ישראל כי הקול ההוא נברא כמו שבארנו בפרק מעמד הר סיני וזה היה נבואי אלהי ובספרו הנפלאות תראה פלאות והנה יהיה לפי זה אמרו ותמונת יי' יביט שאין שם משל ואתה עמוד והתבונן על נפלאות מה שגליתי לך בזה מדעת רבינו משה ז"ל בענין הנבואה ומעלותיה והמעלה אשר יוחד בה משה רבינו ע"ה ותבין סברת הרב ז"ל כולה בשלמות מבלי סתירה והוא מה שעמדנו עליו אחר העיון הדק והבאת מאמרנו קצתם בקצת:

פרק מו

ומן הקצת ההוא יתבאר לך מה שלא זכרתיו אתה תתבונן בזה בספרי הנביאים אמרו ויניחני בתוך הבקעה אמנם היא במראות אלהים כי כן באר הוא ית' באמרו בן אדם העצמות האלה וכו' הנה אומרים הנני מביא בכם רוח וכו' כמו שמסכים המשל עם הנמשל וזהו שאמ' החכם ההוא אני בא מהם ואלו הן תפילין שהניח לי אבא ונקשור בזמנים ובאישים הבן אל מה הוא רומז ביחוד:

פרק מז

והיתה הזכות בזה האיש אם לסבות רבות במזונו והנהגתו או על דרך המופת ונוהג מנהגו ולא יסבול שיאמר בזה זולת זה דעת הרב ז"ל כי כמו שימצא על דרך זרות בגודל אישים מה כן ימצא מי שיחיה השעור הגדול ההוא בזמן מן הזמנים בפיאה מן הפיאות מהאקלימים ואמ' שזה לסבות רבות למזונו בהרגיל המזונות והעשבים והסמים המיוחדים בהעמיד הלחות השרשי כמו שהעידו על אלעים אלטיב והעשון בו והנהגתו והאכילה ושתיה ובמשגל ובשינה ובתנועה ובמרחץ וזולתם בשעורם ואופן עשיתם ומבאר משכנם והשמירה מן החום ומן הקור הרב ובפרט מן ההתכה ומן הכבוי ושעור כל פעולותיהם לתכלית שמירת הלחות השרשי לא להרוחת הממונית ואבדן הגופות כמו שיעשו עניי השכל והם רוב העולם אשר מן הפלא שיצא איש מן האישים מן הכלל ההוא והסרת האנחות והדאגות והעמידה בשמחה ובטוב לבב והאותות מזגם לתאותם והנהגתם והיא מתנה מאת האל כי לא יגיע זה בעיון אבל כאשר יבחרם השם שיגברו בהם הכחות הפועלות על המתפעלות זמן ארוך כי יהיה להם בטבע שיבחרו בנאות כפי מזגם כי יש נאות למזג אחד ינגד למזג אחר בלי התבוננות באיכות ויאריך זה חלדו בו או על דרך המופת ונוהג מנהגו ולכן נקרא עלה כי הוא נפרש מזולתו כפי מה שהתנה במעשה בראשית וכפי מה שחיב רצונו הקדום כל הכתוב בספר ואין ספק שהיה הלחות השרשי באלה האנשים זך וצלול כי הוא עם החום הטבעי השמימיי כשמן אל הנר כי יארך זמן הארתו כפי אשר יזדכך ויהיה צלול ונקי מן השמרים בהיותו ישן כי כל חלקיו יזונו האור ואין שם שמרים נלחמים עליו או חלקים מימיים גורמים הכבוי ואנחנו ראינו פה שיריא נוצרית היתה בת י"ג שנה בלקות חמה כללי אשר היה סימנו אסלח אחרית סיון לקתה חמה והיו מונים אסלח והלכתי לביתה ודברתי עמה שנת קי"ח והיו חושיה קימים והולכת בקומה זקופה עם היות לה מאה ושלשים שנה והיו מזונותיה בצמצום ובמצוק והטיב הרב ז"ל בשאמר כי לא יסבול שיאמר בזה זולת זה שמה שתראה מאחיה השילוני גם בועז עובד וישי שחיו ימים רבים גם כי ראה הרב ז"ל כי בהדרגה נתמעטו

השנים עד האבות והאבות חיו הימים ההם אמנם אמרו ופנחס בן אלעזר בן אהרון הכהן עומד בימים ההם הנה כתו' בסדר עולם כי היה זה בעת פסל מיכה ומה שאמ' ויעל אליהו בסערה השמים הנה נאמר ראשונה על האויר וכבר היה רגיל בדומה לזה באמרו ורוח יי' ישאך אל אשר לא אדע אמנם הבנת הדברים על אמתתם הביא הרב ז"ל להבין שהיחידים ההם הימים ההם לא שהשנים ההם שנות הלבנה כמו שחשבו המתפלספים ולא התמדת נימוס שהניח כל אחד מהם או מלכותו לו ולזרעו כמו שאמרו המתחכמים ואפלא מויבא מכתב מאליהו:

פרק מח

למה שכללו בזה הפרק סודות נפלאים מספור הנביאים והוא הכרחי כפי שרשיו והודיע איך ייוחסו הפעולות אל הפועל הראשון ולא פעלו מי שפעלו ויאמר שהשם פעלו או צוה בו או חמר הצורה שהתבונן בו התבוננות מיוחד מוסף על ההתבוננות מזולתו בין היות הסבות ההם בעצם ובטבע או בבחירה או במקרה ירצה בעצם הפך מה שבמקרה והוא בשיהיה הפועל נמשך בעצם מן הסבה ההיא והיא אשר על הרוב לא במקרה והוא אשר על המעט כענין החמום מן האש וירצה בטבע בירידת האבן למטה ובהתהוות השלג והמטר ובכלל מן ההתחלות הטבעיות וירצה בבחירה בחירת אחד משני המקבילים והוא מיוחד במי שיש לו שכל וברצון החי הבלתי מדבר והמקרה הוא ממותר הענין הטבעי כשיחטא התכלית אשר על הרוב ויתוסף שם מקרה נוסף כנפילת הלבנה מן הגג לבקשת המרכז ותשבר ראש ראובן ועוד אאריך בזה וכבר תהיה הסבה החוטאת טבע כמו שהמשלנו או יהיה רצון או בחירה כשימשך ממנו על המעט והוא אמרו ורובו משותף בין הטבע והרצון והבחירה וכבר ידעת כי אחד יקרא הזדמן והשני פאת עצמו ורמז בזה על שני אלה והתבונן אמרו ואמ' יוסף הצדיק לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים והיתה סבתו בחירת האדם ואם נתגלגל מזה מה שנתגלגל אמ' הרב ז"ל בו מה שאמ' וכן אמרו ואמר בענין המקרים מקרה גמור ותהי אשה כו' כאשר ידבר יי' ובענין יוסף וישלחני אלהים לפניכם וככה בפלאות הנביאים וזולתם וכרוב צורה על התבוננות מוסף:

חלק ג' הקדמה

ההקדמה והבן שעור מה שהתישר אליו אם יש בלבך תבונה רמז בזה כי סתרי תורה שגלן עתיק יומיא הנרצה באמרו המבוארים והגלוים לבעלי העיון והם היושבים לפני יי' הנה המעלים אותם שכרו עצום מאד כי נמשך בזה אחר סדור המציאות וישרו הנה

סודות התורה הם דרושים מבוארים במופת אל החכמים אבל המנעי מחבר דבר ממה שנודע לי בו עד שיהיה אבדו באבדי אשר אי אפשר מבלעדיו ירצה אבדה המורכב ובזה כוון החכם אל ההעדר אשר ישיגנו בהכרח וגם אני המעורר עורר לויתן על אשר ישיגנו מעטיו של נחש כי הוא ישופנו עקב גם המתהוללים אחרינו עד יחדש רוחו יבראון ובזה יהיה כבוד יי' לעולם עם מה שיש אצלי מהקדמות עיוניות שהענין כן בלא ספק ירמוז בזה כי אין בנמצא זולת האל ית' ומעשו הנה מה שנאמר במרכבה הוא בהכרח על הנמצאות וחלוקותם ובאור אמתתם כפי מה שהם והוא אמרו בזה הענין הנכבד והיקר הגדול אשר הוא יתד שהכל תלוי בו ועמוד שהכל נשען עליו כי אין שם מראה זולת אלו השלשה הנראה וארא וארא וארא יתברך המראה ויאושר הרואה:

חלק ג

פרק א

כבר קדם לך בחלק השני שחלק הגרמים השמימים אל מספר ארבעה וכי דעת הראשונים כולם שכדור נוגה וכוכב למעלה מן השמש ודע זה והבינהו מאד כי הוא אשר נצטרך אליו בבאור המרכבה כי הנביאים מן הראשונים הם הניחו הכדורים חמשה כדור הירח הסמוך לנו בלא ספק וכדור השמש אשר למעלה ממנו בהכרח וכדור החמשה הכוכבים הנבוכים שבתאי צדק מאדים נוגה כוכב וכדור הכוכבים הקימים אך חלק למעלה מהכל גלגל החמישי המקיף בכל אשר אין כוכב בו ויהיה מספר כדורי הצורות ארבעה ואלה הד' טורים המצוירים אע"פ ששופעים מכולם כחות בכל המתהוות והם עלתם יש לכל כדור יסוד מד' יסודות ביחוד הירח מניע המים כדור השמש לאש כדור שאר הכוכבים הנבוכים לאויר והעומדים לארץ וארבע סבות לתנועת הגלגל כדורותו ונפשו ושכלו ומושכלו וד' פנים מן הכחות הכוללות הבאות תחלה מאתו אלינו והם כח הוית המוצאים וכח הנפש הצומחת וכח הנפש החיונית וכח הנפש המדברת וראוי שתבין כי כמו שכל כדור שופע כח בכל המתהוים וייוחד ביסוד אחד כן שופע כח בכל המתהוים בכל אלה הכחות הארבעה הנכללים כולם באדם וייוחד אחד מהם באחד אחד מהם וכבר קדם לך כי הגלגלים גשמים חיים משכילים הנה תוכל לדעת כי החיות ארבעה והם נושאות לכסא הכבוד כדמות המוקף הנושא למקיף ולכל חיות פני אדם כי כולן משכילות וכל אחת מהן שופעת על האדם אשר בו נמצאו הד' כחות אלא שעם הכל היות לכל אחד מהן פני אדם הנה יש להם גם כן פני אריה פני שור פני נשר כצורת האיש שתטה אל אלה הצורות כי כמו שכל אחת שופעת על האדם כן תשפע על הג' כחות

כי הם כולם באדם ועם זה הנה תיוחד כל אחת מן החיות בפנים מיוחדים פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם ופני השלישי פני אריה ופני הרביעי פני נשר כי כל חיה לה פנים מיוחדים זולת הפנים הכוללים ותיוחד האחד בפני אדם בפרט והשנית בפני הכרוב אשר הוא שור והג' באריה והד' בפני נשר הנה שכל חיה לה פני אדם כי היא פנים וסבה לאדם וגם כן השלשה פנים הנשארים הנכללים באדם ותיוחד כל אחד מהם בפנים מה מאלה הד' כפי מה שתטה אל הפנים ההם ר"ל כפי מה שתיוחד בהיות סבה לאחד מאלה הד' פנים וכבר ידעת כי מסגולת האריה קושי עצמותיו עד שהם בלתי חלולים ולחזקם שהוא עומד מתישב ואין שני להקימו כאמרו כרע רבץ כאריה והוא משל אל כח הקפאון הנק' כח דוממי וכנגדו מהד' יסודות הארץ המיוחדת לגלגל המזלות וכבר ידעת כי השור לעולם בטבעו אדמוני כדמות האש והוא הנקרא במרכבה השנית כרוב וכרוב הוא הצעיר לימים מבני אדם והחי הוא אדם בלתי שלם כי חסר ההבדל האמתי והוא הדבור וכנגדו מהד' יסודות האש המיוחד לגלגל השמש והנשר כבר ידעת יגביה עוף ויפנה הנה והנה כדמות האילן והוא משל אל הכח הצומח וכנגדו מהד' יסודות המים כי העופות מן הרקק נבראו ולכן היו ברגליהם כדמות קשקשים כענין בדגים והמים מיוחד לגלגל הירח אמנם האדם הנרצה בו צורתו ועצמותו שהוא הנפש המדברת מהד' יסודות האויר כי בעבורו היה האדם נצב הקומה והוא המיוחד לכדור חמשה הכוכבים הנבוכים ואלה הצורות כולם באות משכל הפועל ולכן היו פני כל חיה גם כן פני אדם:

פרק ב

זכר שראה ד' חיות מצוירות כל חיה מהם בעלת ד' פנים כי היא סבה לאופנים ד' ולכחות ד' ובעלת ד' כנפים שהם סבות תנועות כל חיה וכלל צורת כל חיה אדם כמו שאמ' דמות אדם להנה כי היא משכלת והיא סבה לנפש המדברת הנכללת בה הכחות הד' וכן זכר שהידים גם כן ידי אדם אשר הם לעשות בהם כל מלאכת מחשבת כי פעולות אלו הכחות הוות כל מה ששמירת המתהווה וזהו ענין הטבע החכם המנהיג המשגיח בהמצאת החי במלאכת מחשבת משגיח בשמירתו רגליהם רגל ישרה מלמד שאין ישיבה למעלה כי לו ינוחו החיות יאבד העולם כי מציאותם וחיותם בתנועה ואולם הרגלים כפותם עגולות כפף רגל עגל בשביל הסבות שאלו הד' חיות אין ביניהם רקות כי הם כגלדי בצלים והגופות מחוברות אמנם פניהם וכנפיהם היו פרודות כי אין סבות תנועת האחת הן הן סבות תנועת האחרת ואם הן אחת במין וכמו כן הענין במה הן סבות לד' הכחות כי כל אחת מהן סבה באופן מיוחד אליה הנה שפניהם וכנפיהם היו פרודות אבל מלמעלה כי מצד החשמל היו פרודות בפנים וכנפים שהן זכות כעין נחשת קלל כי הם ספיריות

בעצמם ואם הן מאירות מצד גשמים קבועים בהם או חוזרים בהם מראיהן כגחלי אש בוערות כמראה הלפידים ומתלהבת בין וכו' הכוכבים שחוזרים ברקיע אמר שתנועת החיות אין בהם כפיפה ולא עקמימות ר"ל לא נזוריות ולא יציאה מן העגלה האמתית אבל תנועה אחת מדובקת והוא אמרו לא יסבו בלכתן ואחר כן זכר שכל חיה מהן תלך אל עבר פניה ולפי שכבר ייחד פנים ד' לכל חיה אמ' על דרך ההערה ואני תמה לאי זה פנים והיא בעלת פנים רבים אמר זה לא להבחין שכל המעין כי אין הפנים הנאמרים הנה אחת מד' פנים אבל היא המיוחדת שבכנפים והוא אמרו סוף דבר אין הליכת ארבעתם לצד אחד ולכן אמ' איש אל עבר פניו ילכו ירצה כל אחד כנגד כל צורת האמתית והוא עצמותו כי כל חושק יתנועע נגד חשוקו שאלו החיות היו תנועתם מרוצית ר"ל במהירות חוזרות חלילה גם כן במרוצה כי אשר ממנו יתנועע אליו יתנועע במהירות כמראה הבזק כמו שפירש יונתן בן עוזיאל ע"ה רצוא ושוב חזרן ומקפן ית עלמא ותייבן וכו' והרצון קים בצד ההוא כי טבע המניע נותן זה ואם הוא נבדל ואמ' שהוא ראה גוף אחד תחת החיות והוא כל מה שתחת גלגל הירח קצתו אצל החיות וקצתו בארץ והוא ההיולי כשילקח עם צורתו הגשמית לבד כאלו הוא גשם כדורי בלתי בחינת צורה עצמותית ושהאופן ההוא בכללו בעל ד' פנים אמר מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש כי הוא תרי משית ודמות אחד לארבעתם כי הם במדרגת הדומם והנושא אחד נעתק מאמרו וארבעה כי מצד הנושא גם עם הצורה גשמית הוא אופן אחד ובבחינת הצורות העצמיות הטבעיות החלות בהם ד' כבר גלה שהארבעה פנים אשר לאופן הם הד' אופנים כי מצד הצורות שבה נחלק לד' גרמים ואם צורת הד' אופנים צורה אחת יסודית ואחר כן הודיע באלו האופנים שהם מורכבים קצתם בקצת מראיהן ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן כי יתגמלו בשווי ויעורבו וזה בסבת תנועות החיות אשר הם חוברות אשה אל אחותה כי החיות אין בהם מלת תוך אבל הם תוך הנמצא באופנים אפשר שרצה בו מלא עינים ממש ירצה כי הנמצאים המתהוים מהאופנים הרבה מהם בעלי עינים ובשר ודומיהם אמנם תנועות האופנים אמ' בהם שאין בתנועתם לא עקמימות ולא עקלתון אבל תנועות ישרות שלא יתחלפו כי הם אמנם יבקשו אם להתנועע אל החיות ומן החיות והנה יתנועעו תנועה ישרה בלי עקמימות כי היא התנועה היותר קצרה אל המקום הטבעי וזה כאשר נפרד האופן ממקומו הטבעי כי בהיותו בו לא יתנועע כי אם בהכרח וזה כאשר תניע אותו החיה אשר האופן נקשר בו וזהו אמרו שאלו הד' אופנים אינם מתנועעים מעצמם בחיות ושם מניע האופנים החיות ואמ' על ד' חיות רקיע כי כבר הודיעך כי על הד' המצוירים אחד חלק כעין הקרח הנורא אין בו צורה כלל ר"ל גשם מן הגשמים

הנקראים צורות אצל הראשונים ועל הרקיע דמות כסא הוא גלגל אחר יקראוהו קצת החכמים הראשונים שמי ההצלחה ועל הכסא ההוא דמות כמראה אדם והוא החשמל הנחלק כמו שיבאר זה כלל מה שספרו בהשגה אשר השיגה תחלה בנהר כבר:

פרק ג

העתיקנו מלת חיות למלת כרובים לומ' שהם בעלי שכל לאופנים להם קורא הגלגל באזני שהם עגולים הנה באר שתנועת האופנים ההכרחית אמנם נמשכת אל המקום אשר יפנה הראש אשר היא החיה אשר באר שהיא נמשכת אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת והעינים והבשר כבר פירשתים שכל אופן ייוחס לכרוב כמו שקדם כי כל חיה תיוחד ליסוד אחד כענין בכחות שד' חיות הם חיה אחת כי הוא כאיש אחד ולכן אחד ולכן היתה הצורה העליונה אחת והיותם כולם דמות אחד לארבעתם והוא ההיולי הראשון ולא תעלה פני האופן למעלה מן הקפאון:

פרק ד

בזה הפרק גלה הרב ז"ל סודותיו באופנים ובחיות ונתן לנו רשות להרחיב הבאור כי אמר שיונתן גזר אומר שהאופנים השמים ומאן פרשו ואמ' כי האופנים הארץ ואמ' עוד כי אין הפרש בין אמרו כעין תרשיש ובין אמרו כמעשה לבנת הספיר והבן זה ואחר שהאופנים הם הארץ לאשהם השמים כאשר חשב יונתן ע"ה הנה החיות הם השמים ואדוני אבי י"א נפלא על הרב ז"ל איך חשב כזאת על יונתן בן עוזיאל ז"ל והלא הוא כמו שהביאו הרב פירש החיות רצוא ושוב חזרן ומקפן ית עלמא וההקף בתנועה הוא מיוחד לשמים ואמ' למה גזר הרב שיונתן גזר אומר שהאופנים הם השמים על שתרגם כל אופן גלגלא וכל אופנים גלגליא הנה כמו שאמ' הרב שכל דבר עגול יקרא גלגל עד הגלגלים הקטנים של עץ עד שאמ' כי אמרו לאופנים קורא להם הגלגל באזני למד לנו תכונתם וכי הרצון בזה כי האופנים עגולים לא שהם השמים ככה אומ' אני שכן הוא האמת וכי זהו בעצמו כונת יונתן בן עוזיאל בתרגומו ושלקח דרך הכתוב שקרא האופן גלגל ותרגם כל אופן גלגליא ואופנים גלגליא להורות שהם עגולים לא שרצה בגלגל השמים ואמ' עוד כי מה שפי' הרב ז"ל שתרגם יונתן ע"ה אופן אחד בארץ מלרע לרום שמיא ושרצה בו קבוב הגלגל שהוא ארץ בערך אל הגבנינות לא אומר אני שרצה בו אבל אומ' כי רצה בו כי האחד מהאופנים הוא בארץ והוא בתכלית הרחק מגובה השמים והוא אמרו מלרע לרום שמיא אלה דברי אדוני אבי ע"ה כאשר שמעתי ממנו בנערותי בעת הלמוד ואשר נראה לי עתה בזה כי אמרו והנה אופן אחד בארץ אין הרצון בו אחד מהד' אופנים עד שנפרש שהרצון כתרגומו של יונתן מלרע לרום שמיא הוא שאחד מהד' אופנים והוא הארץ הוא מלרע

לרום שמיא ר"ל בתכלית הרחק והתחתיות מרום השמים אבל הרצון בו כלל הד' אופנים והנה כמו שיורה שאמ' הרב ז"ל איננו אחד בארץ בלא ספק שהאופנים בארץ ולקחם במדרגת האחד להדבק קצתם בקצתם והיותם כולם דמות אחד לארבעתם והראיה על זה אמרו והנה אופן אחד בארץ אצל החיות וכו' הנה האופן האחד עם ארבעה פניו הוא בארץ הנה אם כן לא דבר על הארץ עד שיאמר עליה שהוא במרכז אבל דבר מהאופן בכללו ואחר שתרגמו מלרע לרום שמיא אי אפשר שיפורש על שהוא במרכז ויפורש על שטח השמים ואם יש להשיג עלי ולחזק דברי אדוני אבי כשאמר כי כמו שילקח האופן על פירו' רבינו משה על תרגום יונתן השטח השפל מכלל הגלגל כן יאמר הוא שיורה שהאופן הנה יאמר על כל היסודות הד' ואמנם הרצון באמרו מלרע לרום שמיא על שהוא במרכז הוא אמצע זה האופן הכולל והוא הארץ ואיך שיהיה הנה חזרן ומקפן ית עלמא אשר הביא הרב בעצמו יורה כי החיות אצל יונתן נאמרים על השמים לא על האופנים ויהיו האופנים א"כ הם היסודות ולזה תרגם כעין תרשיש כעובד אבן טבא:

פרק ה

וארא וארא וארא כי הם שלש השגות חלוקות ולא נאמר וארא בזולת אלה כי שאר הדרושים הם חלקי חכמה לא כחכמה בעצמו:

פרק ו

החכם האלהי רבינו משה ע"ה עמד על מעשה מרכבה בדמות נבואה וכבר אמ' ולא באתני נבואה אלהית להודיעני שכן נתכון בענין והנה עוררתני בו המחשבה המיושרת עזר אלהי ואין זה אלא רוח הקדש ר"ל שפע אלהי וכבר באר כי חכמי ישראל ודבריהם הורונו עליו באמרם ונהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי מהיכן נפק מרדיתהון דחייאתא ירצה לומ' כי החום הטבעי והאש היסודית המהווה לנמצאות יוצא מחרישת החיות ותנועתם והרבה כיוצא באלה ואמ' כי מה שאמת זה אצלו הוא מה שיש בידו מהקדמות עיוניות ויחויב שהמשיג אצל יחזקאל הוא הנמצאות כפי מדרגותם לא זולתם הנה שנהג רבינו משה ז"ל במעשה מרכבה מנהג ארסטו' בחקירתו בנמצאות כי כשהיה שם נמצא ידוע המציאות ומאומת ידרוש הסבה עליו כענין בהרבה מאותות השמים אשר לא תצטרך החקירה במציאתם אכל סכותם הנה למה שראה רבינו משה ע"ה כי המושכל הוא המסכים עם הנמצא וראה הנמצאות מתחלקות לג' חלקים עולם השפל והאמצעי והעליון וראה נבואת יחזקאל מתחלקת לג' פרקים וסימן עליהם וארא וארא וארא בכל אחת מן ההשגות ההן כמה שאפשר שיפורש על דרך שתהינה ההשגות ההן השלשה השגת ג' חלקי הנמצאות באר הרב ז"ל ויחד אתהם השגת האופנים על עולם

השפל והחיות על האמצעי והאדם העולם העליון ולפי שאנחנו נדע מעט ונסכל הרבה חשש הרב ז"ל על באורו או ראה שאפשר לאדם שיספק עליו למה שבה במעשה מרכבה מן השתופים והמשלים והדמיונים ועניינים נוראים יבהילו המעין ויביאו לחשוב שאי אפשר בשום פנים שיהיה זה הנה הנרצה במעשה מרכבה אשר ראה יחזקאל וכאשר ראה זה חזק פירושו ואמתו על דרך נפלא ולא לחולק או המספק מקום לחלוק עליו או לחוש וזה כשראה כי נבואת מה שראה ישעיהו ע"ה מובן לחכמים במעט הוראה שבו באור ג' חלקי הנמצאות וראה כי החכמים בארו וגלו כי המושג אצל יחזקאל הוא המושג אצל ישעיהו יצא לו משתי אלו ההקדמות כי מה שראהו יחזקאל הוא שלשת חלקי הנמצאות לא יחלוק רק סכל או מתעקש בשמה שבארו הרב ז"ל באמרו כבר בארו לנו חכמים ז"ל כל זה והעידו לנו על זה הענין ואמרו לנו וכו' ואמ' עוד ובזה השעור בהערתם תועלות גדולות מאד ירצה כי הוא כאלו חכמים בארו לנו מעשה מרכבה אחר שבארו כי מה שהשיגו יחזקאל הוא מה שגלהו ישעיה כי ישעיהו אמנם באר אמתתו כשלם המדבר עם השלמים אמנם איך הוא אמת שישעיהו השיג שלשת חלקי הנמצאות בנבואתו ושחלקם לשלשה ויחדם בעצמותם הוא אמרו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא והוא מה שעל האדם כי הוא הרוכב לא המרכבה כי היא כבוד לא יי' יושב על כסא וכו' אשר נושאים אותו ד' חיות ושוליו והם האופנים מלאים את ההיכל והוא בטן החיות שרפים עומדים ממעל לו הוא כעין חשמל ר"ל צורת האדם החלוקה שש כנפים לאחד כמו שבאר הרב ז"ל בפרק כ"ט ואמרו וששהשגה שנבהל אליה יחזקאל והיתה נוראה בעיניו היתה ידועה לישעיהו ע"ה יורה על מה שבארתיו לך שיש הבהלות בתארו המרכבה מה שיביא האדם לחשוב שיש הנה ענינים מבהילים ונוראים זולת אלה הנמצאות לולי הידיעה העיונית השומרת אותנו מאלו הדמיונים כי ידענו שכללנו והקפנו מיני הדרושים מצד הכוללת שיש לנו באמתת הנמצאות והוא אמרו להיותה ידועה אצל השלמים ובזה יחס מעלה גדולה ליושבים לפני יי' בעלי העיון ונפלאתי על החכם ר' שמואל אבן תבון ז"ל שאמ' כי הוא נפלא אם יהיה מעשה מרכבה מה שרמז עליו רבינו משה ז"ל הנה מה שהשיגו יחזקאל הוא מה שהשיגו חכם מן המעינים הטבעיים האלהיים נראה שלא הבחין דברי הרב כי להתיר מבוכתו באר הרב ז"ל ואמ' במוחלט שכבר מעלים סתרי תורה המבוארים והגלוים לבעלי העיון וכבר כפל ואמ' והבן שעור מה שהישיבונו עליו אם יש בלבך תבונה ולהשקיט המית לב החכם ר' שמואל אבן תבון ולהסיר מבוכתו נשלים ונאמ' כי מה שראהו יחזקאל הוא מה שיראהו חכם אלהי והחכם עדיף מנביא במה הוא נביא כי החכם יראהו מושכל בהקיץ והנביא

יראהו מדומה בחלום והנביא עדיף מהחכם יתרון הכל על החלק כי כל נביא חכם אמתי והתמדת נפש הנביא במושכליו יביאהו לראותו מוחש במראות הלילה ושלמות החכם והתבודדות נפשו לא יגיע אל זה השעור שלא יראה זולת האל ומלאכיו וצבאיו ומעשיו ית' וית' האל בשלשת אלה הכתות ותהיה קדושתו משולשת:

פרק ז

מכלל מה שצריך לידע קשירת השגת המרכבה בשנה ובחדש וביום ובקשרה במקום אמרו כי רצה בזה כי כלל בו רוב המציאות כי השנה והחדש ירמוז על השמש והירח והיום על הגלגל המקיף והמקום על העולם השפל וזה מה שאין ענין בו ראשונה כי לא יכלול העליון ולא כל האמצעי והשני כי הוא תואר הנה משיגי המשיג לא משפטי המושג כמו שנראה באמרו קשר הנה השגת המרכבה בשנה ובחדש וביום וקשרה במקום והחכם אשר עמדתי לפניו בעת התחלת הלמוד ר' משה השאלה ע"ה אמר כי רצה בזה כי הזמן והעת והמקום סבת ההשגה ואיכותה וכפי מולדו ומפרשים המרכבה זולתו הלכו בזה הדרך או קרוב אליו כי פרק השנה יפרק האדם ומקומו ועמידתו אם בשמחה אם במקבילה יעזרו או ינגדו אל השלמות גם מעמד הירח ושאר הכחות הגלגליות וכאלו ספר המקרים המנגדים גלות וארץ טמאה על צד ההתרשלות אם יעורב בו קצור ההשגה כמו שספר העוזרים בבחרות וחום העת כי החום מיוחד לחכמה וצריך להתבונן עם זה אמרו קשרו השגת המרכבה כי נראה שהשגת המרכבה ביחוד מבין שאר ההשגות תצטרך אל זה הקשר והנראה אלי שרצה בזה גם כן כי למה שהיתה השגת המרכבה השגה שנבהל אליה יחזקאל כמו שאמ' והיתה נוראה בעיניו והיה מבני כפר שראה את המלך ומספר לבני הכפר חשש כי אולי יחשוב אדם שהיה ענין שאירע חוץ לנפש ושנראו החיות והאופנים על הדמיון הדמיוני לעין ולשמור מזה הדמיון באר וקשר השגת המרכבה בשנה ובחדש וביום וקצרה במקום שזה מה שצריך לבקש לו ענין ולא יחשוב שהוא דבר אין ענין בו והענין המכוון בו לבאר כל אלו האישים כדי שיובן שהענין ההוא כולו הוא במראה הנבואה לא השגה מוחשת כי לו היה זה לא ימנע שלא יושג לרבים זולתו ר"ל אם נקרעו השמים ונראה הבריאות המבהילות ההם וזהו אמרו אחר כן וממה שצריך להסתכל בו והוא מפתח שהכל בו אשר בו יובן לזה קשר הקשר הזה ותוכן אמתת ההשגה ההיא כולה על ענייה הוא אמרו נפתחו השמים הרצון בזה שהשיג במראה הנבואה המרכבה ההיא כולה והוא כי כאשר זכר החיות אמר דמות ארבע חיות ולא אמ' ארבע חיות לבד כי לא ידע במוחלט אם הם יותר וכן אמ' ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא כי הגלגל היומי פשוט ובלתי מצויר ר"ל אין כוכב בו ולא עמד עליו

מופת והנה מן החכמים הראשונים מי שהניח שהגלגל המזלות הוא המתנועע היומי אלא שחסר מסבובו מעלה למאה שנה והוא סבוב שלם לששה ושלשים אלף והחכם ר' אברהם אבן עזרא ז"ל אמ' עליו שאינו גוף לפי שאינו מוקף וכן אמר במראה אבן ספיר דמות כסא נראה עליהם והוא הגלגל אשר יניחוהו רבים על גלגל ערבות יקראוהו שמי ההצלחה ולפי שהוא כדמות מחשבה לא ידיעה אמ' בו דמות וכן אמ' דמות כמראה אדם כל אלו אמ' בהם דמות כאלו אמ' כמדומה לי וכבר ידעת מה שספקו בנפרד ואבן סיני מהם וכבר התיר החכם אבן רשד זה הספק כמו שאמרנו בפירושנו לכונות ובפרושנו לחי בן יקטאן וממה שיורה לך על פרושי אמתת פירושי זהו אמרו אבל האופנים לא אמ' בהם דמות אופן ולא דמות אופנים אבל הגדה מוחלטת בתאר נמצא כפי שהם כי היסודות יודעו בו ידיעה שלמה לא במחשבה ולא יטעך אמרו דמות אחת לארבעתם שאינו בזה הסדור ולא כפי הענין הרמוז אליו כי אין הרצון בזה הספוק אבל הנרצה בו שארבעת צורתם קפאונית ושההיולי הראשון נושא להם ובא בהשגה האחרונה היותר שלמה וחזק זה הענין ובארו יותר וזכר הרקיע סתר בלי קשור כאשר התחיל לזכרו בפרט אמנם הכסא אמרו גם כן בשנית דמות הכסא נראה עליהם להורות על הקדמת השגת הרקיע תחלה בלי ספוק בזאת המראה השנית ואחר כן נראה עליו דמות כסא והבינהו כי אף בשנית נשאר הדמות בכסא ואם סולק מן הרקיע וסדרם תחת כנפיהם והבן זה כי אחר הכנפים שהם סבות התנועה ראה להם ידי אדם ר"ל טעם זה שהיו החיות כרובים משכילים לא יפעלו בזה המציאות התחתון כי אם מצד התנועה כי הפעל מצד הציור אמנם ייוחד לנפרדים על שישפיעו זולתם והסתכל איך באר במאמר האופנים לעומתם ואע"פ שלא תארם בצורה ר"ל שעם כל זה שלא תארם בהשגה השנית בצורה הנה כלל ואמ' שהם לעמת החיות כי רוח החיה באופנים אמר גם כן במראה הקשת אשר יהיה בענן והוא המקבל ר"ל כמו שיתרשמו המראים המתחלפים בענן המוכן ביום להראות ניצוץ השמש כי השמש הוא הפועל ההכאה כי הלחות נותן ההכאה בענן לקבל הרושם ההוא כי יתהפך מעין אל עין נכחי ובו יראה הקשת בעל דרכים כן מראה הנוגה סביב וכו' שהוא השפע האלהי החל על הנביא הנוצץ מן השכל הפועל אשר הוא במדרגת השמש על נפש הנביא מתהפך מעין אל עין על השכל תחלה אחר כן על הכח המדמה בדרכים ובמשלים מתחלפים מוחשים וזהו אמרו חמר הקשת המתואר ידוע באמרו בענן ביום הגשם ואמתתו וזה נפלא בדמוי ובהמשלה מאד כי ענינו הוא בלי ספק בכח נבואה שהוא כבוד יי' והבינהו ותיוחד נפש הנביא בזה מבין שאר השכלים כמו שיוחד הענן ההוא ויוכן מצד הלחות והוא הגשם כן תחול הנבואה על נפש הנביא

למה שהיא מוכנת אל השלמות ההוא בתחלת היצירה ויעמוד לפני יי' בכחו בלמוד וביציאה מן הכח אל הפועל ולא יראה זולת האל ומלאכיו וממה שצריך שתתעורר עליו חלקו דמות אדם שעל הכסא דע כי כמו שעל הכסא שהגלגל בכללו אחר כן הנפרדים בכללם אחד ומי שיאמר הפך זה נקרא בלשון חכמים קוצץ בנטיעות ולכן אמר בספר יצירה וכולן קשורות זו בזו כשלהבת קשורה בגחלת הנה קרא הנבדלים בשם שלהבת ואחדם בקשר ולמה שהשתתפו השכלים הנבדלים בציור הראשון השתתפו הגלגלים בתנועה הראשונה היומית ולכן ראיה על דמות הכסא והם השמים העליונים באמרו ית' השמים כסאי דמות כמראה אדם וחלק דמות אדם שעל הכסא והעליון שבו כעין חשמל והוא הבהיר שבשלהבת האש והתחתון כמראה אש העלה לשם חשמל והעלול כמראה אש אחר שנקרא הכל בשם חשמל כאמרו וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה וכו' וממראה מתניו וכו' וממראה מתניו ולמטה אש וממתניו ולמעלה כמראה זהר כעין החשמלה וזאת מלת חשמל אמרו מאי חשמל חיות אש ממללות וחי מדבר הוא האדם בארו שהיא מורכבת משני ענינים חש מל כלומ' המהירות והאיחור המהירות המורה על חיות וההפסק המורה עליו מל הכונה התחבר שני ענינים חלוקים בבחינת שני צדדים עליון ותחתון על צד הדמוי אמרו המתחכמים בזה הספר שרצה בעליון ותחתון הנה עלה ועלול ואני אומר כי הוא כבר באר זה בשאמר שהעליון שבו כעין חשמל והתחתון כמראה אש אחר כן באר שהחשמל מצד הוראתו המיוחדת ר"ל אף מצד שמורה על העליון ביחוד הוא מלה מורכבת תורה על התחברות שני ענינים בבחינת שני צדדין עליון ותחתון הנה אחר שיחד מלת חשמל על העליון ואם הוא נאמר על כל דמות האדם בכללו אמר שהחשמל בעצמה יורה על היות בו בעצמה עליון ותחתון והוא אחד בנושא שנים בבחינה ובמאמר מהו עליון ובבחינה מה הוא תחתון ר"ל החשמל בעצמו והרצון בו כי העליון שבדמות אדם עליון וזה בבחינה שהוא עלה למה שלמטה ממנו ותחתון בבחינה שהוא נברא עלול מן העלה הראשונה שהוא רוכב לו מן המרכבה ואי אפשר לי מבלתי שאגלה אליך סודו ואומר כי כל אחד מן הנבדלים בו הרכבה מה והעליון שבהם ימצאו בו שני ענינים בבחינת הצד האחד יאמר חש ובבחינת הצד האחר יאמר עליו בכלל עליון ותחתון עד שימצאו בו שני ענינים חלוקים וזה כי השכל הראשון אשר הוא כבוד מלכותו ישכיל עצמו ומצד צרופו אל העלה הראשונה ישכיל עלתו ואיך שיהיה הצרוף נכנס בו ולכן לא יהיה בו השכל והמשכיל והמושכל אחד בשווי עם העלה הראשונה והשכלת הצורה הראשונה במדרגת הצורה והשכלת עצמה במדרגת ההיולי כי לא ימצא עצמו מחויב אלא מצד זולתו הנה בו בעצמו שני ענינים חלוקים

ר"ל בחשמל עצמו עליון ותחתון על צד הדמוי וכבר העירונו הערה שנית המכון בה הכונה הראשונה אלא שחלקי המלה יתחלפו בהוראה שחש יורה על השתיקה ומל על הדבור תחתון ועליון על צד הדמוי ואין ספק שאמרם פעמים חשות פעמים ממללות ר"ל כפי בחינת השני צדדין אמנם הוא על דבר נברא אחר שנאמר בלשון רבים חשות ממללות ושמורה על הרכבה חשות ממללות וראה איך בארו לנו שזה דמות אדם שעל הכסא החלוק אינו משל עליו ית' מכל הרכבה ורבוי עד שיחלק אבל משל על דבר נברא אשר הוא דמות האדם הבורא כי דמו צורה ליוצרה וכן אמ' הנביא הוא מראה דמות כבוד יי' וכבוד יי' אינו יי' הפך המקובלים התורנים עד שאמרו שהשכינה אינה דבר חוץ מאמתת הבורא וכל מה שהמשיל באלו ההשגות כולם הם כבוד יי' ר"ל המרכבה כי מורה על עלויו ושבחו ומדרגת מציאותו שהיא עליונה על שישפע ממנו המציאות כולו על סדורו לא הרוכב שהוא היוצר הצורה כי לא ימשילהו ית' כי לא יגיע פעל הכח המדמה לזה והבן זה וכשתשתכל כל מה שאמרנו בפרקי זה המאמר ירמוז ביחוד על ההערות וההבנות שהבין לזה בתחלת החלק השני כי כמו שאמ' בהישרה בהבנת זה המאמר צריך להשיב פרקיו זה על זה ולזה הישיר הנה שלא תחשוב שעדין ירמוז על אלו הדרושים כי כבר קדם כל מה שרצה לאמרו ולרמוז עליו והוא אמרו ולא תקוה ולא תוחיל אמר משה ראיתי להעירך הנה על דרוש אינו קטן אצלי ונחתום בו דברינו במרכבה לא ראיתי אחד מן החכמים דבר בו לא מי אשר ראיתים ודברתי עמהם פנים בפנים ולא אחד מן הקדומים אשר הגיעו ספריהם אלי והוא זה הלא ראיתי כי החכם האלהי המורה כתב פרק ח' מן החלק השני כי מן הדעות הקדומים המתפשטים אצל הפילוסופים ורוב האנשים שלתנועות הגלגלים קולות נוראים עצומים מאד וכי זה הדעת מפורסם באמונתנו גם כן וכי זה הדעת נמשך אחר אמונת גלגל קבוע ומזלות חוזרים והוא אשר בו נצחו חכמי אומות העולם לחכמי ישראל וזה אמת וכל מה שכתב הרב ז"ל בפרקים ההם אמנם הכונה בו לבאר מעשה מרכבה ורמז הרב בזה כי חכמי ישראל וראשוניהם היו מאמינים זה הדעת וכי מה שאמ' יחזקאל מספור הקול אמנם הוא נמשך אחר זה הדעת באמרו וקול כנפי הכרובים נשמע עד חצר החיצונה כקול אל שדי בדברו ואל תתמה מזה כי יהושע אמ' והוא מה שאני מבין באמרו שמש בגבעון דום וירח וכו' כי אחר שהיתה השמש כפי הדעת הקדום מוליד קול גדול בעת מרוצתה בגלגל והיה מצוה יהושע שיעמד השמש והירח אמ' שידומו כאלו אמר שיעמדו כי אחר שלא יולידו קול לא ירוצו גם כמאמר דוד ע"ה בלי נשמע קולם רמז אצלי על העלה בהיותנו בלתי שומעים הקולות וזה מקום פלא גדול איך יאמר הנביא או חכמי ישראל המקובלים מהנביא דבר

שהתאמת סותרו במופת ומה שצריך שתדעהו מה שאשיבך עליו והוא שורש אתנהו לך יתיר אלו הספקות ומה שישתרג מהם והוא זה ואומר דע כי הנביא אמת ותורתו אמת ומה שישיג אמת בלתי מעורב בו שקר כלל כמו שאמר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת ולא יקרא חלום מה לתבן את הבר נאם יי' כי התבן כבר קדם אל הבר אמנם אחר השלמו הבדילו התבן והתברר הדגן והובדל ככה משפט הנבואה עם החלום כי כל קנין ענין ואין כל ענין קנין ודבר השם כאש ידביק הדומה ויפריד הבלתי דומה ר"ל שיפריד התבן מן הבר ויברר האמת ויבדילהו מן הכזב ומן הדומה הבלתי מסכים עם המציאות וישלים המדומה הצודק בהשפיע עליו אור השכל המשפיע מן השכל הפועל הנה שהנביא לא יראה רק אמת אבל אין נבואה מאיר מה שאינו דרוש כי מה שידרוש הנביא ויבא לו נבואה עליו תודיעהו האמת גם אם יהיה לו דרוש ונבואתו יראה הדבר ההוא הנבואה לא תראהו בו רק האמת אמנם אם יאמין הדבר בחלוף מה שהוא בו ותנוח דעתו עליו ולא יחשוב בו ולא ידרוש עליו ותבא לו נבואה על דבר מה אינו מוכרח שנאמר שאחר שהתנבא כבר יראה הכל והתירה לו מה שלא ספק עליו והודיעהו מה שלא דרשו אני רואה שיחזקאל אם היה מסופק אם גלגל קבוע ומזל חוזר או הפך והיתה באה לו נבואה עליו היה רואה בנבואה הגלגל חוזר ומזל קבוע אמנם כשהיה מאמין גלגל קבוע ומזל חוזר ובלתי דורש בו שמע קול כנפי הכרובים ואפשר שעל מרוצת המזלות אמ' והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק:

פרק ח

בזה הפרק יתחיל לרמוז על ענין ההשגחה וענין ספור אמת הנתלה בו וכלל הענין בראשית דבריו ואמ' בגזרה כוללת כי כל הגשמים ההוים הנפסדים אמנם ישיגם ההפסד מצד החמר הנה אחר שהיה החסיד בעל חמר יחויב שישגהו משיגי החמר כפי חמרו אם טוב ואם רע ואין להפלא מצדיק ורע לו כי זה אינו במה הוא צדיק והוא מצד צורתו אבל במה הוא משותף לרשע גם לכל הווה נפסד והוא מצד החמר הלא תראה שהצורות המיניות כולם מתמידות עומדות במה הן צורות מופשטות בלתי תלויות בחמר והוא ענין הכללות אמנם ישיג ההפסד לצורה במקרה ר"ל מפני התחברה לחמר כי במה הוא מורכב הוא נפסד והנה מבאר איך טבע החמר יחיב העדר הצורה אשר בו והוא למה שהיה רעהו מלך החסרונות שהוא ההעדר ואמ' וטבע החמר ואמתתו שהוא לעולם לא ימלט מחברת ההעדר ומפני זה לא תתקים הצורה בו ירצה כי החמר הראשון אין לו צורה ולזה היה משתוקק אל כל הצורות ובעת חול בו אי זו צורה הסתלק ההעדר אשר היה בו מן הצורה ההיא אשר חלה בו ונתחבר אליו העדר הצורה אשר בכח אחר אשר תגיע אליו

אחר זאת הצורה ומפני זה לא תתקים בו צורה כי ישתוקק אל הצורה אשר בכח אחר שהיו כל הצורות אליו במה הוא היולי על ענין אחד ויפשיט צורה וילבש אחרת תמיד והנה מבאר ענין נפלא מגלה כל אלה הרזים ואמ' ומה נפלא מאמר שלמה ע"ה בחכמתו דרך עיון בדמותו החמר באשת איש זונה כי היא אשה כי במה היא חמר הוא מופשט מן הצורה כי אין לו צורה היא חלק מאמתתו במה הוא היולי והוא אשת איש כי לא ימצא חמר מבלתי צורה כלל כי הוא נמצא מציאות חלוש בעצמו לא יעמוד מבלי משלים והוא הצורה אשר היא משלמת מציאות החמר הראשון ובמציאותה נמצא בפועל וההיולי מעמיד הצורה לבד על שהוא נושא לה ומשכן אם כן היא אשת איש לעולם ולא תמלט מאיש ולא תמצא פנויה כלל כי היא מהנמצאות בעצמותם אשר עצמיהם בכח ר"ל שהיא מהנמצאות בעצמותם המציאות החלוש אשר לו כי אינה ההעדר אשר עצמיהם בכח אל שיהיה נמצא מציאות גמור בהקש אל הצורה כי עם הצורה היא נראית ונמצא בפועל ולכן לא תעמוד בלי איש ועם הוות אשת איש היא מבקשת איש אחר לעולם תמיד בו בעלה כי במה היא אשה כל האנשים אליה על יחס אחד תפתהו ותגנוב את לבבו והיא ההכנה המתחדשת בכל יום אל הצורה אשר בכח אשר ההכנה ההיא מקבלת אל המשיגים המיוחסים לצורה אשר בו ותמשכה בכל צד עד תנשא אליו בכרה קלה משרכת דרכיה והנה מפרש זה ואמ' זה ענין החמר והוא שאי זו צורה תהיה בו הצורה ההיא תכינהו לקבל צורה אחרת כי יש יחס בין הצורות ולא תסור מהתנועע להפשיט זאת הצורה שעמו ולהביא אחרת כהתוך הלחות השרשי בנער היולד וניגובו עד ילך אל המות והם אשר נאמר להם אלהים אתם ירצה להתאחד השכל עם המושכל ואמ' ונשים משלו בו ירצה החמר כמו שמבאר ואומ' הפך מה שבוקש מהם בתחלת היצירה ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך כמו שאמ' למעלה וזהו המבוקש מן האדם ר"ל שזאת היא תכליתו וכבר ידעת גודל האיסור שבא אצלינו בנבלות הפה מכללם אמרם הכל ידועים כלה למה וכו' אל תקרי ועוד אלא ועד וכו' ומה שאמ' הרב ז"ל בנתינת הסבה בקריאת לשוננו זה לשון הקדש רחוק אצלי מאד ואינו נראה בעיני לשתי סבות הראשונה כי זה מן מה שבמקרה והוא שיתואר הכל במה שיתואר בו החלק כי אם יהיה דברו אמת שאין שם מונח ראשון לכלים ההם ולפעולות ההם הנה הוא ענין קדוש וטהור אבל למה יתואר כלה זה הלשון בכללו בקדושה הנה זה מקרי לו בעד חלק קטן ממנו ואין זה אלא כאלו יתואר איש אחד על שהוא בריא למה שהיה בריא בעיניו או בעינו אחת ושתים שאם לא יהיו לפעולות ההם שמות איך היה שם קרי וכתיב ישכבנה מקום ישגלה יורה כי ישגלנה הוא לשון עצמי על ההנחה הראשונה ומיוחד על הענין ההוא

וכן בהרבה מקומות שמצאנו קרי וכתי' בכמו אלו העניינים אמנם הנראה אליו בסברת קריאת לשוננו זה לשון הקדש הוא להורות שתורתנו היא מן השמים ושנתנה בזה הלשון ודבור השם ומלאכיו עם נביאיו היה בזה הלשון ולולי קדושתו לא ייוחדה התורה בו וזה יהיה סבה עצמית וכוללת וגם שייוחד לשוננו למורה על האמת כשהוא מורה על עצמו הדברים וייחודיהם עד כי השמות יעמדו מקום הגדרים למתבונן בהם וכאלו הם ממוצעים בין השמות והגדרים כענין בהוראה על הדבר בכח או בפועל והעצמיות הם אמתת הנמצאות וקדשם וטהרתם וכבר רמזנו על זה בחבורינו בחכמה הטבעית ואעירך הנה דרך משל הלא תראה כי הראות והמראה והאור איך ישתתפו בלשוננו למה שהיו מתיחסים בעצמם כי האור הוא המשים המראים מראים בפועל והרואה רואה בפועל וכדומה לזה תראה פלאות בלשוננו כאשר תתבונן בה ברוך שבחר בעמו ישראל בנתינת האמת ובבחינת הדבור המורה עליו עד יסכימו החיצוני והפנימי בשלמות ובמעלה:

פרק ט

כי כל דבר שיושג במראה הנבואה אמנם הוא משל לענין אחד וכמו שהחמר מחיצה ומסך מונע מהשיג השם ומלאכיו וכנו זה בספרי הנבואה בשיש חשך ענן וערפל

סביבו כן הכח המדמה המושפע מהשכל הנה לקצור השכל מהשיגו יקצר מחקותו וביראה לדמותו בתמונה גשמית ימצאהו כאלו הוא מוקף מענן וערפל וזהו הגלותו ית' בעב הענן חשך ענן וערפל עם שהוא ידוע גם כן ומפורסם באומה שיום מעמד הר סיני היה יום עב וענן ומטר מועט המעיקים רבים וההשגה בה צרה אמר יי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו כמו שהיו שם קולות ולפידים וענן ואש ועניינים רבים מרעידים ותהיה גם כן הסבה באמרו חשך ענן וערפל למה שהיו שם חוץ לנפש במעמד ההוא לא שהוא ית' יקיף בו חשך כי אין חשך אתו אלא האור החזק המתמיד והנה מבאר זה ואומר אשר השפע השופע מאתו מאיר כל מחשך ומאיר כל ספק ומשים המושכל בכח מושכל בפועל והוא הנרצה באמרו והארץ מכבודו ואמנם סדר זה הפרק אחר מה שלפניו למה שבאר במה שלפני זה כי כל חסרון וכל מרי וכל העדר השגה או חסרון שלמותם והעתקה הוא מצד החמר ולכן ראוי שיכונה בחשך ענן וערפל ודומיהם:

פרק י

לא ידמו העדר אלא ההעדר הגמור ירצה ההעדר המוחלט והוא הבלתי נמצא לא בכח ולא בפועל בהערה היסוד החמישי ועז נפלאה והרקות אצלינו ובהעדר שותף האל והעדרו ויחשבו שכל העדר וקנין כעורון והראות והחיים והמות דינם דין שני ההפכים

והם אצלם כמו החום והקור ולזה יאמרו סתם שההעדר לא יצטרך לפועל ירצה בו ההעדר המוחלט וזה אמת מצד התנה בו מצד אחד כי מצד אחד מסיר הקנין כבר יאמר בו שהוא עושה ההעדר כמו שיבאר ולפי זה הפירוש יתבאר מאמר ישעיהו יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע בענין שיסכים לאמת שהרצון בו מצד הסירו הקנין מפני שהחשך והרע העדרים והנה מבאר ממלת ישעיהו איך רצה בו מה שפירש ואמ' והסתכל איך לא אמר עושה חשך ולא עושה רע מפני שאינם קנינים שתתלה בהם העשיה בעצם ואמנם אמ' על שניהם בורא שהיא מלה שיש בו התלות בהעדר בלשון עברי אם על בריאת ההעדר בצד מה באלה ואם בריאה מן ההעדר כמו שאמ' בראשית ברא אלהים שהוא ההעדר ועל זה הצד גם כן הבן אמרו מי ישום אלם או חרש או עור על הסירו הקנין או שהמציא חמר בלתי מקבל הקנין והוא אמרו ואפשר לפרש בו פירוש אחר וכו' הנה התבאר שעל כל אחת מן הדעות לא תתלה פעולת פועל בהעדר כלל כי המחלוקת בהעדר הקנינים אם הם העדרים אם לא אבל מוסכם הוא מכל אחת משתי הדעות כי ההעדר אשר יוחלט עליו שם ההעדר שלא יצטרך לפועל אמנם התנה ואמר בערך אל דבר אחד כי הפשט הצורה אינו רע בערך אל הנמצא ההווה אחריה והצורה החלה בעת ההפשטה ההיא ומפני זה אמרו גזרה מוחלטת שהרעות כלם הם העדרים כי הם אם העדר הנמצא או העדר הקנינים והוא אמרו והמשל בו וכו' שהבריאות בכלל הוא שווי אחד ואם יש לו רוחב והוא משער ההצטרף כי השווי הוא שווי לשוה הנה שהרע והוא החולי הוא בהקש אל המצטרף אליו ואחר אלו ההקדמות יודע באמת מה שכוונוהו אליו והוא שהשם לא יאמר עליו סתם שהוא עושה רע בעצם כלל ר"ל שיכון כונה ראשונה לעשות רע לא העדר הנמצא ולא העדר ענין טוב מענינו זה לא יתכן ורצה בזה כי בעבור זה לא נאמר בפעם ראשונה ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על יי' שהוא כנוי על עשית הרע כי הוא ית' אינו עושה רע בעצם אבל פעולותיו ית' כולן טוב ולכן אמ' ויבאו בני האלהים להתיצב על יי' שהוא כנוי על פעולותיו ית' והנמצאות המגיעות מאתו ר"ל הצורות והקנינים המתחדשים מאתו וביחוד הכחות המהוות והרעות כולם העדרים לא תתלה בהם פעולה רק על צד אשר בארנו בהמצא חמר על הטבע הזה אשר הוא עליו והוא היותו מחובר להעדר לעולם אם שיפשיט הצורות ואם שיעדיר קנינים מה הקנינים הטובים עליו ובכלל אמנם יאמר שעשה ההעדר במקרה ולכן אמ' בפעם שניה ויבא גם השטן בתוכם וכו' כמו שירמוז עליו הרב ז"ל בפרשו ענין איוב אמנם ההצעה עליו ומה שיעמיד להבין ענינו על אמתתו הוא בזה המקום כי כבר העירותיך כי אלה הפרקים הם דרך והישרה להביא ענין איוב קודם שיזכרהו בדרכו בפרקים

המעמידים על אמתת מעמד הר סיני קודם שיזכרהו ופרקיו בתחלת השני אשר בם באור מעשה מרכבה אשר בשלישי וזה מחכמת האדון שמתדמה אל הטבע שמחדש ההכנות ואחר ישפיע הצורה בעתה כל זה גם כן טוב להתמדת ההויה והמשך המציאות בבא זה אחר סור זה כי המציאות מה שלא יחובר בו העדר כבר המציאו ומה שיחיב טבעו שיחובר בו העדר המציאו בבחינה שהמציאות טוב והמשיכו בבא זה אחר סור זה שהיה מהנמנע עליו הנצחות באיש למה שהורה הנושא הבלתי נמצא בפעל בעצמו כענין בגשמים השמימיים ומדרך הטוב המוחלט להשפיע הטוב האפשרי כמו שהמציא צורת הזבוב בחמר אשר לא יוכן לקבל צורת האדם אחר שהמציא צורת האדם בחמר השוה האפשרי לקבלה ומכלל הטבע הנמצא הראשון להשפיע הנמצא למה שהיה הוא המשער הנמצאות כמשפט הראשון בכל סוג וישפיע מהעלול הראשון עד השפל שבנמצאות וזהו שעורו של יוצר בראשית ולזה פירש ר' מאיר והנה טוב מות לענין אשר הערונו עליו להתמדת ההויה והמשך המציאות אחר שהנצחות באיש בלתי אפשר בחמרו הערום להעדר הדבק בו בעבור הרחוק מהגשם האלהי הבהיר המאיר ולשון בראשית רבא אין דבר רע יורד מן השמים בעצם אבל ירד הטוב האפשרי ועמוד על מה שגלינו לך מסתרי האלהות ועומק השגחתו כי היא עומק יהושפט ובדין ית' צורנו:

פרק יא

כבר גלה הרב ז"ל בזה הפרק כי האמונות אחת מהסבות לרעות הנופלות בין בני אדם ואומר אני כי בשביל זה אין כל נביא מודיע שהוא נביא כי בהשתנות הסבה ישתנה המסובב ולא יביא הסדור האלהי ההוא אל ההצלחה הנצחית בכל הזמנים על דרך שוה והמישיר כבר ישוב מעיק כמו שרמזנו בפתיחתנו לפירושנו לחי בין יוקטן וכן צריך שתבין אמרו כי בידיעת האמת והרמז בו אל הישועה תסור השנאה והקטטה ויבטל היזק בני אדם קצתם בקצתם והביא ראיה על זה ממשל הנביא ואמ' וגר זאב עם כבש ונתן הסבה על זה ר"ל שלא יזיקו בני אדם קצתם בקצתם שהוא אחד מג' מיני הרעות ואמ' כי מלאה הארץ דעה את יי' ודעהו כמו שבארנו:

פרק יב

אחר אשר באר כי הרע הוא במקרה ובסבת ההעדר המחובר לחמר ושקצתו הוא להעדר השלמות לחסרון החכמה הצטרך לבאר שהוא על המעט אחר שאינו מכוון בעצמו ושהוא אם מפני שהוא בעל חמר או מפני סכלות האנשים או סכלות עצמו ובכלל העדר החכמה והתחיל ואמ' פעמים הרבה יעלה וכו' והיותו הטוב הגמור בלא ספק וכל מה שיבא מאתו טוב גמור ירצה וזה מוכרח כי לא יבא מהדבר רק הדומה אל טבעו

והתבונן אמרו כי זה השגעון הארוך אשר ישתגעו בו בני אדם וכו' ובא נשוא הדרוש מצדיק ורע לו המבאר הסבה ושהוא מחויב כפי הטבע ואומ' ויתמהו מזה וכו' עוד אמ' והבחינה האמתית היא וכו' בערך למציאות כולו הנמשך ר"ל קצתו לקצתו להתיחסות הסבות עוד כלל ואמ' וכל מה שבא בספרי הנביאים מזה הענין הנכבד גדול התועלת בהיתר זה הספק בידיעת האדם ערכו ושהעולם כמנהגו וטבעו נוהג ושלא יטעה ויחשוב שהמציאות היה בעבורו לבד אבל הוא כל הנמצאות מפני רצון הבורא אחר שהוא צורה לנמצאות אשר הוא עצם אשר מין האדם הקטן שבו תולעת מתהוה בבטן הגלגל מהעפוש כמו שאמ' ואנכי תולעת ולא איש קים ומחסרונותינו נזעק ונבקש עזר אשר החסרונות הם מן ההעדר אשר הוא השטן שיחת לו לא בניו מומם פירושו על דעת הרב ז"ל שיחת והגיעוהו הרעות הנה לו ר"ל מעצמו להכרח החמר וחסרון חכמתו לא מהשם כי אם בניו מומם ר"ל מחסרונותינו ומבחירתינו המדומות כי המדמה גם כן שליח השטן הוא ובאר שלמה ע"ה זה ואמ' אולת אדם תסלף דרכו ועל יי' יזעף לבו וחסרונו ומומו ועל יי' וייחסהו אליו חלילה אמ' כי אדם לעמל יולד ירצה שהאדם הוא ענין נכבד והוא עושה שלעמל יולד ואני משלים פירוש הפסוק כפי מה שהתחילו הרב ז"ל ואומ' ובני רשף יגביהו עוף בני רשף הם הניצוצות האשיים הקטנים ויגביהו עוף לסבת דקותם ויפרדו משאר חלקי האש ויעלו למעלה וזה סבה למהירות הפסדם כי כל דבר יתקים בעמדו עם דומהו ככה האדם במה הוא אדם הוא בעל שכל ונברא להשיג השלמות האנושי והוא משחית נפשו לבקש חשבונות רבים ולהטריד עצמו בבלתי הכרחי וממית עצמו ברוע הנהגתו ולבקשו המותרות וזהו אצלי כענין בבני רשף שיגביהו עוף והוא סבת אבדם קודם עתם ודע כי שלשת אלה הרעות כוון הרב ז"ל בם לבאר חלוקת ספור מעשה השטן ובאור זה המין הראשון אמרו ויהי היום ובניו ובנותיו וכו' ומלאך בא אל איוב וכו' ותפול שבא זה ממין הרע שיבא ממקצת האדם לקצתו המין השני אמרו עוד זה מדבר וכו' זה המין הרע אשר מאותות השמים אש אלהים נפלה מן השמים ר"ל מצד טבע ההויה וההפסד אמ' עוד זה מדבר וכו' כשדים שמו הוא מן המין הראשון ולפי שהוא יותר מן המין השני נכפל המין השלישי אמרו עוד זה וכו' בניך ובנותיך וכו' כי לפתח חטאת רובץ והנה רוח גדולה באה ויפול על הנערים וכו' זה ממין הרע שהאדם חזק או חלש או במקום בלתי נאות כי נפל עליהם בסבת הרוח אמנם אמרו ויך את איוב בשחין רע הוא מזה המין כי הוא ממי שאכל המאכלים הרעים כמו שאמ' והשתחן ולפי שזה הרע הוא על הרוב ונפל ויאחר בעצמו והוא מה שנראה לו בזה על דעת הרב ז"ל וראוי שתתבונן אמרו שמדות הנפש נמשכות אחר מזג הגוף ואם האריך בשאין שם מכריח

אולם שאין שם מכריח אבל יש שם מבוא ומה מאד הלעיג עם הסכלים והתלוצץ עליהם באמרו והוא שאם התאוה להיות כליו מכסף והלא היותם מזהב יותר נאה וכלל ואמ' עד כה הגיע טעות ההמון עד שהלאו הבורא בזה המציאות אשר המציאו בזה הטבע המחיב לאלו הרעות רמז בזה על סוד היכולת הנזכר בכונות הפילוסופים ית' יכול על כל דבר ואמ' ולא נבדל ואמ' לו כי איך יברא אש יחמם העני ולא ישרוף בגדו אם יעזבהו אצלו ואיך יברא מטר יגיע ממנו במה הוא מטר תועלת כללי לצמחים ולבעלי חיים ולא ישטוף השדה הנזרע קודם השתרשו אם לא ינגד להולכי דרכים וכמדומה לזה יקרה מהעליונים כחמה ומאדים וההשגחה האלהית לא תמנע מהטוב הרב בעבור הרע המעט כי טוב זה ומקבילו יהיה רע והטוב הגמור חפץ כל מיני הטוב ועוד ירמוז לזה בפרק מיוחד ר"ל בסוד היכולת ועוד אמנם החשובים החכמים כבר ידעו חכמת זה המציאות והבינהו כמו שאמ' דוד ע"ה כל אורחות יי' וכו' והם דרכי יי' חסד ואמת לנוצרי בריתו וכו' אמ' שהם אשר שמרו טבע המציאות שהם נוצרי בריתו ושמרו מצות התורה וידעו תכליתה והם נוצרי עדותיו התבאר להם צד החסד והאמת בכל אורחותיהם ולזה שמו וכו' הכחות כלם הטבעיות והנפשיות והחיוניות כבר ידעת כי הטבעיות בכבד והנפשיות במוח והחיוניות בלב ולא אצטרך לפרש מיני אלה למי שחובר אליו זה הפירוש ומה מאד הטיב באמרו בזכרו לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש וכו' ופירוש ואמ' זהו על הרוב בכל זמן ובכל מקום עוד אמ' ובבאור אמר דוד ע"ה טוב יי' לכל וכו' כי המצאתנו הוא הטוב הגדול הגמור והוא אמרו טוב יי' לכל כי הוא המהוה ית' ובריאת הכח המנהיג לבעלי החיים הוא הרחמים עליו והוא אמרו ורחמיו וכו' ית' וית' המרחם לאמתת עצמו וגדלו:

פרק יג

הרבה נבוכו השלמים בבקשת תכלית זה המציאות מה הוא כי הסבה התכליתית הוא סוף פעל השכל עוד אמ' ולא יאמר לו לזה תכלית מציאות הבורא ית' אחר שאינו דבר נברא ויחובר ההקש כן כל פועל שיעשה בכונה לעשוי מה אי אפשר לנעשה ההוא מבלתי סבה תכליתית ר"ל שהעשוי ההוא לו בהכרח סבה תכליתית בגללה נעשה וכל מה שנעשה בסבה תכליתית הוא מחודש אחר שלא היה הנה כל פועל שיעשה בכונה לעשוי מה הנה יעשה מחודש אחר שלא היה עוד נאמר שהמחויב המציאות בלתי פעול ואינו מחודש אחר שלא היה וכבר היה לנו שכל מה שנעשה בסבה תכליתית הוא מחודש אחר שלא היה הנה מחויב בתמונה שנית שהמחויב המציאות אין לו תכלית ובכמו זה האמצעי יתבאר בכל מה שאינו מחודש הנה כלל המציאות לפי דעת הקדמות

לא תבוקש לו סבת התכלית מה היא אחר שאינו מחודש ונעשה בכונת התחלת השכל וזהו אמרו אחר זאת ההצעה דע שאין דרך לבקש תכלית לכלל זה המציאות לא על דעת החדוש ולא דעת ארסטו' לקדמות והנה מבאר זה בקדמות העולם ראשונה כי הוא אשר קדם הגבול האמצעי עליו וזה שלפי דעתו בקדמות העולם לא יבוקש תכלית אחרונה לחלק מחלקי העולם ואין בכל זולת חלקיו הנה אין לכל תכלית כי לא יתכן לפי דעתו שיאמר מה תכלית השמים כן רצה כי לא חודשו אצלו אחר שלא היו בכונת התחלת שכל כי הכל אצלו על צד החיוב ההכרחי ולא יסתור זה מה שנראה שהחכמה הטבעית תחקור על תכלית כל נמצא טבעי כי אינה התכלית האחרונה אשר דברנו בזה הפרק בה אשר הוא כולל ומשותף לכל הנמצאות והנה מבאר התכלית אשר תחקור בו החכמה הטבעית אשר אין חקירתנו בו עליו עתה ואומר מפני שמבואר הוא בחכמה הטבעית וכו' ירצה זה האותות הנמצאות קצתם לקצתם והקשרם והסכימם לתכלית כאלו הם חלקי נמצא אחר הביא הפילוסופים בהכרח להאמין התחלה אחרת זולת הטבע בדברים הטבעיים הם אשר יקראה ארסטו' התחלה שכלית או אלהית ואשר יעשה זה מפני זה כי הטבע ואם הוא חכם במה שמביא אל התכלית אינו בעל שכל שישכיל התכלית ויכוין אליו שהוא מיושר מהתחלה שכלית ידעה התכלית באופן משובח ויביא אליו והסדור אשר בו או הסבה בסדור אשר באלה הנמצאות והוא הטבע הכולל האלהי באמת עוד אמ' שיתהוה השלם שאפשר להיות מזה החמר כי הכונה האחרונה הוא הגיע השלמות ירצה אבל תכלית אחרונה לכללות המציאות אי אפשר אחר שהוא קדום אצלו והתכלית הוא הדבר אשר בעבורו נעשה ההוא המתחדש עוד אמר וכאלו הענין מבואר כי לפי אמונת הקדמות תבטל שאלת התכלית האחרונה למציאות בכללו ירצה כי נתן תכלית אחרונה לאלה המינים המשך ההויה בזה החמר עמד מקום המשכות האישים באישים העליונים הנצחיים ואין שם דבר מחודש יבוקש לו תכלית ואמרו אפשר המצאו מבלתי אלו כולם נוח לו להשתמש בהקדמה תורנית יתבאר בה ההקדמה הפילוסופית והוא שלא נבראו השמים ומה שזולת האדם בעבור האדם ואמרו ומהם מפני דבר אחר ירצה לא שהם בלתי מכונים בעצמם כי כל נמצא אמנם כוון בו עצם הנמצא ההוא אבל הנרצה בו שהמציאו תחלה אחר שאי אפשר מציאות האחר אלא בו בהקדים ההרגשה לשכל וזאת ההקדמה בשכל כי במציאות קורא הוא אליהם יעמדו יחדו ואמרו איש כאמרו אדם שהרצון בו המין כי פעמים יקרא המין האנושי בכלל איש כמו מכה איש ומת שאינו רומז אל פרט מיוחד ודקדק הרב ז"ל כל זה לבעבור שהמין האנושי בכלל רעים וטובים יכנס תחת הגזרה הכוללת שאם לא יאמין במלאכיו והשמים לא זכו בעיניו אף כי האדם

אשר ההעדר מחובר בו ולכן פירש כי עבדיו הם המלאכים וכן הקדושים יען יכנסו בקודם והמין האנושי בכללו כנמשך במשפט כי הוא ממנו נמשך זה מה שנראה לי בזה הפרק אחר העיון אמר משה הרב ז"ל אמר כי הרבה נבוכו השלמים בבקשת תכלית זה המציאות מה היא אמנם אני נבוכותי הרבה על הרב ז"ל איך רב ואמ' שהוא יבאר איך תבטל זאת השאלה וכי לא יבוקש תכלית למה שאינו מחודש עוד שאמ' שזאת השאלה אינה מחויבת לארסטו' ולמאמין הקדמות ואני רואה כי זה סתירת כל החכמות כי תכלית כל החכמות לדעת התכלית האחרונה אחר שהיה חקירת החכמות ושלמותם בידיעת הסבות וכל הסבות בעבור זאת הסבה ואין זה כי אם בטול טבע השכל אשר ישכיל הדברים בסוף פעלו מפני תכליותיהם אשר הם הטוב האמתי ואני אראך מה שבדבריו מן הספק כי לא יספיק ראשונה אמ' והנני מבאר לך איך תבטל זאת השאלה לכל אחת מן הדעות ואמ' כל פועל שיעשה בכונה עוד אמרו שהדבר הנעשה בכונה כן הוא מחודש אחר שלא היה ארסטו' באר התחיב התכלית ולא הבדיל אם הוא מחודש אם לא כי הוא מחויב לטבע השכל כי אמ' במאמר הראשון מחכמת האלהות כי השכל אמנם פעל מה שיפעלהו בכל עת בסבה אחת מן הדברים הוא תכלית המכונת בכל הפעלים ואלא היה הפועל על ריק ויבטל טבע השכל כי הוא אמנם ישכיל הדברים מפני תכליתם כי הוא סוף פעל השכל וכאשר שכל תכלית הדבר הנה כבר שכל הדבר אחר שהיה התכלית הוא המכוון ממציאות אותו הדבר אשר לו התכלית ומי אשר יבטל התכלית יבטל כל טוב והמעלה כי הדברים אמנם יתוארו בטוב והמעלה מפני הסבה התכליתית עוד אמ' וכי הוא מבואר גם כן שהדבר אשר נעשה בכונה כן הוא מחודש אחר שלא היה זה אינו אבל בענין התכלית כענין במציאות כמו שמציאותו לא סר כן תכליתו לא סר ר"ל שהסבה התכליתית אשר בעבורה נמצא הנמצא ההוא ונאצל מהממציא לא סרה עוד אמ' וממה שהוא מבואר גם כן ומוסכם עליו שהמחויב המציאות נגד אמרו אחר שאינו דבר נברא אינו בשביל שאינו דבר נברא אבל בשביל שאינו עלול והכל בעבורו והוא אשר אינו בעבור דבר כי הוא הסבה האחרונה התכליתית והוא הדבר אשר אין מציאותו לדבר אחר זולתו נמשך לו בדבר ההוא כענין בכל סבה תכליתית ולא בנמצא אחר והוא אשר ייוחד בו האלהות אבל מציאות כל הדברים בעבורו וזהו התכלית לכל התכליות עוד אמ' הנה כבר התבאר לפי שאלה ההקדמות עד אמרו רמז שאמרנו וכבר בארנו בטולו עוד אמ' ואחר זאת ההצעה דע שאין דרך לבקש תכלית לכלל זה המציאות וכו' וזה שלפי דעתו בקדמות העולם לא יבוקש תכלית אחרונה לחלק מחלקי העולם זה אינו כי עם כל זה שהכל אצלו על צד החיוב הנצחי אשר לא סר ולא יסור הנה הסבה התכליתית אשר

חיבה זה לא סרה ולא תסור וארסטו' הוא אשר באר במאמר ההוא הראשון שהנה סבות ארבע ושאי אפשר שיהיו סוגי הסבות המתחלפות בלתי בעלות תכלית בסוג וכן באר שאין אחת מאלה הסבות לבלתי תכלית ושכל אחת מהן יעלו אל סבה ראשונה בסוגה ובאר שכל מה שהוא עלה לדבר הנה הוא יותר ראוי בשם אותו הדבר ועניניו ומציאותו מאותו הדבר כאש בחום ועניניו מכל הדברים החמים ושלזה אם היתה פה עלה ראשונה לכל הנמצאות כמו שהתבאר בחכמת הטבע הנה אותה העלה היא ראשונה באמת ובמציאות מכל הנמצאות והאמת אמנם קנוהו כל הנמצאות מזאת העלה והוא הנמצא בעצמותו וכל הנמצאות אמנם הם נמצאות במציאותו ואמתתו עוד רמז שהיה הראשונה בשם התכלית בשאמר שהוא מן המבואר בעצמו שהנה סבה תקרא תכלית ואמר והיא אשר בעבורה תהיה דבר דבר מן הנמצאות וזהו אשר אין מציאותו בדבר בעבור סבה אחרת בדבר אשר היא תכלית לו אבל כל מה שימצא בדבר מן הסבות היא בעבור זאת הסבה ר"ל הפועלת והחמרית והצוריית במה שלו פעל או חמר או צורה עוד באר שיעלו בזה אל הסבה ראשונה שהיא המניע הראשון והצורה הראשונה ואמ' ויחויב אם היתה הנה סבה זה ענינה בנמצא נמצא ר"ל שיהיו כל הסבות בעבורו בנמצא נמצא שלא יהיו אלא הסבות אשר הם אחרונות בהויה קודמות במציאות בלתי בעלות תכלית ואבל ראוי שתונח בם סבה אחרונה והוא הדבר אשר אין מציאותו לדבר אחר זולתו נמשך לו לא בדבר ההוא ולא בנמצא אחר אבל מציאות כל הדברים בעבורו וזהו התכלית לכל התכליות עוד באר בהקש החלוף שאי אפשר שלא יעלו הסבות התכליתיות אל התכלית האחרונה למציאות בכללו ואמ' ואם לא יהיה הנה תכלית אחרון לא יהיה הנה לדבר מן הדברים סבה תכליתית לפי שאנו כבר גדרנו הסבה התכליתית באחד מן הדברים שהוא הסבה האחרונה ואם לא יהיה לכל אלה הסבות סבה בזה התאר ר"ל שתהיה אחרונה להם ואם לא תהיה הנה סבה תכליתית כלל לפי שמה שקודם התכלית האחרון יאמר בו שהוא תכלית מפני שיביא אל התכלית האחרון וכשלא נמצא האחרון לא ימצא מה שקודם האחרון ובכלל רושם זאת הסבה הוא שלא יהיה בעבור סבה אחרת וכאשר הונחה בלתי בעלת תכלית בטל גדרה וסולק מציאותה מן הנמצאות וכבר הונחה נמצאת זה החלוף לא יתכן עוד אמ' ולא יצויר כונה רק עם התחדשות מחודש וכבר בארנו כי יצויר זה הוא שהשיגנו מן הספק בדברי החכם הגדול אצלנו אמר משה וכאשר הגדלתי בדברי רבינו משה נראה לי כי לא נעלם ממורינו כל זה השעור מדברי ארסטו' ומרוצת הסתירו הסודות הביא לדבר על אלו הפנים אשר ישיגם הספק אבל דבריו סובלים הבאור על שיסכימו לאמת וממשפט כל מפרש לפרש דברי החכם באופן מסכים לאמת כל

עת שיהיה בכח בדבריו כל שכן במה שימצא בקצת דבריו נגלה שיסכים לאמת שזה יחיב המפרש להבנת דבריו קצתם בקצתם ולקשרם ולמזגם עד יקבלו צורה אחת דומה מסכימה בכללה עם האמת הגלוי בקצת דבריו ומה גם עתה בענינים נפלאים אלהיים נסתרים כאלה ושנמצאו בו דברים רבים מגלים לאמת על כן רחקתי ונכנסתי להבין דברי הרב ז"ל וראיתי והנה מנורת זהב כולה אין בה סיג ועלה על ראשה והיא התכלית האחרון האמתי כי לא בא הרב ז"ל לבאר שלפי דעת הקדמות אין שם תכלית אחרונה כי לא נעלמו ממנו דברי ארסטו' אחר שנראה כי רבינו משה בעצמו באר בפרק ס"ט מחלק ראשון כי השם ית' פועל העולם וצורתו ותכליתו אמנם דבר זה ברמזים ועל דרך סתר כפי מנהגו באלה הענינים האלהיים גם כי הם נוגעים בעצם האל ית' ומיחסים אל נצחות הנמצאות וכונתו היא כונתנו ורצה זה לבאר שלפי אמונת הקדמות אין שם תכלית אחרון אלא האל ית' ושאין שם תכלית מתחדשת בכונה בעבורו עשהו העושה אבל הכל שב אליו ית' גם כפי החדוש הכל שב אל רצונו אשר הוא עצמו ויפורשו דברי הרב ז"ל אשר הקשתי עליהם על זה האופן אשר אספרהו ובו יעמוד הכל על מתכונתו כי יסכימו לאמת דברי אהובינו ואומר אמנם אמרו והנני מבאר לך איך תבטל זאת השאלה לכל אחת מהדעות וכו' ירצה תכלית אחרונה משותפת לכל הנמצאות מחודשת לכונת פועל זולת הרצון או החכמה על שחודשה בו הכונה ופעל בעבורה העשוי וחדשו וכן אמרו אחר שאינו דבר נברא ירמוז בו אל הסבה אשר בארנוהו ר"ל שאינו עלול עוד אמר ואחר זאת ההצעה דע שאין דרך לבקש תכלית לכל הנמצאות ירצה סבה תכליתית משותפת לכל זולת הנמצא בעצמו וזולת הממציא אשר הוא המציאות המשובח אשר לצורות בצורה הראשונה הנקשרות עמה אשר היא צורתן באמת ותכליתן הראשון אשר בעבורו נמצאו עוד אמר כי לא יתכן על דעתי שיאמ' מה תכלית השמים ירצה על שנעשה בכונה כן אחר שלא היה ויהיה שם תכלית נתחדש בו בעבורו נתחדשו השמים עוד אמר לא יצויר כונה רק עם התחדשות מחודש זה אמת אבל זה אם חדוש המוני או סגוליי ר"ל אמתי תמידי אם הכונה תמידית כענין בזריחת השמש לפעל היום כמו שבארו האחרונים מן הפילוסופים כמו שנזכר בפרק נ"א משני וזה כולל התר מה שיסופק עליו ואם טען שם בקש ואין כתיבה למלות אחר הבנת הענין עוד אמ' ושיתהוה השלם שאפשר להיות מזה החמר כי הכונה האחרונה הוא הגעת השלמות בזה גלה סודו כי ירצה בהגעת השלמות באמת להדמות אל השלם הראשון הנה שהראשון הוא התכלית ואגלה לך רזי המציאה וסתרי הממציא ואומ' כי החומר הראשון אשר הוא במקביל הצורה הראשונה הנה להעדרו הצורות והשלמות ילבש ויפשיט וילבש להשתוקקו בטבע להלביש עד שיקנה

מהשלמות הראשון מה שאפשר עד שזה אחד מגדולי העניינים אשר הניע בעלי הלבבות הראשונים אשר לבן כפתחו של אולם להאמין שהצורה הראשונה כבר תגיע מושגת לאשר יבחרו ההתבודדות והפרישות והזריזות והעבודה האמתית והאהבה לאל ית' עוד אמר וכאלו הענין מבואר כי לפי דעת הקדמות תבטל שאלת התכלית האחרונה למציאות בכללו ירצה כי לא יחויב שתנתן סבה בפעולתו כאשר היה פעולתו תמיד זולת שהוא רצון האלוה שהוא חכמתו והוא עצמו והוא אמרו אחר זה אי אפשר בהכרח מבלתי שיגיע הענין בנתינת התכלית כי כן רצה השם ית' או גזרה חכמתו וזהו האמת והוא גלה דעתו על שהוא מה שבארנוהו באמרו וכל נמצא אמנם כוון בו עצם הנמצא ההוא הנה באר שתכלית אחרון לכל נמצא אמתת עצמו ירצה בו במה הוא משל למציאות אשר לו בנמצא הראשון אשר הוא תכלית האמתי האחרון לכל התכליות והוא אשר בעבורו היו כל הנמצאות להתחכמות לשלמותו כי הכונה כמו שאמ' הגעת השלמות נלקחת ממנו מה שאפשר כי הוא המשער הראשון לכל הנמצאות ולזה היה הוא תכליתם באמת גם עצם הנמצאים מצד מסכימים עמו והקשרם בו והחתם דמותו כי תמונתו כוללת לכל התמונות עוד רמז על זה ואמר יאמ' כל מה שייוחס לפעולתו אמנם עשיתיו למען רצוני ירצה אשר הוא עצמי כי כמו שאני צורתו הראשונה כך אני תכליתו האחרון כי בי נתעצם ולהדמות אלי נמצא שאשערהו כפי כחו וכבר פירשו לאשר עינים לו ואמר ונשקוד להאמין שזה המציאות כלו מכון ממנו ית' לפי רצונו ולא נבקש לא עלה ולא תכלית אחר כלל ירצה זולת רצונו אשר הוא עצמותו הנה שהוא הוא תכלית המציאות ולא נבקש לו תכלית אחר כמו שלא נבקש לו עלה אחרת ולא על דרך צורה הנה כמו שלא נבקש תכלית מציאותו ית' כי הוא אין מציאותו לדבר אחר זולתו וכל הדברים בעבורו כן לא נבקש תכלית רצונו אחר שרצונו הוא עצמו ורצונו הוא התכלית ואין לרצונו תכלית אשר בעבורו התחדש כל מתחדש ויתחדש על מה שהוא עליו להמציא כל הנמצאים בכל הישרים להדמות אליו כפי טבעם ית' המקור כעין אלהי קדם והנה הסיר כל מסך והישיר אל האמת אשר הישרנוך ואמ' כן צריך שיאמן שהאדם כשידע עצמו ולא יטעה בה ויבין כל נמצא כפי מה שהוא ינוח ולא יתבלבלו מחשבותיו לבקש תכלית אחר למה שאין לו התכלית ההוא עד שיאמר שתכלית זה המציאות כלו הוא מין האדם עד שיספק אחר כן למה היה זה הצדיק בזה הרע והרשע ראה בטובה כאלו האדם הוא המכוון התכליתי ולו ידע כי צורת החמור מכוונת בעצמה כמו צורת האדם ומה שתעלה מצורתו מסור לו והכל במשפט כי כל פעל יי' למענהו בעבור הפעול גם בבחינת השתרשו בפועל והוא אמרו לבקש תכלית למה שאין לו תכלית אלא מציאותו נתלה ברצון אלהי

אשר הוא ציורו אשר הוא עצמו ולכן אמ' ואם תרצה אמות בחכמה האלהית כי התחיב כהתחיב המושכל מהשכל ואפי' מחכמת זה האדון ומעלת הספר הזה בכל ענינו ומה עצמו ראשיהם שקלן צרפן ואין שם דבר במקרה וראינו בתחלת המאמר הז' ממה שאחר הטבע לארסטו' כאשר חקר בהתחלת העצם הקים בעצמותו ועמידת המקרים בו והוא עלתם אשר עלה בחקירה ההיא אל הצורה הראשונה ועל שהיא התכלית התחיל באלה המלות בעצמם ואמ' זה לשונו והענין אשר לא סר שנדרש מאז זמן והוא עתה בזמנינו דרוש והיו נבוכים בו הקודמים והחדשים תמיד הוא מה הדבר אשר הוא מהות זה העצם ואמ' אבן רשד ואמנם אמ' זה והגדיל ענין זה הדרוש לפי שהוא כאשר הודיע מה הדבר אשר הוא מהות זה העצם הנה כבר הודיע העלה הראשונה לכל הנמצאות להיות זה המבוקש נכסף לכל האנשים בטבע ועמוק בעצמו לא סרו הקודמים והחדשים כמו שאמ' שידרשוהו וזאת הדרישה תגיע אל ידיעת הצורה הראשונה לכל הנמצאות והתכלית האחרון כי למה שהיתה הנה צורה היא צורת הגשם המוחש והתחלת העצם האחרון אשר הוא סבת שאר העצמים המוחשים היה הוא התחלת שאר העצמים והנותן לשאר העצמים העצמיות ההוה הנפסד והוא צורתם האחרונה ותכליתם האחרון ולפי שהצורה האחרונה היא בעצמה התכלית האחרון היתה מבוכת הצורה היא מבוכת התכלית ולכן התחיל הרב ז"ל על התאר הזה וסיים כמו שסיים והשוה שוב כנוי למענהו אל הפועל או אל הפעול אחר שהפועל הוא עצמות הפעול ומבוכת השלמי' בתכלית הכריחו לצאת מן המבוכה באריכות להגיע אל התכלית ית' המאיר זאת המבוכה מצד עצמו כי היה הוא התכלית ולאהבת שיגיענו אל התכלית הטוב והוא ישימנו מהמשוערים באמתו שעור עצמו וישות רב כי הוא נחלת אוהביו כמו שאמ' להנחיל אוהבי יש:

פרק יד

זה הפרק נקשר עם אשר לפניו באר בו המנע היות האדם תכלית המציאות עד אין לשאול למה היה זה החסיד בזה הרע ואם הוא מבואר כי במה הוא חסיד לא יגע בו רע והתחיל לומר וממה שצריך שיתבונן בו גם כן האדם וכו' והוא כמו שנאמר הלא אלוה גובה שמים ירצה אם תרצה לדעת השגתך באלוה איך הוא ואמתך עמו ראה גובה שמים והוא אמרו הלא מגובה שמים תלמד הראיה על רוחק השגת השם אשר הוא מניעו ומיוחס לו והוא אמרו כי אחר וכו' ואמרו ואמנם מאשר ההפרש ביניהם מעלת העצם ירצה ויהיה הגודל ורחקו ממנו מורה על הבדלו ממנו במעלת העצם באופן מה אשר נתעצם בו כל זה הגודל הנה הוא רחוק מאד שיהיה המעולה אשר בתאר בקבלו למציאות הפחות השפל סוף דבר שזאת השאלה יעזור בו במה שנאמינהו מחדוש העולם כי איך יעשה

הפועל זה הנמצא הגדול בשעור ובמעלה בשביל מציאות הפחות השפל כל שכן אם הוא מוגבל האישים זהו המובן אצלי בזה המקום ולא נראה לי לפרשו על חלוף זה כפי תכלית דרושו ואם רצה זה חלוף זה כפי מה שיראה מזה המאמר הנה אמ' זה על דרך ההמשך אחר החדוש ולכן אמ' ורוב כונתו בזה הפירוש היה זה הענין עוד אמ' ולא מפני זה ירצה מאשר דברי בענינים ההם מאשר הם חכמי הדורות ההם שלא נשלמה החכמה ההיא בזמנם או מאשר שמעום מפי חכמי הדורות ההם אומר בדבריהם המסכימים לאמת שהם בלתי אמתיים או נפלו במקרה אבל כו' והתבונן בדבריו:

פרק טו

לנמנע טבע קים ירצה כי לנמנע טבע קים וטבעו הוא המנע היותו כי ההמנע טבע הנמנע כחויב למחויב על משל החכמה לחכם או השחרות לשחור והעורון לעור במה הוא עור וזה הטבע והוא ההמנע היותו קים עומד לנצח כי לולי זה לא יהיה נמנע אי אפשר השתנותו כלל מטבעו אשר הוא בו והוא המנע היותו כי לו יהיה אפשר השתנותו מטבעו אל טבע האפשר הנה אינו נמנע וזה הנמנע הוא אשר טבעו שימנע היותו אינו מפעולת פועל כמשפט ההעדר המוחלט כי הנמנע הוא שאי אפשר ולפי שטבעו קים קיום עומד ר"ל כי אמתת הנמנע הוא שנמנע היותו במוחלט ושאי אפשר שישתנה מטבעו כי לו אפשר שישתנה לא היה נמנע אבל אפשר הנה מפני זה לא יתואר השם ביכלת עליו ולא תתלה יכלתו בהמצאתו ולשנותו מטבעו כי אם יכול עליו אינו נמנע אבל אפשר ואתה הזהר אם תשים אי זה דבר מכת הנמנע אם לא אבל תכף שתכניסהו בכלל הנמנע תוכרח להודות משפט הנמנע והמיוחדים שבו שלא יתואר בם השם ית' ביכלת עליו וזהו אמרו ואין חולק על זה אחד מאנשי העיון כלל ולא יסכל אלא מי שלא יבין המושכלות כענין בשהחיוב והשלילה אי אפשר שיצדקו יחד כי מיד שאמרת שהוא נמנע אמרת שהוא אי אפשר וכשתאמר שהאל יכול עליו אמרת שהוא אי אפשר ושאינו בלתי אפשרי וזה מבואר ואמנם מקום המחלקת וכו' וראוי לשחוק על אחד מראשי התורנים אשר היו לפנינו שהתחיל באגרתו כנגד המורה בעת המריבה בין התורנים על דברי אלהים חיים ויפה מליצתו ואמ' לבי יהמה כים על פרק לנמנע טבע קים ואמ' כי זה הפרק עשהו כנגד המופתים ית' הטח עיניהם מראות מהשכיל לבותם כי האמת יורה דרכו ויותר טוב היה שידברו עליו על מה שלא כונו משאם דברו על מה שכונו כי השקר אין רגלים לו והם כלים מאליהם ולא נעשה הפרק ההוא כנגד המופתים כי אינם מכת הנמנע כמו שבאר בדבריו בשער ההעברה ובפירושו לאמרם תנאי התנה הקב"ה גם שיש מדרגות במופתים ואין משפטם אחד כי משפט ההפך הנחש מטה בעתה בלי יחס אינו כמשפט ויולך יי'

את הים ברוח קדים עזה אבל אמנם הכונה בזה הפירוש על דרוש מיוחד נזכר בפרק הזה עוד רמז ואע"פ שהאומר במציאות מקרה לא בנושא וכו' אדוני אבי ז"ל העמידני על זה כי אמ' שזה יובן מהקדמת המדברים ירצה בזה על מה שנאמר שם כי קצתם אמרו כי כשירצה השם להפסיד העולם יברא מקרה כליון לא בנושא ויהיה הכליון ההוא כנגד מציאות העולם ועל אלו רמז הנה וכאלו אמ' ואע"פ שיש מי שאמ' במציאות בכללו מקרה לא בנושא והוא מקרה ככליון הנה לא הביאהו לזה העיון לבד אבל שמירת כו' ואמרו באי זה ענין שיצירהו שהוא אפשר ירצה אחר שהוא מצוי כי כל מצוי אפשר ויאמר אחר שהוא נמנע לפי טבע הענין כי אין הדבר נמשך אחר הציור או אחד משני אלו הוא הצודק ר"ל השני כי יש שם דבר שיגזור זה השער וישמרהו וכו' ואם בחינת זה הענין או הצטרפו בכח המדמה או בשכל והוא בלא ספק בשכל ובאי זה דבר יובדל בין המדומה והמושכל והוא כי המושכל הוא המסכים עם טבע הנמצא בעצמו והתבאר העצמי מן המקרי וכדומה לאלו ההבדלים או בשכל עצמו מבדילים בין המושכל והמדומה והוא האמת כי הוא מופשט מן ההיולי כי הוא הגובר ר"ל מעורב כמו שאמ' אנכסגוריש ואמ' כל זה לבלתי ימשך האדם אחר ההרגל למה ששמעו כי המנהג כמו שיאמר מונע גדול מהשגת האמת ומה שאמ' ואין לאות בחקו רמז על מה שקדם פרק י"ב כשאמ' עד כה הגיע טעות ההמון עד שהלאו הבורא בזה המציאות אשר המציאו בזה הטבע המחיב לאלו הרעות הגדולות לפי דמיונם אשר הוא מהנמנע שיהיה על התואר אשר יכספוהו עד יחיו ולא ימותו ויהיה מקבל בלתי מקבל עד שיתהוו בלתי מקבל להעדר ולא להעדר מה שידמוהו שלמות ומה שהשלים ואמ' ואינם מפעל פועל רמז על מה שאמרתיו הנה שמה שנמנע כפי טבע החמר לא יוכל האל לשנותו ואינו מפעל פועל ולכן לא יהיה האל פועל הרע ובו גם כן נקשר הפרק הזה עם מה שלפניו ויתיחס אל הדרוש המיוחד שאמרנו שכיון בו בזה הפרק ואיך שיהיה חכמי ישראל קימו זה הפרק באמרם כי יש שם תפלת שוא ואינו נאמ' בעניני האלהות אשר אמרו התורנים הרמוזים ואין הנמנע בעניני הנמצאות אבל במשפטים המתיחסים באלהות לבד בשתופו והעדרו ומה מאד הטיב הרב ז"ל כשאמ' על אלה ודומיהם כי לא ירחק הסכל הנבהל הערום מידיעת טבע הנמצאות הנמנעות:

פרק טז

ושלם תמים או יהיה מנוצח ולואה ואמרו שכל יודע בענין אחד אמ' זה כנגד אמרו ואם כן הוא שישיגם וידעם ולא הזכיר הקנאה אחר העזיבה על דרך הפחידות ואם הוא חלק מהעזיבה להראות בטולו על האל ית' ולא תפול הדרישה על זה עוד אמ'

ואמרו ששני חלקים מאלה השלשה המחויבים לכל מה שידע ירצה והוא החלק מן החלוקה הראשונה והוא אמרו אחר כן לא נשאר מן החלוקה כולה אלא כו' אמרו מפני שהם מדות רעות ירצה שיוכל ולא ישגיח או לאות והוא שלא יוכל עוד אמ' ואנחנו נמצאם בלתי מסודרים ולא מחויבים להקש לפי מה שצריך ירצה ואנחנו נמצאם בלתי מסודרים סדור טוב בעצמו כי היה לטוב טוב ולרע רע ולא מחויבים להקש ר"ל כפי מה שיחיבהו השכל כי לא יאות להכאיב הטובים ולצערם ולא נמשכים לפי מה שצריך בבחינת הסבה התכליתית כי החכמים החסידים יצטרכו אל עוזרים לא אל מעיקים מן ההצלחה הנצחית ולא יאות העדר ההתיחסות הסבות אם כן בזה ר"ל בבטול החלק השלישי מן החלוקה השנית ראיה על אמתת החלק הראשון מן החלוקה הראשונה ר"ל על היותו בלתי יודע אותם בשום צד ולא לשום סבה במה הם אישים זה הענין ר"ל היותם בלתי מסודרים לעיניהם הוא אשר וכו' הביאם תחלה לדבר הסרה הגדולה הזאת ולכן סודר זה הפר' עם אשר קדמו כי הם יסלקו המביא לדבר הסרה הזאת אחר מה שקדם מתכלית המציאות מה היא וכי נתעב ונאלח איש שותה וכו' ומהו בעין הנמצאות הגדולות העליונות וכי לנמנע טבע קים קיום עומד ואין שם לאות בחקו וכבר רמז על זה באמרו אמנם סכלותם במה שהיו מעירים אותנו עליו תמיד הוא בהיותם בוחנים המציאות בעניני אישים מבני אדם אשר רעותיהם מהם ואין להתרעם מזה אלא מהם או מהכרח טבע החמר ואינו מפעולת פועל ולזה אמ' וכבר בארנו מה שצריך הורה בזה כי התר זה הוא בפרקים הקודמים ואין בשביל זה לדרוש מאמתת ידיעת האל כי הוא סרה גדולה מאד ואין לשם עזיבה ושכחה כי הכל מסודר כפי טבע הסבות והכרח החמר אמנם הקצת שאמ' שאינו יודע דבר זולת עצמו בשום צד כדי שלא יהיה רבוי ידיעות הנה הוא אמר כי כאשר היה הראשון בפנים מה הוא הנמצאות כולם אם כן כשישכיל עצמו ישכיל הנמצאות כולם רק שישכילם באופן היותר משובח וכבר האריך בזה אבן רשד בספרו בהפלת ההפלה והטיב באמרו שם אמנם איך ידע בידיעה אחת ידועים רבים הנה לא ידע זה אלא הוא ית' ומאד הטיב הרב ז"ל בפתחו יען יוכל להעמיק על תכליתו טוב אחרית דבר מראשיתו:

פרק יז

והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד דעות בני אדם בהשגחה חמש דעות והם כולם קדומות ר"ל שהם כו' כונתו כשיספר קצת דעות ויאמר שהם דעות קדומות ירצה שהיו בזמן התורה והנביאים. הדעת הראשון הוא דעת אפיקורוס שחשב שאין מסדר ולא מנהיג ולא משגיח כי כפר בסבה הפועלת ואחשוב שבעלי זה הדעת מהמכחישים

השם ית' הם הם הנקראים אפיקורוסים ואם פירשנוהו שהיא מלה יונית וכבר באר ארסטו' במופת שקרות זה הדעת כי לא יהיו הנמצאים תמידיים ולא מאדיים ונאותים קצת לקצת ומביאים אל התכלית בחלקי החי אשר יורה כל זה שאינם בהזדמן אבל מצד מסדר ומנהיג ית' ויתי'. הדעת השני הוא דעת ארסטו' שהוא חושב שהשגחה היא כפי טבע המציאות ירצה כי ההשגחה היא ההתמדה א"כ כפי טבע המציאות והתמדתו אם באיש או במין והמציא כחות שומרות אישי המין כפי מה שהוא היא ההשגחה וההשגחה האמתית היא כמו שמעמיד באיש כי אין חוץ לשכל מין נמצא ואמרו שופע גם כן מן ההשגחה ההיא ירצה באמצעותם מה שחיב ואמת נתן בו כח אחר ינהיג בו כו' והוא אשר יביט בעתיד ואמרו בעניני אישי כל מין מן הצמחים ובעלי חיים מדברים ובלתי מדברים ירצה שמה שישיגם מפעולותיהם ועניניהם והתפעלויותיהם הם במקרה כאשר יזדמן לא בהנהגת מנהיג ר"ל שלא תחובר אליו השגחה אלהית כל אשר יעלה המזלג ולא בסדור הקודם והנמשך הסבות והמסובבים ולתכלית אישיי מיוחד אבל כפי מה שישיג העלות והעלולים וכפי מה שיתערב בהם מטבע ההזדמן אבל לא שיתהוו במקרה והזדמן כי לא יהיו שומרים ואם כבר יתערב גם כן בהתהוותם המקרה על שאינם בבחירה כי הם כבר יפסדו במקרה זולת הפסדם הטבעי ההכרחי והנה שיחויב שיתערב ההזדמן בהתהוותם כי ההתהוותם איננו הכרחי כלל וההפסד ממנו הכרחי והנה ואם התהוות האדם מזרע האדם אינו במקרה כי יש יחס בין החמר והצורה הנה בזה כבר יכול מונע או מבטל ולולי זה יהיו קימות ההויות באמתת אשר ממנו יתהוו קודם שיתהוו כענין בהפסד וזה בטל יעורב בו אשר במקרה וכן בשמירתו וכל זה בלי השגחה ולא מסדר ולא מנהיג רק ששומר המינים. הדעת השלישי שהכל בידיעה ובהשגחה ואמרו ומבואר הוא שכל מי שינהיג כבר ידע ירצה ולכן מי שלא ידע לא ינהיג ואם אין כל מי שידע ינהיג וזהו כת האשעריה מן הישמעאלים והם בעלי הגזרה וכבר חברתי מאמר קטן על בטול זה הדעת למה שראיתי מאמר על קיומו למיוחד שבחכמים אשר השגתים בזמני וראוי שתבין מן הרצון אשר אין בו הכרח ובכחו שני המקבלים וירצה האחד ברצון פשוט ובכונה ענין הבחירה התיחדות ויעריך שני הסותרים ויבחר האחד על השני אמנם ההנהגה כו' אמ' אבובכר בן אלציג כי הוראתם היותר מפורסמת בכלל על סדור הפעולות הרבה לצד תכלית מכוונת ועל כן לא יאמ' בפעל האחד הנהגה ואמנם יאמר על סדור פעולות הרבה שיכוין בהם תכלית מה כענין בהנהגת המדינות והמלחמות ועל כן יאמרו על האלוה שהוא מנהיג העולם כי תדמה להנהגת המדינות כפי ההמון ואם כפי הפילוסופיא הנה בשתוף גמור עד כאן לשונו בהנהגת המתבודד ודעהו ואמרו

ויתכן שיעמוס עלינו לעשות הנמנעות ירצה אחר שיעמוס על חלוף הנגזר ואפשר שנקים המצות ונענש ונדמה אותו ויגמלנו טוב אחר שיעניש ויגמול על הנגזר והנמנע. הדעת הרביעי והמעתזלה ג"כ הם מזה הדעת ר"ל שהשם ידע כל דבר ושהאדם בעל יכלת ואין שם עול אבל נמשך אחר החכמה ושאהבת מי שאין עליו חטא הוא לטובתו בעולם הבא כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה והשתכל אמרו כי מה שאמרו ארסטו' נמשך אחר טבע המציאות כי אין המציאות נמשכת אחר הדעות ואמרו ולא יתכן אצל האשעריה שיאמ' זה הפרט ידע או זה החלק וסכל את זה כאלו כל קנין ימצא לכל בעל קנין ואמרו וסכלו גם כן המעתזלה מה שסכלו מן ההרחקה ירצה והוא ההטבה וכבר כללנו דעתם להעירך במה שטעו וראה מה גלה באמרו מפני שהם מאמינים שהוא ית' ידע כל דבר ושהאדם בעל יכלת וזה יביא למה שיתבאר במענה התבוננות שהוא סתירה הגדיל האחרית על הראשית וכשתתבונן כי האדם בעל יכולת תראה שאין שם עול ולא תצטרך אל ההרחקה. הדעת החמישי אמרו שהכל על צד הדין כי היו חטאים לו עליהם ואיננו הכאבת מי שאין חטא עליו ולא נצטרך להכחיש השכל הנברא עם האדם כי הכל בדין נמשך אחר הראוי לאדם לפי פעולותיו ולא הזכיר הידיעה שלא יסתור היכולת ואמרו יחשוב אותם ארסטו' שהוא במקרה גמור ירצה בלי מסדר ובלי מנהיג אבל כפי מה שיתחיב כפי התיחסות הסבות והמסובבים וכפי מה שיתערב מטוב ההזדמן ומקבילו ואמרו שהוא נמשך לרצון לבד ר"ל מיודע מנהיג ומסדר כפי הרצון ואין טעם ברצון ואמרו שהוא נמשך לחכמה מיודע מנהיג ומסדר ויש חכמה בהנהגתו ואין אנו משיגים אותה ומרחקים עדיהם בשמה שנראה מהפך הסדור ההקשי הוא להטבתו בעולם הבא ונחשוב אנחנו כפי הדעת התוריי שהוא נמשך אחר הראוי לאדם לפי פעולותיו במספר כפי רשעו וכפי צדקתו ואין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אפי' הכנס הקוץ כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה ויגמול ויעניש כפי הפעולות כי כל דרכיו משפט ובמדה שאדם מודד מודדין לו כי הכל גמול לפעולותיו על מה שיפעלהו במדה ובשעור כפי מעשיו ומה שאמ' כי משפט כל הבעלי חיים הבלתי מדברים אלו כולם אצלו במקרה הגמור כמו שחשבו ארסטו' לא יסתור זה מה שאמ' שקדמה השאלה עליו באי זה חטא נשחט החי הבלתי מדבר ואמ' עליו שזה כלו מההרחקה כו' כי הנה תסולק זאת ההרחקה אחר שהוא במקרה ר"ל בלי מנהיג אבל כל דאלים גבר וכפי מה שיזדמן ואין שם רצון אלהי ולא גזרה אלהית אבל הספק נשאר על החסיד הנהרג והנולד בעל מום בלי חטא ולכן אמ' שאנו נסכל אופני הדין ההוא ובאמת הוא דרוש על המערכה כי המונח הוא היות האיש הטוב הישר במעשיו הירא חטא מאד יחלו בו צרות גדולות בלא

חטא יחיב הענין ההוא ואשר אאמינהו אני בזאת הפנה ר"ל בהשגחת האלהי הוא מה וכו' ראה איך אחר שספר הדעת החמישי ואמ' שהוא דעתנו קשר ואמ' ר"ל דעת תורתנו עוד אחר זה יחס הוא לנפשו ואמ' ואשר אאמינהו אני אחר ספרו דעת התורה ודברי הנביאים והמון חכמינו וזה פלא מי יחס דעת לנפשו אחר דעת התורה ודברי הנביאים ואשר יתיר לך זה הספק הוא אמרו הנה למה שהתבאר לי שהוא כונת התורה וספרי הנביאים כי רמז לך בזה שהדעת החמישי הוא המובן בתחלת המחשבה מדברי התורה ומדברי הנביאים והוא אשר יבינהו המון הרבנים אמנם כאשר יובן הענין על אמתתו ויעין האדם בו העיון הראוי לו יתבאר שכונת תורת השם וספרי הנביאים הוא זה הדעת אשר יחד לנפשו ולזה תראה שהמלות ההן בעצמן אשר כלל בו הדעת החמישי הן הן המלות המיוחדות בדעתו וראית הפסוק עליו היא היא גם כן וכי זה בדעת החמישי אמ' וכל זה בדין והוא אמרו עליו יתב' כי כל דרכיו משפט ובזה הדעת האמתי אמ' ומה שישיגם מטוב עד רע נמשך אחר הדין כמו שאמר כי כל דרכיו משפט נראה כי הדין והמשפט כאלו היא מלה סוגיית ולזה יתוארו כולם השם ית' ביושר ותיוחד בהבדלים המתחלפים כפי שתי אלו הדעות ולפי שההבדל כמו שידעת יכנס במהות הסוג ויהיה המקובץ משניהם המין על שהוא נמצא פשוט בפעל אחד בעינו כן יהיו הדין והמשפט מין אחד ר"ל דבר אחד בעצמו כפי ההבדל אשר יובדל בו בדעת החמישי ומין אחד בשיובדל בהבדל המעמיד לנרצה בדעת האמת וזה כי כפי הדעת החמישי נאמר שהכל בדין ובמשפט כפי הפעולות וכפי זה הדעת האמתי נאמר שהכל בדין ובמשפט כפי ישרו אשר יעיד עליו הכח המדבר ר"ל כפי הלצת המלאך ועתרתו אי זה מלאך שיהיה אם שנגלה לו הנגלה לכל בעל שכל או כפי מה שיגזור הכח הטבעי מצורף למה שיחיב טבע החמר כי כהבדלות הפעולת הטבעיות מהאנושיות כן ההבדלות מההשגחה ההנהגה כי כפי הפועל יהיה תכונת הפעל בהכרח וזה סתר אלהי ודע כי ממה שהעמידני על הבנת שתי אלו הדעות הוא ההתבוננות בדברי אליפז ודברי אליהו ר"ל בדברי הרב עליהם כי דעת אליפז הוא דעת התורה ודעת אליהו הוא דעת כונת התורה אשר רמז עליו רבינו משה במה שיאמינהו ואמרו ולא שזה העכביש טרף זה הזבוב בגזרה מאת השם ית' ורצונו האישי עתה הנה לא יחיב זה שבא האנשים בספינה היה ברצון אישי ואולם ההשגחה האלהית לפי דעתי נמשכת אחר השפע האלהי והוא העומד מקום הידיעה בהקשר ההשגחה והמין הנדבק בו השפע האל הוא השכלי ר"ל השכל האנושי עד ששב בעל שכל ונגלה לו כל מה שהוא גלוי לבעל שכל ויצא מים החשך הוא אשר התחבר אליו השפע וההשגחה האלהית בזה הגלוי ושערו לו כל פעולותיו על צד הגמול והעונש

כפי שלמותו אמנם אם טבעה הספינה ומה שבתוכה כמו שזכר ארסטו' ונפל הגג על מי שבבית הנה ואם היה זה במקרה גמור ר"ל טביעת הספינה ונפילת הגג אמנם לא היה בא האנשים בספינה ושבת האחרים בבית אשר נפל עליו גג לבקשת המרכז במקרה לפי דעתנו אבל ברצון אלהי קדום לפי הדין במשפט אחר שכל התנועות משתלשלות כפי התנועה הראשונה והתנועה הראשונה פועלה האל ית' אבל לא יגיעו דעותינו לידיעת סדרם המסודר ממנו ענייני בני האדם האפשריים בטבעם והתנועות המתילדות בגשמיהם ובנפשותם והתיחסות הסבות והמסובבים כענין בשאר משפטי אלו הענינים האלהיים ר"ל הטבעיים כי אלו הענינים הנמצאים בעולם ההויה וההפסד לא יגיעו דעותינו להשיג איכות התחדשם ולא לציור מציאות זה הכח הטבעי בהם איך התחלתו ואינו דבר שידמה למה שנעשהו אנחנו וכן לא תהיה הנהגתו והשגחתו דומה להנהגתנו והשגחתנו ואין לטעות ולבקש דמות המתחלף והשתנותו והבן איך לא אמ' בזה הדעת אבל לא יגיעו דעותינו לידיעת אופני הדין ההוא שירצה בו כפי פעולות האדם אבל אמר לידיעת סדרי משפטיו וכלל בה כל מה שבארתי בפירושו על מה אנוש כי תזכרנו כמו שקדם עוד אמ' וכבר בא פסוק מפורסם בהיות ההשגחה בבני אדם כולם ובהפקד כל מעשיהם ומה שבא מספור האבות ראיה גמורה על היות ההשגחה האישית בבני אדם ירצה כפי שלמותם וחסרונם אחר שהשגחה נמשכת אחר השכל והוא מדובק באישים והשער על זה האופן ההשגחה האלהית כל פעולותיו במשפט וכפי זה יהיה במדה שאדם מודד מודדין לו אם כפי פעולותיו בעצמו הדין מבואר ואם פעולותיו בזולתו כורה שחת בו יפול כי הוא כבר הקנה אותה המדה וצדקה תהיה לך לעצמך כאשר תעשה הישר בעיני השם ואין מיתה בלא חטא אם כפי הטבע הכולל והכרח החמר או כפי פעולותיו המיוחדות ולפעמים הפשיעה בעצמו ועשית העברות העברת השוי והמצוע ואין יסורין בלא עון ועוות ונטיה יי' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו ולא יתחיב לי גם כן לפי זה הדעת עד אמרו או כן גזר הטבע ירצה כפי שלמות המזג וכאלו המענים בעצמם יענה על השאלה הראשונה אחר שהיתה ההשגחה נמשכת אחר השכל כראות לאור ובו נתיחס ונדבק אליו והבן דעתי עד סופו והעלהו בידך שאני לא אאמין שיעלם מהשם ית' דבר כי בידיעת עצמו ידע הכל או איחס לו לאות מהנהגת הנמצאות על צד אשר בו אפשר באמצעיים כפי מה שיסודרו ויכנס השטן בתוכם אבל אאמין שהשגחה נמשכת אחר השכל ומדובקת בו מפני שההשגחה אמנם תהיה ממשכיל ואשר הוא שכל שלם אין שלמות אחריו ואם ההשגחה היה מן השכל השלם אשר אין אחריו שלמות אם כן כל מי שנדבק בו דבר מן השופע ההוא והוא השפע האלהי ר"ל השכל האנושי

כפי מה שישיגהו מן השכל ישיגהו ההשגחה ר"ל כפי שערו אחר שהיתה ההשגחה מן השכל השלם וכפי מה שיתעצם בשכל ההוא ויקרב אליו וידבק בו ישיגהו מן ההשגחה אחר שהשופע ההוא השכלי הוא המשגיח בו לפי שכלו וזה דבר לקח אמתתו כפי מה שלקח מהשכל ההוא ואם כן הוא ית' משגיח כי כפי שכלו יהולל איש בהשגחה כי הוא מאמתת השופע המשגיח ומשפעו לא יגלה הנגלה לבעל שכל והוא היחס והדבוק אשר בינינו ובין אישי שאר מיני בעלי חיים אחר שבנו נדבק דבר מן השופע המשגיח והוא השכל האנושי המתיחס בו ובו נתיחד עמו ונתיחס אליו ועליו יציץ אורו מה יקר חסדך אלהים ובני אדם וכו' והבן כל זה והסתכל:

פרק יח

אומר כי כבר נודע שאין חוץ לשכל מין נמצא ר"ל בפועל בעצמו חוץ לנפש אבל המין ושאר הכלליות בסוגים דברים שכליים כמו שידעת והוא שהשכל יקום מאישים וישיבם לטבעם הכולל אשר להם בעצם כי יקח מהות הדבר ועצמותו מופשט ממקריו והוא הגדר המורה על מהות הנגדר יצירהו בהשנות האישים המשל בזה כי יראה ראובן ושמעון וזייד ועמר ויראם מסכימים בחיות ובדבור ובכלל צורה כוללת ומיוחדת ויעמדו בשכל מקום ההיולי והצורה האישים מופשט מן המקרים הנשואים בנושא ויעמיד מהם אמתת האדם וישליך הקליפות והמקרים והדברים הזרים מאמתת עצמו והנמצא חוץ לנפש אמנם הוא איש או אישים ולכן היו אישי העצם עצמים ראשונים כי הם הנמצאים בעצמם חוץ לנפש מציאות ראשון וכשידע זה יודע גם כן שהשפע האלהי ר"ל השכל האנושי הנמצא מדובק במין האדם באמתות ובמציאות אמנם הוא שנמצא מן השכלים האישיים כי הם הנמצאים באישים והוא מה שישפע על האישים ולפי זה העיון שהשגחה כפי שעור השכל אשר השיג מן השופע ההוא ר"ל כפי החלק אשר השפיע עליו מן השכל האנושי ויתרון שלמותו יתחיב בהכרח שתהיה ההשגחה בנביאים עצומה מאד בכלל יותר מזולתם ובם מדרגות ולפי מדרגותם בנבואה ותהיה גם כן השגחתו בחסידים כפי חסידותם ובטובים כפי ישרונם והנני מגלה סודו ואומ' אחר שהשעור ההוא משפע השכל האלהי הוא אשר שם דבר בפי הנביאים והוא אור נוסף על אור החכמים יאיר מחשכים לא יוראו לחכמים ויראו למרחוק ויגלו הסבות והמסובבים הנעלמים וידעו הקשרם והתיחסם מפי אשר לו נתכנו עלילות וידעו מה הראוי שיקרבו אליו ומה הראוי שירחקו ממנו עצות מרחוק כי ידע ומה ילד יום והוא אשר ישר מעשי הטובים ושקל בפלס הפעולות האנושיות אם בעצמם אם בזולתם והשלים חכמת החסידים כי אין בור ירא חטא והחכמים הם החסידים באמת והשעור ההוא משפע השכל האלהי הוא

אשר השלים חכמתם במה שידעו והוא שלמותם בעצמם אשר כל זה הוא ההשגחה האמתית ואמנם הסכלים והם הפך הנביאים והחסידים הממירים והם הפך הטובים כפי מה שיחסרו מן השפע ההוא סר צל מעליהם וכו' עוד אמ' ולא יתכן שנאמ' שהשגחה מיניית לא אישית כמו שהתפרסם מקצת דעות הפילוסופים אחר שאם שם נמצא חוץ לשכל בלתי האישים ירצה ואיך ישמור מה שאינו נמצא בעצמו ולפי שיש לתפוש על זה כשיאמר אמת שאין שם בלתי האישים אבל המין שמור באישים מה כמו באישים זולתם ויספיק שישמור שימצאו אישים כמו שזכר בשם ארסטו' ששופע מן ההשגחה העליונה מה שחיב השאר המינים והתמדתם לזה נשמר מזה וקשר מאמרו ובאר ואמ' ובאלו האישים נדבק השפע האלהי ירצה אשר הוא סבת ההשגחה והוא נדבק בהם במה הם האישים ההם והשתכל בזה הפרק ההשתכלות הראוי לו וישלמו לך פנות התורה כולם כן אחר שהיתה ההשגחה כפי השלמות ויש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך ויאותו לך דעות עיוניות פילוסופיות ויסורו ההרחקות הקודמות ויתבאר לך צורת ההשגחה איך היא והיא ההשגחה בגלגלים על התמדתם בעיון שלא ישתנה ושופע מן ההשגחה ההיא מה שחיב השאר המינים והתמדתם במה שלהם מציאות משובח באצטוביא הראשונה כי נאותו חלקי הנמצאות קצתם לקצת כחלקי החי ונתנו כחות שומרות באישי המינים כפי מה שהוא עד המורכב האחרון שנוסף בו כח על ההרגש והצומח בו ינהיג ויסתכל להעמיד אישו כפי האפשר ושמירת מינו כפי שלמות האיש ההוא ושופע עליו מהשופע האלהי שפע אלהי מדובק באישי האדם משים דבר בפי הנביאים מישר מעשי הטובים משלים חכמת החסידים העוזבים הגשמיות ופונים אל הרוחניות גלי רזיא ומגלה עמיקתא מודיע הנעלמים משער הפעולות ומישר בהוה ושומר מה שעתיד ומשלים עצמותיו האמתית והרעות אשר יגיעוהו לא יעשה אלוה אותם הרעות מעצמו כי הוא טוב ולא יעשה רק טוב אבל באמצעות השטן ולהכרח האמצעיים ואם יש עליו מלאך מליץ סניגור יעמוד כנגד השטן יתחזק עליו ויחוננו ויפדעהו מרדת שחת אך לא תמיד כי הוא ישופנו עקב כי ההצלחה האמתית אשר היא ידיעת השם והיא אשר לאדם במה הוא חסיד מוכנת לכל מה שידעהו ואין רשות ביד השטן לעקב בה ובכלל כפי הלצת המלאך ועתרתו אי זה מלאך שיהיה עליון או שפל העומד כנגד השטן והאמצעיים בכללם והתיצבות השטן בשניות הוא התחדשות אלה העניינים הנמצאים בעולם ההויה וההפסד וכפי מה שיזכור הכח הטבעי בהם וראוי למאוס ולהנחם על עפר ואפר כי לנמנע טבע קים והנה קשרתי כל סודותיו על אלו העניינים וסדרתים והבאתים

אל תכלית אחת להגיעך עם אשר להם שעור גדול מן ההשגחה ונעתק אל באור הידיעה ובאר תעלומותיו עד תהיה מן היודעים בשם לשם ית':

פרק יט

מושכל ראשון הוא בלי ספק שהשם ית' צריך שימצאו לו כל השלמיות וירחקו מעליו כל החסרונות וזו היא הקדמה גדולה וכמעט שהוא מושכל ראשון שהסכלות באי זה דבר שיהיה הוא חסרון וזאת הקדמה קטנה ויחויב בתמונה הראשונה שהשם ית' לא יסכל דבר הכל ידעהו רק שיש בידיעה מדרגות אל מה שהביא קצת אנשי עיון להתנאות ולהגדיל הדבור בידיעת האל לאמר ידע זה ולא ידע זה הוא מה שרמזהו מהעדר סדור עניני בני אדם אשר רוב עניניהם אינם ענינים טבעיים לבד והטבע סבתם אבל הם בעצמם סבתם אם הוא הוא ואם קצתו בקצתו ובכלל הם נמשכים להיות האדם בעלי יכלת והשתכלות אמ' הרב ז"ל למשכו אחר דברי אלכסנדר באמרו בהשגחה כי בימי הנביאים היה מביא אל זה הספק מה שיראה בתחלת המחשבה מרוע הסדור והנהגה עם המחשבה בשהנהגתו ית' והשגחתו יאמ' בהסכמה עם הנהגתנו והשגחתנו אמר משה הדבור בידיעת הבורא בעצמותו ובזולתו איננו ממה שראוי שיקוים בספר כי יבטל ענין האלהות בזה אצל ההמון ויספרו הפעולות האנושיות אם לא בספרים המיוחדים לבעלי היצירה החשובה אשר נדבקו עמו וכל מחשבתם פנויה עליו והם השקועים בחכמה אשר יחדם האל באורו וזהרו והעלם על האמתות כמו שהשקה המזון המעולה לחלק מן האנשים אשר הוא בחקו סם המות היתה ראויה הנקמה ממנו ואם היה בחוק זולתו מזון אך אין למנעו ממי שהוא בחקו מזון וימות ברעב לשמוע דבר יי' ולכן נקשה הסם הלבייי למי שהוא לו מזון לחם אבירים לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו ונהנים מזיו שכינה ונמנעהו ממי שהוא לו סם המות ונפשם קצה בלחם הקלוקל ואחר זאת ההקדמה אשאל הכפרה מאת האל ית' ובהתנצלות מאנשי החכמה ואכון לקראת אלהי ישראל ואסיר המסוה ואדקדק המסך עד נזכה לקבל סתר אור פניו ואבין מעצמותו מה שאפשר כפי החקירה האנושית וארחיב הדבור באלו הדרושים ואאריך בהכרח עד יצוירו אלו הענינים הנפלאים על אמתתם ואומר לא הביא הפילוסופים האמתיים לאמר ידע זה האל ולא ידע זה ויש דעה בעליון עם שידע זולתו עם השפלו עצמו מה שאמ' הרב ז"ל ממה שידמו מההעדר סדור עניני בני אדם כי הפילוסופים האמתים ודרשו באלו הדרישות על דעתם מעלת האדם וכי רעתם מהם ומהכרח הטבע וכי ההנהגה הנאמרת על הראשון ית' נאמרת בשתוף עם הנהגתנו ולא הלכו גם כן בשביל רבוי הידועים בידיעה הנצחית אל המאמר בשהוא לא ידע דבר זולת עצמו כמו שחשב אבן סיני וכמו שהעיד עליו

הרב ז"ל אבל שלא תדמה ידיעתו לידיעתנו אשר בתכלית החלוף לו ולא ישלם הנכבד בפחות והעלה בעלול כי היה המושכל עלה לשכל ושכלו ית' הוא הפועל לכל הנמצאות ומקנה הסדור וההדרגה הנמצאים בם לא שיצא משם ומן ההשתכלות בם כענין בשכלינו ולכן לא יהיה שם התרבות והתחדשות מדע ואם לא יסכל דבר למה שאין מטבע השכל המשלים הבלתי נשלם הפועל הבלתי מתפעל שיואר באלה החסרונות והנה בבאורי לתארים הבאתי לך דברי אבן רשד על מה שהניע המדברים אל הסברא ההיא וראיתי שהנה יחויב זה יותר במה שהניע הפילוסופים על זאת הסברא ועל כיוצא בזה נאמר לא תורה שלמה שלמורי בשיחה בטלה של המדברים ואיני יודע אחד מן הפילוסופים האמתים שיאמר שהשם לא ידע כל דבר עם אמרו שהוא ידע עצמו ואין כל מגונה כוזב כמו שאין כל משובח צודק ואפלא מדבור סרה שאמ' הרב ז"ל שדברו הפילוסופים על השם ית' כי בזה הלשון אמרו אבן רשד אך קרה דבר סרה הוא ינוח עמהם בזה וזה תרף לשונו אמר אבן רשד ראוי לאשר ירצה לדבר סרה על אלה הדברים שידע שהרבה מן הענינים אשר יתקימו בחכמות העיוניות אשר לוקחו בתחלת העיון ואל מה שישכיל ההמון מזה היה בצרוף אליהם דומה במה שישיג הישן בשנתו ולו נאמ' להמון ולמי שהוא גבוה במדרגה בדבור מהם כי השמש אשר יראה לעין בשעור רגל הוא כמו מאה וששים כפל מן הארץ אמרו שזה מן השקר והיה מי שידמה זה אצלם בישן אבל אין דרך שתגיע כמו זאת הידיעה אלא בדרך המופת וכאשר היה זה נמצא בענינים הלמודיים הנה יותר ראוי שיהיה זה נמצא בידיעת האלהות ר"ל שיהיה מגונה להמון ופחות בתחלת הדעת ויהיה מה שיראה באחריתו לשכל הוא אצלו מכת הבטל בראשית ענינו וכבר יקרה לא בענינים האלהיים לבד העיוניים אבל גם במעשי ולזה לו שערנו שמלאכה מן המלאכות כבר נעלמה אחר כן ידומה מציאותה היה בתחלת הדעת מן הבטל ולזה יראו הרבה מן האנשים שאלה המלאכות הם ממשיגים אינם אנושיים ויחסום אל הנביאים וקצתם אל השטן ולכן ראו למי שבחר דרישת האמת כאשר מצא מאמר מגונה ולא ימצא הקדמות משובחות יסירו ממנו זה הגנות שלא יאמין שזה מאמר בטל ושידרשהו בדרך המיוחד אליו ויעשה בהולדת זה בארך הזמן והסדור כפי מה שישפטהו טבע אותו הענין המתלמד וכל שכן בידיעות האלהיות ואנחנו נתיר עתה ונבאר מענינים משובחים והקדמות ידועות ואם לא יהיו מופתיות הענינים אשר הטעו הפילוסופים אל סברת אלה הדברים בהתחלה הראשונה ושאר הנמצאות ושעור מה שהגיעו אליו מזה השכלים האנושיים ונאמר אמנם הפילוסופים הנה הם דרשו ידיעת הנמצאות בשכליהם ולא נשענו לקבלת מאמר בלתי מופת וזה שהם מצאו הדברים המוחשים אשר תחת הגלגל

שני מינים בעלי נפש ובלתי בעלי נפש ומצאו כל אלה יהיה המתהוה מהם בדבר קראוהו צורה והוא הענין אשר בו הושם נמצא אחר שהוא נעדר ומדבר קראוהו חמר והוא אשר ממנו יהיה כי כל אשר יתהוה מהם אמנם יתהוה מנמצא זולתו ומצאוהו ג"כ מתהוה מדבר קראוהו פועל ובעבור דבר יקראוהו תכלית וקימו סבות ד' ומצאו הדבר אשר יתהוה בו המתהוה ר"ל צורת המתהוה והדבר אשר ממנו יתהוה והוא הפועל אחד אם במין כאדם יוליד אדם אם בסוג כפרד ובעבור שהסבות לא ימלט אצלם אל בלתי תכלית הכניסו סבה פועלת ראשונה נשמרת מהם יש מי שאמ' שהיא הגרמים השמימיים ומהם מי ששמה התחלה נבדלת עם הגרמים השמימיים ומהם מי ששם זאת ההתחלה ראשונה ומהם מי ששמה תחתיה והספיקו בהוית הגרמים הפשוטים בשמים והתחלת הגרמים השמימיים ואולם מה שתחת הגרמים השמימיים מהענינים המתהוים קצתם מקצת בעלי נפש הנה חויב שהכניסו בעבור הנפש התחלה אחרת והוא נותן הנפש ונותן הצורה והחכמה אשר תראה בנמצאות והוא אשר יקראה גאלנוס הכח המצירת וקצת אלה שמה זה הכח התחלה נבדלת וקצת שמוהו שכל וקצת שמוה נפש וקצת שמוה הגשם השמימיים וקרא גליאונוס זה הכח הבורא וספק אם הוא האל ר"ל דבק המציאות בו או זולתו בצומח ובחי מזריעי זרע ואולם בזולת זה מהבלתי מזריעים הנה נראה שאין הצורך להכניס זאת ההתחלה והשעור מה שהגיע אליו חקירתם מהנמצאות אשר תחת השמים וחקרו גם כן מהשמים והסכימו על שהם התחלות הגשמים המשתנים אשר הנה ונראה להם שהם בלתי מתהוים וזה שהמתהוה במה שהוא מתהוה נראה מענינו שהוא חלק מזה העולם המוחש ושלא תשלם הויתו אלא מאשר הוא חלק וזה שהמתהוה מהם אמנם יתהוה מדבר ובדבר ובמקום וזמן ומצאו הגשמים השמימיים תנאי בהתהוותם מפני שהם סבות פועלות רחוקות ולו היו הגרמים השמימיים מתהוים כמו זאת ההויה הנה היו גשמים קודמים מהם הם תנאי בהיותם והיו הם חלק מעולם אחר ויהיו הנה גרמים שמימיים כמו אלה ואם היו ג"כ אותם מתהוים חויב שיהיה לפניהם גשמים שמימיים אחרים וילך זה אל בלתי תכלית ואחר שהתישב אצלם בזה המין מן העיון ובמינים רבים וזה הקרוב מכולם שהגרמים השמימיים בלתי הוים ולא נפסדים נראה שאלה גם כן ר"ל הגרמים השמימיים להם התחלה יתנועעו בם ומהם ונראה להם ג"כ שיחויב שהתחלות המניעות אותם נמצאות אינם גשמים ולא כחות בגשמים אולם היותם התחלות אינם גשמים הנה לפי שהם התחלות ראשונות לגשמים המקיפים העולם ואולם היותם אינם כחות בגשמים והגשמים תנאי במציאותם כענין בה בהתחלות הבעלי חיים הנה לפי שכל כח בגשם אצלם הוא בעל תכלית אחר שהיו

מתחלקים בהתחלק הגשם וכל גשם הוא בזה התאר הנה הוא הוה נפסד ר"ל מורכב מהיולי וצורה וההיולי תנאי במציאות הצורה וגם כן לו היו התחלותיהם על צד התחלות אלה הגרמים השמימיים כמו אלה והיו צריכים אל גשמים אחרים יותר קודמים מהם ואחר שהתישב להם מציאות התחלות בזה התאר ר"ל שאינם גשמים ולא כחות בגשמים והיה כבר התישב להם מענין השכל האנושי שלצורה שני מציאויות מציאות מושכל כאשר הופשטה מן ההיולי ומציאות מוחש כאשר היתה בהיולם המשל בזה שהאבן לה צורה חמרית והיא בהיולי חוץ לנפש וצורה היא השגה ושכל והיא מופשטת מן ההיולי בנפש חויב אצלם שיהיו אלה הנמצאות הנבדלות בשלוח שכלים גמורים לפי שכאשר היה שכל במה שהוא נפרד מזולת ר"ל מפעל השכל הנה מה שהוא נפרד בשלוח ובעצמו יותר ראוי שיהיה שכל וכן חויב אצלם שיהיה מה שישכילוהו הם צורות הנמצאות וסדור אשר בהם כענין בשכל אנושי אחר שהיה השכל אינו דבר זולת השגת צורות הנמצאות מצד הם בזולת חמר והתאמת אצלם מפני זה שלנמצאות שני מציאויות מציאות מוחש ומציאות מושכל ושיחס מציאות המוחש מן המושכל הוא יחס העושים במלאכה מידיעת האומן או בנפש האומן וסברו בעבור זה שהגרמים השמימיים משכילים אלו ההתחלות ושהנהגת מה שהנה מן הנמצאות אמנם הוא מפני שהם בעלי נפשות ואחר שהקישו בין אלה השכלים הנפרדים ובין השכל האנושי ראו שאלה השכלים יותר נבדלים מן השכל האנושי בשמו שכליהם הם צורות הנמצאות ושצורת אחד מהם מה שתשיג מצורות הנמצאות וסדורם כמו שהשכל האנושי אמנם הוא מה שישיגהו מצורות הנמצאות וסדורם אבל ההבדל ביניהם שצורות הנמצאות הם עלה לשכל האנושי כי היה נשלם בם על צד אשר ישלם הדבר הנמצא בצורתו ואולם מושכליהם הם עלה בצורות הנמצאות וזה שהסדור וההדרגה אשר בנמצאות אמנם הוא דבר נמשך למה שנשיגהו מסדור הנמצאות ומדרגתם ולזה היה חסר מאד לפי שהרבה מהסדור וההדרגה אשר בנמצאות לא נשיגהו בשכל אשר בנו וכאשר היה זה כן הנה לצורות הנמצאות המוחשות מדרגות במציאות היותר פחות מהם מציאותם בחמרים אחר כן מציאותם בשכל האנושי יותר נכבד ממציאותם בחמרים אחר כן מציאותם בשכלים הנפרדים יותר נכבד ממציאותם בשכל האנושי אחר כן להם באותם השכלים מדרגות מתעלות כפי התעלות אותם השכלים בעצמם ואחר שענינו גם כן אל הגרם השמימיים ראו באמת שהוא גשם אחד דומה בחי האחד לו תנועה אחת כוללת דומה לתנועת החי הכוללת והיא העתקתו בכל גופו וזאת התנועה היא התנועה היומית וראו ששאר הגשמים השמימיים ותנועתם חלקיות דומי באברי החי האחד החלקיים ותנועתם החלקיות וסברו בעבור

הקשר אלה הגשמים קצתם בקצת ושובם אל גשם אחד ותכלית אחת והשגיחם אל פעל אחד והוא העולם בכללו שהם ישובו אל התחלה אחת כענין באומנים הרבים אשר יעשו בעשוי אחד כי הם ישובו אל מלאכה אחת ראשיית וסברו בעבור זה שאותם ההתחלות הנפרדות ישובו אל התחלה אחת הסדור וההדרגה אשר הוא יותר מעולה מן הנמצאות אשר לצורות והסדור וההדרגה אשר בכל הנמצאות וזה שהסדור וההדרגה הוא הסבה בשאר הסדורים וההדרגות אשר במה שתחתיו ושהשכלים יתעלו בזה כפי ענינם ממנו בקורבה והרוחק הנה הראשון אצלם לא ישכיל אלא עצמותו והוא בהשכילו עצמותו ישכיל כל הנמצאות ביותר מעולה אשר במציאות ויותר מעולה שבהדרגות ויותר מעולה שבסדור ומה שתחתיו הנה עצמו הוא אשר ישכילהו מן הצורות וההדרגה והסדור אשר בשכל הראשון ושיתרונם אמנם כיתרונם בזה הענין וחויב מזה אצלם שלא יהיה הפחות שבמעלה משכיל מהיותר מעולה מה שישכיל היותר מעולה מעצמו ולא היותר מעולה משכיל מה שישכיל הפחות מעולה מעצמותו רצה שיהיה מה שישכיל כל אחד מהם מהנמצאות במדרגה אחת לפי שלא היה זה כן היו מתאחדים ולא היו נפרדים הנה מזה הצד אמרו שראשון לא ישכיל אלא עצמותו ושאשר ימשך לו אמנם ישכיל הראשון ולא ישכיל מה שתחתיו לפי שהוא עלול ולו השכילו שב שהעלול עלה והאמינו במה שישכיל הראשון מעצמותו הנה הוא עלה לכל הנמצאות ומה שישכילהו כל אחד מן השכלים אשר תחתיו הנה ממנו מה שהוא עלת הנמצאות המיוחדות בזה השכל רצוני בבריאתם והוא כל מה שתחתיו וממנו מה שהוא עלה לעצמותו והוא השכל האנושי בכללו ועל זה ראוי שתובן סברת הפילוסופים באלה הדברים והדברים אשר הניעום אל כמו זאת הסברא כאשר עוינו אינם יותר מועטות הספוק מהדברים אשר הניעו המדברים לסבור בהתחלה הראשונה מה שסברוהו ר"ל שהם סברו שהוא עצמות בלתי גשמות היא יודעת רוצה יכולה מדברת שומעת רואה ושהיא הפועלת לכל הנמצאות בלי אמצעי ושידיעתו בלתי בעלת תכלית אחר שהיו הנמצאות בזה התאר ושזאת העצמות נמצאת עם כל דבר ובכל דבר ר"ל מתדבקת בהם דבקות מציאות הנה התחילו התחלת הנמצאות נפש כוללת נפרדת מן החמר מצד לא ישוער הנה מה שגנו בו הפילוסופים ממה שישערו בו מן ההתחלה הראשונה כאשר לא תשכיל אלא עצמותה הנה היא סכלה כל מה שברא הנה אמנם היה מחויב זה לו היה מה שישכיל מעצמותו דבר הוא זולת הנמצאות בשלוח ואמנם אשר יניחו שאשר ישכילהו מעצמותו הוא הנמצאות ביותר נכבד שבמציאות ושהוא השכל אשר הוא עלה לנמצאות לא שהוא ישכיל הנמצאות מצד שהם עלה לשכלו כענין בשכלינו הנה ענין אמרם שהוא לא ישכיל מה שתחתיו

מן הנמצאות הרצון בו שהוא לא ישכילם בצד אשר נשכילם אנחנו אבל בצד אשר לא ישכילם משכיל נמצא זולתו לפי שלו ישכילם נמצא זולתו בצד אשר ישכילם הוא ישתתפו בידיעתו ית' מזה כי זה הוא התאר המיוחד בו ישתבח ולכן לא נעביר בידיעתו בשהיא כוללת ולא חלקית לפי שהכולל והחלקי שלולים מן הנמצאות וכולל הב' ידיעות הווה נפסד ולכן היתה בטלה בשם ית' השאלה הידע החלקים אם לא ידעם כמו שיבא וזאת השאלה ר"ל הידע זולתו הוקפה בין שני חלקים הכרחיים אחד מהם שהאל לו השכיל הנמצאות על שהם עלה לידיעתו חויב שיהיה שכלו נפסד ושישלם הנכבד בנקלה ולו היתה עצמותו בלתי משכלת הדברים וסדורם היה הנה שכל אחד אינו משיג צורות הנמצאות על מה שהם עליו מן ההדרגה והסדור וכאשר היו שני אלו הפנים בטלים חויב שיהיה מה שישכילהו עצמותו הם הנמצאות במציאות יותר נכבד מן המציאות אשר היו בו נמצאות והנגלה על שנמצא האחד בעינו נמצאו לו מדרגות במציאות הוא מה שיראה מענין הנפש כי המראה נמצא לו מדרגות במציאות קצתם יותר נכבד מקצתם וזה שהיותר פחות שבמדרגותיו הוא מציאותו בהיולי ולו מציאות יותר נכבד מזה והוא מציאותו בראות וזה שזה המציאות הוא מציאות המראה משיג עצמותו ואשר לו בהיולי הוא מציאות דוממי בלתי משיג עצמותו וכבר התבאר גם כן בחכמת הנפש שלמראה ג"כ מציאות בכח המדמה ושהוא יותר נכבד ממציאותו בכח הרואה וכן בכח הזוכר מציאות נכבד ממציאותו בכח המדמה ולו בשכלו מציאות יותר נכבד מכל מציאויותיו והוא המציאות אשר אי אפשר שימצא מציאות יותר נכבד ממנו אלה דברי אבן רשד בהתחסדו עם רעיו מסיר הגנות מחבריו הפילוסופים כולל היתר כל הספקות אשר בידיעת זולתו מבאר כל עמקותיו מסדר חקירתם ואיך עלו עד החקירה העליונה לא להתגדר ולא להתגאות אך נתנו לו הגאות האמתי ר"ל לבלתי השוות שכלו עם שכלינו כמו שאין להשוות עצם מראותו עם מראתנו אשר השכלים צורתם ואמרו ואין הטבע בעל שכל והשגה ירצה שידע מהו עושה ואם הוא חכם במה שמביא אל התכלית וזה מוסכם מכל הפילוסופים כי הכח הטבעי אשר בזרע האדם המהוה המציר אינו בעל שכל ואם אבובכר בן אלציג כבר אמ' שבו התחלה שכלית פועלת אמנם לא ראיתיו לאחר זולתו אבל זאת ההנהגה דומה למלאכת מחשבת בלתי מחטיא בהביאו אל התכלית המכוון אשר בעבורו קדמו כל הסבות תבוא לפי דעת הפילוסופים מהתחלה שכלית יגיע מאתו טבע יכוין בזאת ההנהגה ותישרהו והוא מפעולת בעל שכל לפי דעתו הוא ממציא הטבע המכוין לתכלית ומשפיע הצורה והוא אשר הטביע אלו הכחות וכו' עוד אמ' מפני היות עניני בני אדם האפשריים בטבעם בלתי מסודרים ירצה אשר

רוב ענייניהם כמו שאמ' אינם ענינים טבעיים לבד אבל נמשכים ג"כ להיות האדם בעל יכולת והשתכלות והם אפשריים בטבעם כי כמו שאמ' ארסטו' ואם בהמצא המסובב יחויב שימצאו העלות הקודמות הנה בהמצא הסבות לא יחויב שימצאו המסובבים המתאחרים כי אינם יחסם להם בהכרח אבל תפול שם סבת ההזדמן והבחירה ולולי זה יהיו הענינים כלם הכרחיים ואינו כן ואמרו בלתי מסודרים ירצה על ההקש הנאות מורה על שהוא מהנהגת מנהיג וכונת מכון משגיח עליהם עוד אמ' רוצים בו שהשם אם הוא עמוד שהכל נשען עליו הוא בלתי משיג אלו הענינים הפרטיים ירצה והוא הנרצה באמרו אינו רואה ואינו שומע ולא הגיע מאתו לא מצוה ולא אזהרה לנביאים והוא הנרצה באמרו ולא מדבר כי הדבור נמשך מהראיה והשמיעה והאמת שהמצות והצואות כולם נתנו מרועה אחד כפי ההכנה אשר יוטבע עליו וכבר קדם אמתת הנבואה וגדרה ומדרגותיה כי לא יעשה יי' דבר כי אם גלה סודו וכו' הנמצאים והמדרגה אשר ייוחד משה רבינו ע"ה כפי הבחינה השנית גם המעמד הנבחר והמקצץ בנטיעות הוא מי שלא יסכים הענפים עם השרשים:

פרק כ

ונטה קצת בעלי העיון לאמר שהידיעה נתלית במין ומתפשטת על שאר אישי המין בענין אחד אי זה מן המדברים אמ' והוא אמרו והוא דעת כל בעל תורה ואמרו ולא ידע אם כן אלא הדבר הקים אשר לא ישתנה רמז בזה על אבן סיני שהראשון ישכיל עצמו התחלה לשפע מה שישפע ממנו וישכיל הנמצאות כולם במיניהם שכל כולל לא חלקי כדי שלא יחיב שנוי אחר שידיעתם קימת עוד אמ' וכמו שיש עצם מחויבת המציאות מאתה התחיב תמיד כל נמצא מצד עצמה או היא הפועלת כל אשר זולתה אחר העדר לפי דעתנו כן נאמר שהעצם ההוא משגת כל אשר זולתה ובזה חיבה או פעלה לא יעלם ממנה דבר בשום צד מכל מה שהמציא והמשיג הוא המושג והשיג עצמו הוא השיג זולתו וכאשר ידע עצמותו ידע מה שהוא לו התחלה מבלי שיכנס הזולת בעצמו ומבלתי רבוי ועליליות והפילוסופים האמתיים לא יצטרכו אל זאת התוכחת כי הם יורו זה והם אשר יאמתוהו על האופן אשר אמרו אותו אמרו הצורות אמנם היא בלתי יודעות לפי שהם בחמרים הנה הנמצא אשר אינו בחמר הוא בעצמו ידיעה וזה שאנו נמצא הצורות אשר הם בחמרים כשהופשטו בנפש היו שכל וידיעה כי השכל אינו דבר יותר מהצורות המופשטות מן החמר וכאשר היה זה כן במה שאינו מופשט בשרש טבעי הנה אשר הוא מופשט בעצמותו ושרש טבעו הנה הוא יותר ראוי שיהיה ידיעה ושכל ובעבור שהיה השכל אינו דבר יותר מהשגת המושכלות ומושכלי הדברים הם אמתות

הדברים ומהיותיהם הנה השכל ממנו הוא הדבר המושכל ואין שם שנוי אלא מצד שהוא מושכל דבר איננו בטבעו שכל ואמנם ישוב שכל בהפשיט השכל צורתו מן החמר הנה הנפרד מן החמר השכל ממנו הוא הוא המושכל מכל הצדדים אחר שהיה המושכל הוא בטבעו מושכל לא מושכל היולאני ישוב מושכל מצד פעל הזולת בו וכאשר היה זה כן והיה השכל אינו דבר זולת השגת סדור הדברים ומדרגותם הנה יחויב שהשכל הנפרד מצד שהוא נפרד והוא הוא המושכל שישיג הסדור מצד עצמו ושלא ישען בהשכיל הנמצאים אל הדברים הנמצאים ויתאחר מושכלו מהם כי ימשך שכלו לסדור הנמצא בנמצאות וישלם בו ויקצר במה שישכילהו מטבעי הנמצאות וסדורם כמו שנקצר אנחנו ממה שיגזרוהו טבעי הנמצאות מן ההדרגה וסדור הנמצא בם ואם הוא הולך על משפט השכל למה שישכילנו מוצא מהם ואין לאל ידו להוציא כל מה שנמצא בנמצא הנה מחויב שיהיה הנה ידיעה בסדור והדרגה במה שהוא שכל בעצמו הוא אב מלאכות והוא הסבה בסדור והדרגה והסכמה הנמצא בנמצא נמצא ולכן לא תתואר השגתו בכוללים כל שכן בחלקיים לפי שהכוללים מושכלים נמשכים לנמצאים ומתאחרים מהם וזה שהשכל הנמצאים נמשכים לו והוא משכיל בהכרח לנמצאים בשכלו מעצמותו לא מעצמותם והסדור וההדרגה הנמצאים בנמצאות בסדור אשר הוא סבה לא שיעלל וישג בם ואין בשכלו דבר חוץ מעצמותו כי יהיה השלם אשר אין עלה לו עלול מהנמצא אשר ישכילהו ומקצר וכאשר הובן זה מסברת הפילוסופים הבנה שהשכל הנפרד לא ישכיל אלא עצמותו ושהוא ישכיל עצמותו בהשכילו כל הנמצאות אחר ששכלו אינו דבר יותר מהסדור וההדרגה אשר בכל הנמצאות ואותו הסדור וההדרגה הוא אשר יקבלוהו הצורות הפועלות בעלי הסדור וההדרגה הנמצאים בכל הנמצאות רוחה נוצצה בם והוא אשר יקראוהו הפילוסופים הטבע כי יראה שכאשר נמצאו כחות פועלות הועלתה על סדור השכל והדרגתו אי אפשר שיהיה בצורה ואי אפשר שיהיה מפני שכל דומה בשכל אשר בנו כי הוא מקצר ועלול מהסדור וההדרגה הנראה בם אבל מפני שכל יותר עליון מכל הנמצאות וראש הראשים מנהיג ומצוה למנהיגים ואינו לא כולל ולא חלקי נקי מן הרבוי המשיג אל מושכלינו ולא יצויר בו שנוי בין המשיג והמושג ולא בין השיגו עצמו והשיגו שהוא התחלה לו והשיג עצמו והשיג זולתו והותרו כל הספקות ולא ניחס לאל חסרונותינו ואולם אשר בנו הנה השיגו עצמות הדבר בלתי השיגו שהוא התחלה לדבר ובין השיגו זולתו בלתי השיג עצמותו באופן מה אבל בו דמות באותו השכל ואותו השכל הוא אשר הקנה לו אותו הדמות והשלמות מה הנמצא בנו הוא לשלמותו האמתי המשל בזה שהשכל אמנם ישוב הוא המושכל מצד שהוא משכיל לפי שהנה שכל הוא

המושכל מכל הצדדים כי כל מה שנמצא בו תאר חסר הוא הוא נמצא לו בהכרח מפני נמצא מה בו אותו התאר שלם כמו החם החסר מפני החם השלם והוא האש והחי חסר מפני חי שלם והוא הגלגל משכיל בשכל שלם ואם היו פועלות כל הנמצאים פעולות שכליות שלמות מתוקנות ואינם בעלי שכלים הנה שכל בעבורו היו פעולות הנמצאים פעולות שכליות ומי שלא יבין זה מחלושי החכמים הוא אשר ידרוש ההתחלה הראשונה תשכיל עצמותה לבד או תשכיל דבר חוץ מעצמותה ואם תשכיל דבר חוץ מעצמותה הנה תשלם בזולתה ואם לא ישכיל אלא עצמותה הנה הוא שכל בכל מה שברא והפלא מאלה האנשים שסלקו תארי הבורא מן החסרונות אשר השיגו בתארים ההם בברואים ושכחו זה בשכל נשמר שכלו דומה בשכלינו והוא יותר ראוי מכל הדברים לסלק החסרונות ממנו כי הוא עצמותו ואין שתוף בין ידיעתינו לידיעתו כמו שאין שתוף בין עצמינו ועצמו אחר שהיה השכל והוא עצמינו ועצמו ובכלל השכילו ית' הוא בשתוף השם עם שכלינו מפני שהוא פועל לא מתפעל ומשלים לא נשלם ושכלנו מתפעל לא פועל נשלם לא משלים ולכן לא יעתק המשפט משכלנו על שכלו והנה כלל הרב ז"ל והבדיל שכלו משכלנו בארבעה הבדלים. תחלת זה בהיות המדע האחד יאות וישוה לידיעות רבות מתחלפות במנין כי לא תתרבה ידיעתו ברבוי הידועים כי היא במה היא אחת תקיף בכל הענינים ואינו נמנע בו ית' ההפרדה בידועים עם התיחדות הידיעה וכאשר מנעו ממנו הפרדת הידיעה בעצמו והידיעה בזולתו לא עשו כן מצד שיהיה שם רבוי הידיעות אבל על שלא ישכיל זולתו כמו שאמרנו במה הוא זולת כדי שלא תהיה העלה עלול מעלולה ונשלם בה ואשר נמנע בו גם כן הוא שידע לא בעצמו אבל בידיעה נוספת על עצמותו זה הרבוי ר"ל מנשוא ונושא נמנע בו גם כן לא רבוי בידועים עם התאחדות בידיעה עד שאין רבוי בידועים בידיעתו כענין רבוים בידיעתנו וזה כי רבוי הידועים בידיעה האנושית הם מצד הצורות הדמיוניות אשר נעתקו אל טבע המושכלות וכאלו זה רבוי מקומי ועם זה רבוי שני גם כן והוא רבוים בעצמם בשכל מצד התחלק הסוג המושג אל מיניו הנמצא אל המאמרות העשרה כי שכלנו הוא אחד מצד הנמצא הכולל המקיף כל הנמצאות ומתרבה בהתחלק הכולל אל המיוחד וכאשר היתה הידיעה הראשונה מסולקת מן הכולל כל שכן מן החלקי אחר שהיו הכוללים מוצאים ונמצאים מהאישים וידיעתו ית' בלתי עלולה חויב שיסולק זה הרבוי המשיג מצד המינים וישאר שם רבוי לא ישיגהו אלא האחר כי יהיה שכלנו הוא ולכן אמרו האנשים שלשכלנו גבול יעמוד בו והוא הנקרא מעמד השכל והוא מה מאויך זה הענין וציורו. השני בהתלותו במה שלא נמצא והוא יתלה בנמצא כי לא יתפעל כל שכן שלא יתלה בבלתי נמצא כי האמת

שלא ישכיל מעצמותו אלא עצמותו לא ענין מצטרף והוא היותו התחלה אבל עצמותו היא השכלים גם כל הנמצאות באופן יותר שלם ויותר נכבד מכולם ולו השכיל היותו התחלה השכיל מה שהוא התחלה על המין מן המציאות אשר הוא עליו וישלם הנכבד בפחות כי המושכל הוא שלמות המשכיל כל שכן שלא ישכיל הבלתי נמצא אבל כמו שבהשכילו עצמו יגיעו כל מצוריו כי ציורו הנמצאות הוא הדמות הצורה אשר בנפש האומן ומן הצורה ההיא מגיעים כל העשוים ככה לא יעלם ממנו תעלומה אפי' גרגיר דוחן אחר שהוא נמצא ומציאותו מגיע מציורו וכן אשר ימצא ידוע אצלו על זה האופן אחר שכבר ימציא ומציאותו אמנם הוא במה הוא בנפש האומן ודע זה. השלישי הקפו במה שאין תכלית לו כבר ידעת כי הידיעה בכולל ידיעה בכח כי הכוללים נמצאים בכח בענינים לא נמצאים בפועל כי אם היו נמצאים בפועל לא היו מהויות לאישים ואם לא היו נמצאים בכח היו טובים הנה הכוללים נמצאים בשכלים ר"ל בפועל לא בענינים רק בכח ולפי שהיו הכוללים בכח באישים היתה הידיעה בכוללים גם כן נכנס בם הכח להולד בו חלקיים הנה כל אשר היתה ידיעתינו יותר כוללת היתה יותר נכנסת בשער הידיעה בכח והכח חסר מן הפועל הנה לא תמצא בידיעה הראשונה ידיעה בכח כי היא ידיעה חסרה וידיעה בהיולי אבל היא ידיעה בפועל ואין שם כולל כלל כי הוא עלה לא עלול ולא רבוי נולד מכח אחר שאין שם כולל ולא חלקי הנה הבעל תכלית והבלתי בעל תכלית משפטם בו שוה כי אמנם נמנע אצלנו השגה בלתי בעל תכלית בפועל לפי שהידועים אצלנו נפרדים קצתם מקצת בידיעה והידיעה מתרבת בהם אולם ידיעתו ית' אשר יתאחדו בה הידועים כולם והיא אחת ובפעל שלם כמשפט צורת מראה אשר המראה מקפת הכל ושלמה אשר אין חוץ ממנה דבר כאלו היא כתר אחד בו יוכתר הכל הנה הבעל תכלית ובלתי בעל תכלית הכל שוה בחקו כי הוא התחלה פשוטה והוא ידיעה ושכל בפועל בו הכל והוא אשר הקנה העולם על שיהיה נמצא ומושכל ומסודר לא שיהיה הוא המשכיל מצדם ולכן התאחד בו הכל וישוה הבעל תכלית והבלתי בעל תכלית אצלו ואיוך זה הענין וציורו מיוחד לו הנה ידיעתו ית' המקפת לכל ואם אינה כוללת ולא אישית הוא יותר דומה בידיעתנו האישית למה שהיא הידיעה בפועל וכאלו היא הידיעה בפועל וכאלו היא הידיעה אישית בלתי מתוארת בתכליתי ואני אומ' על זה כי למה שהיה הוא ית' בלתי בעל תכלית לא יעלם ממנו הבלתי בעל תכלית כי לא יעדיף הבלתי בעל תכלית על הבלתי בעל תכלית וזהו שרמז ישעיהו ע"ה בהיתר ספק לא זכרו ואמ' הלא ידעת אם לא שמעת וכו' אין חקר לתבונתו ר"ל הלא תוכל לדעת במופת אם לא שמעת בקבלה אלהי עולם יי' שהממציא העולם הוא מתמידו ומנהיגו

בורא קצות הארץ ר"ל כל מה שיגבילהו קווצותיו לא ייעף בהנהיגם ולא ייגע בהשגחתם ואם האישים בלתי בעלי תכלית במספר והכללים בלתי בעלי תכלית בקיום ועמידה כי אין סוף לתבונתו והבלתי בעל תכלית יגיע מאתו הבלתי ב"ת ולא יעדיפהו הבלתי בעל תכלית ודע זה כי הוא מאד נאה ומשובח עם היותו צודק אמתי כשיובחן על אופנו כאשר העירונו עליו. הרביעי בהיות מדעו לא ישתנה בהשיג המחודשים ואם ישתנה הידוע ונראה שידיעת הדבר עתיד להמצא אינו הידיעה בו שכבר נמצא אבל הנה תוספת אחת והוא שמה שהיא בכח שב בפועל אחר כן כשיעדר תוספת אחרת והמשל בזה שהשמש תלקה אחר שלא היתה לוקה אחר כן תלקה תגלה ויגיעו ללקות ג' ענינים ענין בו היה מקנה המציאות ר"ל שיהיה וענין הוא בו נמצא ר"ל הווה וענין שלישי הוא בו נעדר אבל היה קודם ולנו כנגד אלו הג' צדדים מן האופנים ג' ידיעות מתחלפות ויחיבו שנוי העצמות היודעת כי אין ענין לשנוי היודע אלא חלוף היודע והוא ידע ראשונה שהלקות נעדר ושנית שהוא הווה ושלישית שהוא היה ואינו הווה עתה אמנם אחר שהיתה ידיעתו בנמצאות לא תתואר בכולל ולא בחלקי כי אינה שכל מתפעל ועלולי ומאשר היא ידיעה בלתי מתפעלת לא ישכיל זולתו ואם מצד מה ישכיל זולתו מאשר הוא עצמותו ידיעה פועלת הנמצאות כי יתלה שכלו בם אחר שאי אפשר שיתלה בהעדר הנה אמנם תתלה בם בצד נכבד ומשובח בצד לא תתואר בחדוש והשנוי כי כמו שלא היו הידועים סבת ידיעתו כי הוא פועל לא מתפעל ככה לא יתנו שנוי בשנוים ולא תתחדש ידיעתם מצד חדוש הידועים כמו שהנראים חדושם עלת חדוש השגת הראות כי תהיה ידיעתו על הקש ידיעתנו וידיעתנו עלולת הנמצאות וידיעתו עלתם הוא מחדש ואינו מתחדש. החמישי שידיעתו ית' לא תכריח אחד השני אפשריים הלא קדם לך כי היות האדם בעל יכולת ושהשם ידע כל דבר מבואר הוא במעט התבוננות שיביא אל הסתירה וככה המשפט בשאר האפשריים אבל למה שהיה עצמותו ית' ידיעה פועלת והסדור אשר בו סבת הסדור וההדרגה אשר בנמצאות והיה מהסדור אשר בטבע הנמצאות שמהם הכרחיות ומהם אפשריות הנה ידיעתו ית' לא תכריח האפשר אבל הסדור אשר בו יתן שהאפשר יהיה אפשר ובמה שידיעתו באישים לא תתחיב שנוי ואם אין ידיעתם קימת כי לא תתואר ידיעתו בכולל ולא בחלקי והיא הידיעה אשר אלה הענינים מחויבים לה עם שלא יעלם ממנו דבר אחר שהם נמצאים והנמצאים מגיעים מידיעתו ככה ידיעתו באחד מן האפשריים לא תכריח האפשר כי לא תתואר ידיעתו בחלקי אפשרי עם שלא יעלם ממנו האפשר המתחדש אחר שהוא נמצא והנמצא מגיע מהידיעה הפועלת הבלתי נשלמת בפעלים ויקבל כל נמצא הסדור במה שבטבעו שיקבלהו ולזה היה הכל צפוי והרשות

נתונה כמאמר ר' עקיבה האלהי וראוי היה שיוחס אליו זה המאמר וכל מה שיראה בכלל אלה הדברים מסתירה הוא לפי בחינת מדענו אשר לא ישתתף עם מדעו כי אם בשם לבד והוא מבואר שידיעתו ית' לא יחלקו בה הצדק והכזב המקבילים אשר יחלקו הצדק והכזב על ידיעת האדם דמיון זה שהאדם יאמר בו אם שידע הזולת ואם שלא ידעהו על שהם סותרים וכאשר צדק האחד כזב האחר והוא ית' יצדקו עליו השני ענינים יחד ר"ל אשר ידעהו ולא ידעהו ר"ל ידעהו בידיעה תשפוט חסרון והיא הידיעה האנושית וידעהו בידיעה לא תשפוט חסרון והיא הידיעה שלא תשיג איכותה אלא הוא וכן הענין בכוללים ובחלקיים יצדק עליו ית' שהוא ידעם ולא ידעם וכן ידיעתו ית' הכרחית במשפט הידיעה ולא תכריח האפשר ואם ידעהו כי כל מגיע יגיע מידיעתו וידיעתו החלקיי והאפשריי בידיעתו החלוף וכן החלקיים הבלתי בעל תכלית זהו אשר ישפטהו שרשי הפילוסופים הקודמים מהם וכבר הלך הרב ז"ל בזה הדרך הישרה והעמיק עד סופו ואנחנו הרחבנו גבולו ליוקר הדרוש ואולם מי שהבדיל ואמ' שהוא יודע הכללים ולא ידע החלקיים בלתי מקיף בסבתם ולא מחויב לשרשיהם כי אלה התפעליות לידיעה המוצאת מן הנמצאות הנה כבר ספרנו סברת האנשים בהסכמה בין מאמרם שהוא לא ידע אלא עצמותו ושהוא ידע כל הנמצאות ושאם היו מה שישכילהו מעצמו הוא זה הסדר היו הנמצאות יותר שלמות ממנו ויותר קודמות בטבע על צד שיוקדם המושכל ממנו לשכל והיה עצמו מפני אלו הנמצאות כענין במה שישכילהו העושה מעשיו והוא מבואר שהנמצאות בעבורו לא הוא בעבורם ושאם היה לא ישכיל אלא עצמו ושבה הנמצאות לא ישכילם בפנים מן הפנים והיה הסדר הנמצא בכאן נאמר בשתוף השם עם הסדר הנמצא בעצמו ומה שישכיל מעצמו הוא סדור אחר נצחי בלתי זה הסדר לא יהיה מה שישכיל מעצמו סבה לזה הסדר המושכל ולא לשום סדר כלל ולא יהיה עלה לנמצאות וזה כולו מגונה ובטל וחלוף מה שהתבאר קודם הנה יחויב שישכיל הנמצאות כלם אך במה הם ידועים לו הוא ידוע אחר והוא עצמו הפשוט ושיהיה הסדר אשר בעצמו נאמר עם הסדר אשר בכאן בהתיחסות והקדימה ואיחור כענין בשם החום אשר יאמר על האש ועל הדברים החמים ובכלל בשאר העלות הנמצאות בזה העולם אשר השם סבה לחסר התאר ההוא הנה הסדר בכאן עלול מאותו הסדר בהכרח כי הוא מטבע הנמצאות וסדרם וידוע בפנים מה לו יותר שלמים מהפנים אשר עליו נמצאים והנמצאות כולם בעלי נפש או בלתי בעלי נפש אמנם ישתדלו וישתוקקו בטבע להתדמות לאותו הסדר אלא שאי אפשר בטבעם שיקנו ממנו אלא שעורים מה והוא משערם במשפט הראשון בכל סוג ויש לנמצאות זה על זה יתרון כפי קרבתם ורחקם במציאות ממנו וכפי מה שיתערב בם ההיולי והם

אשר אי אפשר בטבעם שיקבלו הסדר על השלמות וזה כמו ההפסד והכלוי וזולת זה מן הרעות אשר ישיגו בעולם ההיולאני לא שהרע מעורב בסדר אשר בנמצא הראשון ולא שיכוין הנמצא ההיולאני אל הרע אבל שאי אפשר בטבעם זולת זה והענין בזה כמו שאמ' אבן רשד דומה במנהג בני חורין והעבדים הנה כמו שהבני חורין ימציאו פעולותיהם כמו מה שיצום הנימוס והעבדים ימציאו מעט פעולותיהם על בלתי מה שיצוהו הנימוס כן הענין בדברים אשר יתערב בם ההיולי לא לפי שהנימוס והוא אשר נמשל אליו הסדור אשר בנמצא הראשון התערב בו רע ולא לפי שהעבדים היה אפשר בטבעם במה שיוכיחם סדור הדת והנימוס שלא יפעלו הרע וקצר הנימוס לזכרם אבל לפי שאי אפשר בטבעם זולת זה זהו ענין הרעות המתחדשות הנה עם מציאות ההתחלה הראשונה והגעת הטוב ממנה ר"ל כמו שמצות המלך לא יקבלנה אנשי המדינה בשוה כן הטוב השופע מן הראשון ית' לא יקבלוהו חלקי העולם בשוה ולנמנע טבע קים ולזה יעדנו האל אחר אשר שמנו בני חורין והוציאנו מהיותינו עבדים להיותנו מקבלים מהנימוס אשר בו המסודר בנימוס המגיע על יד נביאנו ובכלל תורתנו הקדושה ולכן נקראת אלהית כי היא בדמות הסדור המחוקה ממנו ית' ושנקבל הטוב בלי הרע ואמ' והיה אם שמוע תשמעו וכו' כי אני יי' רופאך והוא סבת הטוב והסדור אשר הוא סבת הנמצאות כולם ובכלל הנה בעצמים אחד בלתי מתחלק בעצם טבע פשוט הוא מטבע סוג הנמצאות הוא המשער מיני הנמצאות וסבה להם בשני הפנים יחד ר"ל במציאות וידיעה הענין בכל מאמר ומאמר שבו אחד בלתי מתחלק בטבע הוא התחלה בסוג ההוא והוא המשער לכל הנמצאים בסוג ההוא כענין בלובן לכל מיני המראים כי ממנו הורכבה עם העדר הלובן כי השחרות כאלו הוא העדר הלובן וזה בשכל אחד מהמראים אמנם יודע טבעו במה שבו מהלובן והעדרו אשר הוא השחרות ככה כל העצמים יודע טבעם במה שלקחו משלמות העצמות ופשיטות והכרחיותם ושכחם אשר הגשמות והכחניות והחסרונות הוא העדר שלמות העצמות והכרחיות ושלמותו המוחלט הנה הוא ית' הוא הנמצאות כלם בצד יותר שלם וכל הנמצאות הוא בצד יותר חסר והוא היודע בנמצאות הידיעה הקדושה השלמה אשר לא תעלם מידיעתו בגרגיר חרדל לא בשמים ולא בארץ וכל הצורות והכחות אמנם קנו הסדור וההדרגה ממנו ית' והוא מדריגם ותשואות חן חן לנבואת חנה כי הפליאה המאמר קצר לגלות כי אלו הסתרים ולכלול כל מה שבארנוהו הנה לפני כל אנשים שנראה באמרה אין קדוש כיי' ואין צור כאלהינו והבן זה:

פרק כא

כבר קדם לך הבאור איך ית' נבדל שכלו משכלנו בששכלנו נשלם לא משלים מתפעל לא פועל וכי הוא מוצא כל הנמצאות ונמשך מהם וידיעתו ית' שכל משלים לא נשלם פועל לא מתפעל והנמצאות נמשכות מידיעתו וידיעתו בעצמותו היא ידיעתו בזולתו ואצטרך הנה אל דמיון אתנהו לך על זה יתיחס בהבנת זה הפרק ואומר כי אנחנו נראה שידיעת האדם בזולת אשר הם הנמצאות הוא ידיעתו בעצמותו כי אין עצמותו יותר מידיעת הנמצאות עד שידיעת האדם בנפשו והיא בהכרח ידיעתו בשאר הדברים לפי שהוא אם היה זולת הנה מהותו ועצמותו זולת ידיעת הדברים וזה מבואר באומן כי עצמותו אשר בה יקרא אומן אינו דבר יותר מידיעתו בעשוים במלאכתו ולפי שהמהות מן האדם היא הידיעה והידיעה היא ידיעת הדברים הנה כאשר סכל ידוע כבר סלק חלק מעצמותו ואם סכל כל הידועים סכל כל עצמותו וסלוק זאת הידיעה מן האדם הוא סלוק ידיעת האדם בעצמו אחר שהיתה הידיעה בזולתו הוא ידיעתו בעצמותו ואחר שהיה זה כן בשכל האדם ר"ל שידיעתו בעצמותו היא ידיעתו בזולתו הנה כבר ראוי שיחושב זה בשכל הראשון אשר הוא בתכלית האחדות אלא שלמה שהיה פעל השכל היא הציור והיה הציור הפעלות והמצויר הנה שלמות אותו ההתפעלות ותמימותו ועלה לו היה השכל ממנו יתפעל מזולתו בעצם ר"ל ישיג זולתו בעצם וישיג עצמו במקרה ר"ל מצד מה שקרה לזולת שיהיה עצמו אמנם אשר אין לו יסוד הנה השכל בו הוא המושכל בעצמו מכל הפנים ובפרט השכל הראשון אחר שלא היה במה שישכילהו הרכבה כלל כי היה עצמו מתחלק אל היותר חסר והיותר שלם ולא יהיה עצמו בתכלית האחרון הנה יחויב שאשר ישכיל תמיד ולנצח הוא דבר אחד ופשוט והוא עצמו ולזה לא ישכיל אלא עצמו ולזה לא נאמר בו שהוא ישכיל המושכלות פתאום ולא ישכיל שהוא סבה להם ולא ישיגהו בשלא ישכיל זולתו חסרון כי הרבה מן ההעדרים יותר נכבד מהקנינים ולא קנין ימצא לכל בעל קנין כמו שלא יראה האדם הרבה מהדברים יותר טוב מאשר יראה כמה דברים הפחותים הנמאסים ובהשכילו עצמו ישכיל הנמצאות בפנים המשובחים והיה סבה להם ובזה לא ישאר בו ית' עליליות ורבוי ולא סכלות וכמה שנמשך שכלנו והוצאנוהו מן הנמצאות והשתכלותנו בם ובסדורם והדרגתם הנמצאים בהם כן נמשכו הנמצאות והתפעלו וסודרו והודרגו והושפעו מן השכל הראשון בהשכל נפשו כי אין עצמותו יותר מידיעת הנמצאות בשבח המיוחד אליו בלתי מתחדשת ובלתי מתרבת ואין זה אלא כצורה הארונית אשר בנפש האומן שהוא הסבה בהמצא הצורה הארונית בנפשה כאלו דמית שציור האומן לצורה הארונית הוא הסבה בהמצאת הצורה מבלי כלים ועשיה

זולת הציור לעצם ציורו וכחו וזה על שהתיחס אליו ובקדימה לא שתשנה אליו אבל יותר שלמה ומעצמותו אז מצאת חיוב הנמצאות מציורו ית' כי ציורו הוא בצד שהנמצאות נשפעות ומושפעות ממנו ולא יצטרך לכלים ועשיה אחרת זולת הידיעה והסדור אשר בו בם ממנו נמשך הסדור אשר בנמצאות והדרגתם ובכלל הנמצאות נמשכות לידיעתו המשובחת האחת המקפת ומתחדשות מבלתי שתתחדש ידיעה ולא תתרבה והנה הפלא מצד הרב ז"ל להמשיל משל כולל כל מה שאמרנוהו בזה עד שכמעט שעשה המושכל העליון מוחש ואמ' הפרש גדול יש בין ידיעת העושה במה שעשה וידיעת זולתו בעשוי ההוא ודבריו בזה מובנים בעצמם אחרי מה שהרחבנו הדבור באלו הדרושים ושלקח משלו בדרך שיסכים עם מה שבארנוהו לא במה שהעשוי זולת ואם עשאו כי אין זה כונה ולכן הארכנו בזה ודע זה וצריך שתתבונן באמרו אבל הדברים ההם נמשכים אחר ידיעתו הקודמת קדימת סבה המושכת אותם כפי מה שהם עליו והדברים ההם בכלל הם שלש אם מציאות נבדל שרפים עומדים ממעל לו או מציאות איש בעל חמר קים כסא רם ונשא או מציאות בעל חמר משתנה האישים נמשך אחר סדר לא יפסד ולא ישתנה ושוליו מלאים את ההיכל והנה ואם הנמצאות שבו לשלשה אין בו ית' טבע השלוש כמו שכבר יחשב זה לפי שאלה הג' כבר יכללם הנמצא ולהתיר לך זה הספק הגדול והוא ספק היותר חזק שבספקות השלש כי יבא לחשוב שלש בידוע אשר בידיעה האחת והידוע הוא הוא הידיעה באר לך האלהי רבינו משה ז"ל התר אמתי צודק וכי מה שישכיל הוא דבר אחד ופשוט והוא עצמו אשר הוא הנמצא האמתי והפיל מלת המציאות בכל אחד מאלה השלשה חלקים ואמ' מציאות נבדל מציאות איש קים בעל חמר או מציאות בעל חמר משתנה קים בסדרו להראות לך ולהאיר עיניך שאין בו ית' שלש מצד המצויר כי כולם שבים אל הנמצא וידועיו מתחברים בידיעתו במה שידע עצמו האחד ומתקדשים בו מן ההתפעלות והרבוי והשנוי וכל החסרונות ולכן יתארוהו נביאינו בקדושה משולש וזה סודו כי שלשת חלקי הנמצאות אשר הם שעור קומה להתדמות העלול אל העלה שבים אל נמצא מתקדש בנמצא הראשון האמתי מסדר הצבאות ומנהיגם ואין שם שלוש מצד הידועים כמו שהוא מן הנגלה שאין שם שלוש מצד השכל והמשכיל והמושכל כמו חסרי דעה אבל עצמו ידוע לעצמו וזה אמתת עצמו כמו שאין שם רבוי מצד התארים כי חכמתו היא יכולתו אחר שבציורו יגיעו הנמצאות והוא רצונו אחר שמצד ציורו יצאו כי ציורו הוא על זה האופן ובכלל כל מה שתראהו נמשך לידיעתו והיא המזרחת לכל הנמצאות באורו האמתי וציורו על עצמו המשובח והמשל היותר נמרץ בזה אצלי הוא תציר כאלו הוא מראה גדולה וכן עין הנמצא יורשמו בה כל הנמצאות מצד אמתת עצמה

על שהיא היא הצורות ההם על שיגיעו בעצמם מן החקוי והרושם ההוא לא שיתרשמו במראה מצד מציאות בעצמה כי זה מענין הנמצאות בשכלינו אבל עצמותם המשובח אשר להם במראה האחת במוחלטת או בבת העין ההם על שהם הם הבת עין ההיא הפשוט הוא כל כך חזק ומקודש עד שמתהפך ומתרשם דמותם המתיחסם אליהם חוצה לו בעצמם ומקבל כל אחד כפי מה שבטבעו כפי קרבתו ורחקו מן המראה כי הוא אל ראי ולכן היה שם העצם הוא שם התאר יי' יי' אל רחום וכו' ומפני זה לא היה אצלו ית' רבוי ושנוי והתחדשות אני יי' לא שניתי אין שנוי כל עיקר כי הידיעות האנושיות כולם התפעליות מן הנמצאות והנמצאות הם המתפעלות ממנו כאלו אמ' יהוה יהי ויהי ית' וית' אמן ואמן וליוקר אלו הדרושים וגדולתם הארכנו בבאור כל אלה הענינים ולמה שראיתי מן הסתירות בין דברי הפילוסופים בזה גם בדברי הפילוסוף אבן רשד בעצמם והמשכנו הדבור בהם לאחדם וספרנו מה הניע הפילוסופים האמתיים אל זאת הסברא בידיעת האל ית' ומהותו ומה הוא אמתת סברתם בו והשלמנו כל עניניו ובארנו אמתת הבלתי ידיעתו מידיעתנו והיתר הספקות והסיר הנטיות והסתירות עד יבא הכל אל אחדות גמורה וידע הכל כי כל יוכל וכל דבר לא יכחד מן המלך:

פרק כב

ענין איוב הנפלא כבר אמרתי לך כי הרב ז"ל קודם הביאו ענין איוב הביא באורו ואני נמשכתי אחר כונתו ובכל מה שקדם שרמז בו ממשל איוב העירותיך עליו ברוב ובארתי לך ענינו לא אצטרך הנה להאריך ולהשיב מה שכבר נאמר רק על צד האזכרה ארמוז על כונתו ודי לך בזה וצדק הרב ז"ל שהפליא ענין איוב כי נפלא הוא ומאד הפליא בפירושו ואין לאחד מבעלי העינים שיוכל לומ' בו שלא כיון אמרו מה שפרשו הרב ז"ל ועל כן אמ' שבאו לו אלה הדברים בדמות נבואה ואף לו סלק הדמות הייתי מודה לו בזה ללא חטא יחיב הענין ההוא אם לא שהוא בעל חמר ואלו הענינים כלם גשמיים ואם הוא תם וישר וכל התארים ההם ולאמת דעתו ושהוא המכוון במשל ההוא זכר לך דברי חכמי ישראל אשר עוררו אותו בהבנת אלה הסתרים ואמ' ואזכור לך החכמים וכבר קדם לך החכמים וכבר קדם לך כי השם ית' אינו עושה רע בעצם וראשונה לא העדר טובה מטובתינו על כן אמ' ויבאו בני האלהים וכו' כי הנמצאות והצורות המתהוות והשומרות והמקנים המציאות מכונים בעצמם כי הוא טוב והמציאות טוב בעצם וראשונה אבל השטן ובכלל העדר המציאות והשלמות אשר הם הרעות אינם מכונים בראשונה ולא תתלה בהם מעלה רק במקרה מצד מה שהוא מחובר בחמר לעולם והמציא חמר נושא לאלו הצורות והיה עצמו בכח וההעדר מטבעו ולא היה אפשר בו שיקבל הטוב אלא

בזה השעור ואמרו שוטו והתהלכו לא היה רק בארץ ירצה כי אין ההעדר מחובר כי אם בזה ההיולי ואלא באמצעות שטן כי לא ידעו כי טבע החמר המחובר בו ההעדר מחיב זה לא היה מסופק עליו כי ידע כי לנמנע טבע קים ובשניה אמ' ויבא גם השטן וכו' להתיצב על יי' זה כאמרו בסוף פרק י' עד שמציאות החמר השפל לפי מה שהוא עליו מחבור השטן המחיב למות ולרעות כולם כל זה גם כן טוב להתמדת ההויה והמשך המציאות ולא תהיה הויה בלי הפסד ואחר שהמות טוב במקרה ובשניות אמ' בשניה ויבא גם השטן להתיצב על יי' וארבע הרכבות כבר באר אלה ד' רוחות השמים שהם ד' יסודות בני האלהים יותר קים ויותר מתמיד כמו שקדם בפרק י"ב כי שלשת מיני הרעות כולם פחות מן הטובות ובמעט עתים והוא גם כן יש לו חלק אחד במציאות למטה מהם והוא שמציאותו במקרה ובשניות לטבע ההיולי והצורות והכחות בעצם וראשונה ושינתן לו רשות על אלה הדברים הארציים כולם כי ההעדר מחובר בחמר לא בנפש אשר היא מהעולם העליון הנשאר מהאדם אחר המות הנצחי והוא הדבר אשר אין להעדר שלטון עליו אמ' ר' שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות הנה כבר באר לך שענין אחד בעצמו יכונה בג' השמות האלו ושכל אלו הפעולות המיוחסות לכל אחד מאלו השלשה הם כולם פעל דבר אחד ירצה בזה מה שאמ' בפרק י' שהרעות כלם הם העדרים והוא אמרו הנה שהוא הוא השטן הוא יצר הרע ומלאך המות ירצה שאלו השלשה בכלל העדר ומשל בו באדם שמותו רע והוא העדר והוא הנקרא מלאך המות וכן חליו או עניו והוא הנקרא שטן כי מטהו מהשווי או סכלותו ירצה בו כמו שאמ' בכל העדר החכמה המחיב לרעות הנופלות בין בני אדם מקצתם אל קצת והוא הנקרא יצר הרע והמדמה גם כן הוא יצר הרע באמת ששם ידמה המביא המותרות וישתוקק אליהם ויביאהו אל האבדון. תנא יורד ומתעה עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה זהו שקדם בפרק ח' שכל אלו הגשמים לא ישיגם ההפסד רק מצד החמר לא מצד הצורה ושאמנם ישיג ההפסד הצורה במקרה ר"ל מפני התחברה בחמר וטבע החמר ואמתתו שלא ימלט מחברת ההעדר ולכן היה ההפסד והחסרון או המות והחולי וכל פשעי האדם וחטאיו אמנם הם נמשכים אחר החמר וזהו אמרו הנה יורד ומתעה אשר הוא סבת אלו החסרונות כולם הם מצד החמר כי ההעדר יורד ומחובר בחמר לא מצד הצורה אבל באמצעיות אדם עולה ומשטין לצורה עד שישיגה ההפסד לצורה מפני התחברה לחמר וכן כל השחתה או מדה רעה או חסרון וחולשה או בטול או בלבול נוטל רשות ונוטל נשמה הוא מה שבארוהו הפילוסופים כי יש יחס בין האיכיות המתחדשות לצורה ובין האיכיות המיוחדות לצורה המקבלת כהתפשטות המרחקים

והחום המיוחדים לצורה האוירית וקוטן הרחקים והקור המיוחדים לצורה העפרית וכאשר יוחמו המים ויתפשטו יום בו מעט מעט אל קבול הצורה האויריית עד שלא יוכל החמר עוד לצאת הצורה המימיית ובעתה תחול בה הצורה האויריית וכן אנחנו מעת מולדתינו נטה אל העפריות ויאבד הלחות השרשי הנושא לחיותינו עד עת המות שלא תוכל עוד הצורה החיונית לנושא באותו החמר להעדר היחס ויעדר אז הצורה זהו נוטל רשות והוא ההכנה אל הצורה המקבלת ונוטל נשמה ויעדר הצורה הנמצאת וזהו אמרו שם שאי זו צורה שתהיה בו הצורה ההיא תכינהו לקבל צורה אחרת והוא נטילת הרשות מהצורה עצמה ולא תסור מהתנועע להפשיט זאת הצורה ולהביא אחרת וזהו נטילת נשמה ודע זה הנה באר לך שאשר ראה דוד במראה הנבואה בעת המגפה וחרבו שלופה וכו' על ירושלם שלא הראה זה אלא להורות על ענין כי כל דבר שיושג במראה הנבואה אמנם הוא משל לענין אחד והיה משל לענין הכליון וההעדר המוחלט הענין ההוא בעצמו הוא הנאמר עליו והשטן על וכו' כי הוא שטן הוא יצר הרע כמו שבארנו והנה מפרש ענין השטן ואומ' כי הוא נגזר מן שטה מעליו ועבור ר"ל שהוא מענין הנטיה הפך פעל הצורה האנושית אשר אמר עליה פרק ח' שנתן לה יכולת על החמר ותמנע תאותם ותשיבם אל מה שאפשר מן היושר והשווי וכבר אמרו שיצר הרע יתחדש בבן אדם בעת לדתו והוא החמר העפרי החשוך וכחותיו הגשמיים כמו שאמ' בפרק ח' ושיצר טוב אמנם ימצא לו אחר שלמות שכלו כי הוא יצר טוב ואחר שבאר לנו שיצר הרע הוא השטן כי יטהו מן היושר והשווי והוא הכח המתעורר ביחוד ושאר החסרונות הדבקים בחמר והוא מלאך בלא ספק ר"ל שהוא ג"כ יקרא מלאך כמשפט כל כח מפני שהוא בתוך בני אלהים ושאר הכחות כולם הטבעיות והנפשיות והחיוניות והם הנמצאים בכל איש בעצם כמו שאמ' בסוף פרק י"ב ויהיה גם כן יצר טוב מכאן באמת שהוא נפרד ומלאך טוב אם כן זה הענין המפורסם בדברי החכמים שכל אדם נלוו לו שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו הם יצר טוב ויצר הרע וזה ההלוות ר"ל הקשר והימין והוא מצד הנכבד והוא השווי והשמאל הצד הפחות והוא הנטיה מן השווי רמז עליו פרק ח' באמרו והתחיב הקשר זאת הצורה האנושית הנכבדת אשר בארנו שהיא צלם אלהים ודמותו בזה החמר העפרי החשוך המביא אותנו לכל חסרון והפסד ר"ל והוא היצר הרע נתן לה ר"ל לצורה האנושית יכולת על החמר וממשלה ושלטון עד שתכריחהו ותמנע תאותם ותשיגם אלא שאפשר מן היושר והשווי והוא היצר טוב:

פרק כג

הוא בעצמו אמ' לך שאלו הדעות של איוב וחבריו הם הדעות שקדמו בהשגחה על קצתם לך לכונם ולהשיב חלקיו זה על זה ומה שאמ' שכולם הסכימו שכל מה שחל באיוב ידוע אצלו ית' אמת כי לא יגיע מאתו אם לא ידעהו וכבר בארתי לך כל מה שצריך לבארו באמתת ידיעת השם ית' וזכרהו והיה דעת איוב בו שזה הענין ראיה על השוית הצדיק והרשע אצלו ית' על דרך בזיון במין האדם וזהו פועל רע ומנהיג המציאות מבלי אמצעיים וכפי מה שיסודרו ולהכרח שיכנס השטן בתוך בני האלהים ושאי אפשר זולת זה כי הוא נמנע ולנמנע טבע קים זאת היא אחת מן הדעות הנאמרים בהשגחה והוא דעת ארסטו' לא שארסטו' לא ידע משפטי החמר ומשיגיו וענין המלאך המליץ וכי הרע הוא במקרה ולהתיצבות השטן ושהשם טוב ולא יעשה רק טוב כי הוא אשר הקננו ידיעת כל זה ועל דרך עיון ידע מה שלא ידע ולא על דרך הגדה וספור אמנם יחס זה הדעת לארסטו' במה שהעלה בכלל ההשגחה ממין האדם לסכלותו ולא שם עצמו להבדיל בינו ובין שאר בעלי חיים ובאופני מדרגותם בהשגחה עוד אמ' אבל בשידיעת השם ידיעה אמתית הורה שההצלחה האמתית אשר היא ידיעת השם ירצה והיא אשר היא לאדם במה הוא אדם צדיק לא במה הוא משותף עם הרשע והוא החמר השנוא אשר מטבעו ההעדר היא מוכנת בלי ספק לכל מה שידעהו כי צדיק יי' וישר הוא וזה הסוד מיוחד לחכמים כמו שאמ' מלאכי אז ידברו יראי יי' וכו' איש כו' והיולי אמ' יי' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וכו' ושבתם וראיתם וכו' כונת הדברים כפי הענין על כן אמאס כל אשר מתאר מן הענינים הגשמיים הבהמיים ונחמתי על היותי בתוך עפר ואפר והייתי עושה אותו עקר ומבחין ההשגחה בו והוא מדובק בהעדר ואי אפשר לו לקבל הטוב והשלמות זולת מה שהוא בטבעו ולנמנע טבע קים ומפני זה המאמר האחרון המורה על ההשגחה האמתית אחרי שמעו דברי אליהו אשר הכירו לנבואה והתנבא וידע האמתות נאמר בו כי לא דברתם אלי נבואה כעבדי כאיוב כי זהו ההיתר האמתי על ספק צדיק ורע לו מבלי כפירת הדרוש ואנחנו ניחסהו לאחד מן הנודעים בעולם בחשיבות ובחכמה יורה על שהיו החכמים ההם מפורסמים ושהמחבר יחס הדעות ההם אליהם ודעת אליפז הולך על דעת תורתנו לאמת תורתנו ואחר כן התחדשה דעת בהשגחה אחר והוא המיוחס לאליהו והוא מה שיאמנהו רבינו משה ע"ה בו והוא כונת התורה וגער באיוב על צדקו נפשו באלהים לא על צדקו נפשו מאליהם ובשלשת רעיו חרה וכו' לא מצאו מענה על מקום השאלה וירשיעו את איוב כי אמת שהוא רשע ומהם שאמ' כי הוא לגמול טוב ומהם שאמ' שהוא רצון השם שיגמול רע לעושה טוב והתשובה אשר היא בא אליהו כמו

חכם אלהי והוא המבורך מהשם המבזה הגשמיות כי הוא ממשפחת רם הוא הענין אשר המשילו בהלצת מלאך ואמ' שהענין המפורסם והידוע שהאדם יחלה כי החולי מקרה משיגי החמר עד שיגיע לשערי מות ואם יהיה לו מלאך שיעתיר בעדו אי זה מלאך שיהיה מפני האלהים תקובל עתרתו והלצתו כי לא ירצה השם במות המת כי אם במציאות החיים והטוב וינצל החולה ההוא ולא יהיה שם עתרה והלצה מדובקת לנצח כי הוא ביד השטן אם עתה אם אחר הזמן אמ' אם יש עליו מלאך וכו' והוא אי זה כח טבעי יעמוד כנגד השטן יתחנן עליו ויחננו ויאמר פדעהו וכו' כי ינצח העצמי המכוון למקרי אשר מצד ההכרח וכאשר ספר עניני הנלחץ מחולי ושמחתו בשובו לבריאותו אמ' הן כל אלה יפעל אל פעמים וכו' כי כבר אמרנו שלא יהיה זה תמיד ואחשוב אני שירצה בזה המספר לרמוז על שזאת ההלצה וההעתרה תהיה בימי הנערות ובימי הבחורות ולפי שכחותיו הפועלות ולא לספור מה שפרשוהו אם ברעיפת דם ואם בזיעה ואם בשלשול כי זה טעות גמורה כי הוא בא לספור הפעמים לא במה תהיה ההלצה וכבר שם המלאך בין אלף ואמ' אחד מני אלף זה הענין בארו אליהו לבדו והוסיף גם כן מה שאמ' לפני זה הענין בתאר הנבואה באמרו כי באחת ידבר האל אז יגלה כמו שכבר קדם פרק י"ח שהשגחה בנביאים עצומה מאד כי השעור ההוא משפע השכל האלהי הוא אשר שם דבר בפי הנביאים או כבר ישר מעשה הטובים ויגלה לו כל מה שהוא גלוי לבעל שכל ואז יהיה מלאך מליץ באמת ולבאר זה הדעת ולבאר ענייו בספור ענינים טבעיים רבים כי מן האיש האחד תלקח ראיה על כל אישי המין כל שכן שתלקח ראיה מאישים רבים על איש אחד ואמרו והיות המלחמות חזקות כי הוא אחד מג' מיני הרעות ואמרו ואשר זכר שם מספור שחקים ושמים וכסיל וכי מה לענין על אמצעות מעשיהם באויר הקרוב לנו בכאן נכנס הרב ז"ל אל משפטי הכוכבים ורמז כי העליונים פועלים בתחתונים על כן אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה וכו' כי גבוה וכו' עוד השוה הכל ואמ' והיתה הערתו כלה אליו ממה שתחת גלגל הירח והוא המדינה ובדומה לזה אני מפרש והוא מסבות וקראו ארצה אומ' כי הגלגל סבה לגלגל ההויות והשנוים בהיותו מתהפך ירצה בהתהפך התנועה הסבובית מתהפך להורות שאינה גלגלית ובלתי ממיר מקומו בכללו ואמ' כי הגרם השמימיים מתנועע תנועה סבובית בתחבולות השם וקרא תחבולות הד' סבות שלתנועת הגלגל כדוריותו ונפשו ושכלו ומשכלו ואמ' כי הוא אמצעי לפועל כל אשר יצום על כי תבל ארצה וכלל כל הפעולות לשלשה חלקים אם לשבט אם לארצו אם לחסד אם לשבט בחליו ועניו ובכלל היסורין כאמרו ופקדתי בשבט פשעם וכו' אם לארצו והוא ההעדר הגמור אם לחסד והוא המציאות והחיים ושאר הטובות האזינה זאת איוב כי

הכל באמצעיים וכפי הכחות אשר יקרום אלה הנמצאות מהנמצאות העליונות ויותר לך הספק אשר בו נתרעמת מן האל ותדע כי כל אורחות יי' וכו' עמוד והתבונן נפלאות האל ויסכים עם זה אמרם בני חיי ומזוני לאו בזכותא וכו' וימשכו הכחות והמלאכים אשר הנה אל מלאכים אשר בשמים ורוב מה שהאריך בבאור ההוא הוא בתאר לויתן אשר כלל סגולות גשמיות מפוזרות בבעלי חיים ההולך והשוחה והמעופף כי שלש אלה הצורות המדובקות בהיוליהן שלשה חלקי לויתן כל אלה הענינים היתה הכונה בהם שאלה הענינים הנמצאים בעולם ההויה וההפסד לא יגיע דעתנו להשיג איכות התחדשם כי הוא כפי התיחסות הסבות והמסובבים וטבע המקבל וטבע ההזדמן המעורב בהם ולא ג"כ לציור מציאות זה הכח הטבעי בהם המהוה והמנהיג והוא המלאך איך התחלתו ואין פעולתו דומה לפעולותיו שנאמ' למה שעשה זה ולא עשה זה אבל נמאס וננחם על עפר ואפר ואיך ישתדל שתהיה וכו' ומאד הפליא באמרו ובהבדלות הפעולות הטבעיות ופעולות המלאכותיות והם אשר הפועל בעצמם מן הפעולות המלאכותיות הם אשר הפועל מחוץ וכי האחד יעשה בטבע ובשלמות והשני ברצון כן ההבדל כן ההנהגה וההשגחה והכונה האלהית לענינים הטבעיים המקנה אלה הכחות כפי מה שבטבעם לקבלם מהנהגתנו והשגחתנו וכונתנו האנושית למה שמנהיג אותו ונשגיח אותו ונכוין אליו כי תכונת הפעל כפי הפועל בהכרח ופעלתו באה מאתו הנבדל ממנו וגבוה הלא אלו גובה שמים ית' וית' שמו וזכרו:

פרק כד

ענין הנסיון הלא הודיעך הרב ז"ל פרק י"ז כי ענין הנסיון אינו על דרך יסורין של אהבה לענותו כדי להרבות גמולו ולפי שכבר יחשבותו הוא נקשר עם הדבור בהשגחה ולמה שכבר יחשב שהוא לבחינה שידע השם מה בלב המנוסה ההוא ותאר אמונתו בשם איך היה נקשר זה עם המאמר בידיעת השם ולכן היה נקשר זה הדרוש עם אלו הדרושים הקודמים כי לפי אמונת ההמון בנסיון תשוב ידיעת השם עם היותה חלקית שתהיה מסופקת חלילה לשם מכל חסרון אף בזה לכן הביא הרב ז"ל זה הפרק אחר הדבור בהשגחה ובידיעת השם ית' ובאר שאין ענין הנסיון להרבות גמול ולא לידע מה שלא ידע אבל להודיע שלא נודע ואמ' ענין הנסיון גם כן מסופק מאד וכו' ודבריו בזה מובנים בעצמם ועשה באורו על שרש ואות והוא אמרו לדעת כי אני יי' מקדישכם שהרצון בו בהכרח להודיע לא מתבודד אך לדעת את אשר בלבבך קשה אצלי מאד והנראה לי בזה כי האמת בעצמו כן הוא כמו שאמר הרב ז"ל אך המאמרים ההם נאמרים להמון ודברה התורה עמהם כפי מה שיאות להם והבן אמרו ובאמת היה ראוי שיהיה זה הענין על יד

אברהם ויצחק ר"ל העקדה וכו' וכמו שנמשכו וכו' וכבר ידעת אמרם אשר לא דברתי לאברהם ולא צויתי ליפתח כי לא היתה כונת השם הענין אבל הנמשך ממנו ואתה יודע כי מלאך יי' דבר עם אברהם בשעת העקדה ולכן לא תפלא על היותה אחר מהלך ימים וארכו המעשים ונקשרו בזמנים:

פרק כה

הלא הודעתיך כי מדרך הרב ז"ל להקדים הקדמות לרמוז בהם בראשית המעשה על ראשית המחשבה וככה עתה מתחיל לבאר החלק הגדול מחלקי זה הספר והם טעמי התורה כל עלותם יען יסכימו הענפים עם השרשים והתחיל ואמ' הענינים והפעולות יחלקו לפי בחינת תכליתם וכו' ודבריו בזה מובנים בעצמם והבן אמרו שהדברים שירצה השם ית' יעשה בהכרח אלא שהוא לא ירצה אלא אפשר ולא כל אפשר אלא מה שגזרה חכמתו להיות כי כבר ידעת כי הפעולות המסודרות ממנו ית' הם מסודרות מהידיעה וכל מה שיסודר מן ידיעה הנה הוא מסודר מרצון הפעול לא הכרחי טבעי אחר שלא יחויב מטבע הידיעה במה היא ידיעה סדור הפעל ההוא ממנו כי יסודרו ממנו השני הפכים אחר שהוא יודע ההפכים הנה הסדור אחר השני הפכים ממנו הוא על תאר נוסף על ידיעה והוא הרצון וזהו אמרו הנה הדברים שירצם השם יעשו בהכרח ולפי שהיה הוא ית' היודע הנכבד לא יסודר ממנו אלא הנכבד שבשני הפכים לא הפחות ואם הוא יודע בשניהם אמ' אלא שהוא ית' לא ירצה אלא אפשר כי לא יהיה חכם אם ירצה הנמנעות ולא יוכל בהם ואינם מסדרו המשובח וגם לא ירצה כל אפשר כי לא הפחות אבל הנכבד והוא אמרו אלא מה שגזרה חכמתו להיותו כך כי רצונו הולך בנמצאות כפי ידיעתו ולכן היה רצונו היא חכמתו ושיסודר מהם הפעל הנכבד משני האפשריים כה' אצבעות על ו' ויכלתו לא תחסר מרצונו והוא אמרו וכן הפעל הטוב בתכלית הטובה שירצה השם לעשותו לא יבדיל בינו ובינו מונע ולא חושך והבן אמרו בתארו פעולות השם שהם בחכמה אמ' שחלקי הפעולות הטבעיות כולם מתוקנות מסודרות נקשרות קצתם בקצתם וכלם סבות ומסובבות ירצה שיש ביניהם יחס ושהם פועלים באמת ועל זה הסדור אמ' ולו נתכנו עלילות כי המציאות טוב בלי ספק ירצה שיבא מהטוב השלם ובו השלימה הצור תמים פעלו וכו' תדעהו שהכל נמשך אחר חכמה וסדור אלהי נקשרים קצתם בקצתם לא להבל ולא לריק אלא לתכלית והבן זה ירצה מה שאמ' שאין מחלוקת בדבר מלחלקי המציאות כולם בין זה הדעת ובין דעת הפילוסופים לבד הקדמות והחדוש בשיובן זה המאמר:

פרק כו

דע והבן אמרו אם לקצור דעתנו שהוא באור אמרם שהשטן מקטרג בשעת הסכנה עליהם ירצה העדר דעתנו וקצורנו בטבעו ואמרו אם לחסרון חכמתנו שהרצון בו חסרון צאת שכלנו מן הכח אל הפועל הוא באור אמרם ואומות העולם משיבים עליהם והשתכל בזה ואמרו וזכרתי לך זה המשל מפני שבא בדבריהם ז"ל שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף ירצה שזכר זה המשל שחלקי המצות אין להם טעם לא שיחשוב הוא שזהו אמתת הדבר ר"ל שחלקי מצות השחיטה אין להם טעם כי יש להם טעם והוא הכונה למיתה קלה עם קלות המעשה ואמנם זכר זה המשל מפני שבא בדבריהם ז"ל כי אמרו מה איכפת לי' לקודשא בריך הוא לשוחט מן הצואר או לשוחט מן העורף לא בין אם יהרגהו או לא יהרגהו כי הוא לצורך המזון הטוב מבואר התועלת וישר בעיני הרב ז"ל לפרש זה המאמר אשר הובא שהוא זר מאד באופן שלא יחלוק על מאמרנו הכולל שכל מצוה לה סבה והוא הנרצה ושיהיה הרצון בו שחלקי המצוה אין להם טעם והוא דבר יצטרך אליו הרב מאד כפי כונתו ובטל מותר שרשי הכולל ואמת שרשו השני יחד בזה הפירוש ודע זה:

פרק כז

והשנית קודמת בטבע ובזמן כבר ידעת כי הקדימה הטבעית היא שבהמצא הקודם לא יחויב שימצא המאוחר ובהמצא המאוחר יחויב שימצא הקודם ובהעלות בהפך כאחד לשנים והחי לאדם והבן אמרו וכבר הביא אליהם העיון וחיבה אותם החקירה כי סודות ואמתות התורה זה ענינם כמו שקדם בהקדמת זה החלק:

פרק כח

מאד נגלה הרב ז"ל באמרו ועוד הביאה התורה להאמין קצת אמונות שאמונתם הכרחית בתקון עניני המדינה כאמונתנו שהוא ית' יחר אפו במי שימרהו ואם הוא ית' בלתי מתפעל ולכן אמ' הביאה התורה להאמין והסבה בזה כי ההמון אין להם הזק בזאת האמונה כי אמונתם דמיונית ונתן להם בזה זה הדמיונות שימאסוהו עם שאר דמיוניהם אשר לא יספיק שכלם ליותר מן השעור ההוא למה שיגיע בו מן התועלת להסיר החמס ויגיע מזה תועלת לחכם במה הוא שוכן עמהם אלא שיגיע לו היזק ממנו שיאמין במה שאינו כי חכמתו תאיר פניו לבלתי יאמין התפעלות האל ויבין כונת התורה ויעלים סודה ואני נפלא על הרב ז"ל אלא שלא הספיק לו זה וזכרו עוד אם אישים אחרים ואמ' והבן מה שאמרנו באמונות וכו' ואני מצאתי מאמר לחכמי ישראל על זה והוא אמרם אמ' ר' ברכיה הלוחות ארכם ששה טפחים כביכול שהיו שני טפחים בידו שלמי שאמ'

והיה העולם ושני טפחים בידו של משה ושני טפחים שהיו מפרשים בין יד ליד זהו לשונם בשמות רבה וכאשר תסתכל בזה תמצא ענינו כולל כל מה שאמרו הרב ז"ל בזה ויאמר כי הלוחות והם כלל התורה שני טפחים בידו של מי שאמר והיה העולם והם הדעות האמתיות באלו הנמצאות וביחוד בנמצא האמתי הראשון ושני טפחים בידו של משה והם ללמד מדות מעלות ולהסיר העול והחמס ושני טפחים שהיו מפרשין בין יד ליד כאלו הם ממוצע שלקח מכל אחד משני הקצוות והוא נתינת אמונה שהיא הכרחית בהסיר העול ואם אינה מסכימה עם המציאות באמנה שהשם ית' יחרה אפו במי שימרהו ולפי שכל אחד מאלו הג' יחלק אם אל השולל ואל המחיב ואם אל האזהרה והמצוה נתן שני טפחים בכל אחד מהם ודע זה כי הוא נפלא מאד מסכים לדעת החכם ומבאר דבריו ומגלה הסבה:

פרק כט

למה שהיו רוב הטעמים אשר נתן הרב ז"ל במצות אשר יעלם ענינם הוא להרחיק ע"ז הביא הרב זה הפרק בסבות דעות הצאבה ותאר ספריהם ועניניהם לאמת בזה הטעמים אשר יתן במצות רק שהם הפך הדעות ההם אך צריך שתבין כי קצת מה שספר מספרי הצאבה הכונה בו מה שזולת זה ואתה יודע מה שאמ' הרב ז"ל כי זה הספר לא חובר על החכמה העיונית וכי כל דבר שיבארוהו לך ממה שהתבאר בחכמות הכונה להבינך סודות התורה אם ממעשה בראשית או ממעשה מרכבה או זולתם וככה צריך שתבין שמה שהביא מאלה ספרי הצאבה איננו ערום מאי זה מעלה בגלוי סודות התורה ואתה בנפשך תבין מה הביאו לאמת טעם אי זו מצוה ומה הביאו לגלות בו סתרי התורה ולא אאריך בזה פן יאמרו לי דין גלי רזייא צדקתם היא כגרזן ביד החוטב ר"ל המניע היתפאר הגרזן על החוצב בו וזאת התנועה מסכמת על שמניע הגלגל הוא האלוה וכי הוא נבדל אך שנראה ממנו שהוא זולתו בשלוח לא זולתיות החלק לכל לבד וצדק הרב ז"ל שאמ' על פלאות ההבדלים ההם מאילני אקלים השאם אלו הנמנעות כולם בטבע למי שידע העיון הטבעי ולא הספיק לו שיקראם שגעונות עצומות אבל נמנעות וערב אלה עם אלה להעלים התחיל לסתור על אמונתם ולזייף דעותם ופרסם כנגדם ויקרא בשם יי' אל עולם קריאה כוללת מציאות האלוה והתחדש העולם מאתו ירצה התחיל לסתור אמונתם בשהכוכבים והגלגלים הם האלוה ולזייף דעותם בקדמותם העולם אשר היו חושבים כן להמשיך אמונתם והוא שהגרם השמימיי בכללו הוא האלוה כי לא יבינו עלה ועלול ושהעולם יצטרך אל פועל מחדש אף אם היה קדמון ופרסם כנגדם ויקרא בשם יי' אל עולם קריאה כוללת מציאות האלוה והוא אל עולם ר"ל מנהיג העולם

והתחדש העולם מאתו והוא יהוה כי הוא הנמצא אשר מאתו יגיע כל נמצא והוא סודו ודע זה ואמרו ויספיק באלו תועבה לטבעים האנושיים רמז לאמרו כל תועבת יי' אשר שנא עד שיטעון במופתים ושוב המטה נחש ומה שראו ושמעו במעמד הנבחר ולולי זה השעור אשר התפרסם עתה באומות בכללם באמונת מציאות השם כמעט היו ימותנו באלו הזמנים יותר חשובים מן הימים ההם אלא בענינים אחרים זה המאמר כולל הרבה ואחשוב שמהם ענין הקמיעין והשמות והשדים וזולתם ומה שאמ' שהיה מנהג מתמיד בתחלת היום בחדש תמוז הוא לפי שבאותו פרק הוא התהפכות החסרון הפך התהפכות התוספת אשר היום עושים בו חגם אומת הנוצרים אשר מנהג אבותיהם בידיהם הא למדת שכל המודה בע"ז כופר בכל התורה כולה וכל הכופר בע"ז כאלו מודה בכל התורה כולה והבן זה כי כל התורה כולה דרושה האחרון הוא לכפור בע"ז כי זה שהתחילו בו אברהם אבינו ע"ה ובא משה רבינו ע"ה כמו שאמ' והשלים הכונה ואחר שהתכלית האחרון הוא זה הנה בהגיעה התכלית כבר נמצא כל מה שבעבורה:

פרק ל

ואלה הם עניני דברי הברית אשר כרת יי' למחות הטעות ולהאמין ביי' וכבר באר ואמ' הפך מה שהיו דורשין אותו עובדי ע"ז וככה בענין המצות:

פרק לא

אמרו כאשר יהיה דבר שלא יושכל לו ענין כלל זה הטעאה כי כבר יאמ' התורייי שיש למצות תכלית אלהי לא יושכל לנו ולכן קשר ואמ' ולא יביא לתועלת ואם יביא לתועלת אי אפשר שלא יושכל כי לנו נתנה התורה:

פרק לב

כשתתבונן בפעולות האלהיות ר"ל הטבעיות ירצה והם אשר מן המנהיג אשר הוא שרו של עולם עוד אמ' וכמו זאת ההנהגה בעצמה מן המנהיג ההוא בעצמו באו דברים רבים בתורתנו כי הענינים התוריים והצורות הטבעיות כולם נתנו מרועה אחד ממנהיג אחד כי התורה ענין אלהי והבן משלו באמרו והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמנינו זה שיקרא לעבודת השם ויצוה להמון מה שצוו החשובים אמרו בלבבכם וכו' ויאמר השם צוה אתכם וכו' וכבר ידע הרב ז"ל כי הנפש תברח מזה והתיר השאלה אבל אמנם התורנים הקשו קושיות אחרות ואני אגלה לך סודם הם חשבו שהשכינה הוא אור אלהי ואינה דבר חוץ מאמתת הבורא ית' ואם למעלה שם חביון עוזו והאמינו שהקרבנות סבה להתמדת השכינה במקדש ובמחנה יי' גם להתאחדות הספירות אשר האמינו שהם בלתי נבדלות מהשם כאלו הם אשר נקראם אנחנו שכלים נפרדים ונתנו לכל ספירה טבע דומה לטבע

הגלגל אשר נכחה מדת חסד כנגד צדק פחד כנגד מאדים וכן כולם ואמרו שרוב הקרבנות הם כנגד תפארת שהוא החסד והוא יי' כרוב דברי התורה ומהם מיוחדים לאלהי הארץ ואחר שנתנו שרשים רבים על דמיון אלה הסדורים אמרו כי בהקריב הקרבן ישלם משפט אלהי הארץ אל הספירות ההם יתאחדו ויהיה ריח ניחוח ליי' והוא אמרו את קרבני לחמי לאשי והשכינה תשרה בישראל ויהיה בתוכם יי' ואמרו ואם הוא אמת שהקרבנות אין להם כונה בעצמם אבל להרחיק מע"ז למה הקריב נח קרבן בצאתו מן התבה ואז לא היתה ע"ז וקובל הקרבן ונשבע מעבור מי נח עוד על הארץ ושמואל הנביא למה הקריב עולה טלה חלב בהצר הפלשתים על ישראל ויעלו עולה כליל ליי' ונענה והתלמידים אשר השגתים בעת הלמוד היו משיבים על זה שאיננו אמת שלא היתה ע"ז בעת צאת נח מן התבה כי כל עוד שאדם נמצא בעולם יש ע"ז בעולם כי אם משלא יוכל לפנות אליה יפנה אל האלילים או לא יענה לכן הקריב נח ושמואל וזולתם ואני איני משיב עצמי הנה לאמת אם הקרבנות מכוונים בעצמם אם לא כי אין זה מוטל עלי הנה במה הוא פירוש אבל המוטל עלי להבינך דברי הרב ז"ל ואני אומ' כי אלה המקישים ולא המתירים הקושיא לא הבינו דברי הרב ז"ל אם המקישים כי הקשו על מה שלא אמרו הרב ואם המתירים כי קבלו הקושיא והצטרכו להתירה בהניח מה שאינו והוא שיש ע"ז בשאין שם עובד ובאור זה כי רבינו משה ז"ל ע"ה לא אמ' שטעם הקרבן הוא להרחיק מע"ז כמו שראו המקישים והודו המתירים ואם הוא נמשך ממנו אבל אמ' שהעבודה המורגלת לנח שב כאלו הוא מיני העבודות ההם ונשא פנים למנהג ונתן מקום למורגל וצוה מיני העבודות ההם לעשותם לו ית' שישתחוו לו ושיקטירו לו אלו העבודות הוא שהיינו רגילין בהם לעשותם לנבראים ולענינים ההם וכאלו הוא מושכל ראשון שהאלוה ראוי שיעבד באלו הקרבנות וההיכלות ולא היינו יכולין לעזבם לבלתי עבוד בהם מה שנאמינהו באלה וצוה ית' כמו שהיינו עובדים באלה העבודות לצלמים או לאלוהות ההם ככה נעבוד בם השם ית' כדי שתתאמת בזה אמונתנו בו לא שצוה הקרבן להרחיק מע"ז אבל צונו בו לעבוד בו השם ית' כמו שהרגלנו לעבוד האלוה בו כמו שנעבדהו בתפלתנו ובתעניותנו ואם נוכל לעבדו בלב לבד והיא העבודה האמתית ואם כן רבינו משה ז"ל שאמ' אם טעם הקרבן התרחק מע"ז למה הקריבו אדם הראשון או נח ונענו בו ואם לא היתה ע"ז ובלעם למה הקריב קרבן והתשובה אמתית בזה היא שהם הקריבו הקרבן לעבוד השם ית' בו לא להרחיק מע"ז אבל כמנהג לעבוד השם בו ושאין טעם הקרבן להרחיק מע"ז אבל טעם הקרבן באמת הוא העבודה לשם בו כמנהג ומה שהביא לצוותינו הוא ההרגל והמנהג מפני שלא נוכל להמנע מלהתפעל למי שהוא אלהינו וכמו

שנאמין שהשם ית' יקבל תפלותנו וצעקותנו ואם נוכל לעבדו בלב בלי דבור והוא המכוון בעצמו וראשונה כך נאמין שהשם ית' יקבל קרבנותנו ויעתר לנו בם ואם נוכל לעבדו בתפלה בלי מעשה הקרבן ולזאת הסבה עבדו נח ושמואל וזולתם והתבודדות במעשה הקרבן יעלה המחשבה בו ית' ונשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים זאת היא התשובה האמתית על זאת הקושיא למי שיחזיק בדברי הרב ז"ל ואיני תמה על המקשה שהיה חכם באשקלאוטריא לא בחכמת הדבר אבל אפלא על כל החכמים שראיתי ענינם וידעו במלאכת ההגיון איך הודו ונתנו לה מקום על דברי הרב ז"ל עד שהוצרכו לחלוק על המוחש ולהניח ע"ז בעת שאינה והסתכל בזה וממה שיורה אותך על כי כונת הרב כי הוא מה שאמרתי לך לא מה שחשבוהו אמרו לא גזרה חכמתו להניח מיני העבודות ההם והעתיקם לא אמ' מפני הרחקת ע"ז אבל מפני שלא יוכלו לסבול להניחם כענין התפלה והצום אצלינו היום ובהשאיר העבודות נמשך הסתלקות ע"ז וכמו כן אמרו כי כאשר היה זה המין מן העבודה ר"ל הקרבנות על צד הכונה השנית ודמם אל הצעקה והתפלה בו שיתחלפו בפחות ויתר בקורבה אל הכונה הראשונה אמנם סוד דור המדבר כבר פרשו לך הרב ז"ל ומה שהשלים באמרו והבינהו מאד והסתכל בו ירצה שהקרבנות בכללם וכל העבודות ההם אינם מכוונים בעצמם ראשונה אבל לא גזרה החכמה האלהית להניחם לגמרי לטבע ההרגל:

פרק לג

ומלתם את ערלת לבבכם כנוי לקושי ההתפעלות ולבלתי השמע כאלו יש שם מסך מבדיל לבלתי ירשום בו הזולת:

פרק לד

למה שהיה יחס בין הסבה והמסובב עד שבהסתלק הסבה יסתלק המסובב והיו רבות מסבות המצות אשר יתנם בלתי עומדות ובפרט המצוה אשר היתה הכונה בה הפך מנהג ע"ז למה שע"ז כבר בטלה מן העולם וזולתם מן המצות אשר כבר אבדה הסבה להשתנות הזמן והשתנות עניני האומה גם בלי השתנות הזמן מה שמביא להצלחת איש או אישים רבים יזיק אל איש כענין במלאכת הרפואה כי מה שיבריא לאנשים אפשר שיחליא לאיש אחד והיה נראה מזה שיחויב השתנות התורה אחר השתנות הזמן והשתנות הסבות והמסובבים באר שאי אפשר לתורה שתגיע תועלה עד האישים כאיש איש ביחוד כי אינה מלאכת הרפואה ואם היא רפואת הגופות והנפשות גם לא תבחר בזמן אבל תהיה כוללת בכל זמן ובכל מקום כי על הרוב תבחר הנאות וחלוף זה נמנע ובחן בשכלך זה הדרוש והתחיל מה שצריך שתדעהו גם כן שהתורה לא תביט לדברים זרים והמשיל

זה ואמ' כי התורה היא ענין אלהי ויחויב שיהיה משפטה משפט הענינים האלהיים ועליך לבחון הענינים האלהיים ר"ל הטבעיים אשר התועלות ההם הכוללות הנמצאות בהם הנה עם זה יש בכללם ויתחיב מהם נזקים פרטיים כמטר על פני ארץ להשקות פני האדמה ויחיו בהם האנשים וכבר יחסוף שדה מה שנזרע והשמש אשר באור פניו חיים וכבר יכה על ראש חלוש בדרך וימיתהו וההשגחה האלהית לא תמנע מן הטוב הרב בעבור הרע המעט וככה מה שתרצה התורה ללמדו מדעת או מדה או מעשה מועיל לא יביט אם יגיע היזק לאחד מבני אדם והמשל בזה דבור התורה בלשון בני אדם הכרחי בקבוצם ובאמונתם כפי הדעת ההמוני ואפשר שאחד מאנשי העיון יציץ ויפגע במה שהורגל בו ויפנהו להאמין בהגשמה או יגיע היזק לאדם מה אם ישמע לחבריו ויעזוב רצונו מפני רצון זולתו ולפי זאת הבחינה גם כן אין לתמוה מהיות התורה לא תשלם בכל איש ואיש אבל בהכרח יתחיב מציאות אנשים לא תשלימם ההנהגה והיא התורה האלהית כי הצורות הטבעיות המיניות לא יתנו כל מה שראוי בכל איש ואיש וככה יחויב בהנהגות התוריות כי הכל התורה והצורות הטבעיות מאל אחד ופעולה אחת והוא ההשפעה וכולם נתנו מרועה אחד והוא שרו של עולם וכמו שאלה הצורות לא ישלימו כל האישים ככה הענינים התורניים לא ישלימו כל איש מן האישים ולא אפשר להם וחלוף זה נמנע וכבר בארנו שלנמנע טבע קים ולפי זאת הבחינה כו' ואמנם יכון בהם התקנות הכוללות על הרוב ונתן כח להרבה מן הדברים לבית דין הגדול לתקן כפי האפשר כמו שיבאר ואיך שתהיה בהשתנות הזמן והמקום והסבות והמסובבים הנה כונת התורה הראוי לשמרה ולהתבונן בה החיים לא המות כי עץ חיים היא למחזיקים בה והטיב באמרו אלה המצות אשר יעשה אותם וחי בהם ולא שימות בהם:

פרק לה

והבן זה כי המיוחד לעצמו הם יקראו אותם מצות שבין אדם למקום כי כפי השלמות הוא המדרגה וחלקו במציאות וההתאחדות בו ית' וגם באמצעיים רבים יביא לענינים שבין אדם לחברו כי כפי דעותנו ושלמותו יגיע ממנו טוב או מקבילו אל זולתו:

פרק לו

כי האמינם שהוא במקרה ממה שיחיב התמדתם על הדעות ועל מעשה העול ירצה ויחויב שיוסיף להם מן המקרה ההוא ומה שאמ' אך עם אמונת התשובה יתקן וישוב לטוב שבענינים:

פרק לז

היו מביאים לחשוב בהם או היו חושבים שהם יעשו מעשים נפלאים במציאות הכחות ובסגולות לא תפלא מזה כי כמו שיאמר אבן רשד כל נמצא ונמצא יש לו סגולות בלתי בעלות תכלית כי יש יחס בין כל צורה וצורה מחויב שיחס כל נמצא יתחלף כפי כל נמצא ונמצא שיתיחס אליו גם כי בהרכבתם יתילדו יחסים אחרים על כן אמ' אבונצר אלפראבי כמאמר בחלק החכמות אמנם רבינו משה כמו שעיין באלה הספרים נתן סבה אחרת אמתית שסמך הכשוף לכוכבים והוא אמרו וכן יחשבו שהפעולות ההם בעשותם אותם יעשה להם הכשוף הם מיני עבודות לכוכב ההוא וירצה אותו הפועל או המאמר ההוא או השעון ולזה יעשה לנו מה שנרצה ודע זה והפלא ממנו ולפי דעתי הוא הנרצה אצל חכמי ישראל באמרם למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא וכו' ירצה כי בעבודה ההיא יתרצה הכוכב ההוא ויעשה מה שלא היה עושהו וכבר הודעתיך כי אם עניני החכמה לא הביאם הרב ז"ל בזה הספר אלא לבאר סתרי תורה ומה גם עתה מספרי ע"ז לא יועילו ולא יצילו כי תוהו המה על כן צריך לך שתתבונן אמרו ורוב מעשה הכשוף האלו יתנו בהם שיהיו העושות נשים על כל פנים והביא בפרט מה שזכרו בהוצאת המים עד שיצאו המים ויעלו באר והבן אמרו הנה כבר התבאר לך אתה המעין למה כונה התורה לאותן הברכות והקללות בדברי הברית בין יי' ובינינו ויחדם מזולתם והוא הפך דברי הסותר והעלה בידך אלו הנפלאות ממאמרי אתה המעין ושמרם כי לוית חן הם לראשך כי כל מה שנתאמת נסיונו הוא מותר גמור ונפרש לפי זה השרש כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי רפואה הקשית או נסיונית רק שנתנה שנתאמת הנסיון כי זהו משפט הנסיונות וצדק באמרו כי לוית חן הם לראשך עם שרמז בו גם כן על מה שקדם בזה הפרק ומה מאד הטיב לתאר ההמון בשאמר כי הרבה פעמים יחשבו ההמון הענינים המקריים סבות עצמיות וזה כמו שאמ' ארסטו' רציחת עמהן כבריקת ברק והבן אלו הנפלאות גם כן ודע אותם איך העמיק כנגדם וכאלו לא בארו התורה אלא לסתור תורתם כי השלימה מה שהתחילו אברהם אבינו ע"ה:

פרק לח

זה מבואר בנפשו:

פרק לט

על שהרחמנות על העבדים אכזריות על כל הברואים אמר הפילוסוף מיתת אלף איש רע והרחמנות על הרע הוא מיתת אלף איש טוב בעד הצלת איש רע:

פרק מ

ימצא נחמה על מקרהו כי ירגיש ויבחן כי הוא מן משיגי החמר:

פרק מא

ולא תטריד ענינך ורעיונך עונשין הנה בממון כאמרם עין תחת עין כי הכונה לתת סבת הפסוקים לא סבת דברי התלמוד והפסוק אומ' כאשר יתן מום באדם וכו' ועם כל זה יש לי במה שנאמ' בו בתלמוד דעת ישמע פנים בפנים כל מי שראיתי מן המעינים בזה הספר כפילוסוף ומתפלסף הסכימו שרצה הרב ז"ל בזה הדעת אשר רמז עליו שישמע פנים בפנים וכאלו השמיעו זה כי זה אמרוהו חכמי ישראל וזה על שנראה להם ככה וזה אינו מדרך הרב ז"ל ואם הוא כן כבר אמרו באמרו כי הכונה הנה לתת סבת הפסוקים לא סבת דברי התלמוד אבל הנראה לי באמרו ועם כל זה יש לי במה שנאמר בו בתלמוד דעת ישמע פנים בפנים שרצה בו שאף בדברי התלמוד יש לי דעת על שלא יחלקו על מה שאמרו הפסוק וכפי מה שפירשו הוא שמי שחסר אבר יחוסר אבר וכמו שנראה מיושר המשפט וזה כי הם אמרו עין תחת עין אתה אומר ממון או אינו אלא עין ממש ת"ל עין תחת עין ולא עין ונפש תחת עין ירצה בזה שעין תחת עין הוא מה שיתנהו הדין אבל לא עין ונפש תחת עין ולכן יחסרוהו אבר בענין שלא יחשבוהו שיהרגוהו בו ואם אי אפשר כבר יתן ממון ובכלל הם לא הזכירו אלא על שלא יהיה עין ונפש תחת עין לא על שלא יהיה עין ונפש תחת עין לא על שלא יהיה עין תחת עין אפשר כפי האומדן ואם כבר יוכל למשך ממנו המות הנה בזה הספק עבר המורה ולא בא למנוע עליהם מום כאשר נתנו אלא אם כן נודע בודאי שימות בו כפי חלשתו ובנין גופו ומזונו ומה שדומה לזה והוא מה שנראה לי בזה כפי דברי הרב ז"ל ומאמר התלמוד כפי מלתו:

פרק מב

הוא מבואר בנפשו:

פרק מג

אמנם ענין שבת הסבה מפורסמת והוא שיהיה שביעית חיי האדם במנוחה עם שמתמיד וכו' וענין צום כפור סבתו גם כן שהוא נותן דעת התשובה וכבר ידעת שלזה ההקש מבוא גדול בענינים הטבעיים כי ישרתו בו ז' כוכבי לכת כולם וכן הוא עוד בענינים התוריים כי התורה אלהית תתדמה בטבע תמיד ועוד שתשלים הענינים הטבעיים באופן מה כי הטבע ואם הוא חכם אינו בעל מחשבה והשתכלות ולכן לא ישער כל מה שאפשר והתורה שעור שכלי והשגחת השם ית' אשר חוץ שכל לכל בעל שכל ויחויב שהנהגתו תהיה באופן השכל מכל הנהגה ובאופן יותר שלם והערת בני אדם משנתם ומפני זה

יתקע בו בשופר כמו שבארנו במשנה תורה עורו משנתכם הקיצו מתרדמתכם לא כמו שפירשו התורניים שהוא לצורך גבוה ולהתאחדות הספירות ושהוא הנרצה אמרו אשרי אדם יודעי תרועה והבן אמרו שזה גם כן הוא ממה שהתורה תלויה בו ירצה שהוא מהתחלות הדת ודע כי כל מה שראתה התורה להשאיר מן המנהגים הקדומים אשר אין בו צד ע"ז השאירה אותם ונשאה פנים למנהג כל שכן שהם ממה שיחיבם השכל והוא אמרו והיותו בזה הפרק וכו' וכבר זכר ארסטו' וכו' וכן כל מה שיאמ' בדרשות אל תקרי כך אלא כך זהו ענינו ואני חושב עם זה סבה עצמיית נאותה מאד למה שאמרו הרב ז"ל בנבואה והוא שהכח המדמה יראה כבר יש לו שם משותף וכבר ישתנו בסדר כאמרו גם נפשם בחלה ואחר שפועל המלאך מדרכו ככה הנה נוכל לומ' אל תקרי כך אלא כך והעד מאמר ר' עקיבה אל תקרי כוכב אלא כוזבא כי זה לא נעשה על צד מליצת השיר והוא והשען בזה עד שיהיה נושא כליו של בן כוזבא:

פרק מד

הבן אמרו מה שהוא הכרחי לכל בעל דת שיאמינהו וכו':

פרק מה

אמרו ולזה אברהם אבינו בהר המוריה בהיותו הגבוה מן ההרים אשר שם זה ראיה על מה שהעירותיך עליו כי כל מה אשר תוכל התורה להשאיר ולישא פנים למנהג לבלתי יש בו הסתבכות מע"ז שתשאירהו ולזה בחר אברהם אבינו ע"ה בהר המוריה בהיותו הגבוה שבהרים אשר שם אבל פנה למערב כי בזה היה העקר אשר הוא הפך עובדי ע"ז שפונים למזרח נגד צמיחת אלוהיהם ויחד המערב כי בית קדש הקדשים במערב והסתכל אמרו וידוע שהאנשים ההם היו בונים היכלות לכוכבים וכו' וצונו לנו שנבנה היכל לשמו ית' ירצה לא לכוכבים ונשים שם הארון שיש בו שני לוחות לא צורה מיוחדת לכוכב אבל מיוחד לשמו ארון הברית אדון כל הארץ ארון שבו לוחות שבהם אנכי ולא יהיה לך שמורים על מציאותו ית' והרחקת השניות וכו' עוד נתן טעם היות הכרובים שם על הארון ואמ' שהוא לקים מציאות המלאכים באמונת ההמון עד שתהיה התורה והנבואה באמצעות מלאך לא באמצעות צלמים ואמ' וכבר נודע שפנת אמונת והבן כל מה שאמרו בזה הפרק כי כל ענינו פלאות והנה כלל הכל ובאר סתרים נפלאים ואמ' הכל שב ליראת המקדש אשר היה סבה ליראת יי' מפני שיתחדש הפעלות בנפש האדם עוד אמרו שיקבלו מצות השם ית' המישרות ויראוהו ודע זה:

פרק מו

התבונן בדבריו כי כולם ערבים ונעימים ליודעים ומאד הפליא הדבור בהם והטיב באמרו ונשלמה הכונה להפר האחוה בין מי שאחזו שד באמת והוא הסכלות הקניני ובין שדיהם וכבר בארו חכמים ז"ל ענין לא אלוה ושהרצון בו דבר בלתי נמצא אמרו שהם לא פסקו מעבודת דברים נמצאים בעצמם עד שעבדו דמיונות וצורות מדומות לשון סתום לא דים שעובדים חמה ולבנה וכוכבים ומזלות אלא שעבדו בבואה שלהם ובבואה שם הצל והוא העדר האור המתחקה באור דמות הגשם והוא רומז אל הצורות החשוכות אשר יחשבו שיתחיבו מהם ואינם אלא העדר ודמיונים בטלים ודע זה וצדק באמרו כבר נמשכו טעמי אלה החלקים כולם על סדר וענינם נפלא מאד כי כולם ימשכו על השרש הצודק שנתן שכל אשר היה החטא יותר גדול היה קרבנו ממין פחות יותר ולא מצא אחר שיצא מזה הסדר עד יבטל בעבורו השרש ההוא ולא יהיה זה הטעם חלוש בעיניך וחזק זה הטעם אשר הוא לחכמי ישראל כי הוא נאות אל כונתו בנתינת הטעמים והוא אמרו כי כונת כל אלה הפעולות וכו' והתבונן בו והבן אמרו גם כן ואם יהיה ענין המרי בעיון ר"ל שיאמין וכו' יעמוד כנגדו כי שריפת העולה ריח ניחוח ליי' וזהו המאמר ז"ל אמרו וכן הוא בלי ספק מפני שהוא להסיר דעות ע"ז שבו התורנים להקשות על דברי הרב ז"ל בענין הקרבן והא נאמר על צד הקצור והוא אמתי מסכים עם מה שפירשנוהו כי השם ית' השאיר מיני העבודות ההם אשר היו עבודות מימים לאלוה והעתיקם מהיותם לנבראים שנחשבו אלוה ונמשך ממנו שעבדו לשם ולא עבדו ע"ז כי הספיק להם שישארו על מעשיהם ויעשום למי שיצוה ולו מנעם מן העבודות ההם במוחלט לא היו מקבלים זה והיו עובדים ע"ז רי אחר שבזמנים ההם היו רגילים להקריב הקרבנות לנחשב אלוה ולא היו נמנעים אל זה אם ישמעוהו מן האלוה העתיקם הנה בהעתיק ההם אל האלוה האמתי הוסרו דעות ע"ז כמו שאם היתה אז עבודתם בתפלה והצעקה אל האלוה לבד הנה בהעתקם אל השם ית' יוסרו דעות ע"ז ואם הם בעצמם עבודה לאלוה רק בכונה שנית ככה הענין בקרבנות ואם יתחלפו בפחות ויתר בקרוב אל הכונה הראשונה כמו שבאר ואין בזה מה שיקשה על הרב ז"ל ולא סתירה על פרושנו בו והסתכל בזה והתבונן אמרו ואין ספק שהחטאים אינן משאות שיעתקו מנושא אל נושא כמשפט כל מקרה אבל אלו המעשים כולם משלים:

פרק מז

הבן אמרו כמו שיעשו הרשעים וכו' כדי שלא יעלה על לב המזיד שלא עשה רעה גדולה ושטמא מקדש יי' ולא ירא שלא הגיעהו רע בעבורו רק ידע וכו' ותועלת זאת האמונה

מבוארת ולכן אמרו שהוא עונש על לשון הרע וכן הבן אמרו ומפני זה היה עוסק בתורה על אמרו שהמאמינים בו כי מרוב מה שנשא מן העונות מחטא מי שנגע בו וכבר קדם שחטאים אינם משאות שיעתקו מגב איש אחד לגב איש אחר:

פרק מח

אמרו ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני הנה לפי דעתו אין משתקין אותו ואם הוא הלכה שמשתקין:

פרק מט

ונקרא שמו בישראל וכו' לגנאי לא מלשון חלק מהם אשר אמרו התורנים ואמרו הפלא מאד מתוכן משפטי השם ית' כמו שמתוכן מעשיו אמ' זה כי הכל מאל אחד ופעלו אחד כמו שבארתי לך ולכן האריך בזה ואמ' הצור תמים פעלו וכו' ויתלוצץ עליהם ומכלל הליצנות הוא אמרו עליהם האנשים אשר ייטב להם שיהיה צוארם כצואר גרו' כדי שימשך תענוג החוש בעת אכילתם ואלה הם האנשים אשר ייטב להם שיחיו בשביל שיאכלו שיחיו ובאמת קראם פתיים וכן זאת המילה הוא הברית אשר כרת אברהם אבינו ע"ה על אמונת יחוד השם ירצה כי הם כלם בסימן אחד והוא על צורת הברית וכן מי שימול יכנס בבריתו להאמין היחוד ויש לו אות עליו ושלמות זאת התורה וקימה לא נשלם כי אם במילה ר"ל כי כולם בסימן אחד על אמונת התורה והנה השלים המאמר במצות בשהם רובם להסיר הדעות הרעות ההם ובטל המעשים אשר הרעות ההם מונעות מהשגת האמת והמעשים ההם מבטלים ממעשה מועיל ואמ' אבל אין לי ספק כי הכל היה למחות הדעות ההם בלתי אמתיות מלב האדם ולבטל המעשים ההם הארורים אשר אין בם מועיל אשר כלו הימים בתוהו בדעות והבל במעשים ובטלו הדעות ההם ממחשבתם האדם ממקור ציור מושכל והמעשים ההם מעשות מעשה מועיל ואמ' ירמיהו אך שקר נחלו אבותינו בדעות הבל ואין בם מועיל במעשים וזה פירשו רבינו משה באגרת שלחה לחכמי מנפשליר תשובה על משפטי הכוכבים ואמ' בסוף התוכחת וזה אשר החריב ארצינו והגלה את ישראל מאדמתנו לפי שבטחו בעבודות ההם ולא למדו מלכת מלחמה וזהו אמרו ואחרי התהו אשר לא יעילו הלכו וזהו אשר רמז עליו בזה המקום ואמרו אשר לא הנחנו לדעתם היום ישת' ה' על זה ירצה כי אם הונחנו היינו יותר רעים מהם ישתבח השם על זה כי הם סבת אבדן הגוף והנפש אבדת המעשים והאמנת דעות בלתי אמתיות ישתבח החונן לאדם דעת:

פרק נ

ומפני זה כשתראה ספורים בתורה שיחשב שאין צורך להפכו או שיש בו אריכות אינו רק כו' זה המאמר משובח מאד אם יסכים למציאות אם יש ספורים לא יספיקו לסבול זה ולכן לא זכרם הרב ז"ל ואני מזכיר לך מהם פרשת אליעזר והנה חכמים ז"ל הבינו זה בשאמרו בא וראה כמה יפה שיחתן של עבדי בתי אבות ורצו בזה בין ספור האבות הם מתחלי הדת כמו שקדם וכן חנוכת הנשיאים הוא פלא גדול השנות הקרבן בכל אחד ואיני אומ' זה לכבוד הנשיאים אך אמנם בשלל מדין כי יתן הסבה בחשוב החצי אחר חשבון הכל ומאד הטיב דוד באמרו גל עיני ואביטה וכו' ומה שאמ' אצל טעם הערוב הוא מה שכתוב בתורה ולא נחם אלהים ודע זה:

פרק נא

עד שיעתק אל צרור החיים ירצה בו ההתאחדות עם השכל הפועל ובכלל דבוק הגוף עם השרש והוא מקביל הכרת וזה דבוק והתאחדות הוא הנאמר עליו ויאסף אל עמיו והמשל שהביא נפלא וראוי להבינו וזאת גם כן מדרגת האבות אשר הגיע קרבתם אל השם ית' עד שנודע שהוא בהם לעולם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שזה שמי לעולם וכו' שמי בעולם הוא שנאמ' אלהי אברהם יצחק ויעקב וזה זכרי לדור דור ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו השם ית' בדברים אמתיים ושמחת במה שהשיג אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות כי הוא עם השם והשם עמו החכם ר' שמואל בן תבון אמ' שלא הבין דעת הרב בהשגחה בזה הפירוש כי אם ההשגחה היא השכל מהו אשר ימנע החסיד שלא יקרהו מין ממיני הרעות ואם הוא דבק עם השם איך לא תפול לבינה מן הגג בעברו תחתיה כשאר בני אדם או אם יעבור במלחמת חרב פושטת ויהרגו אלפים מימינו ומשמאלו לא ילך בשלום יותר מזולתו ור' משה בן תבון ז"ל אמ' כי נפלא מאד על אביו למה יספק בזה והוא נגלה בעצמו כי אחר שהשגחה היא כפי השכל שכלו יגלה לו כל מה שהוא גלוי לבעל שכל ולא ישים עצמו במקום סכנה ואפי' באפשר רחוק וישמור מן המקרים ומלכת מלחמה ומכל מה שיוכל להגיעו נזק ממנו זה ראיתי בעת הלמוד בספר ר' משה אבן תבון ואני אומ' כי ר' שמואל דבר כמו חכם שספק במה שראוי לספק כי הבין דברי הרב ז"ל ואם לא הבין בשלמות והיא הידיעה השלמה אשר בה יותרו כל הספקות ור' משה לא הבין דברי הרב כלל ולכן לא ידע מה הביא אביו אל זה ואשר צריך שתדעהו הוא כי כונת הרב שעם הפנות מחשבת השלם והשיגו השם ית' עד יהיה השם לו כי חשק בו וידע שמו אי אפשר שיקרה לו מין ממיני הרעות כלל וזהו אשר הבין ר' שמואל אבן תבון מדברי הרב ז"ל והוא האמת אך לא ידע למה ינצל מכל רע אם הוא

במקום סכנה יותר מזולתו ור' משה לא הבין כונת הרב ז"ל ואמ' כי אין מקום לזה הספק כי הוא בשביל שכלו לא ישים עצמו במקום הסכנה וישמור עצמו מכל מקרה אלא אם כן ידע בהכרח שאין לו לירוא ממנו וזה מהעדר הבנת דברי הרב ועזיבת הדרוש כי הדרוש הוא שאם יהיה בין אלף נהרגים לא יוכלו להזיקו והחרב פושטת סביבו כי תעבור במים אתך אני וכו' ואשר יותר בו כל אלו הספקות הוא מה שזכרו כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מים המקרה הוא השופע ההוא השכלי בהיותו דבק עמו כי אחר שהוא דבק בו ומתיחס אליו ומתיחד בו ונקשר עמו הנה עצמותו האמתי והוא צורתו הוא אחד עם הנבדל וכאלו שכל הפועל הוא צורתו ולכן שב פועל לא מתפעל וכאלו יחסו על השכל הפועל יחס הגרם השמימיי אל הנבדל והוא אז במדרגת הנמצאות המתמימות העומדות ולכן אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות כולם כי הוא עם השם והשם עמו והוא אמרו אבל מי שאלהיו בקרבו ר"ל והוא צורתו האמתית לא יגיע בו רע כל עקר כי איננו מטבע ההויה וההפסד אמ' ית' אל תירא כי אתך אני ואמ' יי' לי לא אירא מה יעשה לי אדם ירצה יי' כי נדבקתי עמו והוא חלקי ובאורו משגיח ומשקיף בו ושומר אותו הנה אין ליראה מן השפל ומה יוכל אדם לעשות לי ואני מתיחס עם השם ואיני מתיחס עם השפלים וזהו אמרו והתבונן בשיר של פגעים וכו' עד שאמ' שאתה אלו יקרה שתעבור במלחמת חרב פושטת ואתה על דרכיך לא בביתך עד שיהרגו אלף משמאלך ורבבה מימינך אליך לא יגע רע בשום פנים והטעם בזאת השמירה הגדולה באיש הזה כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי והוא מן העליונים לא מן התחתונים ולכן יפעל בהם לא שיתפעל מהם ואני אומר כי תכלית תורתנו להקיף אומתנו בזה הגדר זהו אשר הבנתי מדברי הרב ז"ל בענין ההשגחה והוא הנאות בעצמו כפי העיון הפילוסופי ויסכים עמו המציאות במה שמפורסם מהשגחתו בנביאינו השלמים ולא בספור המוחש והמקובל אשר הוא כמושכל וטבע המציאות יתן כי האור מטבע המאיר והוא רוח יי' נוצצה בו בשלם עוד הגיע מאמרנו בהשגחה והתאחד זה עם מה שכתבנו בו והותר ספק ר' שמואל בן תבון וכל מה שהוא ממינו ויתאמתו דברי הנביאים בהשגחה ית' וית' המשגיח בראוי למושגח:

פרק נב

והבן זה הבאור כי כבר רמז לך דעות התורה ומעשה התורה:

פרק נג

והתבונן אמרו ולך תהיה צדקה כי כשתלך בדרך מעלות המדות כבר עשית צדק לנפשך המשכלת כי שלמת לה חוקה הנה הצדקה לך תהיה:

פרק נד

החכמה ההיא הגמורה היא אשר יתבאר בה במופת מה שלמדנוהו מן התורה על דרך הקבלה זהו שרש גדול ממנו ולכן היו הספרים ההם אשר יתבאר בם זהו חכמת התורה על דרך האמת כמו שאמ' בפתחיה בזה התחיל ובזה השלים על כן אמרו השקועים בחכמה כי התורה המיוחדת אצל היודעים היא החכמה כי היא תכלול השלמות בדעות ובמדות ותבין התבות ממה שבא בדת אב בחכמה אשר תלמדנו במופת על דעות התורה אב בתורה אשר תוכן השכליות ההן מקובלות כפי מה שיאות להמון ובפירוש אבות פירש אב בתורה מדות חפצים אלו מצות ומעשים טובים והם מיני העבודות והמדות המועילות לבני אדם כלם קצתם עם קצתם כי באלה חפצתי נאם יי':

וצריך שנדמה נפשותינו אל הסדור אשר בראשון ית' וית':